

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**356 NOLU DİYARBAKIR ŞER'İYE SİCİLİNİN
TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(H.1217-1218 /M.1803-1804)**

Mehmet BULUT

Diyarbakır 2013

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarih Programı

Yüksek Lisans Tezi

**356 NOLU DİYARBAKIR ŞER'İYE SİCİLİNİN
TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(H.1217-1218/M.1803-1804)**

Mehmet BULUT

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÜNAY

Diyarbakır 2013

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “356 Nolu Diyarbakır Şer’iye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1217-1218/M.1803-1804)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

31/07/2013

Mehmet BULUT

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“356 Nolu Diyarbakır Şer’iye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1217-1218/M.1803-1804)” adındaki Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Mehmet BULUT

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÜNAY

KABUL VE ONAY

Mehmet BULUT tarafından hazırlanan “356 Nolu Diyarbakır Şer’iye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1217-1218/M.1803-1804)” adındaki çalışma 31/07/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÜNAY (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARIBIYIK

Yrd. Doç. Dr. Emine PANCAR

Enstitü Müdürü
31../07/2013..

ÖNSÖZ

Üç kıtaya hükmetmiş olan Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen tüm müesseselerin araştırılarak bütün yönleriyle ortaya konulması, dönemin daha iyi anlaşılması için kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Bu çalışmalarda öncelik verilmesi gereken ilk konyak Osmanlı arşivlerinin en önemli yazılı kaynağını oluşturan şer'i mahkeme kayıtları olan şer'îye sicilleridir.

Öncelikli olarak hukuk sistemiyle teşkilatlanan devletler, aynı zamanda bunu teşkilatlandırır. Osmanlı Devleti'nde şer'i ve örfî hukuk devletin temeli olarak kabul edilmiş ve bu hukukları geliştirerek yeni kanunlar koymuşlar. Bu hukukun uygulanabilmesi için yönetim birimi olarak ülke kaza denen kadılıklara ayrılarak her kazanın başına bir kadı atanmıştır. Bu kadıların şer'i mahkeme kayıtlarına da şer'îye sicilleri denir. Bu kaynaklara müracaat etmeden o bölgenin sosyal hayatını, geçim tarzını, ticari yapısını, devletin o bölgede bireyle olan ilişkisini veya bireyin devletle olan ilişkilerini analiz edemezler.

Şer'îye sicil defterleri, Kadılar ve onların yerine görevlendirilen naiplerin kararları, alacak- verecek konuları, vefat-miras ve vasi tayinleri, merkezden gönderilen emirler, fermanlar, beratlar gibi dönemi aydınlatacak belgeler şer'îye sicillerinde bulunmaktadır.

356 Nolu Diyarbakır şeriye sicili XIX. yüzyılın başında Diyarbakır'ın hukuki, sosyal ve ekonomik yapısı hakkında birinci elden resmi bilgiler vermektedir.

Bu çalışmada bana yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÜNAY'a ve desteğini esirgemeyen Doç.Dr. İbrahim ÖZCOŞAR hocama teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet BULUT

Diyarbakır -2013

ÖZET

Şer'îye sicilleri, Osmanlı Devleti'nin hukuki kayıtlarını ihtiva eden birinci elden kaynaklardır. Osmanlı tarihinin temel kaynakları arasında yer alan siciller, Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına dair çok çeşitli bilgiler içermektedirler.

Bu çalışmada; Diyarbakir Eyaleti'nde bulunan Amid kazasına (Diyarbakır) ait ve XIX. yüzyılın başlarında (1217-1218/1803-1804) Amid mahkemesinde görülen davaları konun edinen meselelerin kaydedildiği ve günümüzde Milli Kütüphane'de 356 numara ile kayıtlı bulunan Diyarbakır şer'îye sicilinin transkripsiyonunu ve değerlendirmesi yapılmıştır. Bu çalışma, giriş ve üç bölümden oluşuyor. Giriş bölümünde, şer'î mahkemeler ve şer'îye sicillerinin ne olduğu ile sicillerde bulunan belge türleri hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Osmanlı öncesi ve sonrası Diyarbakir tarihi hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, 356 numaralı şer'îye sicilinin (1217-1218/1803-1804) transkripsiyonu yapılmış ve bunun özeti hazırlanmıştır. Üçüncü bölümde ise, söz konusu defterde geçen bilgiler tahlil edilerek burada geçen hususların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Defterde, anlaşmazlıklardan dolayı meydana gelen davalar, miras hususu, vasi tayini, merkezden yapılan yazışmalar, fermanlar, beraatlar, defterde geçen Amid'in mahalleleri, köyleri ve kazaları, esnaf, gayrimüslim ve vergi konuları incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler : Şer'îye Sicili, Amid, Mahkeme, Kadı, Diyarbakir Eyaleti.

ABSTRACT

Sharia Court registers are primary sources containing legal records of the Ottoman Empire. The registers, among main sources of the history of the Ottomans as well, contain a very wide variety of information on the political, social, economic and cultural life of the Ottoman Empire.

In this study; a transcription and an evaluation of Sharia Court Registers of Diyarbakir, the lawsuits records of the Court of Amid, a district of Diyarbekir State, in the early 19th century (1217-1218/1803-1804) now stored in the National Library with the number 356, has been made. This study consists of an introduction and three sections. In the introduction part, a description of Sharia courts and Sharia court registers and information about the types of the documents in the Sharia court registers is given. In the first section, a brief overview of the history of Diyarbekir before and after the Ottomans is provided. In the second section, the transcription of the Sharia Court Registers numbered 356 (1217-1218/1803-1804) has been made and a summary of has been given. In the third section, the veri in the metioned register has been analysed and an evaluation of it has been made.

Cases arising from disagreements, inheritance issues, appointment of guardianship, government correspondence, the districts and villages of Amid, tradesmen, artisans, non-muslims and tax issues in the registers have been studied.

Key words

Sharia Court Registers, Amid, the Court, Qadi (Judge), Diyarbekir State.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
TABLULARIN LİSTESİ.....	İX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1
OSMANLI ŞER'İYE MAHKEMELERİ VE SİCİL DEFTERLERİ.....	1
1. Şer'İye Mahkemeleri.....	1
2. Şer'İye Sicilleri.....	3
2.1. Şer'İye Sicillerinin Tarihsel Gelişimi.....	3
2.2. Şer'İye Sicillerinin İçeriği.....	4
2.3. Şer'İye Sicillerini Oluşturan Belge Çeşitleri.....	5
2.3.1. Kadılar Tarafından Kaleme Alınan Belgeler.....	5
2.3.1.1. Hücetler.....	5
2.3.1.2. Müraseleler.....	6
2.3.1.3. Ma'ruzlar.....	6
2.3.1.4. İ'lamlar.....	7
2.3.1.5. Vakfiyeler.....	7
2.3.1.6. Terekeler.....	7
2.3.2. Başka Makamlardan Gönderilen Belgeler.....	8
2.3.2.1. Padişah'tan gelen Emir ve Fermanlar.....	8
2.3.2.2. Sadrazam, Beylerbeyi ve Kazaskerden gelen Buyrulduklar.....	8
2.3.2.3. Tezkereler.....	9
2.3.2.4. Temessük.....	9
2.4. Şer'İye Sicillerinin Önemi.....	9
I. BÖLÜM.....	11
DİYARBAKIR TARİHİNE BİR BAKIŞ.....	11
A. OSMANLI ÖNCESİ DÖNEM.....	11
B. OSMANLI HÂKİMİYETİ DÖNEMİ.....	13
II. BÖLÜM.....	17
ÖZET VE TRANSKRİPSİYON.....	17
356 NOLU DİYARBEKİR ŞER'İYE SİCİLİ.....	17
TRANSKRİPSİYONDA UYGULANAN İMLÂ ESASLARI.....	18

III. BÖLÜM.....	205
DEĞERLENDİRME	205
1. SOSYAL HAYAT	205
1.1. Vâkıf.....	205
1.2. Gayrimüslimler	208
1.3. Mezhep	212
1.4. Eşkiyalık	213
1.5. Vâsi Tayini ve Mirâs Taksimi	214
2. İKTİSADİ HAYAT.....	215
2.1. Menzil ve Menzil Masrafları	215
2.2. İltizam.....	217
2.3. Ticaret.....	219
2.4. İmâlat.....	220
2.5. Esnaf ve Zanaatkârlar	221
3. İDARİ YAPI.....	223
3.1. Sancak ve Kazalar	224
3.2. Mahalleler.....	225
3.3. Köyler	226
4. MERKEZDEN GELEN BELGELER	229
4.1. Fermanlar ve Konuları.....	229
4.2. Berâtlar ve İçerikleri	231
SONUÇ.....	233
DİZİN	236
BİBLİYOGRAFYA	247
SÖZLÜK.....	252
EKLER.....	260

TABLULARIN LİSTESİ

- Tablo 1** : Diyarbakırda bulunan vâkıflar
Tablo 2 : Esnaf grupları
Tablo 3 : Kazalar ve bunların hane sayıları
Tablo 4 : Mahalleler
Tablo 5 : Şarkî Amid köyleri ve ödedikleri vergiler
Tablo 6 : Garbî Amid köyleri ve ödedikleri vergiler
Tablo 7 : Fermanlar ve ferman konuları
Tablo 8 : Berâtlar ve berât konuları

KISALTMALAR

a.g.b.	: Adı geçen bölüm
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviri
H.	: Hicri
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İİAV	: İslami İlimler Araştırma Vakfı
Krş.	: Kuruş
M.	: Miladi
İA	: İslam Ansiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Neşr.	: Neşriyat
No	: Numara
OSAV	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	: Sayfa
Sa:	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Ünv.	: Üniversite
vb.	: ve benzeri
Haz.	: Hazırlayan
yay.	: Yayın
D.Ş.S.	: Diyarbakır Şer'iyeye Sicili
h.	: Hüküm
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

GİRİŞ

OSMANLI ŞER'İYE MAHKEMELERİ VE SİCİL DEFTERLERİ

1. Şer'îye Mahkemeleri

Osmanlı'da hukukun işleyişinin temel taşı günümüz yargıç ve hâkimlerin tüm fonksiyonunu içeren bir özelliğe sahip olan “kadılık” mesleğidir. Kuruluş yılından itibaren şer'î kaza usulünü benimseyen Osmanlı Devleti'nin 1. Padişahı Sultan Osman'ın ilk tayin ettiği iki memurdan birisi *kadı* olmuştur.¹ Osmanlı tarihinde birden fazla özelliklere ve statülere sahip olan mahkemeler olmakla birlikte en yaygın olanlar şer'îye mahkemeleridir. Bu mahkemeler Tanzimat dönemine kadar geniş yetkililerle donatılmışsa da, Tanzimat sonrası daraltılmış yetkilerle Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Basit yargılama usulüne ve tek hâkimli yargılama esasına dayalı olan bu mahkemeler, kadıların ilmi görüşlerinden istifade ettikleri müftüler ve mahkemelerde yargılama sırasında yargılamayı izleyen şühud ve şühud-ül hal denilen görevlilerle kendisine özgü bir zenginliğe sahiptir.²

Osmanlı'nın ilk kuruluş yıllarından beri varlığını bildiğimiz Kadılık teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin selefi olan İslam devletlerinden beri devam etmektedir. Kadıların yetiştiği müesseseler, devletin henüz tam olarak kurumsallaşmadığı ilk dönemlerde bu ihtiyaç, Mısır, Anadolu ve Suriye gibi bölgelerde yetişmiş ve Osmanlı hizmetine girmiş

¹ Ahmet Akgündüz, “İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sa: 14, 2009, s. 14.

² Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti Tarihi**, C. 2, İstanbul 1999, s. 391- 392.

kişilerden karşılanmıştır. Zamanla medreselerin yaygınlaşması ve kadınların yetişmesiyle Osmanlı bu konuda kendine yeter duruma gelebilmiştir.³

Kadılar, Osmanlı Devleti'nde geniş kapsamlı yetkileri bulunan ve şer'îye mahkemelerinde yargı görevini ifa eden görevlilere denir.⁴ Şer'î muamelâta kendilerine verilen beratlarla kendilerine gösterilen vazifeleri görüp Hanefî mezhebi üzerine hüküm verirlerdi. Farklı bölgelerde (Irak, Hicaz, Yemen vb.) farklı mezhepler de bulunmaktaydı. Başka mezheplere mensup Müslümanlar arasındaki dava ve meselelerde, eğer o mahalde kendi mezhebinde bir kadı yoksa mensup oldukları mezhep âlimlerinden bir âlimi hakem ta'yin ederek mevcut mezheplerine göre karar verilirdi. Sonra Hanefî kadı bunu tasdik eder ve infaz eyleserdi. Kendi mezhebinde kadı varsa ona müracaat eder. Bu meseleler dışında, genel olarak hem hukuk birlikteliğini sağlama hemde istikrarlı bir yapı arz etmek için Hanefî mezhebine göre hükmetme esas alınmıştır.⁵ Hanefî mezhebi görüşlerinin muteber kabul edilmesinin temel nedenlerinden biri, Türklerin Hanefî mezhebine mensup olmasıdır. Ayrıca başta hanedan olmak üzere yönetici kesimin Hanefî olması sebeplerin en başında gelir.

Nikâh, izdivaç, miras taksimi, yetim malı, vasi ta'yini ve azli, vasiyetlerin ve vâkıfların hükümlerine riayet edilmesi, cürüm ve cinayet gibi meseleler, bütün hukuki muamelat ile günümüz noterliğinin yaptığı tüm iş ve işlemler kadılar tarafından görülürdü.⁶

Kadılar, buldukları kaza, nahiye ve şehirlerde devlet otoritesini temsil ederler. Hükümet merkezinden gelen fermanları cevaplar, gereken işlemler yaparlardı. Zahire ve amele tedariki, hayvan sevki, menzil amirleri, asker toplanması, iktisadi işler yürütürlerdi. Yani askeri inzibattan başka bütün resmi işlemlerin yapılmasından kadı sorumluydu. Yapılan tüm iş ve işlemler şer'îye sicil defterlerine kayıt edilirdi.⁷

³ Ahmet Akgündüz, "Şer'îyye Mahkemeleri ve Şer'îyye Sicilleri", **Türkler**, C. 10, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 54.

⁴ Akgündüz, a.g.m., s. 16.

⁵ Ahmet Akgündüz- Said Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı**, OSAV yay., İstanbul 1999, s. 369-370.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı**, 3. Baskı, TTK yay., Ankara 1988, s. 109.

⁷ Mehmet Âli Aydın, **Türk Hukuk Tarihi** (Genişletilmiş 2. Baskı), Beta Basım yay., İstanbul 1996, C. XIX, s. 352.

2. Şer'îye Sicilleri

Osmanlı tarihinin incelenmesi ve aydınlatılmasında Şer'îye sicillerinin birinci derecede önemli kaynak olduğundan şüphe yoktur. Osmanlı hukuk nizamı hakkında mevcut olan çelişkili görüşler arasında doğruyu tespit etmemize yarayacak en önemli delil Şer'îye mahkemelerince tutulan ve bize kadar intikal eden Şer'îye sicilleridir.⁸ Kadıların, devletin merkeziyle yaptıkları resmi yazışmalar, halkın dilek ve şikâyetlerini, mahalli idarelere ait hukuki düzenlemeler olarak kabul edilen ferman ve hükümleri, en önemlisi de ait olduğu yerin siyasi, sosyal, iktisadi hayatını yansıtan mahkeme kararlarını ihtiva eden bu sicil defterlerini incelemeyen, Osmanlı Devleti'nin siyasi, idari ve sosyal tarihini hakkıyla ortaya koymak mümkün değildir.⁹

Bu defterlerde siyasi, sosyal, iktisadi, idari, askeri ve hukuki kurumlar hakkında çok önemli tarihi bilgiler içerir.¹⁰ Bu bilgilerin tam olarak ortaya çıkarılabilmesi için belgelerin tek tek incelenmesi ve okunup değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için şer'îye sicillerin bir merkez toplanarak, derli toplu olarak katalogunun çıkarılması, hangi dönemleri kapsadığını çalışmaların kontrol edilmesi gerekmektedir.¹¹

2.1. Şer'îye Sicillerinin Tarihsel Gelişimi

Sicil; kaydetmek, okumak, sicile geçirmek anlamlarına gelir. İnsanlarla ilgili bütün hukuki olayları, kadıların verdikleri karar suretlerini, hüccetleri ve yargıyı ilgilendiren çeşitli yazılı kayıtları ihtiva eden defterlere şer'îye sicili denir.¹² Davaların kayda alınması İslamiyetin ilk yıllarından beri devam etmektedir. Nitekim Kuran-ı Kerim'de belirtildiği üzere ticari ilişkilerde yazılı akdin yapılmasını ve şahit bulundurulmasını tavsiye etmektedir.¹³ Şer'î mahkemelerde, şer'îye sicil defterlerinin tutulması ile bireyler arası hukuki ilişkiler, birey-devlet arası ilişkiler, merkezden gelen emirler, vâkıf kurma, vesâyet, velâyet, evlenme, boşanma gibi hususların kayıt altına

⁸ Akgündüz, a.g.m., s. 19.

⁹ Akgündüz, a.g.e., s. 12.

¹⁰ Nuri Köstüklü, **Yalvaçta Aile** (1892-1908), Konya 1996, s. 13.

¹¹ Ali Aktan, **Osmanlı Paleorafyası ve Siyasi Yazışmalar**, OSAV yay., İstanbul 1995, s. 175-176.

¹² Akgündüz, a.g.m., s. 21-22.

¹³ Akgündüz, a.g.m., s. 22.

alınması ileride çıkabilecek sorunların çözümünde kolaylık sağlayacağı gibi yapılan işlere hem resmiyet kazandırılmış hem de takibi gerekli konuların hangi aşamada olduğuna dair kontrol sağlanmıştır.¹⁴

İslam tarihinde, davaların tescili Hicri 120 tarihinde başlar. Kûfe kadısı Abdullah b. Şübrime davaların çoğalmasından dolayı hükümleri tescil ettirmeye başlamış ve bu tarihten itibaren hükümler kayıt altına alınmaya başlanmıştır.¹⁵

İslam dünyasında kadı adı verilen hâkimler, insanlar arasında meydana gelen ihtilafları hall ve fasl etmek amacıyla devlet başkanı tarafından tayin olunuyorlardı. Hz. Peygamber bizzat dava dinleyip hüküm verdiği gibi kendisine vekâleten kadılar da tayin etmiştir. Ondan sonraki devlet başkanları da aynı yolu izlemişlerdir.¹⁶ Osmanlılar döneminde kadılar hem şer’i hukuk işlerine hem de devletin temsilcisi olarak sancak ve kazalarda devlet işlerine de bakmışlardır. Çok geniş yetkililere sahip olan kadıların aynı zamanda sorumlulukları da bir o kadar fazladır. Yaptıkları tüm iş ve işlemleri kayda almışlardır. Ayrıca bu kayıtlarda merkezden gelen ferman ve beratların yanı sıra, kazaskerlik makamından, beylerbeyliğinden, valilikten ve diğer makamlardan gelen bütün yazılı emir ve belgeleri saklar, işin takibini yapmak ve sonra gelenlerin işini kolaylaştırmak için sicile kaydederlerdi.¹⁷

2.2. Şer’iye Sicillerinin İçeriği

Şer’iye sicilleri ait oldukları bölgenin, mahalın, o dönemdeki halkın, sosyal, demografik, toplumsal, ticari hayat, üretim, esnaf teşkilatları, siyasi yapıları, kültürel özellikleri, merkezle olan ilişkileri, bölgedeki sorunlar gibi önemli konular içermekte ve bu konular hakkında bilgiler vermektedirler. Osmanlı Devleti’nde herhangi bir vilayetin, liva, kazaya gönderilen ferman ve beraatların birer sureti şer’iye sicillerine

¹⁴ Said Öztürk, **Askeri Kasamsa Ait On Yedinci Asır İstanbul Tereke Defteri**, OSAV Yay., İstanbul 1995, s. 20.

¹⁵ Öztürk, a.g.e., s. 20.

¹⁶ Ekrem Buğra Ekinci, “Osmanlı Devleti’nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)**, C. 3, Sa: 5, 2005, s. 417.

¹⁷ Öztürk, a.g.e., s. 20.

mutlaka kayıt edilirdi. Buna göre sicillerin kapsadığı belgeleri iki gruba ayırabiliriz.¹⁸ Kadının kendi verdiği kararlar doğrultusunda kaleme alınan belgeler; hüccetler, il'amlar, maruzlar, müraseleler, terekeler, vakfiyeler ve diğer kayıtlar ile başka merkezden gelen fermanlar, beraatlar, nişanlar ve buyruhdular gibi belgeler sicil defterlerinin içeriğini oluşturan belgelerdir.¹⁹

Şer'î mahkemelerde yapılan yazılı muamelelerin hepsi sicile kaydedilmemiştir. Kaydedilmesi gereken şer'îye sicilleri de bu günkü mahkeme zabıtlarına pek benzememektedir. Eski tarihli sicil defterlerinde vâkıf tescili (vakfiye) divândaki bütün kayıtların genellikle bir sayfanın yarısını geçmediği, hatta çoğu zaman bir sayfaya beş, altı, bazen yedi, sekiz hukukî muamelenin kaydedildiği müşahede olunmaktadır. Eski defterler, kadının cübbesinin cebine girecek ölçüde küçük, dar ve uzuncadır.²⁰

2.3. Şer'îye Sicillerini Oluşturan Belge Çeşitleri

2.3.1. Kadılar Tarafından Kaleme Alınan Belgeler

Şer'îye sicillerindeki kayıtların da % 90'nı bu guruba giren belgeler teşkil etmektedir. Bu sebeple konuyla ilgili belge çeşitlerini daha yakından tanımak ve fonksiyonlarını bilmek gerekir. Aksi takdirde şer'îye sicillerindeki kayıtların mana ve maksadı da tam olarak anlaşılamaz.²¹

2.3.1.1. Hüccetler

Şer'îye sicillerini oluşturan en önemli defterlerden biridir. Arapça kökenli bir kelime olup, delil, sika sened veya fiilin sübutuna medar olan nesne anlamına gelir.²² Sözlükte delil ve bir fiilin sabit olduğuna vesile olan demektir. Osmanlı hukuk

¹⁸ Arif Kolay, "Kütahya Şer'iye Sicilleri 72 Numaralı Defterin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2001), s. 10.

¹⁹ Aktan, a.g.e., s. 176-177.

²⁰ Akgündüz, a.g.m., s. 23.

²¹ Akgündüz, a.g.m., s. 27.

²² Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1994, s. 350.

terminolojisinde ise hüccetin iki manası mevcuttur. Birincisi; şahitlik, ikrar, yemin veya yeminden nükûl gibi bir davayı isbat eden hukukî delillere denir. Bu manada beyyinenin müradifidir. Bu mana konumuzla doğrudan ilgili değildir. İkincisi, şer’iye sicillerindeki manasıdır. Kadının hükmünü (kararını ihtiva etmeyen, taraflardan birinin ikrarını ve diğerinin bu ikrarı tasdikini havi bulunan ve üst tarafında bunu düzenleyen kadının mühür ve imzasını) taşıyan yazılı belgeye hüccet denir.²³

Hüccetlerin başında mutlaka, hüccetin düzenlendiği mahkemenin bulunduğu şehir ismi yazılır. Mahkemenin bulunduğu şehir “mahrusa”, “mahmiye” veya “medine” kelimelerden biri olarak yer alır.²⁴

2.3.1.2 Müraseleler

Arapça kökenli bir kelime olup haberleşme, mektuplaşma, kadı mektubu²⁵ anlamındadır. Kadılar tarafından bir husus hakkında yazılan resmi kâğıtlara müresele denir. Şer’iye sicillerinde ise kadının kendine denk veya aşağı makamlara yazdıkları resmi yazılar için kullanılır.

Kadılar yazılı belgeler dışında bazı resmi yazışmalarda da bulunabilirler. Meselâ merkezden gelen bir ferman veya buyurultu üzerine, herhangi bir sanığın yakalanması için mahallin voyvodasına veya kethüdasına resmi bir yazı yazabilirler. İşte şeriye sicillerinde yer alan kadının kendisine denk veya daha aşağı rütbedeki şahıs yahut makamlara hitaben kaleme aldığı yazılı belgelere mürasele ve çoğuluolar müraselat adı verilmektedir.²⁶

2.3.1.3. Ma’ruzlar

Kelime anlamı olarak arz edilen şey anlamındadır. Kadı tarafından kaleme alındığı halde kadının kararını ihtiva etmeyen ve sadece kadının icra makamlarına idari

²³ Akgündüz, a.g.m., s. 28.

²⁴ Akgündüz, a.g.m., s. 29.

²⁵ Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın yay., Ankara 1988, s. 732.

²⁶ Akgündüz, a.g.m., s. 45.

bir durumu arz ettiği yazılı kayıtlara veya halkın icra makamına yahut kadıya hitaben yazdığı Şikâyet dilekçelerine de denir.²⁷ İkincisi de ilamların birçoğu icra makamına hitaben yazıldığıınan ilamlara da ma'ruz denilmektedir.²⁸

2.3.1.4. İ'lamlar

Kelime anlamı, bildirme, anlatma olan i'lam Arapça kökenli bir kelimedir. Hukuki olarak ise bir davanın mahkemece nasıl bir sonuca bağlandığını gösteren belgedir.²⁹ Kadının herhangi bir mesele hakkında yaptığı tahkikatın kendi imzası altında merciine veya vaki suale cevaben arz eylesine denir.³⁰ İ'lam belgelerini diğer Şer'iyeye kayıtlarından ayıran en önemli özelliği, hâkimin verdiği kararı ihtiva etmesidir.³¹

2.3.1.5. Vakfiyeler

Arapça kökenli bir kelime olup, durdurmak, alıkoymak anlamına gelir.³² Vâkıf, bir kimsenin maddi imkânlarını karşılık beklemezsizin dini veya sosyal bir amaç için başkalarının hizmetine sunmasıdır. Vakfiye ise vâkıf edilen şeyin vasıflarını ve vakfedilme şartlarını içeren, kadı tarafından tasdik edilmiş belgedir.³³

2.3.1.6. Terekeler

Ölen kişinin hayatta iken, sahip olduğu her türlü özel eşyaları, taşınır-taşınmaz menkul, gayrimenkul vb. her şeyidir.³⁴ Bu değerlerin hepsi kişi vefat ettikten sonra kadı tarafından sicil defterine veya tereke defterine işlenir. Bunlar yine kadı ve şahitler huzurunda mirasçılara pay edilir. Küçük yaşta çocuklar varsa bunlara vasi tayin edilir.

²⁷ Akgündüz, a.g.e., s. 37.

²⁸ Akgündüz, a.g.e., s. 38-39.

²⁹ Kütükoğlu, a.g.e., s. 345.

³⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 108.

³¹ Akgündüz, a.g.e., s. 29.

³² Hüseyin Uslu, **İslam Müesseseleri Tarihi**, Gonca yay., İstanbul 1985, s. 258.

³³ Kütükoğlu, a.g.e., s. 359.

³⁴ Öztürk, a.g.e., s. 27.

2.3.2. Başka Makamlardan Gönderilen Belgeler

Şer'îye sicillerindeki belgeler, sadece kadılar tarafından kaleme alınan ve yukarıda zikredilenler değildir. Zira merkezde ve özellikle taşrada herhangi bir beylerbeyine yahut eyalete veyahut sancak veya kazaya merkezi idare tarafından gönderilen ve hüküm denilen yazılı emirlerin çoğunluğunu hep kadılara hitaben yazılmıştır.³⁵ Merkezden gelen bu belgeler, sicillere kayıt edilirdi.

2.3.2.1 Padişah'tan gelen Emir ve Fermanlar

Bunları iki grupta toplamak mümkündür. Birincisi padişahın İslam hukukunun tanıdığı yasama yetkisine dayanarak ve icra kuvvetinin başı olarak kaleme aldığı ferman ve beraatlardır. Bunlara hüküm de denir. İkincisi de padişahın bireylere yönelik vazife tevcihi tımar, ticaret beratı vb. konulara ilişkin kaleme alınan ferman berat ve niyanlar vardır. İşte bu ferman, berat ve nişanlar mutlaka şer'îye siciline kayıt ediliyor.³⁶

2.3.2.2. Sadrazam, Beylerbeyi ve Kazaskerden gelen Buyruldu

Türkçe “buyurmak” mastarından yapılmış bir isim olan buyruldu, Osmanlı diplomatiğinde sadrazam, vezir, defterdar, kadıasker, kapdan paşa, beylerbeyi vs.yüksek rütbeli vazifelilerin, kendilerinden aşağı mevkilerde bulunanlara gönderdikleri emirler için kullanılan bir terimdir.³⁷

Osmanlı Devleti'nde padişah'tan sonra Şer'î ve kanuni hükümleri icra ve takip ile görevli olan makam, padişahın bir nevi mutlak vekili bulunan sadrazamlardır. Sadrazamlar padişahın emrine dayanarak, bazı hususları kadılara hatırlatabilirler.³⁸ Bu belgeler kadılar tarafından tutulmayan, ancak kadılara hitaben gönderildikleri için kayıt edilen belgelerdir.³⁹

³⁵ Akgündüz, a.g.m., s. 45.

³⁶ Akgündüz, a.g.e., s. 57.

³⁷ Kütükoğlu, a.g.e., s. 197.

³⁸ Akgündüz, a.g.m., s. 46.

³⁹ Murat Fidan, “h. 1167-1169 (m. 1753-1755) Tarihli Adana Şer'îye Sicili”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1996), s. 8.

2.3.2.3 Tezkereler

Sözlük anlamı “hükümetten alınan izin belgesi” dir.⁴⁰ Kadıların dışındaki makamların, kendileri dışındaki altta veya dengi makamlara yazdıkları resmi bir konuyu içeren belgelere tezkere denir. Ayrıca aynı şehirde bulunan resmi daireler arası yazışmalar da tezkere olarak geçer.⁴¹

Şer’iye sicillerinde yer alan birinci manadaki tezkereler, başta sadrazam olmak üzere yüksek devlet memurlarının özel kalem müdürü demek olan tezkereciler tarafından kaleme alınır. Meselâ Anadolu Defterdarlığına bağlı maliye kalemlerinden olup Anadolu Eyaletindeki mali hükümlerin kaleme alan makama Tezkire-ı Ahkâm-ı Anadolu denirdi.⁴²

2.3.2.4. Temessük

Miri arazide, tasarruf hakkı sahiplerine yetkili makam ve şahıslar tarafından verilen tasarruf belgesine denir. Miri arazide satış ve devir durumunda zeamet ve tımar sahipleri ya da daha sonraları mültezim ve muhasıllar tarafından reaya denilen kimselere verilen tasarruf belgesidir. Temessük daha sonra yerini tapuya bırakmıştır.⁴³

2.4. Şer’iye Sicillerinin Önemi

Şer’iye sicilleri XV. yüzyıl son dönemlerinden başlayarak, XIX. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı tarihini, içtimai, siyasi iktisadi, askeri, hayatını toplamış olmaları itibarıyla Türk tarihinin ana kaynaklarıdır.⁴⁴

⁴⁰ Develioğlu, a.g.e., s. 987.

⁴¹ Akgündüz, a.g.e., s. 46.

⁴² Akgündüz, a.g.m., s. 46.

⁴³ M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, MEB yay., İstanbul 1983, s. 453.

⁴⁴ Uzunçarşılı, “Şer’i Mahkeme Sicilleri”, **Ülkü Mecmuası**, C. V, Ankara 1935, s. 29.

Bölge ve mahal tarihlerinin incelenmesi açısından en önemli birinci dereceden kaynaklar Şer'îye sicilleridir. Bu kaynaklar aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin sağlam temeller üzerinde kurulduğunun önemli bir işaretidir.

Kadılar, bir bölgenin hem adaleti hem de idari yapısında etkilidirler. Livalarda, kazalarda hem adaleti sağlayan hem de idari yapısında etkili olan bu kadıların, merkezle yaptıkları resmi yazışmaları, merkezin bir konu hakkında gönderdikleri fermanların infaz ve tatbikini, halkın dilek ve şikâyetleriyle ilgili dilekçelerini, belediyelerin iş ve işlemleri, noterlik, alım-satım konularını, narh koyma, kadıların mahkemelerde verdikleri kararları ve sosyal, iktisadi, kültürel hayatla ilgili bilgiler veren birinci elden kaynaklar olan bu belgeler ve defterleri incelemeyen ne bölgeyle ilgili, ne de Osmanlı Devleti'nin iş ve işleyişi ile ilgili doğru karar vermek mümkün değildir.

Osmanlı Devleti'nde, İslam hukukunun tam olarak uygulanıp uygulanmadığı, gerek özel ve gerekse kamu hukuku ile ilgili uygulamalar da şer'îye sicilleri incelemeyen karar verilemez. Bu nedenle aynı zamanda Osmanlı hukuk tarihi açısından da önemlidir.

Bir bölgede yaşayan halkın sosyal hayatını, yaşam tarzını, uğraşlarını, ticaretini, mahallelerini, ilçelerini, köylerini, bölgenin ürettiği ürünler, yiyecek, içecek, ürün fiyatlarını, çarşılarını, evlerini, camilerini, örf ve adetlerini, devlet memurlarına ödenen ücretler, toplanan vergiler, vergi görevlileri ile münasebetlerini, halkın devletle olan ilişkilerini, devletin bölge halkına verdiği ticari ve ekonomik imtiyazları, kaza, sancak, eyalet, taksimatı, beylerbeylik sancakbeyliği, kethüdalık gibi idari, kadılık, naiplik, subaşılık gibi adli müesseselerin idari ve ifa ettikleri fonksiyonları, kayıt altına almış olan şer'îye sicil defterleri, dönemin aydınlatılması açısından büyük önem arz etmektedir.

I. BÖLÜM

DİYARBAKIR TARİHİNE BİR BAKIŞ

A. OSMANLI ÖNCESİ DÖNEM

Doğu-Batıyı birleştiren, Dicle vadisine hâkim bir bölge üzerine inşa edilmiş Diyarbakır şehri, karasal bir iklime sahip olmasının rağmen stratejik öneme sahip bir merkez konumundadır. Oldukça önemli bir ticaret merkezi olan bu şehir, verimli topraklara sahiptir. Aynı zamanda çevresini bir set halinde kuşatan surlar sayesinde tarih boyunca iyi bir şekilde korunmuştur.⁴⁵

Tarihin her döneminde önemli medeniyetlerin, toplumsal ve iktisadî hareketlerin merkezi olan Amid, Anadolu’da ya da Mezopotamya’da egemenlik kuran hemen her kavim tarafından ele geçirilmiş veya ele geçirilmeye çalışılmıştır⁴⁶. Ortadoğu ve Mezopotamya’nın en kadim kentlerinden biri olan Diyarbakır, binlerce yıllık tarihinde 26 medeniyete ev sahipliği yapmıştır.⁴⁷ Medeniyetler bu kadim kentin bağrında doğmuş ve yaşamıştır. Tarihin her döneminde ekonomik, sosyal, siyasal bir merkez olma konumunu korumuş ve uygarlık tarihinin en anlamlı sayfalarında yerini almıştır.

Bölgenin adını taşıyan “*Diyârbekir*” ve bölgenin merkezini teşkil eden “Amid” adının menşei konusunda farklı fikirler ileri sürülmüştür. Tüm bunlara rağmen, ilk çağlarda “Amida” adını taşıyan merkez adının “Amid” şeklinde değiştiği görülüyor.

⁴⁵ İbrahim Yılmazçelik, “Osmanlı Hâkimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti Valileri (1516-1838)”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 10, Sa: 1, s. 235.

⁴⁶ Bahaeddin Yediyıldız, “Osmanlı Öncesi Diyarbakır’ına Bir Bakış”, Osmanlıdan Cumhuriyete Diyarbakır, C. I, Ankara 2008, s. 18.

⁴⁷ İdris Ekmen, “Kentim Kimliğimdir”, **TMMOB Diyarbakır Kent Sempozyumu**, Ankara, TMMOB Diyarbakır Şubesi, 26 Nisan 2009, s. V.

Bazı kaynaklarda ise “*Kara Amid*” veya “*Kara Hamid*”şeklindedeki zikredilmiştir. Kara sıfatının eklenmesinin temel sebebi ise, Diyarbakır surlarının siyah (kara) bazalt taşından yapılmış olmasıdır.⁴⁸ Şehrin daha sonraki dönemlerde kullanılan adı ise, Müslüman Araplar bölgeyi fethettikten sonra, Rabia kabilesinden olup, Dicle kenarına yerleşen Bekir bin Vail kabilesinin yayıldığı topraklara verilen “*Diyar Bekr*” veya Bekirin Diyarı anlamına gelecek olan “*Diyar-ı Bekr*” adına dayanıyor.⁴⁹

Osmanlı hâkimiyeti döneminde “*Diyarbakir*” şeklini alan bu şehir, “*Amid*” şehir merkez sancağı olarak, Diyarbakir beylerbeyliğinin adını oluşturmuş. Cumhuriyet döneminde ise, 1937’de Bakırın diyarı anlamına gelecek olan “*Diyarbakır*” şeklinde çevrilmiştir.⁵⁰

Tarih öncesi dönemlere ait oldukça fazla yerleşim bölgesinin olduğu Diyarbakir bölgesine, Akadlar, Hint Avrupalı bir kavim olan Gutiler, Huriler, Mitaniler hâkim olmuştur. M.Ö. I. binden itibaren Sami kökenli Arami kabileler bu bölgeye yerleşmiş ve M.Ö. IX. yüzyıldan itibaren Asurluların hâkimiyetine girmiştir.⁵¹

Asurlardan sonra İskitler (M.Ö. 653-625), Medler (M.Ö. 625-550), Persler (M.Ö. 550-331), Selevkoslar ve Roma hâkimiyetine girmiştir.⁵² Roma hâkimiyetinde iken, İranlılarla yapılan mücadelelerde ileri karakol vazifesini gören bu şehir, M.S. 349’da imparator Constantinos tarafından etraf surlarla çevrilmesine rağmen, şehir 359 ve 502 yıllarında Sasani işgalinden kurtulamamıştır.⁵³

İslam tarihinde 639 yılında Hz. Ömer döneminde şehir fethedilmiştir. Böylece şehir İslam hâkimiyetine girmiştir.⁵⁴ 1040’ tan itibaren Anadolu’ya Oğuz akınları başlamış, Anadolu’nun bir yurt olma faaliyeti hızlanmıştır. Alparslan iki kez bu şehirde konaklamıştır. Melikşah döneminde 1085 yılında tamamen Büyük Selçuklu Devleti’nin hâkimiyetine girmiştir. Melikşah’ın ölümünden sonra, 1097 yılına kadar Suriye

⁴⁸ İbrahim Yılmazçelik, a.g.m., s. 236.

⁴⁹ İbrahim Özcoşar, “315 Numaralı Hicri 1154-1155 (M.1741-1742) Tarihli Diyarbakır Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi”, (Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s. 1

⁵⁰ Nejat Göyünç, “Diyarbakır”, **DİA**, C. IX. s. 465.

⁵¹ Özcoşar, a.g.e., s. 2.

⁵² Şevket Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır**, C. I, Ankara 1987, s. 30-97.

⁵³ Özcoşar, a.g.e., s. 2.

⁵⁴ Özcoşar, a.g.e., s. 3.

Selçukluların hâkimiyetinde kalmıştır. Bundan sonra, sırayla İnaloğulları, Nisanoğulları, idaresine girmiş olan şehir,⁵⁵1183 yılında Selahaddin Eyyubi tarafından fethedilerek, Hısn-ı Keyfa Artuklu Emiri olan Nureddin Muhammed'e verilmiştir. Daha sonra 1240 yılında Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Anadolu Selçuklu hâkimiyetine alınmıştır.⁵⁶

Moğollar tarafından Anadolu Selçuklu Devleti'nden alınan şehir, Anadolu Selçukluların Moğol hâkimiyetini tanımalarından sonra Anadolu Selçuklularına şehir geri verilmiştir.1303 yılında Gazan Han Diyarbakir bölgesini Mardin Artuklularına bırakmıştır. Bu dönemde ilhanlı etkisi devam etmiştir.⁵⁷1394 tarihinde Timur tarafından ele geçirilen şehir yağma edilmiş ve 1401 tarihinde Akkoyunlu Karayölük Osman Bey'e verilmiştir. Böylece Akkoyunlu hâkimiyeti başlamıştır.⁵⁸

Akkoyunlu hükümdarı olan Uzun Hasan'ın Otlukbeli savaşında 1473' te Fatih Sultan Mehmet'e yenilmesi ile Akkoyunlu Devleti zayıflama sürecine girmiştir. Bu süreçle beraber Şah İsmail yönetiminde ki İran Safevi Devleti bundan yararlanarak, bölgeyi kendi hâkimiyetine almıştır. İran Safevi Devleti'nin şehir üzerindeki hâkimiyeti, Osmanlı Devleti'nin bölgeyi fethine kadar devam etmiştir.⁵⁹

B. OSMANLI HÂKİMİYETİ DÖNEMİ

Her dönemde jeopolitik ve jeostratejik konumunu koruyan, Safevilerin elinde bulunan Diyarbakir, Osmanlı-Safevi sınırlarında bulunan en önemli kentlerden bir tanesiydi.⁶⁰ XVII. y.y.'a kadar sınırları sürekli gelişmekte olan Osmanlı Devleti'nin bu kenti alması, Osmanlı Devleti'nin İran'a karşı önemli bir üstünlük sağlayacağından, Osmanlı Devleti için büyük önem taşıyordu⁶¹.

⁵⁵ Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Boğaziçi yay., İstanbul 1980., s. 6.

⁵⁶ Göyünç, a.g.m., s. 466.

⁵⁷ İbrahim Yılmazçelik, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, 1790-1840 (Fiziki, İdari ve Sosyal, Ekonomik Yapı)", (Basılmamış **Doktora Tezi**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ,1991), s.6

⁵⁸ Yılmazçelik, a.g.e., s. 5.

⁵⁹ Yılmazçelik, a.g.e., s. 6.

⁶⁰ Yılmazçelik, a.g.m., s. 236.

⁶¹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, Ankara 1983, s. 273-274.

Hoca Sadettin Efendiye göre; bölgede bulunan ve hakim çoğunlukta bulunan, Kürt beylerini kelime-i tevhidden başka bir araya gelmemekteydiler. Bu nedenle de Safevilerin karşısında dayanma gücünden mahrumdular.⁶² Sünni olan Kürd beylerinden bir kısmı, daha Yavuz Sultan Selim Çaldıran savaşına giderken kendisi ile beraber hareket etmeye başlamışlardı.⁶³

Yavuz Sultan Selim Ağustos 1514'te Çaldıran Savaşı'nda, Şah İsmail'i mağlup ettikten sonra faaliyetlerini Doğu Anadolu'nun Osmanlı Devleti'ne bağlanması meselesi üzerinde yoğunlaştırmıştır. Aslen Bitlisli olup bu bölge halkı üzerinde büyük itibarı olan Şeyh Hüsameddin'in oğlu ve aynı zamanda tarihçi olan İdris'e özel bir vazife vermişti. Bu vazifesi ise, Urmiye Gölü'nden Malatya ve Diyarbakır'a kadar uzanan bölgenin ümerasına, Safevîlere karşı ayaklandırarak onların Osmanlı hizmetine girmelerini sağlamaktı.⁶⁴ İdris-i Bitlisi'nin bu çalışması ile bölgedeki Râmi, Astî, Süren, İmadiye, Hasankeyf, Bitlis, Hizan, Cezire-i Ömeriye ile birlikte yaklaşık yirmi beş Kürt emirini Osmanlılar ile müttefik hale getirmeyi başarmıştır.⁶⁵ Bu beyler, Osmanlılar Devleti ile birlikte Safevîlere karşı mücadeleye başlamıştır.

Bıyıklı Mehmet Paşa ve Rum Beylerbeyi Sadi Paşalar, Yavuz Sultan Selim tarafından İdrisi Bitlisi'ye ve bölgedeki diğer beylere yardımcı olması, bölgenin Osmanlı hâkimiyetine alınması için görevlendirilmiştir. Nihayet Osmanlı birlikleri 10 Eylül 1515 yılında şehri Osmanlı Devleti hâkimiyetine almıştır.⁶⁶ 4 Kasım 1515 yılında Bıyıklı Mehmet Paşa'nın Beylerbeyliğe tayini ile Osmanlı İdari teşkilatı içerisinde beşinci eyalet olarak, Diyarbakır Eyaleti teşkil edilmiştir.⁶⁷ Ancak, Mardin, Hasankeyf, Nusaybin, Urfa, Musul, Çermik, Erbil ve Sencer basta olmak üzere Diyarbakır bölgesinin geri kalan kısımlarının Osmanlı hâkimiyetine girmesi pek kolay olmamıştır.

⁶² Hoca Sadettin Efendi, Tacü't-Tevarih, (Hazırlayan; İsmet Parmaksızoğlu), Ankara-1999, C. IV, s. 245.

⁶³ Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, Milli Eğitim basımevi, Ankara 1969, s. 77.

⁶⁴ Yılmazçelik, a.g.m., s. 236.

⁶⁵ Mustafa Nuri Paşa, Netayicü'l-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, Sadeleştiren Neşet Çağatay, TTK Yay., Ankara-1992, C. I-II, s. 83.

⁶⁶ Nejat Göyünç, "Diyarbakır' Beylerbeyliğinin İlk İdari Taksimattı", İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi, Sa: 23, 1969, s. 25.

⁶⁷ İbrahim Yılmazçelik, "XVII Yüzyıl ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır Eyaletinin İdari Yapısı ve idari teşkilatlanması", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XVIII, Sa: 29, s.218.

Bu konuda farklı Osmanlı kumandanları ile Safevi emirleri arasında yaklaşık iki yıl süren mücadele sonrası Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.⁶⁸

Diyârbekir Eyaleti, Diyarbekir merkezi ile Diyar-ı Mudar, Diyar-ı Rabia, Musul ve Bitlis'i içerisine alan geniş bir eyalet haline geldi. Merkezi Amid şehri olan ve diğer Osmanlı Eyaletlerinde olduğu gibi, sınırları farklı dönemlerde değişen, çok büyük bir eyalet meydana getirmişlerdir. Sınırları sonraki dönemlerde değişmekle beraber Diyarbekir Eyaleti, Osmanlı eyaletleri içerisinde en büyük ve en önemlileri arasında yer almaya devam etmiştir.⁶⁹ Bu eyalet içerisinde Klâsik Osmanlı sancakları, Yurtluk-Ocaklık sancaklar ve Hükûmet sancakları şeklinde 3 farklı statü ortaya çıkmıştır. Harput, Mardin, Âmid, Ergani, Akçakale, Siverek, Siirt ve Nusaybin sancakları klâsik tipteki sancaklar idi. Çemişgezek, Çermiş, Pertek, Mazgird ve Sağmen sancakları yurtluk-ocaklık sancakları idi. Eğil, Palu, Hasankeyf, Hazro, Genç ve Cizre ise, hükümet sancakları olarak yönetilmiştir.⁷⁰

Yavuz Sultan Selim, Diyarbekir bölgesindeki Kürt beylerinin kendisi ile ittifakı sonrası, bölgenin Safevilerden temizlenmesinden çok memnun olmuştur. Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçmesinde çok büyük emekleri bulunan İdris-i Bitlisi'ye güveninin neticesi olarak, kendisi tarafından doldurulmak üzere padişahın tuğrasını taşıyan fermanlar göndermiştir. Bölgeyi çok iyi bilen İdris-i Bitlisi bu fermânları kendi isteği doğrultusunda kullanarak, bölgedeki idari teşkilatta da büyük bir rol oynamıştır.⁷¹ Bunun sonucunda kendi bölgesinde belirli bir gücü olan kişilere özel şartlarla verilmiş olan değişik bir idari yapı ortaya çıkmıştır.⁷²

XVI. yüzyıldaki idari teşkilat dikkate alındığında bu durum rahat bir şekilde görülmektedir. Buna göre, oluşturulan Diyarbekir Beylerbeyliği günümüz idari taksimatına bakıldığında, genel hatlarıyla Mardin, Bingöl, Siirt, Elazığ ve Şanlıurfa şehirlerini içerisine alıyordu. Hatta Osmanlılar döneminde oluşturulan bu idari

⁶⁸ Yınanç, "Diyarbakır", C. III, s. 623; Diyarbakır bölgesinde Osmanlı-Safevi mücadelesi ile ilgili bkz. Hoca Sadettin Efendi, Tacü't-Tevarih, (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1999, C. IV, s. 245-272.

⁶⁹ Yınanç, a.g.m., s. 623.

⁷⁰ Mehmet Ali Ünal, "Diyârbekir'de Osmanlı Hâkimiyetinin ve Diyarbakır Beylerbeyliğinin Kurulması", **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu**, Diyarbakır 2004, s. 570.

⁷¹ Tansel, a.g.e., s. 90.

⁷² İ. Metin Kunt, Sancaktan Eyalet (1550 ve 1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl Özel İdaresi), İstanbul 1978, s. 35.

teşkilatlana, Diyarbakır eyaletinin sınırları dâhilinde yer alan bazı sancakların bugün Türkiye'nin sınırlarının dışında olduğu görülecektir.

XVII. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin en önemli eyaletlerinden biri olarak görülen ve eski çağlardan beri önemli bir askeri, siyasi ve kültürel merkez olan başta Diyarbakır şehri (Amed sancağı) olmak üzere, eyaletin diğer merkezleride bu önemlerini bütün Osmanlı döneminde de devam ettirebilmiştir.⁷³ XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nde meydana gelen bozulmalar, Diyarbakır ve çevresinde de etkisini göstermeye başlamış ve XVII. yüzyılın sonlarına doğru oldukça bozulmuştur.⁷⁴

Osmanlı için büyük bir ehemmiyet taşıyan ve İran sınırında bulunan şehirler içerisinde önemli olması nedeniyle Osmanlı padişahları, buraya devlet adamları içerisinde güzide ve temayüz etmiş olan önemli kişileri beylerbeyi ve vali payesiyle göndermişler. Şehri İranlılardan kurtararak Fatih Paşa adını alan Bıyıklı Mehmed Paşa Diyarbakır Eyaleti'nin ilk beylerbeyisi olmuştur.⁷⁵

Diyarbakır'a atanan valiler tarafından da birçok dini, sosyal ve kültürel yapılar inşa ettirilmiş, imar edilen şehir gerek askeri, gerek idari ve gerekse kültür alanında önemli bir merkez olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Diyarbakır fethi sonrası, Diyarbakır pek çok alanda büyük bir üs ve merkez haline geldiğini söylemek mümkündür.⁷⁶

XIX. yüzyıla baktığımızda, Osmanlı Devleti'nde merkezi otoritenin zayıflaması ile beraber ülke genelinde meydana gelen bozulmaların Diyarbakır eyaleti bölgesinde eşkiyalık faaliyetlerinin arttığı, yaşandığını söylemek mümkündür⁷⁷. Devletin valisinin bulunmadığı veya aksaklıkların yaşandığı sırada, eşkiyaların türediğini halkın can ve malına kastettiklerini görüyoruz. Devletin gerekli tedbirleri almasıyla sorunun çözülebildiği görülmektedir.⁷⁸

⁷³ İbrahim Yılmazçelik, a.g.e., s. 1-3.

⁷⁴ Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Bilgi yay., Ankara 1975, s. 67.

⁷⁵ İlhan, Diyarbakır Fâtihi ve Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa, Atatürk ve Diyarbakır, Diyarbakır Üniversitesi Yay., 1981, s. 142-143; Celâl-zâde Mustafa, Selîm-nâme, Haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, s. 615.

⁷⁶ Yılmazçelik, a.g.e., s. 9-10.

⁷⁷ D.Ş.S. No: 356, s. 41^a, s. 41^b (1 Cemazeyilevvel 1218/19 Ağustos 1803).

⁷⁸ D.Ş.S. No: 356, s. 40^b (30 Rebî'u'l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

II. BÖLÜM

ÖZET VE TRANSKRİPSİYON

356 NOLU DİYARBEKİR ŞER'İYE SİCİLİ

H.1217-1218/m.1803-1804 tarihleri arasını kapsayan 356 Nolu Diyarbekir Şer'îye Sicili, Diyarbakır'ın siyasi, sosyal, ekonomik ve idari yapısına dair değişik meseleleri içermektedir. Bu defterde; 33 ferman, 8 alacak-verecek davası, 4 vakfiye, 15 vefat-miras-vasi tayini, 15 vali inhası, 5 kadı inhası, 15 beraat, 1 müftü azli, 1 müftü ataması, 16 vergi toplama (imdad-ı hazeriye taksimi, menzil masrafları, esnaf payları) olmak üzere toplam 113 hüküm bulunuyor. Rik'a hattıyla yazılmış olan bu defterde, satırlar genellikle düz yazılmasına karşın çok az da olsa yan yazıldığı ve sahifelerde birden çok belgenin yer aldığı görülüyor. Defterde yer alan yazılarda çok fazla fark olmamakla birlikte farklı yazılara da rastlanıyor. Bu durum, defterde yer alan kayıtların birden fazla kâtip tarafından tutulduğunu gösteriyor.

Defterin iki bölümden oluştuğu görülüyor. Birinci kısımda yer alan kayıtlar H.1217 senesinde başlıyor ikinci kısımda hükümler ise, H.1218 tarihlidir. Bu durum, defterin farklı kişiler tarafından tutulduğu ve defterin sonradan birleştirildiğini gösteriyor.

TRANSKRİPSİYONDA UYGULANAN İMLÂ ESASLARI

Günümüz Türkçesine ve Latin harflerine aktarılan 356 numaralı Diyarbekir Şer'îye Sicil defterinde hafif bir transkripsiyon takip edilmiş ve kelimelerin yazılışında genele olarak Türkçe imla kuralları uygulanmıştır. Bu çalışmamızda izlenen imlâ esasları ana hatları aşağıdaki şekildedir:

1. Transkripsiyonu yapılan Diyarbekir Şer'îye sicileri'ne defter oldukları göz önünde bulundurularak ilk önce baştan sona kadar müteselsil **1a, 1b, 2/a** ... şeklinde varak numarası konmuştur. Buradaki **1,2...** rakamları varak numarasını, **a, b,** ... harfleri de varagin ön ve arka sayfalarını göstermektedir. bundansonra tire ile verilen **-1, -2** şeklindeki numaralar ise, varaklardaki hüküm numaraları olup bunların hepsi köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Ayrıca özetlerin başında 1'den başlayarak devam eden numaralar da sözkonusu hükümler için verilen genel sıra numaralarıdır. Bu numaralardan sonra italik olarak hükümlerin özetleri verilmiştir.

2. Arapça ve Farsça kelimelerden geçen (‘) ve ayn/ع harfi (‘) şeklinde gösterilmiştir.

3. Abstrup işareti olarak (‘) şeklinde gösterilmiştir.

4. Kelime başlarındaki hemze ve ayınlar gösterilmemiştir.

5. Kaf/ق ve ğayn/غ yazılan uzun hecelerde a, ı ve u üzerine düz kullanılmıştır. Meselâ gaib,sağır, merkum vb. Ancak ağa, kadı, kanun. Hukuk gibi çok kullanılan kelimelerde bu usul uygulanmamıştır.

6. Ayn/ع harfini gösteren (‘) işaretli bazı Arapça ve Farsça kelimeler, metinde çok kullanıldığından yazılışlarında bunlara yer verilmemiştir. Meselâ bazı, bazen defa vb.

7. Bazı kelimelerin mümkün olduğu ölçüde günümüzdeki okunuşların yer verilmiştir. Etmek yerine ekmek, Timur yerine demir ve havlu yerine avlu şekilleri tercih edilmiştir.

8. Türkçe’de yaygın olarak kullanılan nisbet “ye/ي”leri şiddetli okunmuştur. Meselâ Şer’iyye, mahmiyye veb. Yaygın olmayanlarda ise, tek “ye/ي” tercih edilmiştir. Kâtibiye, hamâliye, dükkâniye gibi.

9. Günümüzde kullanılan ve herkesçe bilinen şahıs isimlerinde halen kullandığımız imla kabul edilmiş, bunlardan uzatma işaretleri olan (â,î,û) ile ayn/ع (‘) ve hemzeler/ه (‘) yer verilmemiştir. Osman, Ramazan, Kenan vb. Buna karşılık günümüzde kullanımdan düşen şahıs isimlerinde uzatma işaretleri ile ayn / ع ve hemzeler/ه Belirtilmiştir. Hüdâverdi, Sem’ân, Pîr vb. inceltmelerde ise, sadece â şekli tercih edilmiştir. Kâzım, İslâm, Yadiğâr vb.

10. Yer adlarında genel olarak uzatma işaretleri kullanılmamış ve transkripsiyon uygulanmamıştır. Kalenderhane, Kıtırbil-i zimmi, Cami-i Kebir vb. Bazen zorunlu hallerdeki uzatmalar ile ayn/ع harfi gösterilmiştir. Âmid, Ka’bi, Sa’di vb. inceltme işaretleri uygulanmıştır. Sittioğlu-yı süfla vb. Yeni yer adlarında günümüzdeki telaffuz tercih edilmiştir. Patrik, Çakkal, Süveydi, vb.

11. Terkipli ve birden fazla kelimedden meydana gelen yer ve müessese isimlerinde birinci kelimenin ilk harfi büyük, sonrakiler küçük yazılmıştır. Meselâ yer isimlerinde Medine-ı Münevver, Haremyn-ı Şerifeyn, Kudüs,-ı Şerif müessese isimlerinde Divân-ı Humayun, Diyarbekir Kal’asında olduğu gibi.

12. Şahıs isimlerinden önce gelen meslek isimleri, görev veya ünvanlar büyük harfle başlatılmıştır. Meselâ Voyvoda Ahmet Ağa, Nib Hasan Efendi, Cennan Mehmet Seyyid Hüseyin Efendi, Haffaf Bekir vb.

13. Devlet görevlilerinin veya kendilerine birinci derecede önem verilen şahısların isimlerinden sonra gelen dua cümleleri, iki tire arasında verilmiştir. Meselâ Sertunai izzetlü Hasan Ağa -zîde kadruhû-, Diyarbekir valisi Vezirim el-Hac Salih paşa-edâmallahu te’ala iclalehu- gibi.

14. Türkçe fillerde gerindium eklerinde son hece “up”, “üp” yerine “ıp” ,“ip” tercih edilmiştir. Meselâ edüp, alup, verüp yerine edip, alıp, verip gibi.

15. Şühûd’l hâl bölümünde şahısların isimlerinden sonra gelen unvan, meslek ve şahısları tanımlayıcı sıfatların ilk harfleri küçük harfle verilmiştir. Meselâ Ahmed Efendi berber; Hüseyin Çelebi kâtib-i voyvoda gibi.

16. Dili geçmiş zamanlardaki yazılış şeklinde şu yol izlenmiştir. Meselâ etti, gitti, baktı yerine o günün dil hususiyetleri çerçevesinde etdi, gitdi, bakdı şeklinde kullanılmıştır.

17. sicilleri yırtık, opuk, silik görünütüsü çıkmamış veya fiziki özelliklerinden dolayı okunamayan kelimeler, (...) şeklinde gösterilmiştir. Okunuşları tereddütlü kelimelerin sonuna kelimeye bitişik olduğu halde? Konmuştur. Okunamayan yerlerde ise,? Şekli tercih edilmiştir. Metnin aslında, Kâtipler tarafından boş bırakılan yerler bulunmaktadır. Bunlar genelde şahıs isimleridir. Kâtiplerce boş bırakılan bu yerlerin okuyucu tarafından bilinmesi amacıyla () işareti konmuştur.

18. metinde kâtiplerce yanlış şazıldığı kesin olarak tespit edilen kelimelerin tanskripsiyonları verilmekle birlikte köşeli parantez [] içinde doğrusu verilmiştir. Yine kâtiplerce unutulmuş veya atlanmış, ancak tarafımızca transkripsiyona eklenen kelimelerde bu şekilde gösterilmiştir.

19. varak numaraları köşeli parantez içinde ve koyu puntolarla [] şeklinde verilmiştir.

20. şahısların yazımı sırasında geçen oğlu ve kızı olduğunu belirten Arapça bin , binti, veld-i ifadeleri bazı yerlerde kısaltılar b., bt., v., şeklinde kullanılmıştır.

21. Tercüme edilen Arapça metinlerin çevirileri hemen öncesinde özetleri italik olarak verilmiştir.

22. Her türlü kitap, risale, fetva kitabı vb. italik olarak verilmiştir.

23. idari birimler ve tereke taksiminde yer alan eşya türündeki isimler umumi olarak beşeri tablolar halinde ve bir sıra dâhilinde verilmiştir. Boş görülen tablo

hücrelerinde unutulmuş yâda yazılmayan, bir kelime veya cümle yoktur. Bu durum, okuyucuyu yanıltmamalıdır.

24. Rakamların yazımı sırasında binli hanelerden sonra nokta, buçuklu ifadelerden sonra da virgöl kullanılmıştır.

25. 356 Nolu şer'îye sicili, iki ayrı defterin birleştirilmesinden oluşturulmuştur. Defterin başında H.1218 dönemi anlatılırken ortasından itibaren H.1217 yılı devam etmiştir. Bu da defterin farklı şahıslar tarafından tutulduğunu gösteriyor.

26. 95 sahifeden ve 113 hükümden oluşmaktadır. Tezin düzenlenmesi yapılırken, özetler ile metinler ayrı ayrı (H 1217-12178/M. 1803-1804) tarihlerindeki Diyarbakır'ın idari, hukuki, siyasi, ekonomik ve sosyal durumunu, toplumsal yapısını, belgelerde geçen şekliyle ortaya konulmaya çalışılmış ve belgelerdeki konularla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Hüküm

Özet

- 1 *Süleyman adındaki bir zatın vekili, Süleyman'ın Bekir Ağa adında diğer zatta Ramazâna kadar vadesiyle alacağı olup vadesinin dolduğunu ifadesi üzerine, davalı Bekir Ağa borcu kabul edip ancak vadesininin dolduğunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine davacı Ramazânın Çarşamba akşamı, Perşembe gecesi girdiğini şahitlerle ispat etmesiyle lehine hüküm verilmiştir.*
- 2 *Defterin ahkâm ifâde eden kısımlarına başlandığından dolayı usûlü üzere hayırla nihayete ermesi niyetiyle eûzü besmele ve dualar yazılmıştır.*
- 3 *Bu hükmün özeti madde 5.'de gelecektir.*
- 4 *Diyarbakir kalesinde Murtazâ Paşa Mahallesi sâkinelerinden Hamîde hatun vefât etmiş, mirasına Hâcî Mehmed bin Hacı Ömer el koymuştur. Dayızadesi Ebûbekir Ağa da mahkemede kendisinin şahitlerle dayızadesi olduğunu ispattan sonra mirasdan şer'an hissesini istemiştir. Ancak merhûmenin bütün malını hayâtında iken Hacı Mehmed'e bin kuruşa satmış olduğu ve Mehmed'in de parayı teslim ettiği ve merhûmenin 300 kuruşu zevcine hibe ettiği ve kalan 700 kuruşu da tamâmen aldığı sabit olmuştur. [30 Ramazân 1217].*
- 5 *Diyarbakir'de Gavvâs-ı kebîr mahallesi sâkinlerinden Yûsuf bin Ali sınırları belli evini önce her şeyiyle Medîne-i Münevvere fakirlerine vakfemiş, ancak şunu da şart koşmuştu ki hayâtta oldukça kendisi, ölümünden sonra erkek evlatları ve onların erkek evlatları, eğer onlar bulunmazsa kız evlatları ve onların evlatları mutasarrıf olsunlar. Eğer nesli tamamen kesilirse o vakit Medîne-i Münevvere fakirlerine ulaşturmaya görevli olanlara teslim olunsun, demiştir. Ancak böyle vakfettikten sonra bu vakfından vazgeçmiş, İmâm-ı A'zam hazretlerine göre vakfedilen şey mütevellîye teslimden sonra dahi vâkıf dan dönmek caizdir demiştir. Vâkıf mütevellîsi de itiraz ederek İmâmeyn: Ebû Yûsuf ve Muhammed hazretlerine göre ise, vâkıf teslim edildikten sonra ondan dönmek caiz olmaz demiştir. Kadı efendi de vâkıf olmasını daha uygun görerek öylece hüküm vermiştir. [19 Ramazân 1217].*
- 6 *Diyarbakir kalesi içinde Murtazâ Paşa Mahallesi sâkinlerinden Helvacı Mustafa bin Abdullâh vefat etmiş ve varisi olarak sadece küçük oğlu Mustafa'yı bırakmıştır. Mahkeme tarafından Mustafa'ya vasi olarak Ayşe binti Ca'fer tayin olunmuştur. Küçük yetimin ihtiyaçlarının görülmesi için babasından intikal eden ve sınırları belli yıkılmaya yüz tutmuş hane satılması daha uygun olduğundan müzâyedeye satışa çıkarılmış, Hacı Mustafa'ya 40 kuruşa satılmıştır. [30 Ramazân 1217].*
- 7 *Diyarbakir vâlisine ferman suretidir. Devlet-i Aliyye'de vali ve mîrimîrânların emirleri altında memuriyetlerinde kullanmak üzere birer delîlbaşı ve birer gönüllü ağası bulunurdu. Bu zabitlerin*

emri altında da delil bayrağı çeken on beşer tam silahlı neferleri bulunur. Bunların kanunu da şu idi ki her bayrak başına günlük tayinat almak, aylık 65 kuruş verilmek, başıboş hiç bir yerde gezmelerine izin verilmemek, dinlemeyen olur ise, vali emrindeki delilbaşı tarafından bu gibilerin cezalandırılmasıdır. Ancak bu ocağın nizamı bozulmaya başlayıp haddinden fazla nefer toplandığı ve nefer çok olunca da bir vali emrinde beşe kadar delilbaşı bulundurulup bunlar birbirleriyle üstünlük kavgasına girişerek türlü fena işler yaptıkları, yer yer itaatsizlikler ettikleri gibi sebeplerle bu ocağın halinin islahı için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Şöyle ki artık vezir ve mîrîmîrânların emirleri altında sadece bir delilbaşı ve bir gönüllü ağası ve bunların emri altında ve bayrağında tam silahlı on iki nefer taşınacaktır. Fazlası ise, kendi çift çubuğu ve işiyle uğraşmak üzere memleketine gönderilecek, itaat etmeyenler cezalandırılacaktır. Ayrıca bir tarafa gittiklerinde günlük yiyecek ve tayinatları ve aylık 65 kuruşları yine verilecektir. Ancak halktan bir at yahut katır hariç başka hiçbirşey almayacaklardır. Yine devir adı altında dışarıya hiçbir delilbaşı ve tüfenkci çıkarılmayacak, gerekli olursa yine gittikleri yerlerden akçe vesair istemeyeceklerdir. Bu nizama daima uyulacak ve aksi hareket eden vali de olsa rütbeleri kaldırılıp cezalandırılacaktır. [1 Şa'bân 1218].

- 8 Diyarbekir kadısı, mütesellimi ve beyan olunacak hususa memur mübaşire ferman suretidir. Develi, Itak, Tercil kazalarından ordu ihtiyaçları için piyâde asker bedeli olarak toplam 51025 kuruş tahsil edilmesi tekrar tekrar emredilmiş ise, de hala tahsil olunamamıştır. Hâlbuki hazinenin de şiddetle nakde ihtiyacı vardır. Bu sebeple ne olursa olsun bu meblağın tahsili emrolunmuştur.
- 9 Diyarbekir kadısı, mütesellimi ve Diyarbekir'in kazalarının kadı ve nâiblerine ve beyan olunan tahsil işine memur mübaşire ferman suretidir. Diyarbekir kazalarından 1214 senesine mahsûben tahsil olunması gereken zahire bedelinden geriye kalmış olan 34479 kuruş bakayanın tahsil edilmesi evvelce emredilmiş ise de hala tahsil olunamamıştır. Hâlbuki hazinenin de şiddetle nakde ihtiyacı vardır. Bu sebeple ne olursa olsun bu meblağın tahsili emrolunmuştur
- 10 1217 senesi Zilka'desinin 21'ine musâdif Mart'ının başına kadar hesap olunan vilayet masrafları ve esnaf ve kazalara taksimi beyân olunmaktadır. Eski menzilcinin Karahocazâde Halîl Ağa ve Ahmed Ağa olup yeni menzilcilerin 14500 kuruşa serdengeçdi ağası Kâsım Ağa ve Osmân Ağa ve yine serdengeçdi ağası el-Hâc Osmân Ağa ve 'Anterzâde Mehmed Ağa oldukları da anlaşılmaktadır. Meblağların dökümü şöyledir: Diyarbekir menzilhânesinin birinci taksiti 7250 kuruş, eski menzilcilerin kalan 945,5 kuruş, bazı satın alma işleri için gelen çukadar ve sadrazam tatarına 620 kuruş, Bağdâd'dan İstanbul'a hazîne taşıyan Guslı Abdullâh Ağa'ya 284 kuruş, bayramlarda atılacak barut için 22 kuruş, alım satım işinin müfettişi Âsâ Ağa'ya 10, alınması mutad 400, kâtibiyeye 50 kuruş ki toplam 9581,5 kuruş olur.

- 11 *Menzil masrafı birinci taksiti malından 1218 senesi için 6387,5 kuruş 6 paranın esnafa (bakkal, dokumacı, boyacı, cilacı, mestci, debbağ, ekmekçi, telci, kuyumcu, terzi, sabuncu, atar, kazancı, dellal, mezarcı, yulafçı, kasap, nalbant, palancı, kılıççı, marangoz, berber, körükçü, basmacı, kavukçu, tütüncü, penbeci, aşçı, demirci, kahveci, bardakçı, ipekçi, dokumacı, mumcu, çilingir, keçeci, eskici, helvacı) yapılan taksimatını gösterir.*
- 12 *1217 senesi Zilka 'desinin 21 'ine musâdif Mart 'ının başına kadar hesap olunan vilayet masrafları ve esnaf ve kazalara taksimi beyân olunmaktadır. Toplam 9581,5 olup bunun üçte ikisi merkeze - ki 6387,5 kuruşdur-, üçte biri de kazalara taksim olunmuştur. Ancak hemen tahsili güç olduğundan menzilciye şimdilik 7250 kuruş teslim edilecek olup yine 918,5 kuruş devlet malıyla birlikte merkez ve kazâlardan tahsil olunacak meblağ 10500 kuruştur.*
- 13 *Menzil masrafı birinci taksiti malından 1217 senesi için 7000 kuruşun esnafa yapılan taksimatını gösterir.*
- 14 *Anadolu 'nun orta ve sağ ve sol kolundaki bütün kadı, nâib ve zâbit vesair devlet vazîfelilerine ve eşrafa emirdir. Osmanlı Devleti ile Fransa arasında bir müddet devam eden husumetten sonra barış akdedilmiş ve musalahanın 8. Maddesi gereğince iki devlet de elindeki karşı tarafa ait esirleri karşılıksız olarak serbest bırakacaktır. Bu sebeple her nerede bir Fransa esiri varsa eğer Müslüman olmamış ise, karşılıksız olarak serbest bırakılıp en yakın Fransız komiserine teslim edilmesi emrolunmuştur. [15 Receb 1217].*
- 15 *[bunun yazının devamı 17. Madde olup araya bir hüküm girmiş...]*
- 16 *1217 senesi Mart 'ı başından Şubat 'ı sonuna kadar Diyarbekir voyvodalıği iltizam bedeli ile Bağdad kethudası Mehmed Refî' Efendi 'ye verilmiş iken daha sonra hâsıl olan vergi vesair hasılatına ortak olmak üzere Ahmed Sürûrî Efendiye tevcih olunmuştur. 11 Rebî'u 'l-evvel 1217.*
- 17 *Şam ve Trablusgarb valisi el-Hâc Mehmed Paşa, idaresi altında bazı asiler sebebiyle oradan kaldırılıp uhdesine Diyarbekir valiliği verilmiştir. Kendisi yeni vazifesine gitmek için Şevvâlin 23. Günü Yafa 'dan gemiyle Lazkiye iskelesine gelip deniz yolculuğu yorgunluğunu atmak için birkaç gün orada kalacağından Diyarbekir 'de işlerin yürütülmesi için mütesellime ve diğer erkâna hitaben tavsiyelerde bulunmuştur. 27 Şevval 1317*
- 18 *Diyarbekir kadısı ve taşradaki kazâların kadı ve nâiblerine hükümdür. Hazîne-i âmire kayıtlarına göre Diyarbekir eyâletindeki kazâların 2054 kuruş 15 akça mukâtaa malları olup 1218 senesine mahsûb olarak kazâlara tevzî'i ve tahsili emridir.*
- 19 *Diyarbekir kadısı ve taşrasındaki kazâların kadı ve nâiblerine hitâben yazılmış fermândır. Haleb, Şâm, Kudüs, Trablus Şâm, Saydâ, Diyarbekir, Rakka, Adana, Musul ve bunlara bağlı mahallerin kahve vergisi artık kalem kalem idare olunacaktır. Bu sebeple bir kalem sayılacak olan Haleb ve ona bağlı Antep, Ağraz, Kilis, İskenderun, Süveyd, Bilen, Beyasin, Antakya, Şu'ûr, Reyhân, Ülebil, Sermin; ayrıca Rakka, Birecik, Rûm kale, Sivrecik, Sürûc, Harrân vesâir yerle ve Diyarbekir eyâletinin muhtevî olduğu mahallerin kahve vergisi 1218 senesi Muharremi başından*

Zilhiccesi sonuna değin tam bir sene 30000 kuruş bedel ile hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan Refî' Efendi'ye iltizam olunmuştur. Diyarbekir eyâletindeki bütün mahallere denizden gemiyle yahut karadan gelen kahveler önce tartılıp yazılacak ve sonra her okkasından belirlenmiş vergisi alınacaktır. Eğer vergi vermemek için kahvesini gizleyen olursa kim olursa olsun -asker, tüccar, devlet memuru- ceza olarak verginin iki katı tahsil olunacaktır. [8 Zilka'de 1217].

- 20** *Diyarbekir kadısı ve mütesellimi, îrad-ı cedîd defterdar çukadarı Seyyid Halil'e hitâben fermanıdır. Kalelerdeki askerlerin erzak ve harçlıkları için ocaklık olarak îrad-ı cedîd hazînesine ayrı bir bütçe tertîb edilmiştir. Bu tertib olunan malın yerli yerinden tahsîli gayet mühim olduğundan 1217 senesi için Diyarbekir avârız malından bu hususa ayrılmış olan 11500 kuruşu önceki Diyarbekir voyvodası Mehmed Emîn'in tahsil etmiş olması gereklidir. Bu meblağın alınıp İstanbul'a îrad-ı cedîd hazinesine teslimi üzere getirmek için îrad-ı cedîd defterdar çukadarı Seyyid Halil gönderilmiş ve Diyarbekir mütesellimi vesaire malı voyvodadan tahsil ettirip çukadara teslim etmeleri emrolunmuştur. [10 Zilka'de 1217].*
- 21** *Diyarbekir kadısı ve Diyarbekir eyâletindeki kazaların kadı ve naiblerine hükümdür. Diyarbekir eyâletinin Hazîne-i Âmireye ödemesi gereken 2322,5 kuruş ve dörtte bir nezhânesi bedeli olarak 1808, 600 ve 514 hanelerin beherinden üç yüzer akçe olarak 1218 senesine mahsub olarak tahsili emolunmaktadır.*
- 22** *Devlet-i aliyyedeki zimmi yani kefereden Yahudi, Hıristiyan ve Acem Ermeniler'inden dinen ve devletçe tahsil olunan cizyenin nasıl tahsil olunacağı ve kimlerin hangi sınıftan ne kadar tahsil edeceğini beyan eder. Şöyle ki cizye alınacak zimmiler yüksek, orta ve aşağı olmak üzere üç kısma ayrılacaktır. Mürâhık denilen erginlik çağına gelen her zimmi deftere kaydolunup ondan haline, malına ve gelirine göre cizye alınacaktır. Çalışamıyacak derecede ihtiyar ve özürülü olanlardan cizye alınmayacaktır. Zimmîlerin sahte evrakla bir üst sınıftan iken alt sınıftan cizye vermesine izin verilmeyecektir. Kimin ne kadar cizye vereceğini cizyedarlar tayin edecektir. 1218 senesi itibarıyla Diyarbekir eyâletindeki vergiye tabi zimmi adedi 16295'dir; 1574'ü ala, 12816'sı evsat ve 1905'ide ednâdır. [9 Zilka'de 1217].*
- 23** *Diyarbekir kadısı ve kazalarının kadı ve naiblerine hitâben padişahın emirdir. Devlet-i Aliyye'nin penbe vergisinin tahsili Îrad-ı cedîd hazînesi tahsis olunmuştur. Bu verginin Diyarbekir eyâletindeki kazâlarından 1217 senesi Mart'ı başından 1218 senesi Şubat'ı sonuna değin tam iki seneliğinin tahsili hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan Refî' Ağa'ya havale edilmiştir. Pazar yerlerinde kendi dokudukları birer ikişer parça eşyayı satan kadın ve çocuklardan vergi alınmayacaktır. Dokuma tezgahı olanlardan ise, dokudukları penbe alacasından ve penbe bezinden ikişer akçe ve penbe peştemâlından birer akçe ve yasdığın beher çiftinden ikişer akçe alınacaktır.*
- 24** *Diyarbekir kadısı ve kazalarının kadı ve naiblerine hitâben padişahın emirdir. Devlet-i Aliyye'nin penbe vergisinin tahsili Îrad-ı cedîd hazînesi tahsis olunmuştur. Diyarbekir eyâletindeki kazâlarda alınıp satılan penbe, rişte-i penbe ve kozalı penbenin 1217 senesi Mart'ı başından*

1218 senesi Şubat'ı sonuna değin tam iki senelik vergisinin tahsili hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan Refi' Ağa'ya havale edilmiştir. Alınacak vergiler yeni nizama göre alınacaktır. Şöyle ki penbenin beher okkasından birer para ve rişte-i penbenden ikişer para ve kozalı penbenden birer akçe vergi alınacaktır. Bu hususta Müslüman ve kafir emînden vergisini verdiklerine dair eda tezkiresi almadıkça penbelerini asla gemi vesair hiçbir tarafa sevkedemeyecektir. Vergi vermemek için gizli gizli satış yapanlar yakalandıklarında ikişer kat vergi ceza olarak alınacaktır.

- 25 Diyarbekir kadısı ve cizyedârı ve bu husûsun mübâşirine fermanıdır. 1217 senesi için Diyarbekir cizyesinin birinci taksiti olan 25250 kuruş asker taifesinin ihtiyaçlarına tahsis olduğundan bir an evvel tahsil olunup gönderilmesi emrolunmuştur.
- 26 Menzil masrafı birinci taksiti malından 1218 senesi için karyelere yapılan taksimatı gösterir. Toplam 273 kuruşdur.
- 27 Başkâtib Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'ye kadının emridir. Diyarbekir mahkemesinin eski muhızırbaşı İsmail azlolunup yerine Seyyid Mehmed Ağa'nın muhızırbaşı tayin olduğuna bildirir. 8 Muharrem 1218
- 28 Başkâtib Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'ye kadının emridir. Diyarbekir mahkemesinin eski Tercümanı Mustafa Ağa kendi arzusuyla vazifesini bırakınca yerine Seyyid Ebûbekir Ağa'nın tercüman tayin olduğuna bildirir. 8 Muharrem 1218
- 29 Diyarbekir kadısı, nâibi vesaire hitâben fermanıdır. İki taksit halinde tahsil olunagelen ve valilere mahsus olan imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesinde de senebaşı Muharrem olmak üzere vakitlice ödenmesi emridir. Beher taksitinin kazalara taksim olunup tahsil olunması ve tevziat defterinin de gönderilmesi, yapılan tahsilatın Diyarbekir valisinin adamına teslimi emrolunmuştur. 1 Zilka'de 1217.
- 30 Diyarbekir kadısı, nâibi vesaire hitâben fermanıdır. İki taksit halinde tahsil olunagelen ve valilere mahsus olan imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesinde de senebaşı Muharrem olmak üzere vakitlice ödenmesi emridir. Ancak Diyarbekir valisi Hacı Mehmed Paşa 1217 senesi Recebinin beşinde geldiğinden bu sene için kendisine 172 günlük hazeriye: 9716 kuruş 68 akçe ödenecektir. Beher taksitinin kazalara taksim olunup tahsil olunması ve tevziat defterinin de gönderilmesi, yapılan tahsilatın Diyarbekir valisinin adamına teslimi emrolunmuştur. 1 Zilka'de 1217.
- 31 Diyarbekir kadısı, nâibi vesaire hitâben valinin inhasıdır. İki taksit halinde tahsil olunagelen ve valilere mahsus olan imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesinde de senebaşı Muharrem olmak üzere vakitlice ödenmesi emridir. 5 Muharrem 1218.
- 32 Diyarbekir Valisi Mehmed Paşa Haleb'den kendisi vilayete gelmeden önce imdad-ı hazeriye tahsilini emretmiştir. İki taksit halinde tahsil olunagelen ve valilere mahsus olan imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesinde de senebaşı Muharrem olmak üzere vakitlice voyvodası Ahmed Sürûri ve diğer memurlarla tahsili emrini ve kazalara taksim edilen meblağları beyan eder.

- 33 *1218 senesi başında yapılan tevziatta esnaf taifelerinin ödeyeceği imdad-ı hazariyye birinci taksitinin meblağları beyan olunmaktadır. 2175 kuruş taksim olunmuştur.*
- 34 *Diyarbakir kadısı, nâibi, voyvodası vesair devlet memurlarına hitâben valinin inhasıdır. Yeni Diyarbakir Valisi Hacı Mehmed Paşa, Lazkiye'den yola çıktığını bildirmiş olup teşrifinde lüzumlu hazırlıkların yapılmasını emretmiştir. Bu emri götüren çukadar döndüğünde Diyarbakir'de halin çok karışık olup halkın zulüm içerisinde inlediği, önceki validen eziyet gördüklerinden yeni vali için pek hazırlık yapmadıkları haberini getirmiştir. Bunun üzerine vali cevabında kendisinin Diyarbakir'e öz vatani gibi bir muhabbeti olduğu, asla önceki validen gördükleri fena muameleyi görmeyeceklerini, büyüklerini pederi, küçüklerini biraderi yerine koyduğunu, Diyarbakir'i yeniden büyük valilerle yönetildiği şaşaalı günlerine döndürmeğe çalışacağını beyan etmiştir. Ayrıca lüzumlu hazırlıkların iyice yapılmasını emretmiştir.*
- 35 *Diyarbakir kadısı, nâibi, voyvodası ve mütesellimi Ahmed Hulûsî Efendiye hitâben fermanıdır. Diyarbakir mütesellimi olan Ahmed Hulûsî Efendi, Ergani madeninden Diyarbakir kalhanesine gelen ham demir vesair malzemenin tamamını gümrüğe sokup vergisini fazlaca almaktadır. Bunun üzerine kalhâne nazırı istida gönderip bu halin kalhaneyi sıkıntıya sokacağı ve esasında demir ve fabrika devlete ait olduğundan kanunda hiç vergi alınmaması gerektiğini bildirmiştir. Muhasebeden kayıtlar kontrol edildiğinde halin öylece olduğu ve Devlet-i Aliyyedeki Demir madenlerinin işletilmesi Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'ya havale edildiği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine bundan sonra demir fabrikasına gelen hammadde ve diğer malzemeden vergi alınmaması emrolunmuştur.*
- 36 *Diyarbakir kadısı, nâibi, voyvodası vesair devlet memurlarına hitâben valinin inhasıdır. Yeni Diyarbakir Valisi Hacı Mehmed Paşa, Haleb'den yola çıkıp Diyarbakir'e varmasının çok yaklaştığını bildirip eskiden beri yeni valiler için verilmesi adet olan zahirenin her ne miktar ise, fazla ve noksan olmaksızın gelmeden önce tahsilini emretmiştir. Ayrıca lüzumlu hazırlıkların da yapılması emrolunmuştur.*
- 37 *Diyarbakir valisi, kadısı, nâibi, gümrükçüsüne hitâben ferman suretidir. Uzun müddetten beri İstanbul'da ikamet eden Bağdad tüccarıyla Diyarbakir gümrükçüleri arasında, gümrük vergisi sebebiyle ihtilaflar devam etmektedir. Zira kanuna göre İstanbulda ikamet eden Bağdad tüccarı doğrudan Bağdaddan İstanbul'a getirdikleri ticaret malı ve eşya için vergiden muaftırlar. Ancak gümrükçülerin iddiasına göre malı İstanbul'a götürüyüyoruz diyerek Diyarbakir gümrüğünden geçirdikten sonra İstanbul'a değil de başka taraflara götürmekte ve gittikleri hiçbir yerde de vergi ödememektedirler. Bu ihtilafları sonlandırmak için İstanbuldaki Bağdad tüccarı için Belgrad tüccarı örnek alınacaktır. Şöyle ki Bağdad'dan aldıkları mal ile Diyarbakir gümrüğüne geldiklerinde denklere tartılıp sayılacak, defter yapıp tüccara verilecek, bu defter İstanbul gümrüğünde mallarla karşılaştırılacaktır. Aynı usul İstanbul'dan Bağdad'a giderken de böyle yapılacaktır. Ayrıca her tüccar için bir de gümrük defterine kefil kaydolunacaktır. [18 Zilhicce 1217].*

- 38 *Diyarbakir valisi tarafından kadı, mütesellim ve gümrükçüsüne hutâben inhâdır. Uzun müddetten beri İstanbul'da ikamet eden Bağdad tüccarıyla Diyarbakir gümrükçüleri arasında, gümrük vergisi sebebiyle ihtilaflar devam etmektedir. Bu hususa doğrudan nizam vermek için gönderilen fermâna -ki bir önceki maddede geçti- göre amel olunmasını Diyarbakir valisi, kendisi henüz Diyarbakir'e ulaşmadığından vekili olan mütesellim Ahmed Sürürî Efendi'ye, kadıya ve gümrükçüye emretmiştir. [9 Safer 1218].*
- 39 *Mehmed Sâlih Efendi'nin Diyarbakir kadısı tarafından mahkemeye bâb nâibi olarak tayin olduğunu beyân eder. 7 Rebî'u'l-evvel 1218*
- 40 *Diyarbakir valisi Mehmed Paşa tarafından, kadı, voyvoda, mütesellim vesair devlet memurlarına inhâdır. Yeni vali, Diyarbakir eşrafına eskiden bazı cürümleri sebebiyle Diyarbakir'de zaten mevcut olan ihtilal halini devam ettirmemelerini, eski hatalarını bundan sonra itaat yolundan çıkmamaları şartıyla affettiğini bildirmiş, kalplerini iyice teskin için de bu hususu iyice anlatmak üzere Diyarbakir'de ikâmet eden Şeyhzâde Seyyid İbrahim Paşa'yı vazifelendirmiştir. 9 Rebî'u'l-evvel 1218.*
- 41 *Diyarbakir'de Câmî-i kebîr medresesinde Mûsile-i Süleymâniye itibâriyle müderrisi olan Mevlânâ Seyyid Mustafa Efendi'ye Erzurum mevleviyeti pâyesi verildiğini bildirir fermândır.*
- 42 *Yeni Diyarbakir valisi Mehmed Paşa, Diyarbakir'e ulaşmış ve hemen bir Divân akdederek devlet memurları ve eşrafı toplamıştır. Daha önce düştükleri sıkıntılı haller sebebiyle ahali kendi başlarına yeni nizamlar uydurmuşlar, otuz bir ortası diye silahlı askerler çıkarmışlar, mahkemeye yeni şartlar koymuşlardı. Bu gibi yersiz ve uygunsuz ve esasında isyan görüntüsünde olan bu halleri yeni Vali iptal ettiğini ilan etmiştir. Ayrıca bu hususa sebep olanlara ceza verilmesi de gerekirden Vali, bir daha bu gibi hallere girmemek ve itaatinden çıkmamak üzere afları için payitahta onlar namına ricacı olacağını ve affolunacaklarını bildirmiştir. Ahâlî ve onlar nâmına hükümde adları geçen kimseler kefil olmuşlar, ayrıca eğer sözlerinden dönerlerse mîrîye 250000 kuruş vereceklerini nezretmişlerdir. 11 Rebî'u'l-evvel 1218*
- 43 *1298 senesi Rebî'u'l-evvelinin 14. gününe değin Diyarbakir vilayeti masrafları mufassalan beyan olunup toplam 58695 kuruş tuttuğu ve bunun vilayet merkezi ve diğer kazalara yapılan taksimatını gösterir.*
- 44 *Diyarbakir vilayet masrafından 1218 senesi için 39130 kuruşun esnafa yapılan taksimatını gösterir.*
- 45 *Diyarbakir kadısı Mehmed Sâlih Efendizâde Ahmed Es'ad Efendi'nin, Bolulu Hüseyin Efendi'nin vazifesini iyi yapıdığından dolayı onu azledip yerine Hacı Hasan Efendiyi müftî olarak tayin ettiğini bildirir emridir.*
- 46 *Hacı Mehmed Sâlih Efendi'nin Diyarbakir mahkemesine bâb nâibi olarak atandığına dair Diyarbakir kadısının emridir. 27 Rebî'u'l-evvel 1218.*

- 47 *Yarım kalmış, aynıysa yukarıda 41. hükümde geçmişti, tekrarı karalama olsa gerek. 41. hükmün baş tarafını aynıysa.*
- 48 *Başkâtib Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'ye kadının emridir. Diyarbekir mahkemesinin nöbetçisi olan Seyyid Abdullah azlolunup yerine Seyyid Sâlih'in tayin edilmesi emridir. 25 Rebî'u'l-evvel 1218.*
- 49 *Başkâtib Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'ye kadının emridir. Diyarbekir mahkemesinin eski tercümanı Ebûbekir Ağa'nın azlolunup yerine bu işe liyakati görülen İsmail Ağa'nın tercüman tayin edilmesi emridir. 15 Rebî'u'l-âhir 1218.*
- 50 *Diyarbekir valisi, kadısı, voyvodası ve yazılan husus için görevlendirilen hassa silahşorlarından Mîr Ahmed'e hitaben ferman suretidir. Öldürülen Diyarbekir eski kaymakamı İbrahim'in geride bıraktığı bütün mallara devlet el koymuştur. Bu malların toplanıp getirilmesi için de hassa silahşorlarından Mîr Ahmed Ağa gönderilmiştir. İbrahim Ağa'nın malından penbe vergisi olarak alınan 1500 ve memleket borcu içinde 3000 ki toplam 4500 kuruşun da halktan toplanıp diğer kalan malları içine katılarak İstanbul'a ulaştırılması emrolunmuştur.*
- 51 *Âmid kazâsı arpalık olarak mevleviyeti uhdesinde olan Mehmed Sâlih Efendizâde Ahmed Es'ad Efendi, Âmid mahkemesine kadı olarak Şâkirzâde Mehmed Emîn Efendi'yi tayin etmiştir. Kendisine de dînin hükümlerini tatbik etmesini, askerlerden ölen olur ise, hemen terekesini muhafaza altına almasını, mirasını da şeraite göre taksim etmesini emretmiştir.*
- 52 *Âmid'de Seyyid Hasan vakfının mütevellisi olan Seyyid Hasan Ağa vefat etmiş, vakfa yeni mütevellî seçilmesi gerekmiş olup vakfiyenin meşrutasında erkek evlada geçeceği yazıldığından merhûmun erkek evladı olan Seyyid Mehmed Ağa mütevellî nasbolunmuştur. 30 Zilhicce 1218.*
- 53 *Diyarbekir eyâletinin 1217 senesi Recebinin 5. gününden Rebî'u'l-evvelinin 6. günü târîhine kadar mütesellim Surûrî Ahmed Efendi tarafından tahsil olunması gereken vâridâtını beyân eder.*
- 54 *Eski Diyarbekir voyvodası Hacı Mehmed Emîn Ağa vasıtasıyla mütesellim Surûrî Ahmed Efendi'nin yapmış olduğu hazîne teslimâtı beyân olunmaktadır.*
- 55 *Diyarbekir kadısı, ahalinin ulema, meşayih ve diğer önde gelenleri ve devlet memurları vesaire hitaben ferman suretidir. Diyarbekir eyâleti valiliği kendisine verilen eski Kudüs valisi Mehmed Paşa yeni vazifesine giderken mükemmel hazırlık ve askerle yola çıkmış, karşı tarafta da bunun için hazırlık yapılmasını emretmişti. Ancak Diyarbekir hali karışık ve merkez etrafında hep eşkiyalar mekân tuttuğundan vaziyetin hassas olduğu ve halkın fakirliği dolayısıyla çok kalabalık gelindiğinde bunların icab eden ihtiyaçlarını görülmesinde zorluk çekileceğini öne sürerek o vakitki Diyarbekir kadı, mütesellim ve diğer yüksek memurlar valinin daha az askerle gelmesini teklif etmişlerdir. Bunun üzerine vali onlara hitaben yukarıdaki 42 numaradaki cevabı yazdıktan başka İstanbul'a da vaziyeti bildirmiştir. Bunun üzerine gelen fermanda, Diyarbekirin karışık*

halinden dolayı bu defalık valinin böyle gelmesine izin verildiği, bundan sonra gelecek Diyarbekir valileri 300'den fazla adam getirmemesi emrolunmuştur. Ayrıca eğer valiye karşı gelinirse ve emrine itaat edilmezse akıbetlerinin fena olacağı da bildirilmiştir.

- 56 Diyarbekir valisi, kadısı, kazâ kadı ve naibleri ve bu husus için görevlendirilen hassa silahşorlarından Seyyid Abdülkâdir'e hitâben fermanıdır. İzmirden başka bütün Devlet-i Aliyye vilayetlerinde satılacak fişenk, saçma, çubuk ve külçenin satılması Dârüssaâde ağası ve Haremeyn evkâfi nâzırı Bilal Ağa'nın nezâretinde olan evkâfdan İstanbul'daki Sultân Mustafa Hân evkâfından Üsküdâr'daki saçmahâne işletmesine tahsis edilmiştir. Bu saçmahane de padişahın kız kardeşi Peymân Sultân'ın validesi uhdesindedir. Her vilayet kendi içinde seçeceği muhtarı İstanbul'a gönderip ihtiyaç miktarını buradan almaktadırlar. Ancak son zamanlarda bu nizam bozulmuş, vâkıftan temessük ve izni olmayanlara saçma, fişenk vesairi başıboş kimselere sattıklarından asayiş de bozulmaktadır. Bu sebeple bundan sonra her vilayette saçma vesairin imali, yurtdışından gelenlerden satın alınması ve yurtiçinde satılması vilayetin seçeceği muhtar eliyle yapılacaktır. 1218 senesi Diyarbekir eyâleti saçmacılığı Muharremi başından nizâma bağlanmış ve vâkıf tarafından her sene Muharrem başında temessük alan ve ahalinin seçtiği muhtâra tahsis edilmiştir. Muhtar haricinde hiçbir kimse fişenk, külçe kurşun ve cıva satmayacaktır.
- 57 Diyarbekir valisi, kadısı, voyvodası ve voyvodası ve bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan hassa silahşorlarından Mîr Hamdullâh'a hitâben fermanıdır. Öldürülen eski Diyarbekir kaymakamı İbrahim'in geride kalan bütün mallarına devlet adına el konulması emrolunmuştur. Gönderilen mübâşirle daha önce hazırdaki malları alınıp İstanbul'a getirilmiş idi. Ancak mevtaya borcu olanlardan tahsili lazım gelen 16326 kuruş tahsil edilmemiş, Diyarbekir ahalisi de bu borçların çoğunun suçlara verilen cezalar olduğunu bildirmişlerdir. Ancak borç kesin olarak sabit olduğundan tahsili katî olarak padişah tarafından emrolunmuştur. 30 Zilhicce 1217.
- 58 Diyarbekir valisi, kadısı, voyvodası ve voyvodası ve bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan hassa silahşorlarından Mîr Hamdullâha hitâben fermanıdır. Öldürülen eski Diyarbekir kaymakamı İbrahim'in geride kalan bütün mallarına devlet adına el konulması emrolunmuştur. Gönderilen mübâşirle daha önce hazırdaki malları alınıp İstanbul'a getirilmiş idi. Geride satılan zahire parası ve borçlardan yapılan tahsilâtla 9984,5 kuruş voyvoda elinde emaneten durmaktadır. Voyvoda bu mablağı İstanbul'a gönderecek iken mevtanın alacaklıları buna mani olmuşlardır. Ayrıca bakkal esnafı da 1000 kuruş almışlardır. Hâlbuki bu gibi ölüp de malına devlet tarafından el konulanların alacaklılarında uygulanan kanuna göre alacaklılar İstanbul'a gelip haklarını ispat ettikleri halde alacakları İstanbul'da verilmektedir. Bu sebeple kanuna göre hareket edilip eldeki 8984,5 kuruş paranın İstanbul'a gönderilmesi emrolunmaktadır. 30 Zilhicce 1217
- 59 Diyarbekir valisi, kadısı, voyvodası ve voyvodası ve bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan Hindîzâde Mîr İbrahim'e hitâben fermanıdır. Eski Diyarbekir voyvodası merhûm Nüh Beğ'in mirasından oğlu hassa silahşorlarından Mîr İsmail'in mirîye 34000 kuruş borcu olup bunun 9000 affolunup

25000 kuruş borcu kalmıştır. Bu meblağın mevtanın alacakları tahsil edilerek toplanıp İstanbul'a gönderilmesi tekrar tekrar emrolunmuş ise de sadece 1215 senesinde ekmeçi esnafından Dârendeli hafîdî Ahmed Beğ tarafından 950 kuruş tahsil edilip İstanbul'a Hazîne-i âmiyeye gönderilmiş ve bundan başka hiçbir meblağ teslim olunmamıştır. 25000 kuruşdan kalan 24050 kuruşun da tahsil olunup gönderilmesi emrolunmuştur. 13 Zilka'de 1217.

- 60 Anadolu'nun orta kolundaki vezirler, mîrimîrân, kadılar, nâibler, voyvodalar vesâir me'murlara hitâben fermanıdır. Rumelinde ve diğer Osmanlı vilayetlerinde veznen bir dirhem mikdârı olup "hazîne akçası" ve "marpaş" adıyla bir tür beyaz akçe kullanımı yaygınlaşmıştır. Ancak bunun ayarı kırık olup yirmibeş ayarında olmasına rağmen ve içindeki altına nazaran kıymeti çok daha düşük olması gerekirken beher adedi altışar yedişer paraya tedâvül olunmaktadır. Bu ise, halkın zararına olduğundan bundan sonra bu akçenin tedavülden kaldırıldığı ilan olunmuş, alış verişte kullanılması yasaklanmıştır. [15 Rebî'u'l-evvel 1218].
- 61 Diyarbakir'de Şâfi'i müftüsü Seyyid Mahmûd Efendi vefât etmiş ve vazîfesini ifa eden bulunmadığından halkın istidasıyla ehliyetli olduğu bilinen Seyyid Ali Efendi Şâfi müftüsü olarak tayin edilmiş, fetvâ verirken Şâfi mezhebi imamlarının en kuvvetli olan fetvalarıyla hükmetmesi ve muteber fıkıh kitaplarına müracaat etmesi tavsiye olunmuştur. [4 Rebî'u'l-âhir 1218]
- 62 Diyarbakir valisi ve kadısına hitâben ferman suretidir. Mefhumu şöyledir: İstanbul'a Diyarbakir ahâlisinden bazılarının isyan ederek halkı öldürüp, mallarını yağma ettikleri ve eşkıyalıklarını tam olarak icra için görev müddeti biten valinin ayrılmasını gerektiğini bildirilmiştir. Bu sebeple bundan sonra her ne zaman Diyarbakir valisi değiştirilse yeni vali gelip vilayet makamına geçip vazifesini ve lüzumlu tavsiyeleri eski validen almadan eski vali Diyarbakir'den ayrılmıyacaktır. Zira eski vali, yenisine vazifesini teslim etmeden gitmiş olsa yerine vekâleten bakacak mütesellim Diyarbakir'deki bu gibi aşkıyayı zabta güç yetiremeyecektir. Fermanda ayrıca valilere; Cenâb-ı Hakkın bir emaneti olan tebeanın fukarasının her türlü zulümden korunması ve şeriatin hükümlerinin tatbik edilmesi sultanın en büyük arzusu olduğu bildirilmiştir.
- 63 1218 senesi Cümâze'l-ülâsının 27'sine musâdif Eylül'ünün başına kadar hesap olunan vilayet masrafları ve esnaf ve kazalara taksimi beyân olunmaktadır. Meblağların dökümü şöyledir: Diyarbakir menzilhânesinin ikinci taksiti 15000 kuruş, menzilci Kâsım Ağa'nın geçen sükkaniyesinden kalan 152,5 kuruş, kullandırılan ve helâk olan binekerin kıymetleri 600 ve 1300 kuruş, vali hazinedarına 1000 ve 4500 kuruş, vali kethudâsı saray mefruşatı 88 kuruş, kaftan ağasına 250, tütüncü esnafı ağasına 250, cilâhân esnafı ağasına 250, bedesten kethudâsı Osmân Ağa'ya mefrûşât parası 975, pazarbaşı Mehmed Ağa ve barut meselesini tebliğe gelen silahşor Ağa'ya yemeklik 195, Maktûl İbrahim Ağa'nın terekesi için gelen silahşor Ağa'ya yemeklik 272, voyvoda Ağa'ya 1500, diğer alacaklılara 10000, saray tamîrine 15000, vali mühürdârına 700, verilmesi mutâd 400, kâtibiye 50 kuruş ki toplam 56232,5 kuruştur. Bu meblağ Diyarbakir'in bütün kaza ve nahiyelerine taksim olunmuştur. [27 Cümâze'l-ülâ 1218]

- 64 *Menzil masrafı ikinci taksiti malından 1218 senesi için 37488 kuruş 6 paranın esnafa (bakkal, dokumacı, boyacı, cilacı, mestci, debbağ, ekmekçi, telci, kuyumcu, terzi, sabuncu, atar, kazancı, dellal, mezarıcı, yulafçı, kasap, nalbant, palancı, kılıççı, marangoz, berber, körükçü, basmacı, kavukçu, tütüncü, penbeci, aşçı, demirci, kahveci, bardakçı, ipekçi, dokumacı, mumcu, çilingir, keçeci, eskici, helvacı) yapılan taksimatını gösterir. 2 Receb 1218.*
- 65 *Diyarbakir kadısı, nâibi, müderrisler, ayan reisi Ali Ağa, alaybeyleri, ocak serdarı Hasan Ağa, turnacılar, hasekiler ve serdengeçdilere Diyarbakir valisinin inhasıdır. İki taksit halinde tahsil olunagelen imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesi ikinci taksitinin kazalara taksim olunup tahsil olunması ve tevziat defterinin de gönderilmesi emrolunmuştur. 13 Cemâziye 'l-âhire 1218.*
- 66 *Eskiden beri Diyarbakir'den ferman ile iki taksit halinde tahsili emrolunan 20000 kuruş imdad-ı hazariyyenin Diyarbakir vâlisi Mehmed Paşa tarafından buyuruldu gönderilerek 1218 senesine mahsûben ikinci taksitinin tahsili emrolunmuştur. Bu meblağın Diyarbakirin bütün kazâ ve nahiyelerine ve merkezine yapılan taksîmi gösterir. 1 Receb 1218.*
- 67 *1218 Recebinde yapılan tevziatta esnaf taifelerinin ödeyeceği imdad-ı hazariyye ikinci taksitinin meblağları beyan olunmaktadır. 2175 kuruş taksim olunmuştur.*
- 68 *Diyarbakir kadısı ve voyvodasına hitâben ferman suretidir. Mehterhânedeki askerbaşuların takımları için her sene Diyarbakir'den İstanbul'a mehterhaneye her topu dokuz zirâ' boyunda olmak üzere on bin top kırmızı Diyarbakir kirpası gönderilemiştir. Yine bu miktardaki kırmızı Diyarbakir kirpasının miri fiyat üzere İstanbul'a gönderilmesi ve her top için 1,5 kuruşdan nakliyesi parası ki 15000 kuruşun 1215 senesi Diyarbakir sancağındaki eşkinici ve tımarlılardan seferden af bedelinden karşılanması emrolunmuştur. Mehterhenin bu ihtiyacı mühim lazımatından olduğundan bu hususta asla gevşeklik gösterilmemesi emrolunmuş ve eğer bir gecikme olursa mesullerin cezalandırılacağı bildirilmiştir. [Rebi'ü'l-âhir 1218]*
- 69 *Menzil masrafı ikinci taksiti malından 1218 senesi için 2346,5 kuruşun şark ve garbdaki karyelere yapılan taksimatını gösterir. 2 Receb 1218.*
- 70 *Diyarbakir vâlisi Mehmed Paşa, Âmid kadısı ve Diyarbakir voyvodasına hitaben ferman sûretidir. Van eyâletindeki Bitlis Kalesi muhâfazasındaki zabıt ve neferler, İstanbul'a istida arzedip harçlık ve ocaklıklarını Diyarbakir voyvodalığı mukâtaası mâlından her sene alagelirken birkaç seneden beri voyvodalar elinizde hükmünüz yoktur diyerek vermemek istemişler ve ayrıca hüküm yazma masrafı adıyla fazlaca para kestiklerinden şikayet etmişlerdir. Bunun üzerine inceleme yapılmış ve Kars kalesi İstanbul'a uzak mesafe olduğundan, buradaki asker vesairler tayin olunan harçlıklarını Erzurum gümrüğünden alabilmeleri için İstanbuldan emir tahsilleri gayet zor olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple artık ellerindeki huccetlerinin zahriyelerini ağalarının mutabık mühürleriyle mühürleterek harçlıklarını alabileceklerdir. 1210 tarihinde de Bitlis kalesi de öyle İstanbul'a uzak olduğundan diğer kalelerden hariç olarak mevâciblerini yine huccetleri*

zahriyesine ağalarının mutabık mühürleriyle mühürletip ocaklıklarından alabileceklerdir. Diyarbekir voyvodaları taraflarından asla onlara eziyet olunmayacaktır.

- 71 *Diyarbekir valisi, kadısı, naibi vesair devlet memurlarına hitâben ferman suretidir. Bütün Osmanlı Devleti'ndeki kalelerde olduğu üzere Diyarbekir kalesinde de bayramlarda ve diğer şenlik günleri ve kutlamalardan yapılan top atışları ve bu kalelerde kullanılan barutla alakalıdır. Bu ferman sonra top atışları sadece padişahın izniyle yapılabilecek, vali vesair izniyle yapılamıyacak, her kale mühimmatını başmuhasebeye kaydettirecek, top atışları iki bayram günlerinde birer kantardan iki kantar barut ile ve eski senenin barutları kullanılarak yapılacaktır. Eğer bu nizamaya uymayan olursa hem barut ve mühimmat tazmin etitirilecek hem de emre uymadığından cezalandırılacaktır. Ayrıca kalelerdeki mühimmat ve barutun iyice muhafazasına dikkat edilmesi de emrolunmuştur. [16 Cümâze'l-âhire 1218].*
- 72 *Üsküdar'dan, Bağdad'a kadar yol üzerindeki vali, kadı vesair devlet görevlilerine hitâben ferman suretidir. Menziller aslında devletin mühim işleri için gönderilen memurlar ve ulakların binek, yiyecek vesair ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş olup, bunlardan başka yolcu, tüccar gibi kendi işiyle uğraşanların menzilleri kullanmaması kanundan idi ve kullanmazlar idi. [buraya kadar 77'nin hükmüdür] Ancak menzillerin muntazam olan vaziyeti bozulup menzilcilerin keyfi olarak kendilerine bir kazanç kapısı görmeleri sebebiyle kanuna uymamaya başlamışlardır. Acil devlet işleriyle giden ulak ve memurlara hemen yardımcı olmaları, binek vesair vermeleri gerekirken az çok para alabilecek kimselere öncelik vermekteler ve devlet işleri sekteye uğramaktadır. Bu fena vaziyetin düzeltilmesi için 1214 senesi Şa'bânında ferman gönderilip elinde menzil hükmü bulunan kim olursa olsun hemen kaç binek lazım ise, verilmesi emrolunmuştur. Lâkin yine bu bozukluklar devam etmiş; Bağdâd vâlisi Ali Paşa bu vaziyeti tekrar şikayet etmiş, bunun üzerine bu ferman çıkarılıp yayınlanmıştır. Buna göre acil devlet işleriyle gelen ve elinde menzil hükmü olan her kim olursa olsun öncelik verilerek ihtiyaçları karşılanacak ve devlet işlerini sekteye uğramamasına çalışılacak, eğer bunun aksine sebep olan olursa cezalandırılacaktır.[14 Cümâze'l-âhire 1218].*
- 73 *Ferman suretidir. Diyarbekir sancağındaki Timar sahibi ve Zaimlerin sıbyân ve emekli olanlarından beheri için 40 kuruşdan alınması kanun olan bedelin 1213, 1214, 1216 ve 1217 senelerinden kalan miktarı beyan edip Diyarbekir valisi, kadısı vesair devlet memurları tarafından mutlaka tahsil edilip İstanbul'a gönderilmesi emrolunmuştur. Bu bakaya 1213 senesi için Diyarbekir voyvodası Halil'in ödemesi gereken 700 kuruş ki 120 kuruşunu nakden ödemiş ve 120 kuruşunu da Büyük Lata Kalesi'ndeki yerli askerlerin giderlerine sarfetmiş, geriye 460 kuruş borç kalmıştır. 1214 senesi için dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından Abdi Bey'in ödemesi gereken 870 kuruş ki 80 kuruşunu ödemiş, geriye 780 kuruş kalmıştır. 1216 senesi için Diyarbekir voyvodası Hacı Mehmed'in ödemesi gereken 2080 kuruş kalmıştır. 1217 senesinde Diyarbekir voyvodası Eminin ödemesi gereken 1280 kuruş kalmıştır. 3 Receb 1218.*

- 74 *Diyarbakir'de Kastal Câmî'inin mütevellisi olan Nâhiye Kâdîsîzâde Sâlih Efendi vakfın tevliyetinden kendi rızasıyla el çekip vazîfeyi Seyyid Dervîş Ali Efendiye devrettiğini beyan edip mahkemece tescil olunmuştur. 13 Şa'bân 1218.*
- 75 *Menzilhânelerden devlet-i aliyye me'mûrlarına kira sûretiyle kullandırılan ve bazıları helâk olan binekleri ve kimlere verildiğini bildirir.*
- 76 *1214 senesine ait menzil masrafının tahsiline memur olan Hasan Ağa'nın masraflarını göstermektedir.*
- 77 *Yine 1214 senesine ait menzil masrafının tahsilinde esnâf sınıfından kalan alacakları göstermektedir.*
- 78 *Menzilhânelerin masrafları için 1214 senesinin ikinci taksiti olarak toplanan meblağdan Marangoz esnafından tahsil olunan ve kalanı beyân eder.*
- 79 *1214 senesi sâlyânesinin ikinci taksitinden kazâların kalan tahsilâtını beyân eder.*
- 80 *Kazâlardan buğday salyanesinin toplanmasına memur olan şahısların zimmetlerini beyân eder.*
- 81 *Yeni tayin olunan başkatip defterin hayırla nihayete ermesi niyetiyle eûzü besmele ve dualar yazmıştır.*
- 82 *Şâkirzâde Mehmed Emîn Efendi'nin Hicrî 1217 senesi Şa'bân ayında Diyarbakir'e kadı olarak tayin olduğunu beyân eder.*
- 83-84 *Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'nin Hicrî 1217 senesi Şa'bân ayında Diyarbakir kadısı tarafından mahkemeye Reîsü'l-küttâb (83 no'lu hüküm) ve nâib (84. hüküm) olarak tayin olduğunu beyân eder.*
- 85 *Diyarbakir kadısı tarafından mahkeme başkatibi Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'ye hitaben gelen emirde mahkemeye nöbetçi olarak Seyyid Abdullâh isminde bir kimsenin Hicrî 1217 senesi Ramazân ayında tayin olduğunu bildirir.*
- 86 *Sâlih Mehmed paşa mahallesi sakinlerinden Keşiş Evhan ölüp Kerbid ve Bidros adlarında iki oğlu kalmış ve babalarından kalma aynı mahallede bir ev Kerbid'e ait iken diğer kardeşin haksız yere sahiplenmesi üzerine mahkemeye müracaat olunmuştur. Mahkemede sağlam şahidlerin şahadetleriyle evin satın almak yoluyla Kerbid'e ait olduğu sabit olup Kerbid lehine hüküm verilerek ev tamamen ona aidiyet tescillenmiştir. 15 Şevval sene 1217.*
- 87 *Diyarbakir'de Behram Paşa Vakfı Camii'nde eski imam Seyyid Ahmed Efendi'nin imametten el çekip vazîfesini Seyyid Mustafâ isminde bir zata verdiğini ve bu vazîfe için ismi geçen vâkıfın günlük yirmi akçe alacağını ve eline de bunu müsbit 10 Receb sene 1217 tarihli ruus verildiğini bildirir. 18 Receb 1217.*
- 88 *Cüveyre binti Hacı Tâhâ Diyarbakir'de Hacı Tâhâ Vakfı'na ait sınırları belli 100 kuruş kıymetinde ve aylık 1 kuruş kira geliri olan ahır ile yine aynı şehirde sınırları belli Selim Ağa'ya*

ait 250 kuruş kıymetinde ve aylık 2,5 kuruş kira geliri olan çilingir dükkânın birbiri ile karşılıklı olarak vakfın yararına olarak değiştirildiğini bildirir. Ahırın, Selim Ağa 'ya, çilingir dükkânının da vakfa ait olduğu ve vâkıf adına Hacı Tâhâ kızı Cüveyre 'ye verildiği tescillenmiştir. [25 Zilka 'de 1217]

- 89 Diyarbekir 'de Hacı Büzürk Vakfı 'na ait sınırları belli 30 kuruş kıymetinde ve aylık 30 para kira geliri olan dükkan ile yine aynı şehirde İzzeddin Mahallesi 'nde Kalıpçılar Çarşısı 'nda sınırları belli Selim Ağa 'ya ait 205 kuruş kıymetinde ve aylık 100 para kira geliri olan çakmakçı dükkanın birbiri ile karşılıklı olarak vakfın yararına olarak değiştirildiğini bildirir. Dükkân, Selim Ağa 'ya, Çakmakçı dükkânının da vakfa ait olduğu ve vâkıf adına Osman Efendiye verildiği tescillenmiştir. [25 Zilka 'de 1217]
- 90 Aslen İstanbulda sâkin olup Diyarbekir yakınlarında vefât eden Hacı Ahmed Ağa 'nın bilinen varisi olmadığı için eldeki malı Beytü 'l-mâle alınmıştır. Böyle mallarda mevâtının borçları da Beytü 'l-mâl tarafından ödenmekte olduğundan merhûmun hizmetçileri olan Abdullah, Osman, Ali, Ömer, Mehmed ve Ömer isimdeki şahıslara olan borçlarının Diyarbekir voyvodası ve Beytü 'l-mâl emîni olan Hacı Mehmed Emîn Ağa 'nın vekîli Hasan Efendi tarafından ödendiği ve hiç bir borç kalmadığını beyân etmektedir. [1 Zilka 'de 1217].
- 91 Diyarbekir 'de Hacı Osmân Mahallesi sakinlerinden İvesin oğlu Kirkos, ölen karısı Arakil kızı Sara 'nın mirasını haksız olarak aldığı iddiasıyla Haço oğlu İstedor 'a dava açmış, İstedor ise, Sara 'yı Kirkos 'un daha evvel Antep 'de iken boşadığını, daha sonra kendisiyle evlendiğini ve nikahı altındayken de öldüğünü şahitlerle ispat etmiş, mirasın, daha önce mirası aralarında bölüşen İstedor, ana bir kardeşi Bogos, Gamraldin Bedros ve Menis isimdeki kişilere ait olduğuna hükmedilmiştir. [15 Zilhicce 1217]
- 92 Diyarbekir 'de Fâtih Mehmed Paşa Mahallesi sâkinlerinden Ömer kızı Zeliha hatun vefât edip varisi olarak kocası Abdullah oğlu Ahmed Ağa ve oğlu Abdullah kalmıştır. Miras taksim edilmeden önce kocası Ahmed Ağa da ölüp onun da varisi olarak karısı Timur kızı Rukiye hatun ve oğulları adı geçen Abdullah, Mehmed Bâkırî ve kızı Zeliha 'nın kalmış, ve miras yine taksim edilmeden önce oğlu Abdullah da vefât edip onun da varisi olarak baba bir kardeşi Mehmed Bâkırî ve baba bir kız kardeşi Zeliha 'nın kalmıştır. Tereke olarak babalarının vefât eden karısından kalan aynı mahallede sınırları belli senelik 4 kuruş 16 para geliri olan evin şeriate göre taksimi yapılmış ve ancak ev çok harap ve bu haliyle yetimlere bir faydası da olmayacağından mahkeme tarafından satılması kararlaştırılmış. Yapılan ilan ve müzayede neticesinde 500 kuruşa evin üçte bir hissesi Hacı Hüseyin oğlu Kettânî Hacı İbrahim Efendiye satılmıştır. [21 Zilhicce 1217].

- 93 *Diyarbakir'de Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın yaptırdığı sebil binasına gelen suyun türbeden temin edilip son zamanda suyun türbedeki bir ayağı toprağa karıştığından dolayı sudan istifade edilememektedir. Kahveci Hacı Hüseyin Beşe kendi kahvehane dükkânına da verilmek şartıyla suyun mecrasını tamir etmek istemiş ve buna izin verilmiştir. [8 Zilhicce 1217].*
- 94 *Diyarbakir'de Eğil kazâsı köylerinden Nâsirî karyesi sâkinlerinden vefat eden Behram bin Abdullah'ın küçük kızı Havvâ'ya mahkeme tarafından Ömer bin Veli vasî tayin olunmuş, daha sonra Havvâ bâliğa ve reşide olduğunu iddia ederek vasîsi olan Ömer bin Veli'ye elinde kendisine ait olan malların tarafına teslim edilmesi için dava açmıştır. Havva şahitlerle rüşdünü ispattan sonra Ömer bin Veli, daha önce malların bazısını teslim ettiğini, elinde ona ait 100 kuruş kaldığını beyan etmiş, Havva da onu tasdik edince 100 kuruş Havva'ya teslim olunmuştur. [15 Zilhicce 1217].*
- 95 *Diyarbakir'de Fâtih Mehmed Paşa Mahallesi sâkinlerinden Milkon oğlu Serkis adındaki zimmî aynı mahalledeki sınırları belli evini önce kendisi, karısı İsmihan ve kızı Meryem'in ölümünden sonra varislerine geçmeyip Küçük Kilise'ye vakf ve mütevellisi Maksî Tanil'e teslim ettikten sonra bu vakfından vazgeçmiştir. Ancak kilise mütevellisi imâm-ı A'zam hazretlerine göre vakfedilen şey mütevellîye teslimden sonra dahi vâkıfdan dönmek caiz ise de İmâmeyn: Ebû Yûsuf ve Muhammed hazretlerine göre vâkıf teslim edildikten sonra ondan dönmek caiz olmadığı iddiasıyla vakfın halen geçerli olduğunu dava etmiş ve kadı efendi de vâkıf olmasını daha uygun görerek öylece hüküm vermiştir. [11 Safer 1218].*
- 96 *Diyarbakir'de Molla Bahâüddîn Mahallesi sâkinlerinden iken vefât iden Abdullah kızı Sabâ'nın varisi olarak küçük yaşta Hasan ve Fâtıma isminde evlatları kalıp gayet muhtaç vaziyette olduklarından ihtiyaçlarının görülmesi için annelerinden kendilerine intikal eden harap haldeki evin satılması icap etmiş, mahkeme tarafından müzayede ile satışa çıkarılıp 470 kuruşa Ali kızı Ayşe'ye satılmıştır. [30 Rebî'u'l-evvel 1218].*
- 97 *Diyarbakir'de Mengene denilen mukâtaa mahalli alakadar olan kimselerin ilgisizliği ve eşkıyanın baskınları sebebiyle harap olup tamir de olunmayıp âtil kaldığından tekrar kazanç getirir ve işler hale getirilmesine dair fermân çıktığı ve bu harabiyete sebep olanların bulunup takdir edilmesi emrolunduğu ve bu hususta esnaftan adı geçen bazılarının garanti olarak 30 bin kuruş verdikleri ve mukataayı tamir edeceklerini vaad ederek cezadan kurtulduklarını beyan eder. [15 Rebî'u'l-evvel 1218].*
- 98 *Diyarbakir'de Kaşık Mahallesi sâkinlerinden Hacı Ali Efendi vefât edip Mehmed Dervîş adında bir evladı ve Fatıma ve Ayşe isminde kızları kalmış ve Hacı Ali'nin hayatında iken oğlu Mehmede vermiş olduğu Huffaflar çarşısında sınırları belli yerdeki kahveci dükkânı ve Kadı Kendi köyündeki bağı kızkardeşleri diğer mirasın içine katmak istemeleri üzerine Mehmed Dervîş dava açmış ve mahkemede babası Hacı Ali'nin hayatında iken bu dükkânla bağı kendisine verdiğini şahitlerle ispat etmiş ve lehine hüküm verilmiştir. [23 Rebî'u'l-âhir 1218].*

- 99 *Diyarbakir'de Kaşıkbudak Mahallesi sâkinlerinden Duhancı Hacı Ali Efendi vefât edip zevcesi Halil Ağa kızı Fâtıma'ya, içinde oturduğu sınırları belli ev ve eşyasını hayatta iken vermiş ve Fatıma'nın malından onun için bir cariyeye satın almıştır. Vefâtından sonra kızları Fatıma'ya ait olan ev ve cariyeyi diğer miras içine katmak isteyince Fatıma dava açmış ve iddiasını şahitlerle ispat edince lehine hüküm verilmiştir. [23 Rebi'ü'l-âhir 1218].*
- 100 *Diyarbakir'de bir aralık nizam ve idari vaziyet karışıp bazı isyancılar ortaya çıkıp halkın mallarını yağma etmiş ve nice fena işler eylemişler iken yeni Diyarbakir valisi Mehmed Paşa'nın gelmesiyle hepsi bir tarafa kaçıp saklanmış ve valinin aldığı tedbirlerle bu karışıklık kesilmiştir. Ancak sıhhati bozulan valinin bölgeden ayrılacağını işiten bu eşkıyalar yine fesat hazırlıklarına başlamışlar. Halk bunun tekrar etmemesi için valiye istid'â gönderip vali gittiği gibi bu eşkıyanın fesatlar çıkaracaklarını, kendilerinin ise, buna karşı koyma imkânları olmadığını bildirmişlerdir. Bunun üzerine bütün mahallelerden eşkıyadan cezalandırılacakların isim ve tarifleri istenmiş, firariler bir bir tespit edilmiştir. Ayrıca her bir mahalle ve Diyarbakir'in eşraf ve önde gelenlerine 389 bin kuruş mukabilinde nezre bağlanarak hiçbir firarinin kendi yurduna dönmeye izin verilmeyeceği ve her mahallede halk birlikte hareket edeceği kayıt altına alınmıştır. Bu alınan karar sonraki gelecek vali, nâib, kadı gibi devlet me'mûrlarına da bildirilecektir. [30 Rebi'ü'l-âhir 1218].*
- 101 *Diyarbakir'de şekavet ve isyan ile tanınan ve mahalle eşraf ve ahalisinin tespit ettikleri eşkıyanın isimlerini ve ait oldukları mahalleler ve bu mahallelerin onları yerlerine dönmelerine izin vermeyeceklerine dair verdikleri nezirlerin meblağını bildirir.*
- 102 *Diyarbakir'de Câmi'-i Kebîr Mahallesi sâkinlerinden Hacı Abdullâh vefât etmiş ve bir oğlu, bir kızı ve iki hanımı varisi olarak kalmıştır. Hacı Abdullah'ın İstanbulda ikâmet eden Silahşor-i sultânî İsmail Ağa ve annesi Feride hanımda 11500 kuruş alacağı vardır. Buna karşılık olarak Sa'dî karyesinde sınırları ve yeri belli köşkü Hacı Abdullah'ın varislerine teslim etmişler ve onlar da alacaklarından zimmetlerini ibra etmişler ve mahkemede tescil edilmiştir. [30 Rebi'ü'l-âhir 1218].*
- 103 *Diyarbakir'de Şeyhmuşlar Mahallesi'nde sınırları belli bir evin yarısı Attâr Ohanis'e ve diğer yarısı da kardeşi İkob'a ait iken İkob hissesini 1150 kuruşa Tütüncü Petro'ya satmıştır. Kayserili Postacıoğlu Hacı Mehmed dahi evin tamamını Attâr Ohanis'den 1150 kuruşa ve Tütüncü Petro'dan da 1151 kuruş ki toplam 2301 kuruşa satın almış ve mahkemede tescil olunmuşdur. [29 Rebi'ü'l-âhir 1218].*
- 104 *Diyarbakir ahalisinden Kayserili Tanil oğlu Kerbid ve İkob oğlu Kerbid, 'Attâr Tomcan oğlu Ohanis ile belli müddetle ortaklık kurup ancak aralarında çok ihtilaflar olunca ayrılmak isteyip muhasebelerinin görülmesi için mahkemeye başvurmuşlardır. Mahkemece muhasebeden sonra Kerbid ve diğer Kerbid'in Ohanis'den 4050 kuruş alacağı, ayrıca Ohanis'in babası Tomcan'dan da 1800 kuruş alacakları olduğu ortaya çıkmıştır. Kerbidin de 200 kuruş nakden aldığı ve şirket mallarından 1950 kuruş zarar etmiş olduğu ortaya çıkınca alacağı kalmadığı belli olmuştur.*

Diğer Kerbid'e ise, Ohanis'in ev akçesi olarak 1000 kuruş verdiği ve kalan 3100 kuruşu her sene 516,5 kuruşar olarak ödeyeceği kararlaştırılarak muhasebeleri görülmüş ve her biri diğerinin zimmelerini ibra etmiş, mahkemece tescil olunmuştur. [29 Rebî'u'l-âhir 1218].

- 105** *Diyarbakir Ermeni piskoposu Abram adlı râhib, yine Ermenilerden Varamya adındaki şahıs hakkında huzur ve asayiş bozduğu ve halka eziyet ettiğine ve hatta devlet aleyhine insanları tahrik dair mahkemeye dava açmış, Vali huzurunda meclis akdedilip mahkeme kurulmuştur. Cereyan eden muhakemede Abram'ın tamamen yalan ve iftira söylediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Abram'ın ayinlerde söylediği bazı sözlerin mecliste hazır bulunan diğer ruhbanlara İncillerinde olup olmadığı sorulunca bu sözler asla yoktur, bunu söyleyenin bizce katli gerektir, demişler, bunun üzerine Abram'ın katli gerekir iken valinin afvetmesiyle cezası sürgüne çevirilip Diyarbakir'den sürülmüştür. [30 Cemâziye'l-âhir 1218].*
- 106** *Diyarbakir'de bir aralık nizam ve idari vaziyet karışık bazı isyancılar ortaya çıkıp halkın mallarını yağma etmiş ve nice fena işler eylemişler iken yeni Diyarbakir valisi Mehmed Paşa'nın gelmesiyle hepsi bir tarafa kaçıp saklanmış ve valinin aldığı tedbirlerle bu karışıklık kesilmişti. Ayrıca halktında belli meblağlar mukâbili nezirler alınarak firari eşkıyanın yurtlarına sokulmaması teminat altına alınmıştı. Bu alınan tedbir ve nezirler vali tarafından sultana arz edilmiş ve bu hükümde sultan tarafından gelen emr-i âlîdir. Valinin aldığı nezirler ve defter yapılan nezir miktarları ve eşkıyanın isimlerinin Divâna kaydolunduğu ve eğer eşkıyadan birisinin mahallesine dönmesine göz yumulursa nezirleri olan meblağın derhal buna göz yumanlardan tahsil olunacağı emrini beyân etmektedir. [6 Cümâze'l-âhire 1218].*
- 107** *Diyarbakir vâlisi Mehmed Paşa, Diyarbakir kadısı, Diyarbakir voyvodası ve diğer memurlar ve eşrafa hitâben gelen fermandır. Fermanda evvelce Diyarbakir'de mîrîye ait mengenehane faal olarak çalışmakta ve envai çeşit kumaşlar dokunmakta, devletçe tayin edilmiş vergisi alınagelmekte, imtiyaz sahipleri de bunu işletmekte iken daha sonra dokumacı esnafından bazı zarara uğrayanlar ve menfaat sahiplerinin bu mengenehane muhdes ve bidattir, bu iş yine kadimden beri yapıldığı üzere nakkak denilen eski usul aletlerle yapılmalıdır demeleri sebebiyle ataletle düşerek mengenehane işlemez hale gelmiştir. Mesele imtiyaz sahibi olan şikk-ı sâni ve îrâd-ı cedid defterdârı Hacı İbrahim Reşid Efendi tarafından İstanbul'a bildirilmiş, ayrıca bu senenin mukataa ücretini almak için gelen hâcegân-ı divândan Bağdâd kethudâsı Mehmed Refi' Efendi tarafından da teyid edilmesi üzerine İstanbul'dan mengenehanenin ataletine ve işlemez hale gelmesine sebep olanların tespit ve cezalandırılması, mengenehanenin de işler hale getirilmesine dair ferman gönderilmiştir. Vali tarafından yapılan incelemede bu işi yapanların belli şahıslar olmadığı neticesine varılmış, ancak esnaftan imtiyaza ve dokumanın sadece mengenehanede yapılması emrine uymayanlardan bir daha kanuna uymamalarını engellemek için 30000 kuruş nezir parası alınmış, ve mengenehanenin işler hale sokulması şart koşulmuştur. Bunlardan sonra mengenehane tekrar işler hale gelerek kumaşlar üretmeye başlamış, vergisi de tekrar tahsil olunabilmiştir. [7 Cümâze'l-ûlâ 1218]*

- 108 *Diyarbakir valisi Mehmed Paşa'nın, kadı, naib, eşraf vesair teşri memurları ve halkın eşrafına hitaben buyurulduşudur. Diyarbakir'de acil zuhur edecek haller ve diğer ihtiyaçlar sebebiyle tedbir olarak halktan devamlı mahkeme emirleri ile borç olarak alınagelen meblağın çok fazlalaşıp geriye de hiçbir akçe ödenmediği ve ödenmek ihtimâli de olmadığı ve bu tahsilatlar sebebiyle halkın gayet fakir ve perişan hale düştüğü ve artık hiçbir suretle ve kimse tarafından böyle bir paranın tahsil edilmeyeceği emrini beyan eder.*
- 109 *Diyarbakir kadısına inhâdır: Diyarbakir serdari değiştirilip yerine Ömer Ağa serdâr tayin olunmuş ve serdara vazifesine dikkat etmesi ve şeriat ve kânûna riayet etmesi ve ehl-i fesada fırsat vermemesi, emri altındaki yeniçeri, topçu vesair askerden varisi olmadan vefat edenlerin miraslarını hemen beytülmale alıp muhafaza etmesi tavsiye olunmuştur. Sonundaki notta da inhadaki tarih Receb ise de aslında Ömer Ağa'nın vazifesine 9 Şa'bân'da başladığı tashih edilmiştir.*
- 110 *Diyarbakir'de mengenehane memuru olan îrâd-ı cedîd defterdari İbrahim Reşid beğın 1218 senesi Martında mengenehanenin senelik 17500 kuruşla iltizâma vereceğine dair olup iltizâm verilen esnafın vakit ve zamanyıla rûsûmât hasılatını toplayıp tamamen ödemesi gerektiği ve ödedikten sonra da kimse tarafından iltizama alana müdahale olunmıyacağı beyan olunmuştur.*
- 111 *Diyarbakir'deki mengenehane, îrâd-ı cedîd defterdari İbrahim Reşid Efendi tarafından esnâfa iltizama verilmiş, iltizam bedeli olarak vali tarafından senelik 17500 kuruş tespit edilip üç taksit olarak ödenmesi kararlaştırılmıştır. Birinci taksit olarak 1218 Haziranında 5834 kuruş, ikinci taksit Eylüilde 5833 kuruş ve üçüncü taksit ise, Kânûn-i evvelde 5833 kuruş ödenecektir. İltizama alan esnafta bunu kabul ederek arada mukâvele yapılmıştır. Ayrıca iltizamı alan esnaf eğer bedelin vadesini geçirirler ise, mübaşiriyye adıyla 2500 kuruş fazladan vermeyi taahhüd etmişlerdir. Bu mukavele ve senedin suretidir.*
- 112 *Diyarbakir kadısına inhâdır: Diyarbakir serdari değiştirilip yerine Hasan Ağa serdâr tayin olunmuş ve serdara vazifesine dikkat etmesi ve şeriat ve kânûna riayet etmesi ve ehl-i fesada fırsat vermemesi, emri altındaki yeniçeri, topçu vesair askerden varisi olmadan vefat edenlerin miraslarını hemen beytülmale alıp muhafaza etmesi tavsiye olunmuştur. Sonundaki notta da Hasan Ağa'nın serdarlığı hakkında Diyarbakir valisinden de buyuruldu geldiği beyan ve 4,5 aylık vazifesi hesabının Rebî'u'l-evvelden itibaren 900 kuruş olarak görüldüğü yazılıdır.*
- 113 *Diyarbakir'de Câmi'-i Kebîr Mahallesi sâkinlerinden Hacı Abdullâh vefât etmiş ve bir oğlu, bir kızı ve iki hanımı varisi olarak kalmıştır. Hacı Abdullah'ın İstanbulda ikâmet eden Silahşor-i sultânî İsmail Ağa ve annesi Feride hanımda 11.500 kuruş alacağı vardır. Buna karşılık olarak Sa'dî karyesinde sınırları ve yeri belli köşkü Hacı Abdullah'ın varislerine teslim etmişler ve onlar da alacaklarından zimmetlerini ibra etmişler ve mahkemede tescil edilmiştir. [30 Rebî'u'l-âhir 1218].*

[1]

Hüküm Özeti 1:

Süleyman adındaki bir zatın vekili, Süleyman'ın Bekir Ağa adında diğer zatta Ramazâna kadar vadesiyle alacağı olup vadesinin dolduğunu ifadesi üzerine, davalı Bekir Ağa borcu kabul edip ancak vadesininin dolduğunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine davacı Ramazânın Çarşamba akşamı, Perşembe gecesini girdiğini şahitlerle ispat etmesiyle lehine hüküm verilmiştir.

Hüküm 1:

[sayfanın bir kısmı kesik, okunan yerler yazıldı]..larından İbrahim, Bekir Ağa mahzarında üzerine.

Süleymân nâm kimesnenin tarafından vekîli olmam hasebiyle müvekkilimin işbu hâzır-bi'l-meclis Bekir Ağada ..sinden bir mâh hitâmına ki Ramazânü'l-mübârekdir va'desiyle alacak hakkı olup el-hâletü hâzihî da'vâsı...Ramazânü'l-mübârek erba'â ahşamı hamîs gice ru'yet olunub bi'l-vekâle meblağ-ı mezbûrî..sâbit vekâleti ve meblağ-ı mezbûr deyni olduğunu ikrâr, lâkin gurre-i mezbûr şehr-i savm-i merkûmdan olduğunu ... Mehmed bin Abdullâh, Osmân bin Mustafa, diğer Mehmed bin Mehmed, Abdülmennân bin Ali şehâdetleriyle hılâl-i Ramazânü'l-mübârek... olduğu halde günleri kıbleye müteveccih ra'yen bi'l-'ayn erba'â gicesi ahşamı hamîs gicesi ru'yet eyledik... yekân edâ-i şehâdet-i şer'iyye eylediklerinde mücebince gurre-i mezbûre yevm-i merkûmdan olup meblağ-ı mezbûrî... kayd-şüd.

Hüküm Özeti 2:

Defterin ahkâm ifâde eden kısımlarına başlandığından dolayı usûlü üzere hayırla nihayete ermesi niyetiyle eûzü besmele ve dualar yazılmıştır.

Hüküm 2:

E'üzü billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm, Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihî neste'înü billâhi Yâ Fettâh, Yâ Rezzâk, Yâ Allâh. Rabbi yessir velâ tü'assir rabbi temim bi'l-hayr, Yâ Allâh, ve üfevvizu emrî ilallâhi innallâhe basîrun bi'l-'ibâd, Yâ Mu'în.

Hüküm Özeti 3:

Bu hükmün özeti madde 5. 'de gelecektir.

Hüküm 3:

Elhamdülillâh li-veliyihî ve's-salâtü 'âlâ-nebiyyihî ve 'alâ-'âlihî ve sahibihî ve sellim. Ve ba'dü Medîne-i Âmid mahallâtından Gavvâs-ı kebîr mahallesi sâkinlerinden Yûsuf bin Ali meclis-i şer'-i şerîf-i enverde vakf-ı âtiye mütevellî nasbolunan merkûmun oğlu işbu bâ'ısü'l-kitâb es-Seyyid Ahmed Efendi mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm idüb meslek ve milk-i sahîhimde münselik mahalle-i mezbûrede vâki' bir tarafı ba'zan Rebî'a hatun milki ve ba'zan Kenîse vakfı ve bir tarafı zimmiye Miro milki ve bir tarafı zimmî Eblehat milki ve bir tarafı tarîk-ı 'âmme müntehî dâhilinde iki fevkânî meclis ve bir eyvan tahtları zîr-i zemîn kiler ve ahur ve su kuyusu ve memşâ ve havluyu müştemil menzil-i mahdûd-i mezkûrı bi-cemî'i't-tevâbi' ve'l-levâhık hasbeten lillâhi'l-Meliki'l-Müte'âl vakf-ı sahîh ile vakf ü habs idüb şerâyıtını şart eylediği mâdâm hayâtda oldukca kendi bi'n-nefs mutasarıf ola, ba'de'l-vefât Medîne-i Münevvere fukarâlarına îsâle mütevellî olanlar zabt u tasarruf ideler deyu vakf-ı sahîh ve teslîm ile'l-mütevellî-i merkûm eylediğinden sonra kelâmından rucû' kemâ-fi's-sâbık milkiyetini murâd ve mütevellî-i merkûm vâkıf-ı mezbûrı cemî'-i kelimâtında tasdîk itdikden sonra vâkıf i'âde-i kelâm idüb vakf-ı mezbûr İmâm-ı A'zam-ı hüâmü'l-efham hazretlerinin katında gayr-ı lâzım ve vakf-ı mezkûrun kemâ-fi's-sâbık milkiyete rucû' olunmasını murâd ve mütevellî-i merkûm cevâbında hâl ber-minvâl-i muharrer olub lâkin İmâmeyn-i hüâmeyn katlarında teslîm ile'l-mütevellî olmağla vakf-ı sahîh olmağın vakf-ı mezkûrun sıhhat ve cevâzına hüküm taleb iderim didikde hâkim-i hâsim-i müstetâb müvekka'-ı sadr-ı kitâb efendi hazretleri ba'de't-te'emmül cânib-i vakfi evlâ ve ahrâ görüb mücebince menzil-i mahdûd-i mezbûrun vakfiyetine hüküm-i sahîh-i şer'î ve kazâ'-i sarîhi mer'î itmeğın fe-men beddelehû ba'de-mâ-semi'ahû fe-innemâ ismühû 'alellezîn yübeddilûneh innallâhe semî'un 'alîm. Tahrîran fi'l-yevmi't-tâsi' 'aşer min-şehr-i Ramazânü'l-mübârek sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [19 Ramazân 1217].

Şuhûd: fazîletlü emîn-i fetvâ Mehmed Emîn Efendi, es-Seyyid Molla Ali, Penbeci Ebûbekir Efendi, Nefîzâde Ömer Efendi, Hacı Kâsım Efendizâde, Tarakcı el-

Hâc Mustafa Ali Efendi, Kara Îsâzâde Mehmed Dervîş, Hacı Kâsımzâde Mehmed Dervîş, Hacı Kâsımzâde İsmail, Dervîş Efendi kâtib-i mahkeme, ser-muhzırân İsmail Ağa.

Sehven tahrîr olunmuş olub sahîfe-i sâniye kaydolunub işbu huccete ‘amel olunmıya.

[yan tarafında:] işbu huccete ‘amel olunmıya sahîfe-i sâniyede sahîhi kaydolunmuşdur.

[2^b]

Hüküm Özeti 4:

Diyarbakir kalesinde Murtazâ Paşa Mahallesi sâkinelerinden Hamîde hatun vefât etmiş, mirasına Hâcî Mehmed bin Hacı Ömer el koymuştur. Dayızadesi Ebûbekir Ağa da mahkemede kendisinin şahitlerle dayızadesi olduğunu ispattan sonra mirasdan şer’an hissesini istemiştir. Ancak merhûmenin bütün malını hayâtında iken Hacı Mehmed’e bin kuruşa satmış olduğu ve Mehmed’in de parayı teslim ettiği ve merhûmenin 300 kuruşu zevcine hibe ettiği ve kalan 700 kuruşu da tamâmen aldığı sabit olmuştur. [30 Ramazân 1217].

Hüküm 4:

Medîne-i Âmid’in derûn-i kal’asında Murtazâ Paşa Mahallesi sâkinelerinden iken bundan akdem vefât iden Hamîde hatunun ‘ammetizâdesi Ebûbekir Ağa meclis-i şer’-i şerîf-i enverde müteveffıye-i mezbûrenin emvâline vâzı’u’l-yed olan işbu bâ’ısü’l-kitâb el-Hâc Mehmed bin Hacı Ömer mahzarında takrîr-i kelâm ve ta’bîr ani’l-merâmında müteveffıye-i mezbûrenin ‘ammetizâdesi olmamla bi’l-irs şer’î hisse-i şer’iyyem alıvirilmesi matlûbundur didikde gıbbe’s-su’âl merkûm cevâbında fi’l-hakîka müteveffıye-i mezbûre hayâtında dahi ‘ammetizâdesi olduğunu ikrâr itmişdir didiğinden başka ber-minvâl-i muharrer verâseti Dizdâr Hüseyin Ağa ve Mehmed Efendi ve Molla Osmân bin Abdullâh ve Ahmed Efendi bin Abdurrahmân ve Hacı Mustafa bin Hacı Bozo ve Molla Abdullâh nâmûn kimesneler şehâdet ve şehâdetleriyle sâbit olmağın mücebince verâsetine gıbbe’l-hüküm lâkin müteveffıye-i mezbûre

hayâtında gerek zevci Hacı Bekir'den müntekal gerek 'akâr ve gerek eşyâ ve gerek kendü eşyâsını merkûm Hacı Mehmed'e bin kuruşa bey' ve bey'-i mezkûr dahi şâhidîn ile ba'de'l-isbât meblağ-ı mezbûr bin kuruşdan üç yüz kuruşunu merkûm Ebûbekir Ağa'ya hibe ve meblağ-ı mütebakkî yedi yüz kuruşu tamâmen ahz ile zimmetini 'âmme-i de'âvîden ibrâ eylediğini meclis-i şer'de ta'zîr itmeğin gıbbe't-tasdîk mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fî evâhır-i şehr-i Ramazânü'l-mübârek sene sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [30 Ramazân 1217].

[şahitler:] Dizdâr-ı kal'a Hüseyin Ağa, 'Ammi Mehmed, sâbıkâ Tercil nâ'ibi Mehmed Efendi, Bezzâz Molla Abdürrezzâk, Lelebici Mehmed, Hancı Eyyûb Ağa, Kaynı Hacı Ahmed Ağa, Ömer 'Alemdâr, Abidin, Serrâc Sıbgat, Ahmed Efendi, Siyâhîzâde Mustafa Ağa, Baba Mehmed Ağa karındaşı Ahmed, Sabuncı Hüseyin, Hacı Mustafa, Mercimekzâde Molla Cemâl, Eyyûbzâde Molla Abdullâh, Kalıbcızâde Mustafa Beşe, Molla Mehmed, es-Seyyid el-Hâc Es'ad.

Hüküm Özeti 5:

Diyarbakir'de Gavvâs-ı kebîr mahallesi sâkinlerinden Yûsuf bin Ali sınırları belli evini önce her şeyiyle Medîne-i Münevvere fakirlerine vakfetmiş, ancak şunu da şart koşmuştu ki hayâтта oldukça kendisi, ölümünden sonra erkek evlatları ve onların erkek evlatları, eğer onlar bulunmazsa kız evlatları ve onların evlatları mutasarrıf olsunlar. Eğer nesli tamamen kesilirse o vakit Medîne-i Münevvere fakirlerine ulaştırmaya görevli olanlara teslim olunsun, demiştir. Ancak böyle vakfettikten sonra bu vakfından vazgeçmiş, İmâm-ı A'zam hazretlerine göre vakfedilen şey mütevelliyeye teslimden sonra dahi vâkıfdan dönmek caizdir demiştir. Vâkıf mütevellisi de itiraz ederek İmâmeyn: Ebû Yûsuf ve Muhammed hazretlerine göre ise, vâkıf teslim edildikten sonra ondan dönmek caiz olmaz demiştir. Kadı efendi de vâkıf olmasını daha uygun görerek öylece hüküm vermiştir. [19 Ramazân 1217].

Hüküm 5:

Elhamdülillâh li-veliyihî ve's-salâtü 'alâ-nebiyyihî ve 'alâ-'âlihî ve sahbihî ve sellim. Ve ba'dü Medîne-i Âmid mahallâtından Gavvâs-ı kebîr mahallesi sâkinlerinden Yûsuf bin Ali meclis-i şer'-i şerîf-i enverde vakf-ı âti'l-beyâna mütevellî nasbolunan merkûmun oğlu işbu bâ'ısü'l-kitâb es-Seyyid Ahmed Efendi mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâmında silk-i milk-i sahîhimde münselik mahalle-i mezbûrede vâki' bir tarafı ba'zan Rebî'a hatun milki ve ba'zan Kenîse vakfı ve bir tarafı zimmiye Miro milki ve bir tarafı zimmî Eblehat milki ve bir tarafı tarîk-ı 'âmme muntehî dâhilinde iki fevkânî meclis ve bir eyvan tahtları kiler ve ahur ve su kuyusu ve memşâ ve matbah ve havluyu müştamil menzil-i mahdûd-i mezkûrı bi-cemî'i't-tevâbi' ve'l-levâhık hasbeten lillâhi'l-Meliki'l-Müte'âl vakf-ı sahîh ile vakf ü habs eyledim ve şerâ'itını şöyle şart eyledim ki mâdâm hayâtda oldukca kendim bi'n-nefs mutasarrıf, ba'de'l-vefât evvelâ zükûrum mütevellî-i merkûm Seyyid Ahmed Efendi mutasarrıf ola. ba'de'l-vefât merkûm Ahmed Efendi'nin evlâd-ı zükûrına ve evlâd-ı evlâd-ı zükûrına batnan-ba'de-batnin süknâ ve istikrâr için vakfeyledim. El-'ıyâze-billâhi te'âlâ evlâd-ı zükûr munkariz oldukda merkûm Seyyid Ahmed Efendi'nin evlâd-ı inâsına ve evlâd-ı evlâd-ı inâsına karnen-ba'de-karnin batnan ba'de-batnin vakfeyledim. 'ıyâzen-billâhi te'âlâ Seyyid Ahmed Efendi'nin nesli munkatı' oldukda benim evlâd-ı inâsım ve evlâd-ı evlâd-ı inâsına ve evlâdına karnen-ba'de-karnin batnan-ba'de-batnin ihtiyâcı [3^a] gâlib olanlara ihtiyâcı olmıyan üzerine takdîm oluna deyu şart ve ta'yîn eyledim. 'ıyâzen-billâhi te'âlâ teslîm bi'l-küllîye munkatı' oldukda ğallesini Medîne-i Münevvere fukarâlarına îsâle mütevellî olanlar zabt u tasarruf ideler deyu vakf ve habs ve teslîm-i mütevellî-i merkûm eyledikten sonra kelâmından rucû' kemâ-fi's-sâbık istirdâdını murâd ve mütevellî-i merkûm vakf-ı mezbûrı cemî'-i kelimâtında tasdik itdikden sonra vâkıf-ı mezbûr i'âde-i kelâmında vakf-ı mezbûr İmâm-ı A'zam-ı hümâmü'l-efham hazretlerinin katında gayr-ı lâzım olub vakf-ı mezkûrun kemâ-fi's-sâbık milkiyete rucû' olunmasını murâd, mütevellî-i merkûm cevâbında hâl ber-minvâl-i muharrer olub lâkin İmâmeyn-i hümâmeyn katlarında teslîm ile'l-mütevellî olmağla vâkıf sahîh olmağın vakf-ı mezbûrun sıhhat ve cevâzına hüküm taleb iderim didikde hâkim-i hâsim-i müstetâb mevkı'-i sadr-ı kitâb efendi hazretleri ba'de't-te'emmül cânib-i vakfı evlâ ve ahrâ görüb mücebince menzil-i mahdûd-i mezbûrun vakfiyetini hüküm-i sahîh-i şer'î ve kazâ'-i sarîh-i mer'î itmeğın fe-men beddelehû ba'de-mâ-semi'ahû fe-innemâ ismühû

‘allemzîn yübeddilûneh innallâhe semî‘un ‘alîm. Hurrira fi‘l-yevmi‘t-tâsi‘ ‘aşer min-şehr-i Ramazânü‘l-mübârek sene seb‘a ‘aşera ve mi‘eteyn ve elf. [19 Ramazân 1217].

Şuhûd: fazîletlü emîn-i fetvâ Mehmed Emîn Efendi, Seyyid Ali bin Ahmed Efendi, Hacı İsmail, Ebûbekir Efendi bin Ahmed Efendi, Kâsımzâde Kâtib-i mahkeme Dervîş Efendi, Ömer Efendi mukayyid, Dumanzâde Ali Efendi, Tarakçı Hacı Mustafa, Mehmed Dervîş Kara İszâde, Berber Osmân, mukayyid-i sâbık Mehmed Efendi, ser-muhzırân İsmail Ağa, İbrahim Efendi Düvizâde, Hanzâde molla Mehmed, Karazâde Hacı Abdüsselâm, Receb Efendi kâtib-i mahkeme.

Hüküm Özeti 6:

Diyarbakir kalesi içinde Murtazâ Paşa Mahallesi sâkinlerinden Helvacı Mustafa bin Abdullâh vefat etmiş ve varisi olarak sadece küçük oğlu Mustafa’yı bırakmıştır. Mahkeme tarafından Mustafa’ya vasi olarak Ayşe binti Ca’fer tayin olunmuştur. Küçük yetimin ihtiyaçlarının görülmesi için babasından intikal eden ve sınırları belli yıkılmaya yüz tutmuş hane satılması daha uygun olduğundan müzâyedeyle satışa çıkarılmış, Hacı Mustafa’ya 40 kuruşa satılmıştır. [30 Ramazân 1217].

Hüküm 6:

Medîne-i Âmid’in derûn-i kal‘ada vâki’ Murtazâ Paşa Mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem fevt olan Halvacı Mustafa bin Abdullâh‘ın hasran vâris-i sağîr oğlu Mustafa’ya munhasır olduğu gıbbe‘t-tahakkuk sağîr-i mezbûr Mustafa’ya bâ-huccet-i şer‘iyye vasıyye-i mansûbesi olan Ayşe binti Ca’fer nâm hatun meclis-i şer‘-i hatîr-ı lâzîmü‘t-tevkîrde işbu bâ‘ısü‘l-kitâb Hacı Mustafa bin Hacı Boz mahzarında üzerine bi‘l-vesâye takrîr-i kelâm ve ta‘bîr ani‘l-merâmında sağîr-i mezbûrun babası müteveffâ-yı mezbûrdan muntekal mahalle-i mezbûrede vâki’ bir bâb münhedim hânenin bir taraf Katırcı İsmail ve bir tarafı Koşancı İsmail milki ve bir tarafı Kurnalı milki ve taraf-ı râbî‘i tarîk-ı ‘âm bu hudûd-i erba’a ile mahdûd olan münhedim hâne sağîr-i mezbûr nafaka ve kisveye eşedd-i ihtiyâciyle muhtâc olub fûruhtı sağîr-ı mezbûra evlâ ve enfa’ olduğunu ricâl-i müslimînden Mehmed bin Mustafa, Timur bin Ali nâmân kimesneler meclis-i şer‘a haber virmeleriyle mücebince kıbel-i şer‘-i enverde bey’a ‘arzolunub

münâdî Zülfikâr yediyle kirâran ve mirâran müzâyede ve inkıtâ'ı'l-gayr merkûm Hacı Mustafa'nın üzerinde kırk kuruşa karârzâde olub ve tâlib-i âharı zuhûr eylemediğinden merkûm Hacı Mustafa'nın milk-i müşterâsı olduğına kıbel-i şer'-i enverden tecvîz olunub fîmâ-ba'd münhedim olan hâne-i mezkûrda mülkiyet üzere mutasarrıf olsun didikde gıbbe't-tasdîk mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fî evâhırı min-şehr-i Ramazânü'l-mübârek sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [30 Ramazân 1217].

[şahitler:] es-Seyyid Mustafa Efendi, Molla Ali bin İsmail, Ahmed Efendi, ser-muhzırân İsmail Ağa, muhzır Abdi.

[3^b]

Hüküm Özeti 7:

Diyarbakir vâlisine ferman suretidir. Devlet-i Aliyye'de vali ve mîrimîrânların emirleri altında memuriyetlerinde kullanmak üzere birer delîlbaşı ve birer gönüllü ağası bulunurdu. Bunların kanunu da şu idi ki her bayrak başına günlük tayinat almak, aylık 65 kuruş verilmek, başıboş hiç bir yerde gezmelerine izin verilmemek, dinlemeyen olur ise, vali emrindeki delilbaşı tarafından bu gibilerin cezalandırılmasıdır. Ancak bu ocağın nizamı bozulmaya başlayıp haddinden fazla nefer toplandığı ve nefer çok olunca da bir vali emrinde beşe kadar delilbaşı bulundurulup bunlar birbirleriyle üstünlük kavgasına girerek türlü fena işler yaptıkları, yer yer itaatsizlikler ettikleri gibi sebeplerle bu ocağın halinin ıslahı için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Şöyle ki artık vezir ve mîrimîrânların emirleri altında sadece bir delîlbaşı ve bir gönüllü ağası ve bunların emri altında ve bayrağında tam silahlı on iki nefer taşınacaktır. Fazlası ise, kendi çift çubuğu ve işiyle uğraşmak üzere memleketine gönderilecek, itaat etmeyenler cezalandırılacaktır. Ayrıca bir tarafa gittiklerinde günlük yiyecek ve tayinatları ve aylık 65 kuruşları yine verilecektir. Ancak halktan bir at yahut katır hariç başka hiçbir şey almayacaklardır. Yine devir adı altında dışarıya hiçbir delîlbaşı ve tüfenkci çıkarılmayacak, gerekli olursa yine gittikleri yerlerden akçe vesair istemeyeceklerdir. Bu nizama daima uyulacak ve aksi hareket eden vali de olsa rütbeleri kaldırılıp cezalandırılacaktır. [1 Şa'bân 1218].

Hüküm 7:

Düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıbi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtıfı'l-meliki'l-a'lâ Diyarbekir vâlısi vezîrim Paşa edâ mellâhü te'âlâ iclâlehü tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Fi'l-asıl elviye ve eyâlet mutasarrıfları olan vüzerâ-yı 'ızâm ve mîrimîrân-ı kirâm dâ'irelerinde vüzerâ ve mîrimîrân bir mahalle me'mûr ta'yîn olundukları taraflarından mansûb mütesellimleri dâ'irelerinde birer delîlbaşı ve birer gönüllü ağası ta'bîr olunur zâbitân ile ol eyâlet ve livânın hâl ve tahammülüne göre delîl bayrağı keşide olunub beher bayrağı altında on beşer tâmmü'l-esliha nefer taşınmak ve beher bayrak başına yevmiye yirmi dört harç i'tibârıyla ta'yînât ve mâhiye altmış beşer kuruş virilmek ve hâricde serseri bir nefer delîl gezmek ve gezdirmemek ve ısgâ itmeyen olur ise, olmahallerin vâlısi dâ'iresinde müstahdem olan delîlbaşı binüb o makûleleri ocakları kâ'idesi üzere te'dîb eylemek nizâm-ı kadîmelerinden iken seferler takrîbi ve levend ocağı cihetiyle delîl tekessür idüb vüzerây ve mîrimîrân dâ'irelerinde ikişer üçer ve ba'zan beşer altışar delîlbaşı istihdâm olduğundan ve birbirlerine tağallüb ve tefevvuk dâ'ıye-i fâsidesiyle rast geldikleri cins ve memleketi ma'lûm olmıyan ve delîl ocağından kânûn-i kadîmi bilmiyen bir alay nâ-huluk eşhâsa kalpak iksâ olunarak neferât-ı merkûm hadd-i i'tidâli birkaç kat tecâvüz eylediğinden bunların dâ'irelerde istihdâmı vüzerâ ve mîrimîrânın havsala-i tahammüllerinden hâric olduğundan mâ'adâ velev olsalar bile dâ'irelerde virilen 'ulûfelerden ziyâde hârice geşt ü güzâr eylediklerinde kendülere za'fet hâsıl olduğundan ekser mahallerde üçer beşer yüz nefer delîl ile bir delîlbaşı geşt ü güzâr iderek memâlik-i Anadolu ve Rumili'de vâki' büldân ve emsârın harâblıgını mûcib ve fukarâ-yı ra'ıyyetin perîşânlıklarını müstevcib harekâta ibtidâr itmekde oldukları bedîdâr ve bunların ber-vech-i suhûlet bir nizâm-ı kavî tahtına idhâl birle sükkân-ı memleket ve kuzât-ı vülâtın dest-i mazarratlarından tahlîsları husûsuna bakılmak ferâ'ız-ı hâliyeden idüğü âşikâr olmakdan nâşî tâ'ife-i merkûmeden bir mikdârı Bağdad tarafına göndürülüb ve birazı vüzerâ ve mîrimîrân dâ'irelerine yerleşdirilüb mâ'adâ hâricde kalan delîl neferâtı ve bölükbaşuların sâlik oldukları tarîk-ı nedâmet-encâmıdan ferâğat ve varup vilâyetlerinde çift ve çubuklarıyla meşğul olarak

kendü hâllerinde ikâmet eylemeleri ve kabûl itmeyüb serseri geşt ü güzâr idenlerin haklarından gelinmesi memâlik-i Anadolu ve Rumili'den dört tarafına bâlâları hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânemle mu'anven evâmir-i 'aliyye neşri lâzım gelmekle fimâ-ba'd vüzerâ ve mîrimîrân dâ'irelerinde kadîmî üzere bir delîlbaşı ve bir gönüllü ağası ve baş başlu olmak ve her bir bayrakda tâmmü'l-esliha on beşer nefer taşınması kâ'ide-i mer'iyyelerinden ise dahi vakt ü hâle göre bölükbaşılar olmikdâr neferâtı idâre idemeyecekleri ma'lûm olundığından ma'a-zâbitân on ikişer nefer taşınmak ve beher bayrağın iktizâ iden yirmi dört harcın lâzım gelen lahm ve rugan ve nân-ı 'azîz ve bulgur ve bulduğu mahallerde ba'zan pirinç beher yevm [4^a] virilmek ve beher bayrak başına mâhiye altmış beş kuruş 'ulûfeleri tamâmen i'tâ olunmak ve vüzerâ ve mîrimîrân ve voyvoda ve mütesellimler taşıyacakları delîlbaşılardan bir akçe ve bir habbe rüşvet alınmamak ve ber-vech-i devr nâmıyla taşraya delîlbaşı ve tüfenkci başı çıkarılmamak ve iktizâ eyledikde seni devre çıkaracağım deyu delîlbaşı ve tüfenkcibaşılardan bir akçe ve bir habbe taleb olunmamak ve delîlbaşılar dahi hasbe'l-iktizâ me'mûriyetlerinde evkât-ı sâ'ire misillü uğradıkları kazâ ve kurâ ahâlîlerinden bir nesne mutâlebe itmeyüb ber-mu'tâd viregeldikleri birer esb ve estere kanâ'at itmek ve beher eyâlet ve elviyeye tahsîs olunan delîl bayrağından ziyâde bayrak keşîde itmemek ve taraf-ı saltanat-ı seniyyemden her kangısına bir me'mûriyet zuhûr eyledikde ol me'mûriyeti civârında ise, civârında olan vüzerâ ve mîrimîrân birbirlerine iktizâsı üzere imdâd ve i'âne eyleyüb benim me'mûriyetim zuhûr itdi deyu teksîr-i dâ'ire dâ'iyesine düşmemek ve ziyâde bayrak keşîde itmemek ve farazâ Kütahya vâlîsi 'azlolunub Sivas ve Karaman ve bunlara mûmâsil bir eyâlet veyahud elviye tevcîh olundukda ol eyâlet ve elviyeye tertîb olunan delîl bayrağı kaç bayrak ise, olmikdârını kendü delîlbaşısıyla istishâb eyleyüb ziyâdesini yerine vâlî nasbolunan vezîre terk itmek ve işbu 'ibârât bi-'ibâretihâ dîvân-ı hümâyûnum kalemine kayd itdirilmiş olmağla düstûru'l-'amel tutulmak için dâ'imen ve müstemirren ihtimâm ve dikkat olunmak ve bu vechile nizâm ve şurûta rabt ve idhâlden garaz 'askerî tâ'ifesinin bâ-'avn-i Bârî nizâmıyla fukarâ ve ra'iyetin refâh-ı halleri ve bilâd ve emsârın i'mârî esbâbını istihsâle niyyet-i hâlisasına mebnî olduğundan işbu nizâmât-ı hayriyyenin fesh ve ihtilâlini tecvîz iden vüzerâ ve mîrimîrânın rütbeleri ref' ve kendüleri te'dîb olunmak ve istihdâm olacak delîlbaşılar dahi ber-vech-i sadâkat me'mûr oldukları hıdemâtdan ibrâz-ı hamiyet eylemek ve itmeyenleri olur ise der'akab te'dîb kılınmak ve fi'l-asıl delîl ocağı cümleden ziyâde ehl-i 'ırz ve rızâ-cûy

olduklarından vüzerâ ve mîrimîrân harem ve hazînelerini bunlara inanurlar iken bir müddetden beru nizâmları bozulub derûnlarına bir alay nâ-ma'lûm eşhâs duhûl eylediğinden i'timâd salbolmağla fîmâ-ba'd yeri yurdu ma'lûm olmıyanları içlerine uğratmamak ve ocakları kâ'idesinden hâric hareket idenleri vüzerâ ve mîrimîrân dâ'irelerinden ve vüzerâ ve mîrimîrân taraflarından mansûb eyâlât ve elviye mütesellimleri dâ'irelerinden ve taraf-ı devlet-i 'aliyyemden mansûb ba'zı rızâ-cûy voyvoda dâ'irelerinden mâ'adâ a'yân-ı vilâyet ve derebeği ve erbâb-ı feseden olub menfûr ve mağdûb-i pâdişâhânem olan ashâb-ı tuğyân dâ'irelerine uğratmamak ve o makûlelerin dâ'irelerine ve erâtlar ocağına kabûl olunmayub tard u teb'îd kılınmak bir dahi semtlerine uğratmamak ve buldukları mahallerde üzerlerine varub te'dîb ve tenkîllerine sarf-ı makderet eylemeleri husûsunu delîlbaşılara gereği gibi tenbîh ve te'kîd ve eyâlât ve elviye tertîbine alınacak delîl neferâtı ve delîlbaşılardan ziyâde açıkda kalacak gerek baş ve gerek neferât çekilüb vilâyetlerinde kâr u kesebleriyle meşğûl olunmak ve gitmeyüb şekâvetde isrâr idenlerin sâ'ir me'mûrlarıyla üzerlerine varılıb lâzım gelen te'dîbât-ı lâyıklararı icrâ olunmak ve fîmâ-ba'd Diyarbekir vâlîsi bulunanlar ber-mûceb-i nizâm beher bayrağı onar nefer olmak üzere yirmi beş bayrak delîl neferâtına bir nefer delîlbaşı istihdâm eylenilmesi husûsuna irâde-i kâtî'a-i cihândârânem ta'alluk idüb olbâbda hat-ı şerîf-i şevket-redîfim şeref-yafta-i sudûr olmakdan nâşî sen ki vezîr-i müşârun ileyhsin, fîmâ-ba'd ber-mûceb-i nizâm 'amel ü harekete ihtimâm-ı tâm eylemek bâbında mukaddemâ nizâmı hâvî ısdâr ve tisyâr olunan emr-i şerîfimin infâz ve icrâsına ihtimâm ve mübâderet ve nizâm-ı mezkûrun devâm-ı istikrârı emrine mezîd i'tinâ ve dikkat olunmak ehass-ı metâlib-i dâverânem olmağla te'kîden ve ihtimâmen işbu emr-i şerîfim ısdâr ve sadra'zam tatarlarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ali ile tisyâr olunmuşdur. İmdi mukaddem sudûr iden emr-i münîfim nâtik olduğu üzere 'amel ü harekete kıyâm ve işbu nizâmın 'ale'd-devâm infâz [4^b] infâz ve icrâsına ve vakten-mine'l-evkât muğâyir-i mukarrere hâlât vukû'a gelmemesine ve Diyarbekir'de bundan böyle beher bayrağı onar nefer olmak üzere yirmi beş bayrak delîl neferâtına bir nefer delîlbaşı istihdâm olunub ve bundan bir nefer ziyâde eşhâs gelür olur ise kabûl olunmayub tard ve def'leri husûsuna mezîd i'tinâ ve nezâret olunması matlûb-i kat'î-i pâdişâhânem olub ve mâddeden maksûd nizâm-ı 'askeriyyei istihsâl ve fukarâ ve zu'afânın re'âyâ ve berâyânın sâye-i hem-pâye-i cihândârânemde âsûde-i hâl ve müreffehü'l-bâl olmaları kazıyyesi olduğundan bu husûs-ı ehemmi dâ'imen

taharrî ve tecessüs olunarak hılâf-ı harekete cesâret iden vüzerâ ve mîrimîrânın rütbeleri ref'iyle te'dîb vesâ'irin dahi cezâları tertîb olunacağı muhakkak ve mukarrer idüğü vesâ'ir eyâlât vâlîlerine ve elviye mutasarrıflarına bu def'a dahi diğere evâmîr-i 'aliyyemle te'kîd ve isti'câl olundığı ma'lûmun olundukda ber-vech-i meşrûh 'amel ü hareket ve mefhûm-i emr-i şerîfimi lâzım gelenlere i'lân ve işâ'at ve işbu nizâmın dâ'imen ve müstemirren düstûru'l-'amel tutulmasına ve killeten-mine'l-izmân hılâf-ı hareket vukû'a gelmemesine kemâl-i ihtimâm ve nezâret ve hılâf-ı fermân muğâyir-i nizâm serimû vaz' u hareket sünûhunu tecvîz ile mazhar-ı va'îdât-ı şâhânem olmakdan gâyetü'l-gâye tehâşî ve mübâ'adet olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuştur,

Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnı üzere 'amel ü hareket ve hılâfından be-gâyet tehâşî ve mübâ'adet eyliyesin, şöyle bilesin 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın. Tahrîran fî-evvâ'il-i şehir-i Şa'bânü'l-mu'azzam sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [1 Şa'bân 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 8:

Diyarbakir kadısı, mütesellimi ve beyan olunacak hususa memur mübaşire ferman suretidir. Develi, Itak, Tercil kazalarından ordu ihtiyaçları için piyâde asker bedeli olarak toplam 51025 kuruş tahsîl edilmesi tekrar tekrar emredilmiş ise de hala tahsil olunamamıştır. Hâlbuki hazinenin de şiddetle nakde ihtiyacı vardır. Bu sebeple ne olursa olsun bu meblağın tahsili emrolunmuştur.

Hüküm 8:

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi'ş-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve kîdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Diyarbakir mütesellimi ziyde-mecdühû ve kîdvetü'l-emâsil ve'l-akrân bundan akdem mübaşir ta'yîn olunan ziyde-kadruhû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Ordu-yı hümâyûnum lâzimesiçün piyâde asâkir bedelinden Ahmed ve Mustafa ve Emîn Develi ma'rifetiyle tahsîli lâzım gelen üçyüz neferin beher neferi ellişer kuruşdan on beş bin ve Ahmed beğ 'Itâk ma'rifetiyle tahsîli lâzım gelen üçyüz neferin beheri ellişer kuruşdan on beş bin ve Abdullâh Beğ Tercil ma'rifetiyle tahsîl lâzım gelen üçyüz neferin beheri ellişer kuruşdan on beş bin kuruş ki cem'an gayr-ı ez-teslîm elli bir bin yirmi beş kuruşun tahsîli için bundan akdem bi'd-defe'ât evâmîr-i şerîfem ısdâr ve tisyâr olunmuş ise dahi ile'l-ân bir akçesi vârid olmadığı kuyûdundan müstebân olub ancak el-hâletü hâzihî mesârif-i mühimmenin kesret ve vefretine mebnî Hazîne-i 'Âmiremde nukûdun derece-i lüzûmı ta'rîf ve tavsîf kabûl ider mevâddan olmadığına mebnî bu makûle matlûb-i pâdişâhânem olan bedeliyenin bu vechile dûr-dirâz te'hîr ve ta'vîkı muğâyir-i rızâ-yı hümâyûnum olmağla sen ki mütesellim-i mûmâ ileyhsin, başmuhâsebeden ihrâc ve derûn-i emr-i şerîfime mevzû'an irsâl olunan sûret-i defter mûcebince mebâliğ-i mezbûrei vusûl-i emr-i şerîfimde îcâb ve iktizâ idenlerden ma'rifetin ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle kimesnenin îrâd ideceği a'zâr-ı vâhiyesine aslâ ve kat'â havâle-i sem'-i i'tibâr itmeyerek 'alâ-eyyi-hâl tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen Dersa'âdet'ime irsâl ve hazîne-i 'âmireme teslîme bezl-i vüs' ü makderet eylemek fermânım olmağın mahsûsan ve isti'câlen işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve sadra'zam tatarlarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Mustafa ziyde-mecdühü ile irsâl olunmuşdur. [5^a] İmdi vusûlünde bâlâda tafsîl ü beyân ve sûret-i defter-i mezkûrda tasrîh ve 'ıyân kılındığı vechile bakâyâ-yı mezkûre akçasının tahsîline cevâz gösterilmeyerek tahsîli husûsunda matlûb-ı kat'î-i dâverânem idüğü ma'lûmun oldukda ber-mûceb-i sûret îcâb idenlerden mebâliğ-i mezbûrei mecbûl olduğın gayret ve hamiyet ve kâr-âgâhî ve dirâyetin muktezâsı üzere kimesnenin a'zâr-ı vâhiyesine kat'â ve kâtibe-i havâle-i sem' u i'tibâr etmiyerek ve edâsında tereddüd ve muhâlefet ile imrâr-ı vakte tasaddî iderler ise te'dîbât-ı lâyıklarının icrâsına ibtidâr olunacağını iktizâ idenlerin gûş-i hûşlarına ilkâ eyliyerek 'alâ-eyyi-hâl tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen Dersa'âdet'ime irsâl ve hazîne-i 'âmireme teslîme bezl-i vüs' ü makderet eylesin. Ve sen ki mübâşir-i merkûmsun, me'mûr-i tahsîli olduğın mebâliğ-i mezbûreyi mütesellim-i mûmâ ileyhin ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ve mübâşeretinle 'alâ-eyyi-hâl tahsîl ve bi'l-istishâb getürüb hazîne-i 'âmireme teslîme ihtimâm ve dikkat ve beyhûde meks ü ikâmet ve tahsîl itmedikce 'avdet itmekden hazer ve mücânebet ve icrâ-yı emr-i mübâşeretine mezîd sa'y u gayret eyliyesin. Ve sen ki mevlânâ-yı mûmâ ileyhsin, sen

dahi mûceb-i emr-i şerîfimle ‘amel ü hareket ve meblağ-ı merkûmun tahsîli husûsuna bi’l-ittifâk sarf-ı bâ-ra’y-i gayret eylemen bâbında fermân-ı ‘âlîşânım sâdır olmuştur.

Buyurdum ki hüküm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celîlü’ş-şân-ı vâcibü’l-ittibâ’ ve lâzîmü’l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi üzere ‘âmil olub hılâfından tehâşî ve mücânebet eyliyesiz, şöyle bilesiz ‘alâmet-i şerîfe i’timâd kılasız. Tahrîran fi’l-yevmi’r-râbi’ şehr-i Şa’bân sene seb’a ‘aşera ve mi’eteyn ve elf [4 Şa’bân 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 9:

Diyarbakir kadısı, mütesellimi ve Diyarbakir’in kazalarının kadı ve nâiblerine ve beyan olunan tahsîl işine memur mübaşire ferman suretidir. Diyarbakir kazalarından 1214 senesine mahsûben tahsil olunması gereken zahire bedelinden geriye kalmış olan 34479 kuruş bakayanın tahsîl edilmesi evvelce emredilmiş ise de hala tahsil olunamamıştır. Hâlbuki hazinenin de şiddetle nakde ihtiyacı vardır. Bu sebeple ne olursa olsun bu meblağın tahsili emrolunmuştur.

Hüküm 9:

Akzâ kuzâti’l-müslimîn evlâ vülâti’l-muvahhidîn ma’denü’l-fazli ve’l-yakîn râfî’u’l-a’lâmi’ş-şerî’ati ve’d-dîn vârisü ‘ulûmi’l-enbiyâ’i ve’l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi ‘inâyeti’l-meliki’l-mu’în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ’iluhû ve mefâhiru’l-kuzât ve’l-hukkâm me’âdinü’l-fezâ’il ve’l-kelâm Diyarbakir eyâletinde vâki’ kazâların kâdîları ve nâ’ibleri ziydet-fazluhüm ve kıdvetü’l-emâcid ve’l-a’yân Diyarbakir mütesellimi ziyde-mecdühû ve kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân bundan akdem mübaşir ta’yîn olunan ziyde-kadruhû tevkî’-i refî’-i hümâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki,

Ordu-yı hümâyûnum lâzimesiçün bundan akdem Diyarbakir eyâletinin hâvî olduğu kazâlardan iki yüz on dört senesine mahsûben matlûb olunan zehâ’ir bedelinden gayr-ı ez-’afv u teslîm ve tenzîl kusûr kalan otuz dört bin dört yüz yetmiş dokuz kuruş bakâyâ-yı sahîhaları olmak mülâbesesiyle bundan akdem bakâyâ-yı sahîhanın tahsîli için bi’d-defe’ât evâmir-i şerîfem ısdâr ve tisyâr olunmuş ise dahi ile’l-ân bir akçesi

vârid olmadığı kuyûddan müstebân olub ancak el-hâletü hâzihî mesârif-i mühimmenin kesret ve vefretine mebnî hazîne-i ‘âmirende nukûdun derece-i lüzûmı ta’rif ve tavsîf kabûl ider mevâddan olmadığına mebnî o makûle matlûb-i şâhânem olan bedeliyenin bu vechile dûr-dirâz te’hîr ve ta’vîkı muğâyir-i rızâ-yı hümâyûnum olmağla sen ki mütesellim-i mûmâ ileyhısın, [5^b] başmuhâsebeden ihrâc ve derûn-i emr-i şerîfime mevzû’an irsâl olunan sûret-i defter mücebince eyâlet-i mezkûrede vâki’ kazâlardan hisselerine isâbet iden meblağ-ı mezbûrı vusûl-i emr-i şerîfimde ma’rifetin ve ma’rifet-i şer’ ve mübâşir-i merkûm ma’rifetiyle kimesnenin îrâd ideceği a’zâr-ı vâhiyesine aslâ ve kat’â havâle-i sem’ u i’tibâr itmeyerek ‘alâ-eyyi-hâl tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen Dersa’âdet’ime irsâl ve hazîne-i ‘âmireme teslîme mezîd sa’y ü gayret eylemen fermânım olmağın mahsûsan ve isti’câlen işbu emr-i ‘âlîşânım ısdâr ve sadra’zam tatarlarından Mustafa ziyde-kadruhû ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde bâlâda tafsîl ü beyân ve sûret-i defter-i mezkûrda tasrîh ve ‘ıyân kılındığı vechile bakâyâ-yı sahîha-i mezkûrenin te’hîrine cevâz gösterilmeyerek tahsîli husûsunun matlûb-ı kat’î-i dâverânem idüğü ma’lûmun oldukda ber-müceb-i sûret eyâlet-i mezbûrenin kazâlarının hisselerine isâbet iden mebâliğ-i mezbûreyi mecbûl olduğın muktezâ-yı gayret ve hamiyet ve iş’âr-âgâhî ve dirâyetin muktezâsı üzere kimesnenin a’zâr-ı vâhiyesine kat’â ve kâtıbeten havâle-i sem’ u i’tibâr itmiyerek ve edâsında tereddüd ve muhâlefet ile imrâr-ı vakte tasaddî iderler ise te’dîbât-ı lâyıkalının icrâsına ibtidâr olunacağı iktizâ idenlerin gûş-i hûşlarına ilkâ eyliyerek ‘alâ-eyyi-hâl tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen Dersa’âdet’ime irsâl ve hazîne-i ‘âmireme teslîme ziyâde sa’y ü gayret eyliyesin. Ve sen ki mübâşir-i merkûmsun, me’mûr-i tahsîli olduğın mebâliğ-i mezbûreyi mütesellim-i mûmâ ileyhın ma’rifeti ve ma’rifet-i şer’ ve mübâşeretinle ‘alâ-eyyi-hâl tahsîl ve bi’l-istishâb getirüb hazîne-i ‘âmireme teslîme ihtimâm ve dikkat ve beyhûde meks ü ikâmet ve tahsîl itmedikce ‘avdetden hazer ve mücânebet ve icrâ-yı emr-i mübâşeretine mezîd sa’y u gayret eyliyesin. Ve siz ki mevlânâ ve kuzât ve nüvvâb-ı mûmâ ileyhımsız, sizler dahi müceb-i emr-i şerîfimle ‘amel ü hareket ve mebâliğ-i mezbûrenin tahsîli husûsuna bi’l-ittifâk sarf-ı bâ-ra’y-i gayret eylemeniz bâbında fermân-ı ‘âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celfîlü’ş-şân-ı vâcibü’l-ittibâ’ ve lâzîmü’l-ımtisâlimin mazmûnı üzere ‘âmil olub hılâfından ihtirâz eyliyesiz, şöyle bilesiz ‘alâmet-i şerîfe

i'timâd kulasız. Tahrîran li-yevmi'r-râbi' şehr-i Şa'bân sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [4 Şa'bân 1217]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 10:

1217 senesi Zilka'desinin 21'ine musâdif Mart'ının başına kadar hesap olunan vilayet masrafları ve esnaf ve kazalara taksimi beyân olunmaktadır. Eski menzilcinin Karahocazâde Halîl Ağa ve Ahmed Ağa olup yeni menzilcilerin 14500 kuruşa serdengeçdi ağası Kâsım Ağa ve Osmân Ağa ve yine serdengeçdi ağası el-Hâc Osmân Ağa ve 'Anterzâde Mehmed Ağa oldukları da anlaşılmaktadır. Meblağların dökümü şöyledir: Diyarbekir menzilhânesinin birinci taksiti 7250 kuruş, eski menzilcilerin kalan 945,5 kuruş, bazı satın alma işleri için gelen çukadar ve sadrazam tatarına 620 kuruş, Bağdâd'dan İstanbul'a hazîne taşıyan Guslı Abdullâh Ağa'ya 284 kuruş, bayramlarda atılacak barut için 22 kuruş, alım satım işinin müfettişi Îsâ Ağa'ya 10, alınması mutad 400, kâtibiyye 50 kuruş ki toplam 9581,5 kuruş olur.

Hüküm 10:

İşbu bin iki yüz on yedi senesi şuhûr-i 'arabiyyeden Zilka'detü'ş-şerîfenin yirmi birinci ve şuhûr-ı rûmiyyeden Mart'ı ibtidâsına gelinceye dek mesârifât-ı vilâyet cümle ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'ile ru'yet ve hisâb olundukda mukaddem Diyarbekir menzilhânesini sene-i kâmiline değin i'mâline müte'ahhid olan Karahocazâde Halîl Ağa ve Ahmed Ağa'nın vakt ü zamânı hulûl itmeğın tevzî' ve 'akd murâd olundukda serdengeçdi ağası Kâsım Ağa ve Osmân Ağa ve yine serdengeçdi ağası el-Hâc Osmân Ağa ve 'Anterzâde Mehmed Ağa meclis-i şer'-i şerîf-i enverde cümle hâzırûn oldukları halde menzilhâne-i mezkûrı bir sene-i kâmiline değin taksîtayn ve kavlı-i vâhid ile menzilcî-i sâbık-ı mûmâ ileyhimâ Halîl Ağa ve Ahmed Ağa sene-i kâmilesini [6^a] on yedi bin kuruş üzerine müte'ahhid iken ağa-yı mûmâ ileyhim iki bin beş yüz kuruş fûrû-nihâde ve tenzîl ve sene-i mezbûre ibtidâsından nihâyetine dek on dört bin beş yüz kuruşa fukarâya evlâ ve enfa' olduğu ecilden ağa-yı mûmâ ileyhim 'akd ve anlar dahi kabûl târîh-i mezkûrda taksît-ı evvelîsi olan yedi bin iki yüz elli kuruş üzerine menzilcî-i sâbık Halîl Ağa ve Ahmed Ağa'nın güzeşte-i seyyânesinden mütebakkî dokuz yüz kırk

beş buçuk kuruş ve mübâya'a husûsîçün tevârüd iden çukadâr ve tatar-ı sadra'zamîye hizmet altı yüz yirmi kuruş bâ-mürâsele ve Bağdâd-ı behişt-âbâddan Âsitâne-i 'aliyyeye hazîne irsâline müte'ahhid Guslı Abdullâh Ağa'ya bâ-mürâsele ücret iki yüz seksen dört kuruş 'îdiyye virilen barut yirmi iki kuruş ve mübâya'a-i mezkûr teftîşine irsâl olunan Îsâ Ağa'ya hizmet on ve 'alâ-hasbe'l-mu'tâd dört yüz kuruş ve kâtibiyye elli kuruş min-haysi'l-mecmû' dokuz bin beş yüz seksen bir buçuk kuruş meblağ-ı mezkûr cümle ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'ile medîne-i Âmid'in bi'l-cümle kazâ ve nevâhî ve nefsi-şehir esnâfına tevzî' ve taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikr u beyân olunur. Hurrira fi't-târîhi'l-mezbûr li-seneti'l-merkûme.

Hisse-i esnâf	2387,5 kuruş
Hisse-i şark u garb	398,5 kuruş 5 para
Kazâ-i Hani	478 kuruş 1 para
Kazâ-i Savur	478 kuruş 1 para
Kazâ-i Tercil	478 kuruş 1 para
Kazâ-i Hasankeyf ve Şîrî	478 kuruş 1 para
Kazâ-i Telbesme	327,5 kuruş 5 para
Kazâ-i Atak	327,5 kuruş 5 para
Kazâ-i Cesefe	109,5 kuruş 9 para
Kazâ-i Mihrani	109,5 kuruş 1 para
Kazâ-i Bakos Beşat	54,5 kuruş 7 para
Kazâ-i Mefârikayn	54,5 kuruş 7 para
Cem'an	9581,5 kuruş yalnız dokuz bin beş yüz seksen bir buçuk kuruş.

Hurrira hâzâ'd-defter bi-ma'rifetî nemmekahû el-fakîr ed-dâ'î Şâkirzâde Mehmed Emîn el-müvellâ'l-hılâfe be-medîneti Âmid el-mahmiye gufira lehümâ.

Hüküm Özeti 11:

Menzil masrafı birinci taksiti malından 1218 senesi için 6387,5 kuruş 6 paranın esnafa (bakkal, dokumacı, boyacı, cilacı, mestci, debbağ, ekmekçi, telci, kuyumcu, terzi, sabuncu, atar, kazancı, dellal, mezarıcı, yulafçı, kasap, nalbant, palancı, kılıççı, marangoz, berber, körükçü, basmacı, kavukçu, tütüncü, penbeci, aşçı, demirci, kahveci, bardakçı, ipekçi, dokumacı, mumcu, çilingir, keçeci, eskici, helvacı) yapılan taksimatını gösterir.

Hüküm 11:

Tevzî'-i mezkûrdan esnâf hissesine altı bin üç yüz seksen yedi buçuk kuruş isâbet idüb 'alâ-kadri'l-hısas beynlerinde tevzî' ve taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikr u beyân olunur. Hurrira fi't-târîhî'l-mezbûr li-seneti'l-merkûme.

Esnâf-1 bakkâlân 511 kuruş	Esnâf-1 sabunciyân 159 kuruş 7 para
Esnâf-1 bezzâzân 511 kuruş	Esnâf-1 'attârân 159 kuruş 7 para
Esnâf-1 boyacıyân 511 kuruş	Esnâf-1 na'lbandiyân 159 kuruş 7 para
Esnâf-1 cilâhân 511 kuruş	Esnâf-1 kazgancıyân 159 kuruş 7 para
Esnâf-1 huffâfân 319,5 kuruş 5 para	Esnâf-1 dellâlân 159 kuruş 7 para
Esnâf-1 debbâğân 319,5 kuruş 5 para	Esnâf-1 cenânân 159 kuruş 7 para
Esnâf-1 habbâzân 319,5 kuruş 5 para	Esnâf-1 'allâfân 159 kuruş 7 para
Esnâf-1 mutyâbân 159 kuruş 7 para	Esnâf-1 kasâbân 159 kuruş 7 para
Esnâf-1 kuyumcıyân 159 kuruş 7 para	Esnâf-1 palancıyân 137,5 kuruş
Esnâf-1 derziyân 159 kuruş 7 para	Esnâf-1 kılıçcıyân 137,5 kuruş
[6 ^p] Esnâf-1 neccârân 137,5 kuruş	Esnâf-1 bardakcıyân 63 kuruş 6 para
Esnâf-1 berberân 137,5 kuruş	Esnâf-1 kazzâzân 63 kuruş 6 para
Esnâf-1 körükciyân 137,5 kuruş	Esnâf-1 serrâcân 63 kuruş 6 para
Esnâf-1 basmacıyân 95,5 kuruş 3 para	Esnâf-1 mumcıyân 63 kuruş 6 para
Esnâf-1 kavukcıyân 95,5 kuruş 3 para	Esnâf-1 kiçeciyan 33,5 kuruş 8 para
Esnâf-1 tütünciyân 95,5 kuruş 3 para	Esnâf-1 çilingirân 33,5 kuruş 8 para
Esnâf-1 kahveciyân 95,5 kuruş 3 para	Esnâf-1 na'lçacıyân 31,5 kuruş 6 para
Esnâf-1 penbeciyân 63 kuruş 6 para	Esnâf-1 aşcıyân 31,5 kuruş 6 para
Esnâf-1 eskiciyân 63 kuruş 6 para	Esnâf-1 helvacıyân 31,5 kuruş 6 para
Esnâf-1 timurciyan 63 kuruş 6 para	
6387,5 kuruş 6 para yalnız altı bin üçyüz seksen yedi buçuk kuruş altı paradır.	

Hüküm Özeti 12:

1217 senesi Zilka'desinin 21'ine musâdif Mart'ının başına kadar hesap olunan vilayet masrafları ve esnaf ve kazalara taksimi beyân olunmaktadır. Toplam 9581,5 olup bunun üçte ikisi merkeze -ki 6387,5 kuruşdur-, üçte biri de kazalara taksim olunmuştur. Ancak hemen tahsili güç olduğundan menzilciye şimdilik 7250 kuruş teslim edilecek olup yine 918,5 kuruş devlet malıyla birlikte merkez ve kazâlardan tahsil olunacak meblağ 10500 kuruştur.

Hüküm 12:

İşbu bin iki yüz on yedi senesi şuhûr-i 'arabiyeden Zilka'detü's-şerîfenin yirmi birinci ve şuhûr-ı rûmiyyeden Mart'ı ibtidâsına gelinceye dek mesârifât-ı vilâyet cümle ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'ile ru'yet ve hisâb olundukda mukaddem Diyarbekir menzilhânesini sene-i kâmiline deĝin i'mâle müte'ahhid olan Karahocazâde Halîl Ağa ve Ahmed Ağa'nın vakt ü zamânı hulûl itmeĝin tevzî' ve 'akd murâd olundukda serdengeçdi ağası Kâsım Ağa ve Osmân Ağa ve yine serdengeçdi ağası el-Hâc Osmân Ağa ve 'Anterzâde Mehmed Ağa meclis-i şer'-i şerîf-i enverde cümle hâzırûn oldukları halde menzilhâne-i mezkûrı bir sene-i kâmiline deĝin taksîtayn ve kavlı-i vâhid ile menzilhâne-i sâbık-ı mûmâ ileyhimâ Halîl Ağa ve Ahmed Ağa sene-i kâmilinesini on yedi bin kuruş üzerine müte'ahhid iken ağavât-ı mûmâ ileyhim iki bin beş yüz kuruş fûrû-nihâde ve tenzîl ve sene-i mezbûre ibtidâsından nihâyetine dek on dört bin beş yüz kuruşa fukarâya evlâ ve enfa' oldığı ecilden ağa-yı mûmâ ileyhime 'akd ve anlar dahi kabûl târîh-i mezkûrda taksît-ı evvelîsi olan yedi bin iki yüz elli kuruş üzerine menzilhâne-i sâbık Halîl Ağa ve Ahmed Ağa'nın güzeşte-i sâlyânesinden müte'ahhid dokuz yüz kırk beş buçuk ve mübâya'a husûsîcün tevârüd iden çukadâr İbrahim Ağa ve tatar-ı sadra'zamîye hizmet altı yüz yirmi kuruş bâ-mürâsele ve Bağdâd-ı behîşt-âbâddan Âsitâne-i 'aliyyeye hazîne naklini müte'ahhid 'Ûrsî Abdullâh Ağa'ya bâ-mürâsele ücret iki yüz seksen dört kuruş ve 'îdiyye virilen barut yirmi iki kuruş ve mübâya'a-i mezkûre teftîşine irsâl olunan İsâ Ağa hizmet on kuruş ve 'alâ-hasbe'l-mu'tâd dört yüz kuruş ve kâtibîyye elli kuruş eĝerçi min-haysi'l-mecmû' dokuz bin beş yüz seksen bir buçuk kuruş olub derûn-i şehre sülûsân hisse altı bin üç yüz seksen yedi buçuk kuruş olmaĝın ve sülûs-i mezkûr medîne-i mezbûrenin kazâlarından müte'azzir olmaĝla el-hâletü hâzihî menzilhâne-i merkûmûna yeid bin iki yüz elli kuruşun teslîmi muktazî olmaĝla meblaĝ-ı mezbûr üzerine dokuz yüz on sekiz buçuk kuruş zammile cem'an on bin beş yüz kuruş meblâĝa bâli ve inşâ'allâhü te'âlâ meblaĝ-ı mezkûrun nefsi-i şehirden ve kazâlardan tamâmen tahsîl olundukda dokuz yüz on sekiz buçuk kuruş mâl-ı memleket olmaĝla meblaĝ-ı mezbûr min-haysi'l-mecmû' on beş yüz kuruş cümle ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'ile medîne-i Âmid'in bi'l-cümle kazâ ve nevâhî ve nefsi-i şehir esnâfına tevzî' [7^a] olunan defteridir ki ber-vech-i âtî beyân olunur. Hurrira fi't-târîhi'l-mezbûr li-seneti'l-merkûme.

10500 kuruş yalnız on bin beş yüz kuruşdur.

Hisse-i esnâf	7000 kuruş
Hisse-i şark u garb	337,5 kuruş 1 para
Kazâ-i Hani	524 kuruş 3 para
Kazâ-i Savur	524 kuruş 3 para
Kazâ-i Tercil	524 kuruş 3 para
Kazâ-i Hasankeyf ve Şîrî	524 kuruş 3 para
Kazâ-i Telbesme	358,5 kuruş 4 para
Kazâ-i Atak	358,5 kuruş 4 para
Kazâ-i Ceseфе	120 kuruş
Kazâ-i Mihrani	120 kuruş
Kazâ-i Bakos Beşat	59,5 kuruş 9 para
Kazâ-i Mefârikayn	59,5 kuruş 9 para
Cem'an 10500 kuruş yalnız on bin beş yüz kuruşdur.	

Hüküm Özeti 13:

Menzil masrafı birinci taksiti malından 1217 senesi için 7000 kuruşun esnafa yapılan taksimatını gösterir.

Hüküm 13:

Tevzî'-i mezkûrdan esnâf hissesine yalnız yedi bin kuruş isâbet idüb 'alâ-kadri'l-hısas beynlerinde tevzî' ve taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âtî beyân olunur. Hurrira fi't-târîhi'l-mezbûr li-seneti'l-merkûme.

Esnâf-ı bakkâlân 560 kuruş	Esnâf-ı neccârân 140 kuruş
Esnâf-ı bezzâzân 560 kuruş	Esnâf-ı berberân 140 kuruş
Esnâf-ı boyacıyân 560 kuruş	Esnâf-ı körükciyân 140 kuruş
Esnâf-ı cilâhân 560 kuruş	Esnâf-ı basmacıyân 105 kuruş
Esnâf-ı huffâfân 350 kuruş	Esnâf-ı kavukciyân 105 kuruş
Esnâf-ı debbâğân 350 kuruş	Esnâf-ı tütünciyân 105 kuruş
Esnâf-ı habbâzân 350 kuruş	Esnâf-ı kahveciyân 105 kuruş
Esnâf-ı mutyâbân 175 kuruş	Esnâf-ı penbeciyân 70 kuruş
Esnâf-ı kuyumciyân 175 kuruş	Esnâf-ı aşçıyân 70 kuruş
Esnâf-ı derziyân 175 kuruş	Esnâf-ı timurciyân 70 kuruş
Esnâf-ı sabuncıyân 175 kuruş	Esnâf-ı bardakciyân 70 kuruş
Esnâf-ı 'attârân 175 kuruş	Esnâf-ı kazzâzân 70 kuruş
Esnâf-ı na'lbandiyân 175 kuruş	Esnâf-ı serrâcân 70 kuruş
Esnâf-ı kazgancıyân 175 kuruş	Esnâf-ı mumciyân 70 kuruş
Esnâf-ı dellâlân 175 kuruş	Esnâf-ı kiçeciyan 35 kuruş
Esnâf-ı cenânân 175 kuruş	Esnâf-ı çilingirân 35 kuruş
Esnâf-ı 'allâfân 175 kuruş	Esnâf-ı na'lçacıyan 35 kuruş

Esnâf-ı kasâbân 175 kuruş
Esnâf-ı palancıyân 140 kuruş
Esnâf-ı kılıçcıyân 140 kuruş
7000 kuruş yalnız yedi bin kuruşdur.

Esnâf-ı eskiciyân 35 kuruş
Esnâf-ı helvacıyân 35 kuruş

[7^b]

Hüküm Özeti 14:

Anadolu'nun orta ve sağ ve sol kolundaki bütün kadı, nâib ve zâbit vesair devlet vazîfelilerine ve eşrafa emirdir. Osmanlı Devleti ile Fransa arasında bir müddet devam eden husumetten sonra barış akdedilmiş ve musalahanın 8. Maddesi gereğince iki devlet de elindeki karşı tarafa ait esirleri karşılıksız olarak serbest bırakacaktır. Bu sebeple her nerede bir Fransa esiri varsa eğer Müslüman olmamış ise karşılıksız olarak serbest bırakılması emrolunmuştur. [15 Receb 1217].

Hüküm 14:

Franca üsârâsının istirdâd ve tahliye-i sebîlleri için vürûd iden emir sûretidir.

Mefâhiru'l-kuzât ve'l-hukkâm me'âdinü'l-fazl ve'l-keâm Anadolu'nun orta kolu yemîn ve yesâriyle nihâyetine varınca vâki' kuzât ve nüvvâb ziyde-fazlühüm ve mefâhiru'l-emâsil ve'l-akrân a'yân ve zâbitân ve vücûh-i memleket ve iş erleri ziyde-kadruhüm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Devlet-i 'aliyye-i dâ'imü'l-karâr ve saltanat-ı seniyye-i sermediyyü'l-istimrârımla Franca cumhûrı beyninde bundan akdem tahaddüs iden husûmet bu def'a mübeddel-i hüsn-i ülfet ve safvet olub hıyn-i muhârebede ahzolunub memâlik-i mahrûsemde bulunan Franca üsârâsının sebîlleri bilâ-bedel tahliye olunması bu def'a 'akdolan musâlaha 'ahidnâmesinin sekizinci mâddesinde musarraha olduğına binâ'en siz ki mevlânâ vesâ'ir mûmâ ileyhimsiz, kazâlarınız dâhilinde vâki' mahallerde eyâdî-i nâsda bulunan Franca üsârâsı ma'rifetiniz ile kemâl-i taharrî birle zâhire ihrâc ve ashâbıyla huzûr-ı şer'a celb ve Franca cumhûrı tercümânı veyahud vekîli hâzır olduğu halde cebr u ihâfe eylemiyerek istintâk olunub rızâlarıyla dîn-i İslâm'ı kabûl itmeyüb nasrâniyetde musırr olan Francalü'nün bilâ-semen tahlîs ve âzâd ve vilâyetleri tarafına

irsâl eylemek üzere semt ve karîb mahalde bulunan komisar ve vekîllerine teslim olunmak fermânım olmağın mahsûsan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve irsâl olunmuşdur.

İmdi memâlik-i mahrûsemde eyâdî-i nâsda bulunan Franca üsârâsının zâhire ihrâc ve huzûr-ı şer'â celbi ve vechen-mine'l-vücûh ashâbı taraflarından ve cânib-i âhardan cebr u ihâfe olunmıyarak bi'l-istintâk rızâsıyla dîn-i İslâmı kabûl itmeyenlerin âzâd ve istirdâdı husûsına ikdâm olunmak ehemm ve elzem idüğü siz ki mevlânâ vesâ'ir mûmâ ileyhimsiz, ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer taht-ı hükûmetinizde vâkî' kazâ ve kasabât ve kurâda bulunan Franca üsârâsının bâ-taharrî ashâbıyla ma'an huzûr-ı şer'â getürdüb tercümân veyahud vekîli hâzır oldığı halde istintâk ve fi'l-hakîka hüsn-i rızâsıyla bilâ-cebr dîn-i İslâm'ı kabûl idenlerden mâ'adâ millet-i aslıyelerinde ısrârı 'inde'ş-şer' tahakkuk iden üsârâyı ashâblarının 'özür ve 'illetlerine i'tibâr eylemiyerek bilâ-semen âzâd ve istirdâda bi'l-ittifâk ikdâm vilâyetleri tarafına irsâl eylemek üzere semt ve karîb mahalde olan komiser ve vekîllerine teslim olunması husûsuna ihtimâm ve dikkat ve hılâf-ı emr-i 'âlî ve muğâyir-i 'uhûd hareketden ittikâ ve mübâ'adet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki Sadra'zam tatarlarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Seyyid Abdülkâdir ziyde-kadruhû ile hüküm-i şerîfimle vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûniyle 'amel ü hareket ve hılâfından tehâşî ve mücânebet eyliyesiz, şöyle bilesiz, 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılarsız. Tahrîran fî evâsıt-ı şehir-i Recebü'l-ferd sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [15 Receb 1217]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Sâhib-i devlet. Mûcebince mektûbı dahi vârid olmuşdur.

Hüküm Özeti 15:

[bunun yazının devamı 17. Madde olup araya bir hüküm girmiş...]

Hüküm 15:

Hâlâ Diyarbekir'de mesned-nişîn-i şerî'at-i garrâ fazîletlü efendi ziyde fazlühû ve me'zûn-bi'l-iftâ diyânetlü fekâhetlü efendi ziyde ilmühû ve iftihâru'l-emâcid ve'l-

ekârim hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan bâ-fermân-ı ‘âlî kâimakâmımız nasbolunan ‘izzetlü efendi ziyde-mecdühû ve kıdvetü’l-‘ulemâ’i’l-muhakkıkîn sâbık me’zûnen bi’l-iftâ ziyde-fezâ’ilühüm ve ‘umdetü’s-sâdâti’l-kirâm kâimakâm nakîbü’l-eşrâf şerâfetlü efendi ziyde-şerefühû ve müderrisîn-i kirâm-ı zevi’l-ihtirâm efendiler ziyde-‘ilmühüm ve kıdvetü’l-emâcid ve’l-a’yân voyvodası ‘izzetlü ağa ziyde-kadruhû ve mefâhiru’l-emâsil ve’l-akrân mîralay ve serdâr-ı yeniçeriyân-ı Âmid ve ağayân ve ser-turnacıyân ve hasekiyân ağavât ve zâbitân ve iş erleri ziydet-mekâdiruhüm inhâ olunur ki

İşbu sene-i mübâreke evâ’il-i Muharremü’l-Harâmında eyâlet-i Şâm-ı şerîf ve Trablusgarb bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ‘uhdemize tevcih ü ihsân buyurulmuş olub...[bunun devamı 17. Madde olup araya bir hüküm girmiş...]

[8^a]

Hüküm Özeti 16:

1217 senesi Mart’ı başından Şubat’ı sonuna kadar Diyarbekir voyvodalığı iltizam bedeli ile Bağdad kethudası Mehmed Refî’ Efendi’ye verilmiş iken daha sonra hâsıl olan vergi vesair hasılatına ortak olmak üzere Ahmed Sürûrî Efendiye tevcih olunmuşdur. 11 Rebî’u’l-evvel 1217.

Hüküm 16:

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki

İşbu bin iki yüz on yedi senesi Mart’ı ibtidâsından Şubat’ı gâyetine gelinceye değin zabtolunmak üzere cânib-i mîrîden bâ-emr-i ‘âlî ‘uhdemize ihâle ve tefvîz buyurulmuş olan Diyarbekir voyvodalığı bedel-i iltizâm-ı ma’lûme ile ber-vech-i iştirâk hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan sa’âdetlü Ahmed Sürûrî Efendi hazretlerinin ‘uhde-i idârelerine ihâle ve tefvîz olunmuş olub voyvodalık-ı mezkûr sene-i mezkûra mahsûben efendi-i mûmâ ileyh tarafından zabt u rabt ve hâsılât ve rûsûmâtı min-küllî’l-vücûh kânûn-ı kadîm ve olıgeldüğü üzere ahz u kabz olunub kimesne tarafından dahl ü ta’arruz olunmamak için işbu şartnâme ketb ü tahrîr ve yed-i mûmâ ileyhe vaz’ u i’tâ olundu. Fî 11 Rebî’u’l-evvel sene 217.

Mehmed Refî’ ez-hâcegân-ı kethudâ-yı Bağdâd.

Hüküm Özeti 17:

Şam ve Trablusgarb valisi el-Hâc Mehmed Paşa, idaresi altında bazı asiler sebebiyle oradan kaldırılıp uhdesine Diyarbekir valiliği verilmiştir. Kendisi yeni vazifesine gitmek için Şevvâlin 23. Günü Yafa'dan gemiyle Lazkiye iskelesine gelip deniz yolculuğu yorgunluğunu atmak için birkaç gün orada kalacağından Diyarbekir'de işlerin yürütülmesi için mütesellime ve diğer erkâna hitaben tavsiyelerde bulunmuştur. 27 Şevval 1317

Hüküm 17:

Sahîfe-i evvelîde mütesellimlik buyuruldusunun bakıyyesidir.

Mütesellimlik buyuruldu sûretidir

Ancak ba'zı buğât ve eşkıyâ nefsinde merkûz olan 'adâvet-i dünyeviyyesi sebebiyle beynimizde muhârebe ve mukâtele vukû'a gelmesine mebnî ve huccâc-ı zevi'l-ibtihâc hizmet-i celîlesi ehemm ü elzem hıdemât-ı devlet-i 'aliyye olduğundan başka vakt ü evânı takarrub eylemek mülâbesesiyle ta'tılden vikâye garazına mebnî eyâlet-i Şâm 'uhdemizden sarf ve Diyarbekir eyâleti tevcîh ve ihsân buyurulmuş olub ve işbu vâki' olan tevcîhât-ı behcet-âyât-ı cihândârîde eyâlet-i mezkûre 'avâtıf-ı 'aliyye-i mülûkâne ve 'avârif-i behiyye-i husrevânenen kemâ-kân ibkâ ve takrîr ve 'uhdemize tevcîh ve ihsân buyurulmuş olub ve işbu Şevvâl-i şerîfin yirmi üçüncü günü mahall-i ikâmetimiz olan Yafa'dan seffineye râkiben bi-tevfik-ı cenâb-ı rabbi't-tevfik Lazkiye iskelesine vürûdumuz müyesser olub ta'b-i sefer-i deryâdan li-ecli'l-istirâhat kaç gün ikâmetimiz muktazî olmakdan nâşî çend rûz meks ü ârâm ve ba'dehû müsta'înen billâhi te'âlâ mütevekkilen 'aleyhi mansıbımız olan Diyarbekir'e 'azîmetimiz musammem olmağla bi-mennihî te'âlâ vusûlümüze kadar bâ-emr-i 'âlî kâimakâmımız nasbolunan 'izzetlü mûmâ ileyh Efendi'nin idâresine dâ'ir kâffe-i umûr ve husûsunda cümleniz yek-rengî-i ittihâd ve ittifâk ile mu'âvenet ve muzâheret ve ra'yine mütâba'at eyliyesiz. Ve sen ki kâimakâmımız efendi-i mûmâ ileyh ziyde-mecdühûsün kemâ-kân tarafımızdan kâimakâm nasbolduğundan ve eyâlet-i Diyarbekir bir müddetden beru bârende-i hubûl-i hasâret olmuş bir memleket olduğundan başka fi'l-asıl ahâlîsiyle küllî ma'ârife ve çeşm-i âşinâyî ve menba' ve şerîfle münâsib rev-şitâbî sebkat olmuş olduğundan

maskat-ı ra'simiz gibi bir mahall-i mu'tenâ ve belde-i müstesnâ olub vücûhla himâyet ve sıyâneti muhavvel-i revîş-i 'âcizânemiz ve lâzıme-i rakabe-i iltizâm ve mürüvvetimizden idüğü bi-mennihî te'âlâ meczûmunuz oldukda ittifâk-ı kulûb ve ârâmî-i cümle vücûh ve a'yân ve ahâlî ile bi'l-mu'âfiden vedâyi'-i cenâb-ı hâliku'l-berâyâ olan fukarâ ve zu'afâ ve sekene-i memleket ve gürûhî-i ehl-i 'ırzı gadr u ta'addiyâtдан vikâyeye husûsunda mütebassırâne hareket ve ferd-i âferîde hılâf-ı şer' ve kânûn mikdâr-ı zerre rencîde ve remîde itdirilmemesi hılâf-ı matlûbum ve muğâyir-i rızâmız ve i'mâr ve vikâyesi râtibe-i 'uhde-i ihtimâm ve iltizâmımız olmağla vukû' bulan husûsâtı şer'-i şerîfe tatbîk ve kânûn-i münîfe tevîk iderek müstakîmâne hareket ve umûr-ı refâh-ı memleketi müstevcim hâlâta dikkat ve bast-ı cenâh-ı re'fet ve inhâsı lâzım gelen husûsâtı tarafımıza ifâdeye mübâderet eylemeniz bâbında dîvân-ı Âmid'den ve cânib-i Lazkiye'den işbu buyuruldu tahrîr ve bîrûn ağavât-ı mu'teberemizden 'izzetlü Hâfız Mehmed Ağa irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde gerekdir ki vech-i meşrûh üzere ber-mûceb-i buyuruldu 'amel [8^b] ve hareket ve hılâf-ı vaz' u hâlâtdan mücânebet ve gâyetü'l-gâye tehâşî ve ittikâ ve mübâ'adet eyliyesiz deyu. Fî 27 Şevval sene 1317.

Vâlî-i Diyarbekir el-Hâc Mehmed

Hüküm Özeti 18:

Diyarbekir kadısı ve taşradaki kazâların kadı ve nâiblerine hükümdür. Hazîne-i âmire kayıtlarına göre Diyarbekir eyâletindeki kazâların 2054 kuruş 15 akça mukâtaa malları olup 1218 senesine mahsûb olarak kazâlara tevzî'i ve tahsîli emridir.

Hüküm 18:

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi'ş-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve mefâhiru'l-kuzât ve'l-hukkâm me'âdinü'l-fezâ'il ve'l-keâm Diyarbekir eyâletinde vâki' kazâların kâdîları ve nâ'ibleri ziyde-fazluhum tevki'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Hazîne-i ‘âmirem defterleri mûcebince Diyarbekir eyâletinde vâki’ kazâlarının iki bin elli dört kuruş on beş akça maktû’ malları olup bin iki yüz on sekiz senesine mahsûb olmak üzere cem’ u tahsîli lâzım gelmeğin der’uhde olunub yedine memhûrlu ve nişânlu mevkûfât defteri sûret virilmekle imdi mûcebince cem’ u tahsîl itdirilmek emrim olmuşdur. Buyurdum ki hükm-i şerîmle mübâşir vardıkda bu bâbda sâdır olan emrim üzere ‘amel idüb dahi sene-i mezkûra mahsûb olmak üzere eyâlet-i mezkûrede vâki’ kazâların ol mikdâr ‘ıvâzhânesinin beher hânesinden dörderyüz akça ‘avârzlarıyla olmikdâr kuruş mâl-ı maktû’ların irsâl olunan memhûrlu ve nişânlu mevkûfât defteri sûret mûcebince cem’ u tahsîl ve dâhil-i hazîne-i ‘âmirem itdirilüb hılâf-ı emr ve defter kimesneye ta’allül ve muhâlefet itdirmiyesiz ve bundan mâ’adâ mübâşirin ciheti ma’âşıçün beher ‘avârz hânesinden ellışer akça vech-i ma’âş dahi ta’yîn olunub tahsilde ‘avârz için olunan akçanın her yüz sekiz akçesinden bir esedi kuruş aldırılıb ve ‘avârz için alınan akça-i hazîne-i ‘âmirem olundığı vech üzere aldırılıb bundan ziyâde ve noksân alınmıya ve aldırılmıyasız. Kûsür defterden ve naks hânedan ve fermânından ziyâde mutâlebesiye re’âyâ fukarâsını zulm ü ta’addî olunmakdan hazer ve mücânebet eyliyesiz. Şöyle bilesiz. ‘Alâmet-i şerîfe i’timâd kılasız. Tahrîran fi’l-yevmi’r-râbi’ min şehr-i Zilka’de sene seb’a ‘aşera ve mi’eteyn ve elf. El-mahrûsetü’l-Kostantîniyye.

Mevkûfât-ı mezkûreden livâ-i Diyarbekir

Kazâ-i Âmid

Kazâ-i Hani 732,5 kuruş

Kazâ-i Savur 49 kuruş

Kazâ-i Hasankeyf ve Şîrî 188 kuruş ...

Mevkûfât mesârifi 1808,5 kuruş

Yekûnen 7233450 kuruş, 6576 kuruş-2054 kuruş 862 kuruş....[biraz silik ve

yarım, okunması müşkil görünüyör, tespit edebildiklerimi yazdım.]

[9^a]

Hüküm Özeti 19:

Diyarbekir kadısı ve taşrasındaki kazâların kadı ve naiblerine hitâben yazılmış fermândır. Haleb, Şâm, Kudüs, Trablus Şâm, Saydâ, Diyarbekir, Rakka, Adana, Musul ve bunlara bağlı mahallerin kahve vergisi artık kalem kalem idare olunacaktır. Bu sebeple bir kalem sayılacak olan Haleb ve ona bağlı Antep, Ağraz, Kilis, İskenderun,

Süveyd, Bilen, Beyasin, Antakya, Şu'ûr, Reyhân, Ülebil, Sermin; ayrıca Rakka, Birecik, Rûm kale, Sivrecik, Sürûc, Harrân vesâir yerle ve Diyarbekir eyâletinin muhtevî olduğu mahallerin kahve vergisi 1218 senesi Muharremi başından Zilhiccesi sonuna değin tam bir sene 30000 kuruş bedel ile hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan Refî' Efendi'ye iltizam olunmuştur. Diyarbekir eyâletindeki bütün mahallere denizden gemiyle yahut karadan gelen kahveler önce tartılıp yazılacak ve sonra her okkasından belirlenmiş vergisi alınacaktır. Eğer vergi vermemek için kahvesini gizleyen olursa kim olursa olsun - asker, tüccar, devlet memuru- ceza olarak verginin iki katı tahsil olunacaktır. [8 Zilka'de 1217].

Hüküm 19:

Resm-i gümrük için vurûd iden emir sûretidir.

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve mefâhiru'l-kuzât ve'l-hukkâm ma'denü'l-fezâ'il ve'l-keîâm Diyarbekir eyâletinin muhtevî olduğu mahallerin kâdîları ve nâ'ibleri ziydet-fazluhüm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesinden zabtolunan mukâta'ât-ı mîriyeden Haleb ve Şâm ve Kudüs ve Trablus Şâm ve Saydâ ve Diyarbekir ve Rakka ve Adana ve Musul ve tevâbi'i resm-i kahve mukâta'asının kalem kalem idâresine irâde-i 'aliyyem ta'alluk itmekden nâşî mukâta'a-i merkûmenin aklâmından olan Haleb ve 'Ayntab ve Ağraz ve Kilis ve İskenderun ve Süveyd ve Bilen ve Beyasin ve Antakya ve Şu'ûr ve Reyhân ve Ülebil ve Sermin vesâ'ir Haleb eyâletinin tevâbi'i olan mahaller ile Rakka ve Birecik ve Rûm kal'a ve Sivrecik ve Sürûc ve Harrân vesâ'ir eyâlet-i merkûmenin hâvî olduğu mahaller ve Diyarbekir eyâletinin muhtevî olduğu mahallerin rüsûm-i kahvesi bin iki yüz on sekiz senesi Muharremi guresinden sene-i mezbûre Zilhiccesi gâyetine değin bir sene-i kâmile zabt u rabt eylemek üzere îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum tarafından otuz bin kuruş bedel-i iltizâm ile hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûnumdan kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Refî' ziyde-mecdühûye der'uhde ve iltizâm olunub mûmâ ileyh dahi iltizâm ve kabûl birle bedel-i iltizâmı olan meblağ-ı mezbûrî vakt ü zamânıyla edâ ve teslîm eylemek

üzere îrâd-ı cedîd-i hümâyûn hazînesine memhûr deyn temessûki virmeğin ber-vech-i muharrer mukâta'a-i mezbûrenin aklâmından olan Diyarbekir eyâleti dâhilinde vâki' mahall-i mezbûreye gerek deryâdan sefâyin ile ve gerek kara cânibinden gelen kahvenin beher kıyyesinden mu'tâd olan resm-i mîrîleri mûmâ ileyh tarafından ahz ü kabz ve cem' u tahsîl olunub zikrolunan mahallere kahve getürenler gerek sâdât-ı kirâm ve gerek kapu kulları ve Mısır ve Şam 'askeri ve Cezâ'ir ve Tunus ve Trablus gemileri vesâ'ir yerlü kulları ve bi'l-cümle 'askerî tâ'ifesi ve mahall-i mezbûreye kahve getüren tüccâr vesâ'ir zî-kudret kimesneler ve Bağdâd ve Basra tarafından ve efrenc tayfa taraflardan kahve getürenler sâdır olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum mûcebince ta'yîn olunan resm-i mîrîmi virmekden bir dürlü muhâlefet eylememek ve deryâdan ve karadan gelen kahve ibtidâ vezh ü tahrîr ve defter olunub ta'yîn olunan resm-i mîrîsi tamâmen alınmadıkca tezkire virilmemek ve ba'zıları mücerred ta'yîn ve fermân olunan resm-i mîrîmi virmemek için kahvelerinin kaçırub ihtifâ iderler ise o makûlelerden zecren-lehüm ikişer rüsûmi tahsîl olunmak şurûtundan olmağla ber-mûceb-i şurût 'amel ü hareket olunub taraf-ı âhardan müdâhale olunmamak üzere zabtıçün başka başka emr-i şerîfim i'tâsını îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum defterdârı iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim İbrahim Reşîd dâme-mecdühû memhûr temessük virmeğin hazîne-i 'âmiremde mahfûz ma'den mukâta'ası defterlerine nazar olundukda eyâlet-i mezbûre dâhilinde vâki' mahall-i mezbûreye gerek deryâdan sefâyin ile ve gerek kara cânibinden gelen kahvenin beher vukkıyesinden mu'tâd olan resm-i mîrîleri ahz u kabz ve cem' u tahsîl olunub zikrolunan mahallere kahve getürenler gerek sâdât-ı kirâmdan ve gerek kapu kulları ve Mısır ve Şâm 'askeri ve Cezâ'ir ve Tunus ve Trablus gemileri vesâ'ir yerlü kulları bi'l-cümle 'askerî tâ'ifesinden ve tüccâr-ı zevî-kudret kimesneler ve Bağdâd ve Basra ve Efrenc tâ'ifesi taraflarından kahve getürenler sâdır olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum mûcebince ta'yîn olunan resm-i mîrî virmekden bir dürlü ta'allül ve muhâlefet eylememek ve deryâdan ve karadan gelen kahve ibtidâ vezh ü tahrîr ve defter olunub ta'yîn olunan resm-i mîrîsi tamâmen tahsîl olunmak ve ba'zıları mücerred ta'yîn ve fermân olunan resm-i mîrîmi virmemek için kahvelerin kaçırub ihtifâ iderler ise olmakûleleri zecren-lehüm ikişer kat rüsûmi alınmak şurûtundan olmağla imdi mûcebince 'amel olunmak fermânım olmuştur. Buyurdum ki vardıkda bu bâbda sâdır olan emrim üzere 'amel idüb dahi siz ki mevlânâ ve kuzât ve nüvvâb-ı mûmâ ileyhimsiz, yedine i'tâ olunan fermân-ı 'âlîşânım mûcebince mârru'z-zikr Diyarbekir

eyâletinin muhtevî olduğu [9^b] olduğu mahallere gerek deryâdan sefâyin ile ve gerek kara cânibinden gelen kahvelerin ibtidâ vezh ü tahrîr ve defter olunub beher vukkıyesinden mu'tâd olan resm-i mîrîsini bir sene-i kâmile zabt u rabt ve cem' u tahsîl ve ahz ü kabz ve ba'zıları mücerred ta'yîn olunan rüsûm-ı mîrîsini virmemek için kahvelerin kaçırub ihtifâ iderler ise o makûleleri zecren-lehüm ikişer kat rüsûmı tahsîl idilmek şurûtundan olmağla ber-mûceb-i şurût 'amel ve muğâyir-i emr-i 'âlîşânım kimesneye müdâhale ve ta'arruz itdirmeyesiz. Şöyle bilesiz, 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran li-yevmi's-sâmin şehir-i Zilka'de sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [8 Zilka'de 1217] el-mahrûsetü'l-Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 20:

Diyarbakir kadısı ve mütesellimi, îrad-ı cedîd defterdar çukadarı Seyyid Halil'e hitâben fermanıdır. Kalelerdeki askerlerin erzak ve harçlıkları için ocaklık olarak îrad-ı cedîd hazînesine ayrı bir bütçe tertîb edilmiştir. Bu tertib olunan malın yerli yerinden tahsîli gayet mühim olduğundan 1217 senesi için Diyarbakir avârız malından bu hususa ayrılmış olan 11500 kuruşu önceki Diyarbakir voyvodası Mehmed Emîn'in tahsil etmiş olması gereklidir. Bu meblağın alınıp İstanbul'a îrad-ı cedîd hazinesine teslimi etmek üzere getirmek için îrad-ı cedîd defterdar çukadarı Seyyid Halil gönderilmiş ve Diyarbakir mütesellimi vesaire malı voyvodadan tahsil ettirip çukadara teslim etmeleri emrolunmuştur. [10 Zilka'de 1217].

Hüküm 20:

On yedi senesine mahsûben voyvoda-i sâbık Mehmed Emîn Ağa'dan matlûb olan mâl-ı 'avârız emridir.

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfî'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve kıdvetü'l-emâcîd ve'l-a'yân Diyarbakir mütesellimi hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan Ahmed Sürûrî ziyde-mecdühû ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan îrad-ı

cedîd-i hümâyûn hazînesi defterdârı çukadarlarından Seyyid Halîl ziyde-kadruhû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Kılâ'-ı firak-ı seniyyem mevâcibiçün ber-vech-i ocaklık îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesine tertîb ve tahsîs kılınan emvâlin yerlü yerinden cem' u tahsîli lâzime-i cesîmden olmağla iki yüz on yedi senesine mahsûben Diyarbekir 'avârızı malından müretteb olan on bir bin beş yüz kuruş sâbık Diyarbekir voyvodası Mehmed Emîn ziyde-i mecdühû ma'rifetiyle tahsîl olunmuş ise henüz bir akçesi vârid olmamağla meblağ-ı mezbûrı sen ki mütesellim-i mûmâ ileyhsin ma'rifetinle voyvoda-i mûmâ ileyhden tamâmen ve kâmilten tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesine irsâl ve tesyîre müsâra'at eylemen bâbında emr-i şerîfim sudûrını hâlâ îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum defterdârı iftihâru'l-emâcid ve'l-ekârim el-Hâc İbrahim Reşîd dâme-mecdühû bâ-takrîr inhâ itmekle mücebince 'amel ü hareket olunmak fermânım olmağın işbu emr-i 'âlîşânım sâdır ve mübâşir-i merkûm ile irsâl olmuşdur. İmdi vusûlünde ber-vech-i muharrer sene-i mezkûra mahsûben 'avârız-ı mezkûr malından müretteb olan meblağ-ı mezbûr voyvoda-i sâbık-ı mûmâ ileyh ma'rifetiyle tahsîl olunmuş ise bir akçesi vârid olmadığı ma'lûmun oldukda vusûl-i emr-i şerîfim ânında meblağ-ı mezbûrı ma'rifetin ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle 'alâ-eyyi-hâl voyvoda-i mûmâ ileyhden tamâmen ve kâmilten tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen Dersa'âdet'ime irsâl ve îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesine teslîme ihtimâm ve dikkat eylesin. Ve sen ki mübâşir-i merkûmsun meblağ-ı mezbûrı mütesellim-i mûmâ ileyh ma'rifetiyle voyvoda-i mûmâ ileyhden 'alâ-eyyi-hâl tahsîl ve ahz ve bi'l-istishâb getirüb îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesine teslîme müsâra'at ve tehî-dest 'avdetden mübâ'âdet eyliyesin. Ve sen ki mûmâ Mevlânâ-yı mûmâ ileyhsin, sen dahi müceb-i emr-i şerîfimle 'amel ü hareket ve hılâfından be-gâyet tehâşî ve mücânebet eylemen fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celîlü's-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi üzere 'amel idesiz, şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılarsız. Tahrîran fi'l-yevmi'l-'âşir şehri Zilka'de sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [10 Zilka'de 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 21:

Diyarbakir kadısı ve Diyarbakir eyâletindeki kazaların kadı ve naiblerine hükümdür. Diyarbakir eyâletinin Hazîne-i Âmireye ödemesi gereken 2322,5 kuruş ve dörtte bir nezhânesi bedeli olarak 1808, 600 ve 514 hanelerin beherinden üç yüzer akçe olarak 1218 senesine mahsub olarak tahsili emolunmaktadır.

Hüküm 21:

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve mefâhiru'l-kuzât ve'l-hukkâm me'âdinü'l-fezâ'il ve'l-keâm Diyarbakir eyâletinde vâki' kazâların kâdîları ve nâ'ibleri ziyde-fazlühüm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Hazîne-i 'âmirem defterleri mücebince Diyarbakir eyâletinde vâki' kazâların iki bin üç yüz yirmi iki buçuk ve buçuk-ı rub' bedel-i nezhâneleri olub bin iki yüz on sekiz senesine mahsûb olmak üzere cem' u tahsîli lâzım gelmeğin der'uhde olunub yedine mühürlü ve nişânlu mevkûfât defteri sûreti virilmekle imdi mücebince cem' u tahsîl itdirilmek fermânım olmuşdur. Buyurdum ki hükm-i şerîfimle [10^a] vardıkda bu bâbda sâdır olan emrim üzere 'amel idüb dahi sene-i mezkûra mahsûben eyâlet-i merkûmede vâki' kazâların olmikdâr bedel nezhânesinin beher hânesinden bin sekiz yüz sekiz buçuk ve buçuk rubu' hânesinden altışar yüz akçe ve beş yüz on dört hânesinin beher hânesinden üçer yüz akçe bedel-i nezleri malların irsâl olunan mühürlü ve nişânlu mevkûfât defteri sûret mücebince cem' u tahsîl ve dâhil-i hazîne-i 'âmirem itdirilüb hılâf-ı emr ve defter kimesneye ta'allül ve muhâlefet itdirmiyesiz ve bundan mâ'adâ mübâşirin cihet-i ma'âşîçün beher bedel nezhânesinden otuzar akça dahi aldırılıb ve hıyn-i tahsîlinde alınan akçanın her yüz on akçesinden bir esedi kuruş aldırılıb ve bedel-i nezliçün alınan akçei hazîne-i 'âmireme alındığı vechüzere aldırılıb bundan ziyâde ve noksân alınmasın ve aldırılmayasız. Kesr-i defterden ve naks hânedan ve fermânımdan ziyâde mutâlebesiyle re'âyâ fukarâsına zulm ü ta'addî itdirmiyesiz. Şöyle bilesiz, 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahîran li-yevmi'r-râbi' şehr-i Zilka'de sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [4 Zilka'de 1217] el-mahrûsetü'l-Kostantîniyye.

Mukâta'ât-ı kazâhâ-yı mezkûrî der-livâ-i Diyarbekir nomra 1218 defter-i 'âmire.

Kazâ'-i Âmid	732 hâne
Kazâ'-i Hani	50 hâne
Kazâ'-i Birecik...	139 hâne
Kazâ'-i Savur	104 hâne
Kazâ'-i Celeb	70 hâne
Kazâ'-i Mihrani	9,5 hâne
Kazâ'-i Si'ird	40 hâne
Kazâ'-i Çermik	50 hâne
Kazâ'-i Siverek	89,5 hâne
Kazâ'-i Aktaş	45 hâne
Kazâ'-i Şerîf	188 hâne
Kazâ'-i Sancar	75 hâne
Kazâ'-i Musul sâbık ve cedîd	168 hâne
Kazâ'-i Haskera	103 hâne
Kazâ'-i Sammah	130 hâne
Kazâ'-i Eman	173 hâne
Kazâ'-i Mâ'-i Kürd	108 hâne
Kazâ'-i Hanaçur	46 hâne
1802 kuruş+514 kuruş rub' timardır 2122 kuruşdan 122798	
kuruş ki cem'an 12157 kuruş 50 paradır.	

Fî 6 Şevval sene 1217.

Hüküm Özeti 22:

Devlet-i aliyyedeki zimmî yani kefereden Yahudi, Hıristiyan ve Acem Ermeniler'inden dinen ve devletçe tahsil olunan cizyenin nasıl tahsil olunacağı ve kimlerin hangi sınıftan ne kadar tahsil edeceğini beyan eder. Şöyle ki cizye alınacak zimmiler yüksek, orta ve aşağı olmak üzere üç kısma ayrılacaktır. Mürahık denilen erginlik çağına gelen her zimmi deftere kaydolunup ondan haline, malına ve gelirine göre cizye alınacaktır. Çalışamayacak derecede ihtiyar ve özürlü olanlardan cizye alınmayacaktır. Zimmîlerin sahte evrakla bir üst sınıftan iken alt sınıftan cizye vermesine izin verilmeyecektir. Kimin ne kadar cizye vereceğini cizyedarlar tayin edecektir. 1218 senesi itibarıyla Diyarbekir eyâletindeki vergiye tabi zimmi adedi 16295'dir; 1574'ü ala, 12816'sı evsat ve 1905'ide ednâdır. [9 Zilka'de 1217].

Hüküm 22:

Memâlik-i mahrûsemde vâki' ehl-i zimmetden yehûd ve nasârânın şer'an ra'slerine madrûbe olan cizyeleri beytü'l-mâl-i müslimînin emvâl-i meşrû'asından olmağla mezheb-i hanefiyye üzere a'lâ ve evsat ve ednâ i'tibârıyla evrâk-ı cizye sene-i sâbıkı üzere küşâd ve bin iki yüz on sekiz senesi Muharremü'l-Harâmı guresinden tevzî'ine mübâderet olunmak bâbında hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum sâdır olmağın Diyarbekir eyâletinde çâr sancak ma'ahû harpurut kazâlarında ve tevâbi'lerinde sâkin ve mütemekkin ve mevcûd yerlü ve yabancı ve mürûr u 'ubûrlarından ehl-i zimmet kefere ve yehûd ve erâmine-i 'acem tâ'ifelerinin şer'an üzerlerine edâsı lâzım gelen bin iki yüz on sekiz senesi cizyeleri cibâyetiyle sene-i mezbûr Muharremi guresinden tevzî'ine mübâderet eylemek üzere bin beş yüz yetmiş dört a'lâ ve on iki bin sekiz yüz on altı evsat ve bin dokuz beş ednâ evrâkına esnâf-ı selâse i'tibârıyla cem'an on altı bin iki yüz doksan beş evrâk ile cibâyeti işbu râfi'-i tevkî'-i refi'u's-şân-ı hâkânî kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan Ahmed Surûrî'ye der'uhde ve tefvîz olunub bu berât-ı 'âlîşânı virdim ve buyurdum ki cizyedâr-ı merkûm varub gurre-i Muharremü'l-Harâmda hâkimü'l-vakt müvâcehesinde mîrî mühriyle memhûr ve eşkâliyle cizye bohçasının mühürlerin fekk ve evrâkda olan mühürleriyle tatbîk olundukdan sonra bir kîseye vaz' ve vilâyet kâdîsı mühürleyüb Dersa'âdet'ime irsâl ve kalem-i mezbûra tâbi' her belde ve karyede sâkin mevcûd yerlü ve yabancı mürûr u 'ubûr iden ehl-i zimmet kefere ve yehûd ve erâmine-i 'acem tâ'ifelerinin [10^b] emred-i mürâhık hükmüne dâhil olub şer'an cizyeye müstehak olan gulâmları gereği gibi takayyüd ve ihtimâm ile tefahhus olunub bir ferdi hâric ve kâğıdsız kalmamak şartıyla vechi şer'î üzere cümle beyninde milk ve emlâkine nazar olunub esnâf-ı selâsenin kangı sınıfından 'add ve i'tibâr olunur ise hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumla virilen nizâm-ı cedîd mücebince zâhir ve mükesser olanlardan a'lâ i'tibârıyla on bir esedî kuruş ve vasatu'l-hâl olanlardan evsat i'tibârıyla beş buçuk kuruş ve fakîr-i mu'temidinden ednâ i'tibârıyla iki buçuk kuruş bedel alınub 'aynı esedî kuruş tedârikinde 'acz ve 'usriyeti olanlardan 'aynı kuruş taleb olunmayub ecnâs-ı nukûddan li-kevihî akçe akçe getirürler ise hâlisu'l-'ayâr ve tâmmü'l-vezn olanları râyic oldukları üzere İstanbul findığı altını yedi kuruş ve İstanbul mahbûbî beş kuruşa ve Trablus atlunu altı kuruşa ve Mısır dermahbûbî dört kuruşa ve tuğralı sağ paralık her kırk 'aded bir kuruş ve seksen 'aded ikilik ve yüz 'aded yüzlük hesâbıyla alınub mâl-ı cizyeleri bu vechile cibâyet ve tahsîl

ve şurût-ı mukarrere-i mezkûr kemâl-i ihtimâm ve i'tidâl üzere mürâ'ât olunub haddi tecâvüz ve ta'addî ile sebîl-i sadâkat ve tarîk-ı istikâmetden 'udûl idenlerin şer'an müstehakki olan cezâları tertîb oluna ve ehl-i zimmet keferenin her birine mîrî mühriyle memhûr ve eşkâliyle birer kâğıd virilüb 'ummâl-i cizyenin tevzî' eylediği evrâkın 'alâsından on iki ve evsatından dokuz ednâsından altı para ma'îşet ve bundan mâ'adâ her bir varakdan birer para muhâsebecisi ve kâtiblerine ücret-i kitâbet ta'yîn olunmağla müctemi' olan mâl-ı cizyeden hıyn-i muhâsebede deynlerine mahsûb olmak ve memâlik-i mahrûsemde vâki' evkâf-ı mürettebelerine sâkin ehl-i zimmetden selâfîn-ı 'ızâmım ve vüzerâ-yı kirâmım ve mîrimîrân vesâ'irlerine havâss ve ocaklıklarına dâhil ve ba'zı esbâba binâ'en defterden ifrâz ve maktû' olan râhib ve batrîk ve kıssîs ve bir tarîkile ellerine berât alub tercümânlık ve mütesellimlik ve mu'âfiyet iddi'âsında olanlar bi'l-cümle ref' ve mâdâmki iktisâb-ı 'amele kâdir olub iktisâbdan mâni' olur zamânda ve zarûret ve kılıç veyahud iktisâb 'âmmında marîz olmak gibi a'zâr-ı sahîhası olmıyan sâ'ir ehl-i zimmetden istisnâ olunmayub cümlesinden vechi şer'î üzere tahammül ve istihkâklarına göre yed-i vâhidden esnâf-ı selâse i'tibâriyle evrâk-ı cizyeleri cibâyet olunmak ve cizyeye müstehak olmıyan sabî ve zâhiru'l-fenâ olmayub pîrufânî ve 'amelmânde olub bir vechile kâr u kesbe iktidârı olmıyanlarından hilâf-ı şer'-i şerîf cizye talep olunmamak ve ehl-i zimmetden âyende ve revende ve def'aten edâya kudreti olanlarından ancak fakîr-i mu'temedinden dört taksît ile cem' u tahsîl idüb lâkin cizyedârlar mâl-ı hazînei vakit ü zamâniyle hazîne-i 'âmiriye teslim eyliyeler. Ve mâl-ı hazîne nassan ve ictihâden îcâb iden vâridât-ı şer'iyeden ve beytü'l-mâl-i müslimîn olmağla ehl-i zimmet sukût-ı cizyei müstelzim olur 'özürnden sâlim iken züll-i sığâr ile müstehak olan cizyeleri virmemek için bî-vech 'özür ibrâzına ictirâ' veyahud bir tarîkile ve bir yerde ihtifâ veyahud a'lâyâ müstehak iken evsat ve evsata müstehak iken ednâ cizyesin virmeğe tasaddî ideri olur ise iyze-i şer'iyyelerinden imtinâ' olunub ancak o makûlelerin rakabesi üzerine madrûbe olmıyan cizyeleri alındıktan sonra eşedd-i 'ıkâb ile îcâb iden cezâları tertîb oluna ve ahâlî-i vilâyetden ba'zı zî-kadr kimesnelerin bağ ve bağçe ve çiftlik ve değirmen ve mandıralarında çoban ve değirmenci oğlanı nâmıyle müstahdem ehl-i zimmeti istishâb ve cizyelerin virdirmeyüb bu gûne harekete cesâret idenler bâ'ıs-i hazelân 'ukûbât-ı şedîd eile mu'âkab olacakların mukarrer ve muhakkak bilüb selâmet-i hâllerîçün kemâl üzere hareket ideler ve cizyedârlar birbirlerinin mukâbelelerine dâhil olmıya ve re'âyâyâ hîle ile evrâk gönderüb tevzî'

olundığı şer'an sâbit oldukda viridiği evrâk geru kendüye redd ü i'âde ile bi't-tamâm tahsîl ve asl cizyedârlarına teslîm tahammül ve istihkâklarına göre evrâkları mukâbelesini dâhil idüb cizyedâr tarafından virilüb bir vechile ta'allül ve muhâlefet itdirilmemek ve ba'zı re'âyâ sâkin olduğu kasaba ve kurâda mütena'im ve mütenevvil a'lâ veyahud evsata mütehammil iken a'lâ ve evsat cizyesinin virmemek için [11^a] civârlarında vâki' âhar kazâ cizyedârlarından hîle ile evsat ve ednâ kağıdı alub mîrîye gadr eylemek ihtimâli olur ise ol asılları ahâlîsi beyinde milk emlâkine nazarolunub esnâf-ı selâsenin kangı sınıfından 'add ü i'tibâr olunur ise vech-i şer'î üzere tahammül ve istihkâklarına göre evrâkları virilüb lâkin bu bahâneyle re'âyâ fukarâsına gadr u tecâvüz eylemiyeler ve her bir ehl-i zimmetin tahammüllerine göre cizyeler sıyânet olunmak muktazî iken ba'zı mahallât-ı kurânın kocabaşılıarı kendü cizyelerin tahfîf için topdan evrâk alub re'âyâya istihkâklarına göre virmeyüb vâlî her ne dise beylerinde hesâb ve hılâf-ı şer'-i şerîf 'ale's-seviye tevzî' olundığı sicill-i hümâyûnuma ilkâ olunmağla bu bid'at-i kerîhe dahi men'olunub her bir ehl-i zimmetin tahammüllerine göre cizyedâr yediyle evrâkları virilüb cizyeleri cibâyet olunmak hâsıl-ı kelâm hılâf-ı şurût-ı berât-ı 'âlîşân bir ferdi hâric ve kağıdsız kalmamak şartıyla vechi şer'î üzere her birinin tahammül ve istihkâklarına göre evrâkları virilüb cizye-i şer'iyeleri cibâyet olundukdan sonra kasaba ve kurâ üzerlerine topdan evrâk tarh u tahmîl olundığı haberi alınur ise bilâ-imhâl bu gûne harekete cesâret idenlerin cezâları tertîb olunacağı mukarrer ve muhakkak bilüb cibâyetine me'mûr-i 'âmlar câdde-i hakdan 'udül eylemeyüb kemâl-i istikâmet üzere hareket ve hılâf-ı şurût-ı berât-ı 'âlîşânım re'âyâ fukarâsından bi-nefsihî ma'îşet ve zahîre ve kâtibiyye ve kolcı akçası nâmıyle bir habbe taleb eylemiyeler ve kezâlik kuzât ve nüvvâb harc-ı mahkeme nâmıyle fukarâsına 'ummâl-i cizyeden kalîl ve kesîr min-ba'd nesne mutâlebe eylemiyeler. Şöyle ki kuzât ve cizyedâr celb-i mâl sevdâsıyle re'âyâ fukarâsına zulm ü ta'addî iderler ise sirran ve 'alenen teccessüs olunub izdiyâd aldıkları zâhir olur ise kayd u bend ile Âsitâne-i sa'âdetime irsâl ve şer'an mehâkim haklarından gelünüb ana göre bu berât-ı 'âlîşânımın şurût-ı mürâ'ât olunub kâdîlar ve voyvodalar ve kurâ zâbitleri ve sükkân-ı vilâyet bi'l-ittifâk cizye cibâyeti husûsunda cizyedâra i'ânet ve muhâlefet ideri olur ise haklarından gelinmek üzere isim ve resimleriyle Dersa'âdet'ime 'arz u i'lâm eylemiyeler ve her bir neferin cizye malını edâ eylediği ma'lûm olmak için hazînedârlar başka defter dutub kasabada olanları mahallesıyle ve kurâda olanları karyesiyle ve mürûr u 'ubûr idenleri

isim ve resimleriyle ‘ale’l-esâmî defter ve cizye muhâsebesine teslim eylemek üzere der-i devlet-medârîma getüreler ve cizyedârlar kazâ ve kurâyâ tevzî’ eylediği evrâkı min-ba’d kolcılar mühürlemeyüb ve iskânsız kağıd virmeyüb hıyn-i iktizâda def’-i iştibâh için tatbîk olundukda mutâbık olmak için kaleminde hıfzolunan mühürler ile mühürliyeler. İşbu berât-ı ‘âlîşânımda ta’yîn ve tasrîh olunan şurût u kuyûdun tenfiz ve icrâsına her birleri gereği gibi ihtimâm eyleyüb hılâf-ı vaz’ u hareketden ihtirâz eyliyeler. Şöyle bileler ‘alâmet-i şerîfe i’timâd kılalar. Tahrîran fi’l-yevmi’t-tâsi’ min şehri Zilka’de sene seb’a ‘aşera ve mi’eteyn ve elf. [9 Zilka’de 1217]. El-mahrûsetü’l-Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 23:

Diyarbakir kadısı ve kazalarının kadı ve naiblerine hutaben padişahın emirdir. Devlet-i Aliyye ‘nin penbe vergisinin tahsili İrâd-ı cedîd hazînesi tahsis olunmuştur. Bu verginin Diyarbakir eyâletindeki kazâlarından 1217 senesi Mart’ı başından 1218 senesi Şubat’ı sonuna değin tam iki seneliğinin tahsili hâcegân-ı divân-ı hümâyûndan Refî’ Ağa’ya havale edilmiştir. Pazar yerlerinde kendi dokudukları birer ikişer parça eşyayı satan kadın ve çocuklardan vergi alınmayacaktır. Dokuma tezgahı olanlardan ise dokudukları penbe alacasından ve penbe bezinden ikişer akçe ve penbe peştemâlından birer akçe ve yasdığı beher çiftinden ikişer akçe alınacaktır.

Hüküm 23:

Akzâ kuzâti’l-müslimîn evlâ vülâti’l-muvahhidîn ma’denü’l-fazli ve’l-yakîn râfi’u’l-a’lâmi’ş-şerî’ati ve’d-dîn vârisü ‘ulûmi’l-enbiyâ’i ve’l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi ‘inâyeti’l-meliki’l-mu’în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ’iluhû ve mefâhiru’l-kuzât ve’l-hukkâm me’âdinü’l-fezâ’il ve’l-keâm Diyarbakir eyâletinin muhtevî olduğu kazâların kâdîları ve nâ’ibleri ziyde-fazlühüm tevkî’-i refî’-i hümâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki,

İrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesi tarafından zabt u idâresine irâde-i kâtibe-i mülûkânem ta’alluk iden memâlik-i mahrûsemin penbe rüsûmı mukâta’ası mülhakâtından Diyarbakir eyâletinin muhtevî olduğu kazâların penbe rüsûmâtı tahsîli iki

yüz on yedi senesi Mart'ı ibtidâsından iki yüz on sekiz senesi Şubat'ı tamâmına değin iki sene-i kâmile hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûnumdan kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Refî' ziyde-mecdühûnün 'uhdesine ber-vech-i emânet ihâle olunmuş olmağla zikrolunan kazâlarda destgâh ashâbının penbenden nesc ü i'mâl eyledikleri emti'anın îcâb iden resm-i mîrîlerini seneteyn-i mezbûreteyne mahsûben cem' u tahsîl ve hâsılâtı defteriyle ma'an îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesine irsâl olunmak üzere şurûtı mücebince emr-i şerîfim i'tâsını îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum defterdârı iftihâru'l-emâcid ve'l-ekârim el-Hâc İbrahim Reşîd dâme-mecdühû [11^b] tahrîr ve inhâ itmekle hazîne-i 'âmiremde mahfûz başmuhâsebe defterlerine nazar olundukda zamân-ı zabtı Mart'ı ibtidâsından olan memâlik-i mahrûsemin penbe rüsûmı mukâta'ası mülhakâtından olan kazâlar derûnunda sıbyân ve nisvân makûlelerinin cüz'î ve perâkende destgâh ashâbına fûruht eyledikleri penbe ve rişte-i penbenden resm-i mîrî tahsîli müte'abber olmakdan nâşî o makûlelerin bâzâr yerlerinden cüz'î ve perâkende destgâh ashâbına fûruht eyledikleri penbe ve rişte-i penbenden resm-i mîrî mutâlebe olunmamak şartıyla destgâh ashâbının nesc ü i'mâl eyledikleri penbe alacasından ve penbe bezinden ikişer akçe ve penbe peştemâlından birer akçe ve beledî yadığının beher çiftinden ikişer akçe resm-i mîrîleri cem' u tahsîl olunub edâda muhâlefet ile mâl-ı mîrî tenzîl-i kesr u noksânda ve mükerrer resm-i tahsîliyle tarafeyn gadr u himâye olunmakdan mücânebet olunmak virilen evâmîr-i şerîfem şurûtından oldığı mukayyed olmağla mücebince 'amel ü hareket olunmak fermânım olmağın hâssaten işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde siz ki mevlânâ ve kuzât ve nüvvâb-ı mûmâ ileyhimsiz bâlâda rabt u beyân olunan şurût üzere eyâlet-i mezbûrenin muhtevî olduğu kazâlarında destgâh ashâbının penbenden nesc ü i'mâl eyledikleri emti'anın resm-i mîrîleri iki yüz on yedi ve on sekiz senelerine mahsûben cem' u tahsîl olunub edâda muhâlefet ile mâl-ı mîrî tenzîl ve kesr u noksân ve mükerrer resm tahsîliyle tarafeyn gadr u himâye olunmakdan mücânebet ve muktezâ-yı emr-i şerîfim üzere 'amel ü hareket eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celîlü's-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfî birle 'âmil olub hılâfından ihtirâz eyliyesiz, şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fi'l-yevmi'l-hâdî 'aşera şehri Zilka'de sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [11 Zilka'de 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 24:

Diyarbakir kadısı ve kazalarının kadı ve naiblerine hitaben padişahın emirdir. Devlet-i Aliyye'nin penbe vergisinin tahsili İrâd-ı cedîd hazînesi tahsis olunmuştur. Diyarbakir eyâletindeki kazâlarda alınıp satılan penbe, rişte-i penbe ve kozalı penbenin 1217 senesi Mart'ı başından 1218 senesi Şubat'ı sonuna değin tam iki senelik vergisinin tahsili hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan Refî' Ağa'ya havale edilmiştir. Alınacak vergiler yeni nizama göre alınacaktır. Şöyle ki penbenin beher okkasından birer para ve rişte-i penbeden ikişer para ve kozalı penbeden birer akçe vergi alınacaktır. Bu hususta Müslüman ve kafir emînden vergisini verdiklerine dair eda tezkiresi almadıkça penbelerini asla gemi vesair hiçbir tarafa sevkedemeyecektir. Vergi vermemek için gizli gizli satış yapanlar yakalandıklarında ikişer kat vergi ceza olarak alınacaktır.

Hüküm 24:

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi'ş-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve mefâhiru'l-kuzât ve'l-hukkâm me'âdinü'l-fezâ'il ve'l-keâm Diyarbakir eyâletinde vâki' kazâların kâdîları ve nâ'ibleri ziyde-fazlühüm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

İrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesi tarafından zabt u idâre olunan memâlik-i mahrûsemde penbe rüsûmı mülhakâtından Diyarbakir eyâletinin muhtevî olduğu kazâlarda hâsıl ve bey' u şirâ' olunan penbe ve rişte-i penbe ve kozalı penbe rüsûmunun zabt u tahsîli bin iki yüz on yedi senesi Mart'ı ibtidâsından iki yüz on sekiz senesi Şubat'ı gâyetine değin iki sene-i kâmile hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûnumdan Refî' ziyde-mecdühûnün 'uhdesine ber-vech-i emânet ihâlesi istishâb olunmağla eyâlet-i mezkûrenin muhtevî olduğu kazâlarda hâsıl ve bey' u şirâ olunan penbe ve rişte-i penbe ve kozalı penbenin resm-i mîrîlerine seneteyn-i mezkûreteyne mahsûben zabt ve cem' u tahsîl ve ahz u kabz ve hâsılâtını defteriyle ma'an îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesine tesyîr ve tesyîr eyleyüb taraf-ı âhardan müdâhale ve ta'arruz olunmamak üzere emâneten zabtıçün şurûtu mücebince emr-i şerîfim i'tâsı bâbında hâlâ îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum defterdârı iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim câmi'u'l-mehâmid ve'l-mekârim

el-Hâc İbrahim Reşîd [12^a] dâme-mecdühûnün memhûr takrîriyle inhâ itmekle hazîne-i ‘âmiremde mahfûz başmuhâsebe defterlerine nazar olundukda zamân-ı zabtı Martı ibtidâsınan olan penbe rüsûmı mukâta’ası bundan akdem bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnum memâlik-i mahrûseme ta’biyeyle ta’mîm ile kâffe-i memâlik-i mahrûse-i pâdişâhânemde vâki’ iskele ve berrî ve bahrî vesâ’ir mahallerinde bâzâr râyice-i fûruht olunan penbenin beher vukkiyesinde ma’a-zamm birer para ve rişte-i penbeden ikişer para ve kozalı penbeden birer akçe müceddeden resm alınmak üzere karâr virildiğine binâ’en resm-i mezkûr bâyi’ tarafından mîrîçün ahz u tahsîl olunmak ve iştirâ idenler gerek Müslüman ve gerek keferem emti’anın tezkiresiyle iştirâ idüb emînin edâ tezkiresi olmadıkca iskele vesâ’ir mahallerden gerek Müslüman ve gerek keferem seffinelerine vaz’ u tahmîl olunmamak ve buna bağlanmamak ve penbe ashâbından mücerred resmi virmemek için birer bahâne ile mu’ayyen olmıyan ba’zı mahfî mahallerden imrâr idenler ele girdikde ikişer kat resm-i mîrîleri zecren-lehüm tahsîl olunmak ve mukâta’a-i mezbûreye müceddeden nizâm virilüb resm-i mezkûr vâridât-ı mukarrere-i mîriyye tahtına idhâl olunub bir akçasının kesr u noksânına bir dürlü mesâğ u cevâz olmamağla vakten-mine’l-evkât ve sebeben mine’l-esbâb şurûtı ve nizâmının bir vechile tebdîl ve tağyîrine müsâ’ade olunmamak ve mukâta’a-i mezbûrun şîrâze-i nizâm ve intizâmının feshını ve bir tarîk ile kesr-i vâridâtını mûcib hâlâta cesâret idenleri olur ise mâl-ı mîrînin kesr u ta’tiliyetine sebep olduklarıçün ma’rifet-i şer’ile muhkem tenbîh olunmak ve ümenânın şükr ü şikâyeti müsmir ve mü’essir olub nizâm-ı mukâta’ayı mûcib istid’â eylediği evâmîr-i şerîfem ısdâr ve irsâl olunmak nizâm-ı cedîd şurûtundan olduğu mukayyed olmağla mûcebince ‘amel ü hareket olunmak fermânım olmağın hâssaten işbu emr-i ‘âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde siz ki mevlânâ ve kuzât ve nüvvâb-ı mûmâ ileyhimsiz ber-minvâl-i muharrer keyfiyet ma’lûmunuz oldukda Diyarbekir eyâletinin muhtevî muhtevî olduğu kazâlarda hâsıl ve bey’ u şîrâ olunan penbe ve rişte-i penbe ve kozalı penbenin ber-mûceb-i şurût-ı nizâm-ı cedîd îcâb iden rüsûmlarını iki yüz on yedi ve on sekiz senelerine mahsûben bâyi’leri tarafından ‘alâ-eyyi-hâl penbe emîni mûmâ ileyh câniblerinden cem’ u tahsîl ve ahz u kabz olunub hâsılâtı defteriyle ma’an Dersa’âdet’ime irsâl ve îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesine teslîm itdirilmesi husûsuna ihtimâm ve dikkat ve muktezâ-yı şurût-ı emr-i ‘âlîşânım üzere ‘amel ü hareket ile hılâfından tevakkî ve mübâ’adet eylemeniz bâbında fermân-ı ‘âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şerefyafıta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celîlü's-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûnı üzere 'âmil olub hılâfından be-gâyet tevakkî ve mübâ'adet eyliyesiz, şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fi'l-yevmi'l-hâdî 'aşera şehr-i Zilka'de sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [11 Zilka'de 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 25:

Diyarbakir kadısı ve cizyedârı ve bu husûsun mübâşirine fermanıdır. 1217 senesi için Diyarbakir cizyesinin birinci taksiti olan 25250 kuruş asker taifesinin ihtiyaçlarına tahsis olunduğundan bir an evvel tahsil olunup gönderilmesi emrolunmuştur.

Hüküm 25:

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bimezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Diyarbakir cizyedârı ziyde-mecdühû ve mefâhiru'l-emâsil ve'l-akrân bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan ziyde-kadruhû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Sen ki cizyedâr-ı mûmâ ileysin işbu bin iki yüz on yedi senesine mahsûben cibâyeti 'uhdende olan Diyarbakir cizyesi mâlından ma'a-harc-ı vezn yirmi beş bin iki yüz elli kuruş taksît-ı evvel akçası kapum kulları mevâcibleriçün tertîb ü tahsîl kılınmakdan nâşî bir gün evvel mektûb-i hazîne-i 'âmireme teslîmi mühim ve muktazî olmağla vusûl-i emr-i şerîfimde meblağ-ı mezbûrı tamâmen tedârik ve mübâşir-i merkûm teslîmen hazîne-i 'âmireme tesyîr eylemek fermânım olmağın işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve mübâşir-i merkûm ile irsâl olunmuştur. İmdi vusûlünde sene-i mezkûre mahsûben hazîne-i mezkûre malından ol mikdâr taksît-ı evvel akçesinin hazîne-i 'âmireme teslîmi matlûb-i şâhânem olmağla meblağ-ı mezbûrı 'alâ-eyyi-hâl serî'an tedârik ve tekmîlen hazîne-i 'âmireme teslîme dikkat ve 'avk u te'hîrden mücânebet eyliyesin ve sen ki mevlânâ-yı mûmâ ileyhsin sen dahi müceb-i emr-i şerîfimle 'amel ü hareket eyliyesin. Ve sen ki mübâşir-i merkûmsun muhassılı olduğın

meblağ-ı mezbûrı cizyedâr-ı mûmâ ileyhden tahsîl ve ahz ve getirüb hazîne-i ‘âmireme teslîme mübâderet eylemen bâbında fermân-ı ‘âlîşânım sâdır olmuştur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i ‘âlîşânımın mazmûn-ı münîfi birle ‘âmil olasız, şöyle bilesiz ‘alâmet-i şerîfe i’timâd kılasız. Tahrîran fi’l-yevmi’l-hâmis ‘ışrîn min-şehr-i Zilka’de sene seb’a ‘aşera ve mi’eteyn ve elf [25 Zilka’de 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 26:

Menzil masrafı birinci taksiti malından 1218 senesi için karyelere yapılan taksimatı gösterir. Toplam 273 kuruştur.

Hüküm 26:

Taksît-ı evvelî menzil-i masraf

Tevzî’-i mezkûrdan şark ve garb kurâlarına isâbet iden üç yüz yirmi yedi buçuk kuruş on bir para ve alay beyine kırk kuruş ve ‘lâ-hasebi’l-mu’tâd kırk kuruş ve kâtibiyye on kuruş ki cem’an dört yüz on yedi buçuk kuruş on bir paraya bâliğ olmağın meblağ-ı mezkûrı şark ve garb kurâlarına ‘alâ-kadri’l-hısas tevzî’ ve taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikr u beyân olunur. Hurrira fi’t-târîhi’l-mezbûre li-seneti’l-merkûme.

Hisse-i şark-ı Âmid: [Bu kısımlar oldukça silik olup köy isimleri sonraki belgelerde geçen diğer hükümden alınmıştır. Buradaki meblağlar okunamadığı için yazılmamıştır.]

Karye-i Katrabil-i Zimmî
Karye-i Bakos ... kuruş
Karye-i Katrabil-i müslim ... kuruş
Karye-i Kâsım-ı Zimmî ... kuruş
Karye-i Kürdünli ... kuruş
Karye-i Yengice ... kuruş
Karye-i Pîr Hüseyin ... kuruş
Karye-i Kurucu ... kuruş
Karye-i Kürd Ömer ... kuruş

Karye-i ‘Arab Arslanoğlu ... kuruş
Karye-i ... kuruş
Karye-i Ka’bî ... kuruş
Karye-i Sa’dî ... kuruş
Karye-i Karabaş ... kuruş
Karye-i Erencil ... kuruş
Karye-i Batrik ... kuruş
Karye-i Dervîş Hasan ... kuruş
Karye-i Taya mezra’ası ... kuruş

Karye-i Kızıl Mehmed ... kuruş
Karye-i Molla Hamis ... kuruş
Karye-i Kürd Arslanoğlu ... kuruş
Karye-i Baharlı ... kuruş
Karye-i Bismiloğlu ... kuruş
Karye-i Hayatıgitdi ma'a-Kozan ... kuruş
Karye-i Yarımca ... kuruş
Karye-i İshaklı ... kuruş
Karye-i Hanpazar ... kuruş
Karye-i Haydarlı ... kuruş
Karye-i Kehfneçar ... kuruş

Cem'an: 145 kuruş: cem'an yalnız yüz kırk beş kuruşdur.

[13^a] Hisse-i Garb

Karye-i Alipınarı bâ-hatt-ı hümâyûn 'afiv
Karye-i Payas harâbe
Karye-i İğne-i Zimmî 3 kuruş
Karye-i Eşrefî 3 kuruş
Karye-i Hatîbân-ı Sağîr 4 kuruş
Karye-i Aktepe 4 kuruş
Karye-i Curacı 3 kuruş
Karye-i Mezrabık 3 kuruş
Karye-i Kâsımgeygi 4 kuruş
Karye-i Türkmenacı harâbe
Karye-i Tavşantepe 4 kuruş
Karye-i Tizharâb 3 kuruş
Karye-i Böciyân 2 kuruş
Karye-i Derbeşor harâbe
Karye-i Hevar-ı Zimmî harâbe
Karye-i Toy Ömer harâbe
Karye-i Fare 4 kuruş
Karye-i Silmi 2 kuruş
Karye-i İğne-i müslim 2 kuruş
Karye-i Şükürlü 3 kuruş
Karye-i Kebşi harâbe
Karye-i Karakoç harâbe
Karye-i Karayekân harâbe
Karye-i Çaruğı 3 kuruş
Karye-i Hüseyinî 3 kuruş
Karye-i Süveydî 2 kuruş
Karye-i 'İmrânlı 1 kuruş
Karye-i Hucceteyn 5 kuruş
Karye-i Kerh 15 kuruş
Karye-i Kankirt 2 kuruş
Karye-i Karkatoğlu 2 kuruş
Karye-i Çınarlar ma'a-Bikör 6 kuruş
Karye-i Seneti 1 kuruş
Karye-i Türkmenbeyan 2 kuruş
Karye-i Bâdemli 2 kuruş

Karye-i Hacı Abbas ... kuruş
Karye-i Beşir Beğ ... kuruş
Karye-i Çolgan ... kuruş
Karye-i Kadıgitdi-i müslim ... kuruş
Karye-i Çıkakçı ... kuruş
Karye-i Bağçecik ... kuruş
Karye-i Anşe ... kuruş
Karye-i Andersli ... kuruş
Karye-i Taraklı ... kuruş
Karye-i Kirli Kebîr ... kuruş
Karye-i Karakoç ... kuruş

Karye-i Molla Fulad 4 kuruş
Karye-i Calavdar 2 kuruş
Karye-i 'Arab Yengice 6 kuruş
Karye-i Burenk 2 kuruş
Karye-i Melik Ahmed harâbe
Karye-i Hassaköy 6 kuruş
Karye-i Güzelşeyh harâbe
Karye-i Kızılkenîse harâbe
Karye-i Karakapu harâbe
Karye-i Yeni mezra'ası 2 kuruş
Karye-i Sirimi harâbe
Karye-i Karta harâbe
Karye-i Zoğa 3 kuruş
Karye-i Çankırtan ma'a-Küzlan 3 kuruş
Karye-i Şeyhkend 1 kuruş
Karye-i Cücük harâbe
Karye-i Kaşıkçı 2 kuruş
Karye-i Kavede 2 kuruş
Karye-i Rupri 1 kuruş
Karye-i Molla Aliler 3 kuruş
Karye-i Esbiyak 3 kuruş
Karye-i Şeyhitepe 5 kuruş
Karye-i Kürzü harâbe
Karye-i Bodikan 2 kuruş
Karye-i Tel'arab 7 kuruş
Karye-i Tel'abuş 3 kuruş
Karye-i Hanok 3 kuruş
Karye-i Şan ma'a-Arslandoğdı 5 kuruş
Karye-i Bahteri 4 kuruş
Karye-i Göktepe 1 kuruş
Karye-i Kancağız 4 kuruş
Karye-i Dumat 2 kuruş
Karye-i Beslik harâbe
Karye-i Harbezil 2 kuruş
Karye-i Ka'n Sebi 2 kuruş

Karye-i Hubârâ harâbe
Karye-i Hatuni harâbe
Karye-i Saydek 2 kuruş
Karye-i Herezmi harâbe
Karye-i Ka'nidink 2 kuruş
Karye-i 'Akapça 1 kuruş
Karye-i Kazıktepe 4 kuruş
Karye-i Kamışlı Tayyar 2 kuruş
Karye-i Yengice 5 kuruş
Karye-i Yuvacık 5 kuruş
Karye-i Balıkviran harâbe
Karye-i 'Arafat 2 kuruş
Karye-i Körtaba 4 kuruş
Karye-i Virente 2 kuruş
Karye-i K r Behramlı 4 kuruş
Karye-i Dengicek 2 kuruş
Karye-i G han 2 kuruş
Karye-i K rdacı 5 kuruş
Karye-i Berbero 3 kuruş
Karye-i Kocek 3 kuruş
Cem'an yek n: 273 kuruş: yalnız iki y z yetmiş  c kuruşdur.

Karye-i Çelikan 5 kuruş
Karye-i M crafi 1 kuruş
Karye-i Saclı 1 kuruş
Karye-i Karali 7 kuruş
Karye-i 'Ayntepe 2 kuruş
Karye-i Bacvani 2 kuruş
Karye-i 'İmranlıg beği 2 kuruş
Karye-i Bircek 3 kuruş
Karye-i Davud  5 kuruş
Karye-i Melikşentepe 3 kuruş
Karye-i Kuleli Ya'k b 3 kuruş
Karye-i Kirrezan 3 kuruş
Karye-i  ubin 1 kuruş
Karye-i Talay 2 kuruş
Karye-i  ullı 3 kuruş
Karye-i K seli 9 kuruş
Karye-i Danekıran 5 kuruş
Karye-i Kakay 5 kuruş
Karye-i Ahmed harâbe
Karye-i Kesani 1 kuruş

[13^b]

H k m  zeti 27:

Başk tib Sem' nz de Mevl n  R miz Mehmed Sa'dull h Efendi'ye kadının emridir. Diyarbekir mahkemesinin eski muhızırbaşı İsmail azlolunup yerine Seyyid Mehmed Ağa'nın muhızırbaşı tayin olunduğunu bildirir. 8 Muharrem 1218

Hüküm 27:

'İzzet-me' b şerif-at-nisâb hâlâ re'is 'l-küttâb Sem' nz de Mevlânâ semâhatlü Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi kâmyâb gıbbe't-tahıyyeti'l-behiyye inhâ olunur ki

Âmid mahkemesinde kassâm-ı muhızır iken muhızırbaşı nasbolunan İsmail'in 'azli muktaz  olub yerine hizmet-i mezkûreye elyakıyyeti tarafımıza ihbâr olunan işbu b 'is 'l-mürâsele es-Seyyid Mehmed Ağa muhızırbaşı nasb u ta'yîn olunmuşdur. Gerekdir ki merkûmı muhızırbaşılık hizmetinde istihdâm ve hıl f-ı r s m harekâtda bulunmamasına tenbîh idüb m ceb-i mürâsele birle 'âmil olasız ve's-sel m. F  8 Muharrem sene 1218.

Hüküm Özeti 28:

Başkâtib Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'ye kadının emridir. Diyarbekir mahkemesinin eski Tercümanı Mustafa Ağa kendi arzusuyla vazifesini bırakınca yerine Seyyid Ebûbekir Ağa'nın tercüman tayin olunduğunu bildirir. 8 Muharrem 1218

Hüküm 28:

‘İzzet-me’âb şerî’at-nisâb hâlâ re’îsü’l-küttâb Sem’ânzâde Mevlânâ semâhatlü Râmiz Mehmed Sa’dullâh Efendi kâmyâb gıbbe’t-tahıyyeti’l-behiyye inhâ olunur ki

Âmid mahkemesinde bundan akdem tercümânlık hizmetiyle müstahdem olan Mustafa Ağa hizmet-i mezkûrei rızâsiyle terk itmekle hizmet-i mezkûre mu’attal kalmağın yerine hizmet-i mezkûrede elyakıyyeti ihbâr olunan işbu bâ’isü’l-mürâsele es-Seyyid Ebûbekir Ağa tercümân nasb u ta’yîn olunmuştur. Gerekdir ki merkûmü tercümânlık hizmetinde istihdâm ve hılâf-ı harekâtda bulunmamasına tenbîh idüb müceb-i mürâsele birle ‘âmil olasın ve’s-selâm. Fî 8 Muharrem sene 1218.

Hüküm Özeti 29:

Diyarbekir kadısı, nâibi vesaire hitâben fermanıdır. İki taksit halinde tahsil olunagelen ve valilere mahsus olan imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesinde de senebaşı Muharrem olmak üzere vakitlice ödenmesi emridir. Beher taksitinin kazalara taksim olunup tahsil olunması ve tevziat defterinin de gönderilmesi, yapılan tahsilatın Diyarbekir valisinin adamına teslimi emrolunmuştur. 1 Zilka'de 1217.

Hüküm 29:

Akzâ kuzâti’l-müslimîn evlâ vülâti’l-muvahhidîn ma’denü’l-fazli ve’l-yakîn râfi’u’l-a’lâmi’ş-şerî’ati ve’d-dîn vârisü ‘ulûmi’l-enbiyâ’i ve’l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi ‘inâyeti’l-meliki’l-mu’în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ’iluhû ve mefâhiru’l-kuzât ve’l-hukkâm me’âdinü’l-fezâ’il ve’l-keâm Diyarbekir eylâletinde vâki’ kazâların

kuzât ve nüvvâbı ziyde-fazlühüm ve mefâhiru'l-emâsil ve'l-akrân a'yân ve zâbitân ziyde-kadruhüm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Eyâlet-i mezkûrede vâki' kazâlardan vâlîçün tertîb olunan yirmi bin kuruş imdâd-ı hazeriyeiki yüz on sekiz senesine mahsûben ra's-i sene gurre-i Muharrem i'tibâr olunarak senede iki taksît ve beher taksîtı vakt ü zamânıyle eyâlet-i merkûmede vâki' kazâlara ma'rifet-i şer'-i şerîf ve cümle ma'rifetleriyle tevzî' ve taksîm ve yerlü yerinden cem' u tahsîl ve hâlâ eyâlet-i merkûme mutasarrıfı düstûr-i mükerrerem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem vezîrim el-Hâc Mehmed Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehü tarafından kabzına me'mûra edâ ve teslîm olunmak fermânım olmağın işbu emri şerîfim ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi siz ki mevlânâ vesâ'ir mûmâ ileyhim eyâlet-i merkûmeden vâlîçün tertîb ve ta'yîn kılınan mârru'z-zikr yirmi bin kuruş imdâd-ı hazeriyeiki yüz on sekiz senesine mahsûben ra's-i sene gurre-i Muharrem i'tibâr olunarak senede iki taksît ve beher taksîtı vakt ü zamânıyle ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetiyle eyâlet-i mezkûre dâhilinde kâ'in kazâlar ahâlîlerine tevzî' ve taksîm ve yerlü yerinden cem' u tahsîl ve vezîr-i müşârun ileyh tarafından kabzına me'mûra edâ ve teslîm itdirmeğe ihtimâm ve dikkat ve 'avk u te'hîrden ve ihmâl ve müsâmahadan ve kazâlara kesret üzere mübâşirler irsâliyle ahâlî ve fukarâya îsâl-i zulm ü ta'addîden ve mikdâr-ı mu'ayyenden ziyâde bir akçe ve mükerrer tevzî' ve tahsîlden ve ücret-i mübâşiriyye mutâlebesinden gâyetü'l-gâye hazer ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûniyle 'amel ve hareket ve hılâfından hazer ve mübâ'adet eyliyesiz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fî evâ'il-i şehir-i Zilka'deti'ş-şerîfe sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [1 Zilka'de 1217]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

[14^a]

Hüküm Özeti 30:

Diyarbakir kadısı, nâibi vesaire hitâben fermanıdır. İki taksit halinde tahsil olunagelen ve valilere mahsus olan imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesinde de senebaşı Muharrem olmak üzere vakitlice ödenmesi emridir. Ancak Diyarbakir valisi Hacı Mehmed Paşa 1217 senesi Recebinin beşinde geldiğinden bu sene için kendisine 172 günlük hazeriye: 9716 kuruş 68 akçe ödenecektir. Beher taksitinin kazalara taksim olunup tahsil olunması ve tevziat defterinin de gönderilmesi, yapılan tahsilatın Diyarbakir valisinin adamına teslimi emrolunmuştur. 1 Zilka'de 1217.

Hüküm 30:

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve mefâhiru'l-kuzât ve'l-hukkâm me'âdinü'l-fezâ'il ve'l-keâm Diyarbakir eylâletinde vâki' sâ'ir kazâların kuzât ve nüvvâbı ziyde-fazluhüm ve mefâhiru'l-emâsil ve'l-akrân a'yân-ı vilâyet ziyde-kadruhüm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Diyarbakir eyâleti işbu bin iki yüz on yedi senesi Recebü'l-müreccebi beşinci gününden 'avâtîf-ı 'aliyye-i şâhânemden düstûr-i mükerrerem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem vezîrim Seyyid el-Hâc Mehmed Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehûye tevcîh ve ba'dehû yine sene-i mezbûre Şevvâlü'l-mükerrerinin dördüncü gününde vezîr-i müşârun ileyhî 'uhdesinde kemâ-kân ibkâ ve takrîr kılınub eyâlet-i merkûmede vâki' kazâlardan vâliçün senede iki taksît ile tertîb ve ta'yîn kılınan yirmibin kuruş imdâd-ı hazariyyeden vezîr-i müşârun ileyhî tevcîhi târîhine göre kısta'l-yevm hesabı üzere sene-i mezbûra mahsûben hissesine isâbet iden hazeriyeakçesi ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetiyle yerlü yerinden cem' u tahsîl ve vezîr-i müşârun ileyhî tarafından kabzına me'mûra edâ ve teslim itdirilmek bâbında emr-i münîfim sudûrını vezîr-i müşârun ileyhî kapu kethudâsı bâ-takrîr istid'â ve dîvân-ı hümâyûnumdan mahkûk tevcîhât defterlerine mürâca'at olundukda eyâlet-i mezbûre ber-vech-i meşrûh târîh-i merkûmda müşârun ileyhe tevcîh olundığı mastûr ve mukayyed ve hazeriye şurûtu

lede's-su'âl ve kısta'l-yevm hesâb itdirildikde eyâlet-i Diyarbekir'de vâki' kazâlardan vâlîçün senede iki taksît ile yirmibin kuruş imdâd-ı hazariye tertîb ve ta'yîn kılınub hazariyede ra's-i sene gurre-i Muharrem i'tibâr olunmağla işbu bin iki yüz on yedi senesi Recebinin beşinci gününden sene-i mezbûre Zilhiccesi gâyetine gelince müşârun ileyh yüz yetmiş iki günlük hazariye 'âid olmak lâzım gelüb hazariyye-i merkûme kısta'l-yevm hesâb üzere sene-i kâmile olan üçyüz elli dört güne taksîm olundukda yevmiyesi altı bin yedi yüz yetmiş dokuz akçe ve kûsûra bâliğ olmağla hesâb-ı mezkûre üzere sene-i mezbûre hazariyyesinden dokuz bin yediyüz on altı kuruş altmış sekiz akçe müşârun ileyh hissesine isâbet eylemek iktizâ ider deyu tahrîr olunmağla kısta'l-yevm şurûtı üzere hissesine düşen mikdâr akçenin tahsîl fermânım olmağın imdi siz ki mevlânâ vesâ'ir mûmâ ileyhimsiz eyâlet dâhilinde kâ'in kazâlardan vâlîçün senede iki taksît ile müretteb olan sâlifü'z-zikr imdâd-ı hazariyyeden sene-i mezbûra mahsûben müşârun ileyh tevcih târîhine göre kısta'l-yevm hesâb üzere hissesine isâbet iden olmikdâr kuruş hazariye akçesi selefi zimmetine geçmiş ise selefinden ve ahâlî zimmetlerinde kalmış ise mükerrer ve mikdâr-ı mu'ayyenden ziyâde hazariye tahsîlinden hazer olunarak îcâb idenlerden ma'rifet-i şer'ile tahsîl ve müşârun ileyh tarafından kabzına me'mûra te'diye ve teslîme ihtimâm ve dikkat ve bu vesîle ile kazâlara kesret üzere mübâşirler irsâl ile ücret-i mübâşiriyye mutâlebesinden ittikâ e mübâ'adet olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdir olmuştur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-imtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûniyle 'amel ve hareket ve hılâfindan tehâşî ve mücânebet eyliyesiz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fî evâ'il-i şehri Zilka'deti'ş-şerîfe sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [1 Zilka'de 1217]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 31:

Diyarbakir kadısı, nâibi vesaire hitâben valinin inhasıdır. İki taksit halinde tahsil olunagelen ve valilere mahsus olan imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesinde de senebaşı Muharrem olmak üzere vakitlice ödenmesi emridir. 5 Muharrem 1218.

Hüküm 31:

Diyarbakir'de mesned-nişîn-i şerî'at-i garrâ fazîletlü efendi ziyde fazlühû ve me'zûnen bi'l-iftâ fekâhetlü efendi ziyde-ilmühû ve mefâhiru'l-emâsil ve'l-ekârim hâcegân-ı dîvân-ı mu'allâ-erkândan voyvoda ve kâimakâmımız 'izzetlü Sürûrî Ahmed Efendi dâme-mecdühû ve kıdvetü'l-'ulemâ'i'l-muhakkıkîn sâbık me'zûnen bi'l-iftâ efendiler ve müderrisîn-i kirâm-ı zevi'l-ihirâm efendiler ziyde-'ilmühüm ve kıdvetü's-sâdâti'l-kirâm kâimakâm ve nakîbü'l-eşrâf ziyde-şerefe siyâdetihî ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân mîralay ve serdâr-ı yeniçeriyân ve turnacıyân ve hasekiyân ve ağa-yı gilmân vesâ'ir zâbitân ve a'yân-ı vilâyet ve iş erleri bi-ecma'ihim inhâ olunur ki

Diyarbakir eyâleti iki yüz on yedi senesi Recebü'l-müreccebi beşinci gününde 'avâtîf-ı 'aliyye-i mülûkânedan 'uhde-i 'âcizâneme tevcîh ü ihsân [14^b] buyurulmuş olub ve kezâlik Şevvâl-i Şerîfnde tevcîhât-ı meserret-âyât-ı tâcdârîde dahi ibkâ ve takrîr kılınmış olub eyâlet-i mezkûrede vâki' kazâlardan vüzerâ-yı 'ızâm hazarâtına tahsîs kılınmış olub yirmi bin kuruş imdâd-ı hazariyyeden tevcîhi târîhinden Zilhicce-i şerîfesi târîhine gelinceye kadar hissemize isâbet iden meblağ-ı ma'lûmu'l-mikdârın yerlü yerinden cem' u tahsîl ve kezâlik işbu bin iki yüz on sekiz senesi Muharremü'l-Harâmı i'tibârıyla eyâlet-i mezkûreden lâzım gelen iki taksît ile tahsîl olunacak imdâd-ı hazariye malının cem' u tahsîli bâbında başka başka iki kıt'a emr-i şerîf-i 'âlîşân sâdır olub ve evâmîr-i şerîfe-i mezbûre bu def'a kayd olunmuş olmağla sâdır olan iki kıt'a emr-i şerîf-i celîlü'ş-şân mücebince mukaddem-i receb-i şerîf guresinde tevzî' u taksîm olunmuş olan taksît-ı sâni malının bakâyâsı her ne mahalde kalmış ise tahsîli ve işbu sene-i cedîde Muharrem-i şerîfi ra's-i sene i'tibârıyla tevzî' ve tahsîli lâzım gelen mâl-ı hazariyyenin taksît-ı evvelini bir resm-i 'âdî vücûh-i ahâlî ve cümle ma'rifetiyle tevzî' ve taksîm ve bir an akdem yerlü yerinden cem' u tahsîl ve kabzına me'mûra edâ ve teslîm olunmak bâbında dîvân-ı Âmidden işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr oldurulub ağalardan iç çukadarımız 'izzetlü İbrahim Ağa ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ

vusûlünde gerekdir ki vech-i meşrûh üzere mukaddem ve mu'ahhar lâzım gelen imdâd-ı hazariyyesinin tevzî' u taksîmi ve yerlü yerinden cem' u tahsîl ve bir akçe pesmânde bırakmıyarak husûle getürülmesi ve bu bâbda serimû tecvîz-i tehâvün olunmaması husûsuna dikkat ve kemâl-i basîret üzere olub ber-mûceb-i buyuruldı 'amel ü hareket ve hılâfî vaz' u hâlâtdan hazer u mücânebet ve ittikâ ve mübâ'adet eyliyesiz deyu fi 5 Muharrem sene 1218.

Hüküm Özeti 32:

Diyarbakir Valisi Mehmed Paşa Haleb'den kendisi vilayete gelmeden önce imdad-ı hazeriye tahsilini emretmiştir. İki taksit halinde tahsil olunagelen ve valilere mahsus olan imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesinde de senebaşı Muharrem olmak üzere vakitlice voyvodası Ahmed Sürûrî ve diğer memurlarla tahsili emrini ve kazalara taksim edilen meblağları beyan eder.

Hüküm 32:

Hâlâ vâlî-vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbakir vezîr-i ma'delet-simîr-i Aristo-tedbîr Eflatun-tedbîr devletlü 'inâyetlü mürüvvetlü merhametlü es-Seyyid el-Hâc Mehmed Paşa vefkallâhü te'âlâ bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ' hazretlerinin işbu bin iki yüz on sekiz senesine mahsûben eyâlet-i mezkûreden ber-mu'tâd ve bâ-fermân-ı 'âlî taksîtayn ile tahsîs kılınan yirmi bin kuruş imdâd-ı hazeriyelerinin taksît-ı ûlâsı olan on bin kuruşun vakt ü zamânı ra's-i sene mâh-ı Muharremü'l-Harâmına menût olmağla tevzî'i bâbında taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i hidîvânelerinden Haleb-i şehbâ cânibinden sâdır olan buyuruldı-ı emr-i uslûbîleri eğerçi vürûd lâkin teşrîf-i devletleri vukû' bulmadığından taraf-ı âsîfânelerinden kâ'imakâmları hâcegân-ı voyvoda-i hümâyûndan ve voyvoda-i Diyarbakir sa'âdetlü Surûrî Ahmed Efendi hazretleri ma'rifetî ve ma'rifet-i şer'ile meblağ-ı mezbûr on bin kuruş medîne-i Âmidin bi'l-cümle kazâ ve nevâhî ve nefsi şehir esnâfına de'b-i kadîmiyle tevzî' olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikr olunur. Hurrira fi't-târîhi'l-mezbûr li-seneti'l-merkûme.

Hisse-i esnâf	1500 kuruş
Hisse-i şark u garb	350 kuruş
Kazâ-i Mardin	1000 kuruş
Kazâ-i İsrird	500 kuruş
Kazâ-i Siverek	650 kuruş
Kazâ-i Hasankeyf ve Şîrî	900 kuruş
Kazâ-i Eğil	500 kuruş
Kazâ-i Cırmık	275 kuruş
Kazâ-i Savur	600 kuruş
Kazâ-i Hani	600 kuruş
Kazâ-i Atak	400 kuruş
Kazâ-i Tercil	350 kuruş
Kazâ-i Mihrani	250 kuruş
Kazâ-i Hankahor	250 kuruş
Kazâ-i Karakeçilü	650 kuruş
Kazâ-i Telbesme	275 kuruş 5 para
Kazâ-i Mefârikayn	300 kuruş
Kazâ-i Cesefe	350 kuruş 9 para
Kazâ-i Bakos Beşat	50 kuruş
Kazâ-i Salab ma'a-bazarı	250 kuruş
Cem'an 10000 kuruş yalnız on bin kuruşdur.	
Nısfî bâ-fermân-ı 'âlî 'afiv.	

[15^a]

Hüküm Özeti 33:

1218 senesi başında yapılan tevziatta esnaf taifelerinin ödeyeceği imdad-ı hazariyye birinci taksitinin meblağları beyan olunmaktadır. 2175 kuruş taksim olunmuştur.

Hüküm 33:

Tevzî'-i mezkûrdan esnâf hissesine isâbet iden bin beş yüz kuruş üzerine yüz elli kuruş harc-ı bâb ve iki yüz elli kuruş mübâşiriyye ve 'alâ-hasbe'l-mu'tâd ve iki yüz elli kuruş ve kâtibiyeye yirmi beş kuruş ki cem'an iki bin yüz yetmiş beş kuruş olub meblağ-ı mezkûr 'alâ-kadri'l-hısas esnâf-ı mezbûr beynlerinde tevzî' u taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikr u beyân olunur. Hurrira fi't-târîhi'l-mezbûr li-seneti'l-merkûme

Esnâf-1 bakkâlân	174 kuruş	Esnâf-1 dellâlân	54 kuruş 5 para
Esnâf-1 cilâhân	174 kuruş	Esnâf-1 cenâzân	54 kuruş 5 para
Esnâf-1 boyacıyân	174 kuruş	Esnâf-1 berberân	43,5 kuruş
Esnâf-1 bezzâzân	174 kuruş	Esnâf-1 körükciyân	43,5 kuruş
Esnâf-1 huffâfân	108,5 kuruş	Esnâf-1 basmacıyân	32,5 kuruş
Esnâf-1 debbâğân	108,5 kuruş	Esnâf-1 kavukciyân	32,5 kuruş
Esnâf-1 habbâzân	108,5 kuruş	Esnâf-1 tütünciyân	32,5 kuruş
Esnâf-1 mutiyâbân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 kahveciyân	32,5 kuruş
Esnâf-1 kuyumciyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 penbeciyân	31,5 kuruş
Esnâf-1 derziyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Aşcıyân	21,5 kuruş
Esnâf-1 sabunciyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Timurciyân	21,5 kuruş
Esnâf-1 'attârân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Bardakciyân	21,5 kuruş
Esnâf-1 na'lbandiyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Serrâcân	21,5 kuruş
Esnâf-1 kazgancıyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Mumciyân	21,5 kuruş
Esnâf-1 'allâfân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Kişeciyan	21,5 kuruş
Esnâf-1 kasâbân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Çilingirân	10,5 kuruş
Esnâf-1 palancıyân	43,5 kuruş	Esnâf-1 Eskiciyan	10,5 kuruş
Esnâf-1 kılıçcıyân	43,5 kuruş	Esnâf-1 Helvacıyan	10,5 kuruş
Esnâf-1 neccârân	43,5 kuruş	Esnâf-1 Na'lcacıyan	10,5 kuruş
Esnâf-1 Aşcıyan	21,5 kuruş	Esnâf-1 Kişeciyan	21,5 kuruş
Esnâf-1 Timurciyan	21,5 kuruş	Esnâf-1 Çilingirân	10,5 kuruş
Esnâf-1 Bardakciyan	21,5 kuruş	Esnâf-1 Eskiciyan	10,5 kuruş
Esnâf-1 Serrâcân	21,5 kuruş	Esnâf-1 Helvacıyan	10,5 kuruş
Esnâf-1 Mumciyan	21,5 kuruş	Esnâf-1 Na'lcacıyan	10,5 kuruş

2.175 kuruş, cem'an yalnız iki bin beş yüz yetmiş beş kuruşdur.

Hüküm Özeti 34:

Diyarbakir kadısı, nâibi, voyvodası vesair devlet memurlarına hitâben valinin inhasıdır. Yeni Diyarbakir Valisi Hacı Mehmed Paşa, Lazkiye'den yola çıktığını bildirmiş olup teşrifinde lüzumlu hazırlıkların yapılmasını emretmiştir. Bu emri götüren çukadar döndüğünde Diyarbakir'de halin çok karışık olup halkın zulüm içerisinde inlediği, önceki validen eziyet gördüklerinden yeni vali için pek hazırlık yapmadıkları haberini getirmiştir. Bunun üzerine vali cevabında kendisinin Diyarbakir'e öz vatani gibi bir muhabbeti olduğu, asla önceki validen gördükleri fena muameleyi görmeyeceklerini, büyüklerini pederi, küçüklerini biraderi yerine koyduğunu, Diyarbakir'i yeniden büyük valilerle yönetildiği şaşaalı günlerine döndürmeğe çalışacağını beyan etmiştir. Ayrıca lüzumlu hazırlıkların iyice yapılmasını emretmiştir.

Hüküm 34:

Hâlâ Diyarbekir‘de mesned-nişîn-i şerî‘at-i garrâ fazîletlü efendi ziyde fazlühû ve hâlâ me‘zûnen bi‘l-iftâ fekkâhetlü diyânetlü efendi ziyde-ilmühû ve iftihâru‘l-emâcid ve‘l-ekârim hâcegân-ı dîvân-ı müşeyyedü‘l-erkândan hâlâ kâimakâmımız ‘izzetlü Sürûrî Ahmed Efendi ziyde-mecdühû ve kıdvetü‘l-‘ulemâ‘i‘l-muhakkıkîn sâbık me‘zûn bi‘l-iftâ ve müderrisîn-i kirâm-ı zevi‘l-ihirâm fazîletlüyân efendiler ziydet-fezâ‘ilühüm ve ‘umdetü’s-sâdâti‘l-kirâm kâimakâm-ı nakîbü‘l-eşrâf şerâfetlü efendi ziyde-şerefe siyâdetihî ve kıdvetü‘l-emâcid ve‘l-a‘yân mîralay ve serdâr-ı yeniçeriyân ve serdâr-ı turnacıyân ve hasekiyân ve ağa-yı gılmân ve serdengeçdiyân ve zâbitân ve silahşorân bi-ecma‘ihim inhâ olunur ki

Bi-tevfikihî sübhânehû ve te‘âlâ hakk-ı ‘âcizânemizde nesîmât-ı ‘itriyyetü‘l-fütühât-ı eltâf-ı hazret-i şehinşâhî teheyycü-i dûr-pây-i feshatü‘l-ircâ-yı ihsân-hubâb-ı zill-i ilâhî temevvüc ve bâ-emr-i celîlü‘ş-şân eyâlet-i Diyarbekir ‘uhde-i ‘âcizânemize tevcîh ve ihsân buyurulmakdan nâşî bundan akdemce Lazkıyetü‘l-‘Araba vusûlümüzde mansıbımız tarafına tahrîk-i kâdime-i teveccüh ü ‘azîmet olunduğı ve medîne-i Âmid kendi memleketim ve Maskat-ı ra’sim derecelerinde nezd-i ‘âcizânemizde mu‘teber ve kadîmen ahâlî ve sekenesinin sığâr ve kibârı mergûb-ter ve heme-hâl cümleye tevecüh-i derûn ve meyl ü rükûnumuz bir hâlet-i ebher olduğı ve bi-ecma‘ihim üzerlerinde hafz-ı cenâh-ı hamiyet olunmak ve nevâzişân-ı sâ‘iremiz ‘ilâvesiyle cümleye olan vedâd-ı mer‘iyyemiz nigâşte-sahîfe-i mersûmumuz kılınarak kadîmen makarr-ı vüzerâ-yı ‘ızâm olan hüküm sarâyın dahi iktizâ idecek levâzım ve termîmine her biri de bi‘l-ihimâm tehyi‘e olunmak vesâyâları dercolunarak cümleye hitâben bir kıt‘a buyuruldumuz tahrîr ve ısdâr ve bîrûn ağavâtımızdan Hâfız Ağa vesâtatiyle ba‘ s ü tisyâr olunmuşıdı. ba‘dehû Lazkıye‘de itmâm-ı eyyâm-ı müsâferet ve gurre-i Zilhicce-i şerîfede fekk-i râbita-i ârâm ve hareket ve yedinci günü şehbâ-yı huliyyet-bast-ıhrâm-ı müsâferet ve levâzımât-ı muktazıyemiz itmâmiyle mansıbımız cânibine tehyi‘e-i esbâb-ı ‘azîmet üzere iken bu günlerde âdemimiz mûmâ ileyh tarafımıza vürûd ve müstashabı olan ma‘rûzâtınıza ihâle-nazra-i im‘ân olunukda tarafımızdan iş‘âr olunan tahrîrimize dâ‘ir bir cevâb olmayub hemen âdemimiz mûmâ ileyhın takrîrine îdâ‘ olunduğı iş‘âr olunmağla tabk-ı tahrîriniz üzere muktezâ-yı takrîrinizde izâ‘e-i mühr-i istintâk olundukda lisân-kerden-i rivâyet iderek bir müddetdir beldeniz tetâvül-i eyâdî‘-i cebâbire ile ezâda ve bî-dermân

[15^b] ve ashâb-ı cevri u ta'addî ta'arruzıyla pâymâl-i huyûl ve husrân olarak herkes tâbdâr-ı mezâlîm olamadığıçün makarr-ı vüzerâ-yı 'ızâm olan ma'mûre-i sarây hedm ü tahrîb ve fîmâ-ba'd teşrîf idecek vülât-ı fihâm hazarâtı hafîf dâ'iresiyle bayağı bir konakda hükûmet-nişîn olmak üzere beyninizde 'uhûd ve mevâsîk olundığını serd iderek bizi sâ'ir zaleme ve erbâb-ı cevri u ta'addîye kıyâsen buyurulumuzda ibrâz olunan teveccühâtımızı sâmi'a-i i'timâda yaklaştırmayub sizlerin işbu ra'yiniz üzere ekall-i kalîl dâ'iremizle vusûlümüzi münâsib gördüğünüzü âdemimiz ifâde ve takrîr itmeğîn bu makûle vesâvîs ve tevehhümâta tebe'iyetinizi müş'ir haber ârâm-sûz-i myâne-i efrâd-ı nâsda şev'île-i leheb-efrûz olmuş ise dahi beyhûde tevâtüre hamlolunmakda iken bu def'a âdemimizin inhâsı mesmû'umuz olan havâdisi te'yîd itmeğîn işbu hâl-i hayret-fezâ bizim me'mûl ve tasavvurumuzdan ba'îd bir hâdise-i garîb ve nâ-sedîd olduğına mebnî engüşt-i mülâhaza-dühân ta'accübde kalmışdır. Eğerçi belde ve fukarâ hâli ma'lûm ve selefimizden rencîde-derîde olarak bu hey'eti kesbitmiş ise dahi fe-hamden sümme hamden her bir mişvâr ve refâtımız vedî'a-i hâlîku's-semâvâtı ve'l-arzayn olan fukarâ ve re'âyâ ve sekeneyi himâye ve sıyânetimiz mersûm-i levha-i sıdk u hakîkat olduğınî kebîr u sağıriniz ra'nâca bilüb ana göre hüsn-i mu'âşeret içün cana minnet bilerek sâ'ire kıyâs itmeyeceğînz ümîdinden başka henüz 'adl ü cevrimize ve hakkınızda mürâ'ât idüb itmiyeceğimize tahsîl-i vukûf itmeksizin bu makûle nâ-sezâ refâtara mübâderetiniz cümle erbâb-ı 'ukûlunuz hakkında derkâr olan hüsn-i zannımızı tağıyîr itmiş ise dahi çünki bu makûle evhâm ve tahayyülâtı karârgîr-i efkâr idüb bu sûretleri kesb eylediğînz içün bize göre dahi sezâvâr olan bir iki üç def'a bu evzâ'mızdan garaz sırf nâ'ire ve hemminizi teskîn ve râhatınız mir'ât-ı husûlde cilveger olmak ve muktezâ-yı mezâhimimiz üzere cümleye pesend ü nasîhat ve ibrâz-ı rûy-i mülâtafet ve te'mîn-i havâtır-ı sığâr u kibârınıza mübâderet derece-i vücûbda olmağla bi-rabbi'l-beyt ve'l-harem ve bi-hakk-ı şâhbaz-eşyâ-nişîn-i risâlet sallallâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem tarafımızdan bir ferde sû'-i niyet ve emânet-i hazretr-i zü'l-kibriyâ olan fukarâ ve ra'iyete tasmîm-i cevri u âfiyye hâşâ bir vechile nühüfte-i zâviye-i zamîrim olmadığından başka herkes ile hüsn-i ülfet ve kebîriniz pederim ve sağıriniz birâderim ve evlâdım derecelerinde emîreş ve ünsiyet idüb selefimizden müşâhede olunan hâlâta medâr-ı incibâr olacak mî'âmeleler mersûm-i nikbîn-i zamîr-i sâf-reviyyetim olmadığînz sizler dahi bizi ma'âzallâh te'âlâ zaleme ve erbâb-ı sitem makûlelere kıyâs itmelü değılsiz elbette devlet-i 'aliyyenin kesb-i rûtbe-i emniyet itmiş

vüzerâsından olduğumuz hasebiyle şân-ı vezâretimize muhıllolan taklîl-i dâ'ire ve mu'âmele-i sâ'irenizi tarafımıza 'arz itmemenizi me'mûl idrdim ne mâni' yine kusûra nazar tarafımızdan bir iki üç def'aya değin mutasavver olub tahrîr-i nasîhat-âmîz ile cümleyi iknâ' ve te'mîn-i hâherinizi müstevcib vesâyâlarımızı ilmâ'-ı mütebakkâ-yı mürâ'ımızdan olmağla bu vechile hakkınızda derûnî ve hakîkî olan teveccühât ve meveddet-i samîmiyyemize ve her bir tahrîrimize i'timâd birle mübtelâ olduğunuz tevehhümât ve tasavvurât-ı bî-hâlden ferâğat ve cümleliz âsûde-i hâl kendi umûrunda bi'l-iştigâl mutî'ân ve rızâ-perverâne harekete tenbîh ve kadîmen makarr-ı vüzerâ-yı 'ızâm olan sarâyı ta'mîr ve termîme mübâderet ve tanazzum ve mükemmel dâ'iremizle vâsıl olacağımız hâlâtına dâ'ir hükümrânın tehyi'esine dikkat ve hareketimizden mukaddem tabk-ı vesâyâmız vech üzere haberini iş'âra mübâderet eyliyesiz. Kâlen bu def'a dahi sûret-i mümâna'at ibrâz ve atvâr-ı sâbikanızda ısrâr-ı muhâlefet ve 'ıber-i vesâvîs-i bîmâle rehin-bâz olmanız ra'yi olmak lâzım gelür ise ne çâr işbu hâlinizi taraf-ı saltanat-ı seniyyeye vukû'ı üzere tahrîr u inhâ etmemiz iktizâ ideceği ve vukû'-ı hâli ifâde eylediğimiz sûretde ma'âzallâhi te'âlâ hakkınızda gazab-ı âteş-nâr-ı hazret-i şevket-medârî şîrâre-pâs-ı zuhûr olacağı ve bi'z-zarûre şîrâre-i ülfet sûz-i iğbirârimiz dahi bâlâ-ter olub teveccüh ve mahabbetimiz müteğayyir olacağı ve neşîr sûret-i âhar kesb ideceği ve tetimmesinde pîşmânî müntemm-i nef'a ve fevâ'id olmayacağı hâletlerini cezm ü yakîn iderek işbu pederâne pend ü nasîhatimizi âvîze-i binâ-gûşunu hüsn-i [16^a] kabûl ve mazhar-ı emn ü refâh ve tahsîl-i rızâ vedâdîlerine kasr-ı nigâh eylemeniz bâbında tenbîhen ve ifhâmen ve cümleliz bu hâlet-i gaflet emirden îkâzan tahzîren ve tehdîden dîvân-ı Âmid'den ve cânib-i müsâferet-gâhımızdan işbu buyuruldu tahrî ve ısdâr ve ser-çukadar Ali ziyde-mecdühû ile ba's ü tisyâr kılınmıştır. İnşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde ber-vech-i muharrer vesâyâ-yı mesrûdemizi cümleliz nigâşte-i levha-i imtisâl ve derûnî ibrâz olunan teveccühâtımız tağyîrini mûcib hareketde ısrârdan sarf-ı zihn iderek rızâ-perverâne harekete sa'y ü gayret-i bî-hemâl iderek müceb-i buyurulumızla 'amel ü hareket ve ednâ derece hılâfı vukû'undan tevakkî ve ihtirâz ve mücânebet ve gâyetü'l-gâye tecennüb ve mübâ'adet olunmak deyu. Fî 3 Muharrem sene 1218.

Hüküm Özeti 35:

Diyarbakir kadısı, nâibi, voyvodası ve mütesellimi Ahmed Hulûsî Efendiye hutâben fermanıdır. Diyarbakir mütesellimi olan Ahmed Hulûsî Efendi, Ergani madeninden Diyarbakir kalhanesine gelen ham demir vesair malzemenin tamamını gümrüğe sokup vergisini fazlaca almaktadır. Bunun üzerine kalhâne nazırı istida gönderip bu halin kalhaneyi sıkıntıya sokacağı ve esasında demir ve fabrika devlete ait olduğundan kanunda hiç vergi alınmaması gerektiğini bildirmiştir. Muhasebeden kayıtlar kontrol edildiğinde halin öylece olduğu ve Devlet-i Aliyyedeki Demir madenlerinin işletilmesi Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'ya havale edildiği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine bundan sonra demir fabrikasına gelen hammadde ve diğer malzemeden vergi alınmaması emrolunmuştur.

Hüküm 35:

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve kîdvetü'l-emâcîd ve'l-a'yân hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûnumdan hâlâ Diyarbakir mütesellimi olub bu def'a voyvodalık 'uhdesine ihâle olunan Ahmed Sürûrî ziyde-mecdühû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Dergâh-ı mu'allâm kapucubaşlarından hâlâ me'âdin-i hümâyûnum emîni mîr 'Abdi dâme-mecdühûnün götürdüğü 'arzı mefhûmunda sen ki mütesellim-i mûmâ ileyhsin voyvodalığı mezkûr 'uhdene havâle olunduğı günden beru Diyarbakir kapularına pâsbânlar ta'yîn ile kalhânesine sevkolunan nühâsa ve izâbesine muktazî olan mered sen ki cebren gümrüğe yığdırub mu'ayyen olan resminden ziyâde gümrük ve baç ve harç mutâlebesiyle kalhânenin ibtâline bâ'is olacağını tahrîr ve inhâ ve olbâbda vârid olan Diyarbakir kâdîsının i'lâmıyla kalhâne nazırı Sâdık ziyde-kadruhûnün 'arzuhalini irsâl itmekle lede'r-râci'a Diyarbakir kalhânesinde tabh u tasfiye olunacak nühâsdan ve nühâs-ı merkûmun lâzimesiçün giden kurşun ve mered-i sengden vesâ'ir tevârüd iden emti'a ve eşyâdan ne mikdâr gümrük alındığının kaydı bulunmayub ancak gümrük-i mezbûrun vâki' olan rüsûmâtı ve kânûn-i kadîm üzere ahz ü kabz olmak virilen berâtları şurûtundan idüğü ve ma'den-i nühâsiye zerr ü sîm

ma'denleri misillü devlet-i 'aliyyeme mahsûs kılındıkda nühas-ı mîrîçün fîmâ-ba'd âmediye ve refîye ve rûsûm ve zâniye ve 'ubûriye nâmıyle bir mahalde kimesneye bir akçe virilmemek üzere bin iki yüz on yedi târîhinde mufassal emr-i şerîfim virilmiş olduğu başmuhâsebeden ba'de'l-ihrâc mukâta'a-i merkûmun rub'ı îrâd-ı cedîd-i hümâyûnum hazînesinden zabtolunmuş ve nısfı ber-vech-i mâlikâne düstûr-i Ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-'âlem nâzım-ı münazzımü'l-ümem hâlâ sadra'zam ve serdâr-ı Ekrem ve vekîl-i mutlak-ı sadâkat-'alem olan Gâzî el-Hâc Yûsuf Ziyâ Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehü ve zâ'afe bi'l-'urveti't-te'yîdi iktidârahû ve ikbâlehûnün 'uhdesinde olub tarafından ve rub'-ı âharı dahi mutasarrıfları tarafından iltizâm topdan me'âdin-i hümâyûnum emîni mîr-i mûmâ ileyhe ihâle olunub her bir vechile ta'aruz olunmak iktizâ itmez iken senin zuhûra gelen müdâhalen muğâyir-i şurût olmağla fîmâ-ba'd Ergani ma'deninden Diyarbekir kalhânesine irsâl olunan nühasdan ve nühas-ı merkûmun tabh u izâbesiçün ma'den tarafından göndürilen kurşun ve mered senginden bir akçe ve bir habbe resm-i bac ve gümrük mutâlebe olunmayub ve şimdiye kadar aldığın her ne ise tamâmen gerüye reddeyleyüb ve umûr-ı kalhâne-i merkûmeye hâlel tetarruk eyliyecek hâlâtı tecvîzden mübâ'adet eylemen husûsuna irâde-i 'aliyyem ta'alluk itmekle mücebince tenbîhi hâvî işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde ber-vech-i muharrer fîmâ-ba'd Ergani ma'deninden Diyarbekir kalhânesine irsâl olunan nühasdan ve nühas-ı merkûmun tabh u izâbesiçün ma'den tarafından göndürilen kurşun ve mered-i sengden bir akçe ve bir habbe resm-i bac ve gümrük mutâlebe olunmayub ve şimdiye kadar aldığın her ne ise gerüye reddeyleyüb ve umûr-ı kalhâne-i merkûmeye hâlel tetarruk eyliyecek hâlâtı tecvîzden mübâ'adet eylemen bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i 'âlîşân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi birle 'âmil olub hılâfından ihtirâz eyliyesin. Şöyle bilesin 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın. Tahrîran fi'l-yevmi'l-hâmis şehri Muharrem sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf [1 Muharrem 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

[16^b]

Hüküm Özeti 36:

Diyarbakir kadısı, nâibi, voyvodası vesair devlet memurlarına hutâben valinin inhasıdır. Yeni Diyarbakir Valisi Hacı Mehmed Paşa, Haleb'den yola çıkıp Diyarbakir'e varmasının çok yaklaştığını bildirip eskiden beri yeni valiler için verilmesi adet olan zahirenin her ne mikdar ise fazla ve noksan olmaksızın gelmeden önce tahsilini emretmiştir. Ayrıca lüzumlu hazırlıkların da yapılması emrolunmuştur.

Hüküm 36:

Diyarbakir'de mesned-nişîn-i şerî'at-i garrâ fazîletlü efendi ziyde fazlühû ve me'zûnen bi'l-iftâ fekâhetlü ziyde-ilmühû ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim hâcegân-ı dîvân-ı şâmihu'l-erkândan 'izzetlü Sürûrî Ahmed Efendi dâme-mecdühû ve sâbık me'zûn bi'l-iftâ efendiler ziydet-fezâ'ilühüm ve kıdvetü'l-'ulemâ'i'l-muhakkıkîn müderrisîn-i kirâm efendiler ziyde-'ilmühüm ve kıdvetü's-sâdâti'l-kirâm nakîbü'l-eşrâf ziyde-şerefühû ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân hassa silahşorları 'izzetlü ağavât ziyde-mecdühüm ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân mîralay ve serdâr-ı yeniçeriyân ve turnacıyân ve hasekiyân ve serdengeçdiyân vesâ'ir zâbitân ve iş erleri ziydet-mekâdiruhüm inhâ olunur ki

'Avâtıf-ı 'aliyye-i mülûkâne ve 'avârif-i behiye-i tâcdârânedan bundan akdem Diyarbakir eyâleti 'uhde-i 'âcizâneme tevcîh ü ihsân buyurulmuş olub hasbe'l-vakt ve'l-hâl muktazî olan levâzımâtımızın tertîb ve tesviyesi ve istikmal ve tanzîmi zımında bir müddetden beru Halebü'ş-şehbâ'da meks ü ârâm ve ikâmetimiz iktizâdan oldığı ve bi-'avnihî te'âlâ mâye-i âsumân-pâye-i hazret-i kîti-sitânîde kâffe-i edevât ve levâzımâtımız müretteb ve müstekmil ve dâ'iremiz muntazam olub makarr-ı hükûmetimiz olan Diyarbakir'e i'tizâm olunduğı bundan akdemce bi'd-defe'ât tahrîr u iş'âr olunmuşidi. El-hâletü hâzihî vusûl ve luhûkumuz akreb-i karîb olmakla evvelden beru vüzerâ-yı 'ızâm ve vülât-ı fihâm hazarâtı Diyarbakir'e kad-minhâde-i vürûd olduklarında dâ'ire-i fâhireleriçün eyâlet-i mezkûreden tertîb ve tehyi'esi lâzım gelen ber-mu'tâd ecnâs-ı zehâ'ir tedârik ve istîfâ itdirilmesi kâ'ide-i kadîme-i mer'iyyeden ve

dîdene-i miftâh-ı dîrîneden olmakdan nâşî eslâf-ı kirâm-ı vüzerâ-yı ‘ızâm hazrâtlarına virilegeldiği misillü eyâlet-i mezkûreden mutâlebe olunması ve dâ’iremize müstevfî tertîb ve tesviye itdirilmesi lâzîmeden olmağın bu bâbda fukarâ-yı ra’iyyete mu’tâd-ı mer’iyyeden ziyâde teklîf eylemek muktazâ-yı perverîden olmadığına binâ’en ziyâde teklîf olunmıyarak şimdiye kadar eslâf ve emsâlim hazarâtına ber-mu’tâd virilen zehâ’ir misillü ecnâs-ı zehâ’iri cem’ u tedârik ve vürûdumuza kadar âmâde ve hâzır itdirilmesi bâbında dîvân-ı Âmidden esnâ-yı râhdan işbu buyuruldı tahrîr ve ısdâr ve ile tisyâr olunmuşdur. İnşâ’allâhü te’âlâ makarr-ı hükûmetimize vürûdumuz muhakkak olduğu ve öteden beru Diyarbekir vâlîleri kad-minhâde-i vürûdlarında virilegeldiği ve fukarâ-yı ra’iyyet zîr-i cenâh-ı himâyetimizde olmağla eslâfımız hazarâtının makbûz ve me’hûzundan zâ’id nesne ahz ü mutâlebe lâzîme-i şîmemizden olmadığı sâbık ve esbaklarım ve eslâf ve ahlâf vüzerâ-yı ‘ızâm hazarâtına sicill-i mahkemede mesbût olduğu üzere virilen zehâ’ir matlûbum olduğu ma’lûmunuz oldukda olvechile mu’tâd olan zahîre cem’ u tedârik ve vürûdumuza kadar tehyi’e ve âmâde itdirilmesine bezl-i cidd-i himmet ve ber-mûceb-i buyuruldı ‘amel ü hareket ve hılâfindan be-gâyetü’l-gâye hazer ve ittikâ eyliyesiz deyu. Fî 23 Safer sene 1218.

Hüküm Özeti 37:

Diyarbakir valisi, kadısı, nâibi, gümrükçüsüne hitâben ferman suretidir. Uzun müddetten beri İstanbul’da ikamet eden Bağdad tüccarıyla Diyarbakir gümrükçüleri arasında, gümrük vergisi sebebiyle ihtilaflar devam etmektedir. Zira kanuna göre İstanbulda ikamet eden Bağdad tüccarı doğrudan Bağdaddan İstanbul’a getirdikleri ticaret malı ve eşya için vergiden muaftırlar. Ancak gümrükçülerin iddiasına göre malı İstanbul’a götürüyoruz diyerek Diyarbakir gümrüğünden geçirdikten sonra İstanbul’a değil de başka taraflara götürmekte ve gittikleri hiçbir yerde de vergi ödememektedirler. Bu ihtilafı sonlandırmak için İstanbuldaki Bağdad tüccarı için Belgrad tüccarı örnek alınacaktır. Şöyle ki Bağdad’dan aldıkları mal ile Diyarbakir gümrüğüne geldiklerinde denkları tartılıp sayılacak, defter yapıp tüccara verilecek, bu defter İstanbul gümrüğünde mallarla karşılaştırılacaktır. Aynı usul İstanbul’dan Bağdad’a giderken de böyle yapılacaktır. Ayrıca her tüccar için bir de gümrük defterine kefil kaydolunacaktır. [18 Zilhicce 1217].

Hüküm 37:

Düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıbi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mûmehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtıfı'l-meliki'l-a'lâ Diyarbekir vâlisi vezîrim Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehü ve akzâ-kuzâtı'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhü ve kîdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân voyvodası ve gümrükçisi ziyde-mecdühümâ tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm [ola ki],

Der'aliyyemde mukîm Bağdâd tüccârının Diyarbekir gümrüğü ümenâsı ile sinîn-i vâfireden beru müteselsilü'l-vukû' beynlerinde olan münâza'alarına dâ'ir [17^a] mübârek rikâb-ı kamer-tâb-ı husrevâneme ref' u takdîm eyledikleri bir kıt'a 'arzuhâleri üzerine mukaddemen tevârîh-i muhtelifê ile tarafına virilen evâmîr-i 'aliyyem kayidleri dîvân-ı hümâyûn ve başmuhâsebeden 'ale't-tafsîl ba'de'l-ihrâc Bağdâd tüccârları Bağdad'dan getürdikleri emti'a ve eşyâlarını biz Âsitâne-i sa'âdete getüreceğiz diyerek Diyarbekir'de gümrük virmeyüb Diyarbekir'den çıkdıktan sonra Âsitâne-i 'aliyyeme dahi getürmeyüb Haleb ve Anadolu'nın sâ'ir mahallerine nakl ile kat'an resm-i gümrük virmedikleri ve ba'zıları dahi incü ve şâl vesâ'ir zî-kıymet tuhaf ve nüvîs eşyâ emti'ayı denklere koymıyarak tatarlar vâsıtası ve vesâ'it-ı sâ'ire ile kaçırtdıkları bi'l-fi'il sadra'zam ve serdâr-ı Ekrem-i mansûru'l-'âlem olan el-Hâc Yûsuf Ziyâ Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehü ve zâ'afe bi'l-'ızzı ve't-te'yîdi iktidârahü ve ikbâlehünün Diyarbekir vâlîliği hengâmında ma'lûmı olan mevâddan olduğına binâ'en fîmâ-ba'd ba'de-ezîn Âsitâne-i 'aliyyeme gelmek sâyi'asıyle Diyarbekir'e tevârüd iden tüccâr malının Diyarbekir'de denklere ve nişânları ve ashâbının isim ve resimleri zabtolunarak bu tarafda gümrük ümenâsına 'ilmühaberi irsâl olunmak ve eğer Diyarbekir'e ve İstanbul'a getüreceğiz diyerek tevârüd iden emti'a ve eşyâdan İstanbul'a gelmiyenleri olur ise 'ilmühaberden isimleri ve denklere ihrâc ile Diyarbekir gümrükçisine tahrîr olundukda hîle ile o makûle kaçırtdıkları emti'a ve eşyânın iki kat resmi Diyarbekir gümrüğü tarafından tahsîl olunmak ve gizlü kaçırılan eşyâ'-i nefîse dahi ahz olundığı anda mîrîçün zabt itdirilmek üzere ba'zı şerâ'it-ı lâzîme ile bir hüsn-i nizâma rabtı

husûsunı dergâh-ı mu'allâm kapucıbaşlarından olub hâlâ Âsitâne-i 'aliyyemde emti'a gümrüğü emîni iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Hasan dâme-mecdühûden isti'lâm olundukda Bağdâd tüccârıyla me'lûf ve ehl-i vukûf mu'temed tüccârları celb ve bâlâda muharrer oldığı üzere keyfiyet kendülere kırâ'et ve tefhîm olundukda cümlesi sem'an ve tâ'aten merâsimini ba'de'l-edâ iktizâ-yı nizâm müzâkere olunub Belgrad giçidinden tüccâr-ı müste'men vesâ'irlerinin mürûr idüb Âsitâne-i sa'âdetime gelecek mallarının denkleri küşâd olmaksızın Belgrad gümrüğü tarafından tüccârın isim ve şöretleri ve denklerinin mikdârı beyânıyla her bir tâcire başka başka mürûr tezkireleri tahrîr ve kârbân veyahud tatar yedine virilür ve kefli gümrük defterine kaydolunub Âsitâne-i sa'âdetime vusûllerinde her birinin 'ayniyle malının dengi vusûlünü müş'ir 'ilmühaber tezkire i'tâ olunub Belgrad'dan kaydolunmuş olan kefli Âsitâne-i sa'âdetim gümrüğüne vusûlü tezkiresini teslîm idüb kefâletden tahlîs olunmak ve vusûl-i 'ilmühaber tezkiresini getürmeğe yüz yirmi bir gün vakti olmağla Belgrad gümrüğünün kâ'ide-i nizâmiyesinden olduğu emsâl tutularak Bağdâd'dan dahi gerek kârbân ve gerek tatarlar yediyle denk ve sandûk ve boğça ve çıkı ve incü ve şâl vesâ'ir her ne ise küşâd olunmıyarak vezn ü kantâr ile mikdâr-ı kıyyesi ve boğçalar 'adedi zikrolunarak Diyarbekir'den mürûrunda Diyarbekir'de ta'yîn idecekleri mu'temed tâcirlerin kefâletleri gümrük defterine kaydile kârbân ve tatar yedine memhûr mürûr tezkiresi i'tâ olunub Der'aliyye'me vusûlünü müş'ir dört mâh zarfında ve tamâmında olmikdâr denk ve boğçalarının 'adedi ile Âsitâne-i sa'âdetim gümrüğü ümenâsı mühriyle memhûr ve 'ilmühaber tezkiresini Diyarbekir'e irsâl ve teslîm eyledikde kefâleti kaydı ref' u terkîn ve Âsitâne-i 'aliyyemden mesâfe olmak takrîbiyle 'ilmühaberini yüz elli bir güne dek getürmediği halde kefilinden tamâmen tahsîl olunmak kezâlik Âsitâne-i sa'âdetim gümrüğü edâ tezkiresiyle doğru Bağdâd'a giden emti'a eşyâ her ne ise küşâd olmaksızın veznolunarak Diyarbekir'den Bağdad'a mürûr tezkiresi tahrîr ve kefli tüccârı Diyarbekir'de gümrük defterine kayd ve Bağdâd gümrükcisinden memhûr 'ilmühaber-i vusûlünü getürüb kefli tahlîs olmak şartıyla fîmâ-ba'd ancak Âsitâne-i sa'âdetime Bağdâd'dan gelen ve Âsitâne-i sa'âdetim tezkiresiyle Bağdâd'a giden eşyâdan Diyarbekir'den resm-i gümrük alınmamak ve 'ilmühaber tezkirelerinden kazâ'en birisi zâyî' olur ise tekrâr Âsitâne-i sa'âdetim gümrüğü tarafından 'ayniyle kaydı ihrâc ve 'ilmühaber tezkiresi derhal Diyarbekir gümrüğüne virilüb tahlîs olunmak ve Âsitâne-i sa'âdetimden gayrı mahaller için Bağdâd vesâ'ir mahallerden gelüb ve giden emti'a ve

eşyânın resm-i gümrükleri [17^b] Diyarbekir gümrüğünde kemâ-kân şurûtı mücebince tahsîl olunmak üzere Âsitâne-i sa'âdetimden gümrük-i âhar tezkiresiyle doğru Bağdâd'a giden eşyâlardan mâ'adâya Diyarbekir gümrüğünün kâ'ide-i nizâmı üzere gümrük ahz olunmak ve işbu Diyarbekir gümrüğü dahi emsâli olan Belgrad gümrüğünün şurûtı nizâmına tatbîk ve tevfiik ile emsâli misillü tanzîm olunmuş olmağla ehad-i tarafeyn tarafından düstûru'l-'amel tutulub gerek mukâta'a-i mezbûr mutasarrıfları ve gerek tüccâr taraflarından vech-i âhar ile tenâkuz-ı nizâm idecek istid'â iderler ise 'amel ü i'tibâr olunmamak üzere başmuhâsebeye kaydolunub Âsitâne-i sa'âdetim gümrüğü defterlerine dahi kaydolunmak için 'ale't-tafsîl 'ilmühaber ve sen ki vezîr-i müşârun ileyhsin, sana ve Bağdâd vâlisi vezîre ve kâdîsına ve gümrükcisine hitâben başka başka iki kıt'a evâmîr-i şerîfem i'tâsiyle kat'-rişte-i münâza'a olunmak menût-ı ra'y-i 'âlîşânım idüğünü memhûren i'lâm itmekle mücebince tanzîm olunub işbu sene-i mübâreke evâsıt-ı Recebinde başka başka evâmîr-i şerîfem virilmişdi. El-hâletü hâzihî tüccâr-ı merkûm virilen emr-i şerîfimîn te'kîdini hâvî emr-i şerîfim sudûrını bâ-'arzu hâl istid'â itmeleriyle mücebince 'amel ve hareket olunmak fermânım olmağın te'kîdi hâvî işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olmuşdur. İmdi vusûlünde bâlâda bast u beyân olundığı üzere tanzîm olunmuş olmağla fimâ-ba'd tüccâr tâ'ifesinin bu nizâmın muğâyiri hareket itmemelerine sa'y ü himmet ve ber-müceb-i nizâm hareket itmelerini lâzım gelen tüccâra gereği gibi tenbîh ve tenfiz-i emr-i 'âlîşânıma ihtimâm ve dikkat eyliyesin ve sen ki gümrükci-i merkûmsun sen dahi ber-minvâl-i muharrer tüccâr tâ'ifesi Dersa'âdet'imden doğru gidecekleri emti'a ve eşyâlarıyla sana geldiklerinde sen dahi 'ilmühaberini tahrîr ve i'tâyâ mübâderet ve muğâyir-i nizâm hareketden be-gâyet mübâ'âdet eyliyesin ve sen ki voyvoda-i mûmâ ileyhsin sen dahi müceb-i emr-i şerîfimle 'amel ü hareket eyliyesin. Ve sen ki mevlânâ-yı mûmâ ileyhsin sen dahi işbu emr-i şerîfimi sicill-i mahkeme-i Diyarbekir'e tescîl eyleyüb ba'de-ezîn müceb ve muktezâsiyle 'amel ü hareket eylemen bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celîlü'ş-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ't-makrûniyle 'amel ve hareket eyleyüb hılâfına rızâ ve cevâz göstermiyesin. Şöyle bilesin 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın. Tahrîran fi'l-yevmi's-sâmin 'aşer şehri Zilhicce sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [18 Zilhicce 1217]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 38:

Diyarbakir valisi tarafından kadı, mütesellim ve gümrükçüsüne hitâben inhâdir. Uzun müddetten beri İstanbul'da ikamet eden Bağdad tüccarıyla Diyarbakir gümrükçüleri arasında, gümrük vergisi sebebiyle ihtilaflar devam etmektedir. Bu hususa doğrudan nizam vermek için gönderilen fermana -ki bir önceki maddede geçti-göre amel olunmasını Diyarbakir valisi, kendisi henüz Diyarbakir'e ulaşmadığından vekili olan mütesellim Ahmed Sürûrî Efendi'ye, kadıya ve gümrükçüye emretmiştir. [9 Safer 1218].

Hüküm 38:

Hâlâ medîne-i Âmid'de mesned-nişîn-i şerî'at-i mübîn fazîletlü efendi ziyde fazlühû ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân hâcegân-ı müşeyyidü'l-erkândan kâimakâmımız 'izzetlü Sürûrî Ahmed Efendi ziyde-mecdühû ve ümenâ-yı mu'teberândan gümrükçisi ağa ziyde-kadruhû inhâ olunur ki

Der'aliyyede mukâim Bağdâd tüccârının Diyarbakir gümrüğü ümenâsı ile sinîn-i vâfireden beru müteselsilü'l-vukû' beynlerinde olan münâza'alarına dâ'ir mübârek rikâb-ı kamer-tâb-ı husrevâneye ref' u takdîm eyledikleri bir kıt'a 'arzuhalleri üzerine mukaddemâ tevârîh-i muhtelifeleriyle tarafına virilen evâmir-i 'aliyye kayidleri dîvân-ı hümâyûn ve başmuhâsebeden [18^a] 'ale't-tafsîl ba'de'l-ihrac Bağdâd tüccârları Bağdad'dan getürdikleri emti'a ve eşyâlarını biz Âsitâne-i sa'âdete getüreceğiz diyerek Diyarbakir'de gümrük virmeyüb Diyarbakir'den dahi ihrâclarında Âsitâne-i sa'âdete getürmeyüb Haleb ve Anadolu'nun sâ'ir mahallerine nakl ile kat'â resm-i gümrük virmedikleri ve ba'zıları dahi incü ve şâl vesâ'ir zî-kıymet tuhaf ve nüvîs eşyâ emti'ayı denklerine koymıyarak tatarlar vâsıtası ve vâsita-i sâ'ire ile kaçırtdıkları bi'l-fi'il sadra'zam ve serdâr-ı ekrem hazretlerinin Diyarbakir vâlîliği hengâmında ma'lûm-ı 'âlfileri olan mevâddan oldığına binâ'en bu def'a taraf-ı 'âcizânemize şeref-bahş-ı sudûr iden emr-i celîlü's-şân mücebince husûs-ı mezkûrun tanzîm ve râbitası bâbında dîvân-ı Âmid ve esnâ'-i râhımızdan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde ber-müceb-i emr-i celîlü's-şân 'amel ü hareket ve sicill-i mahfûzaya kaydeyleyüb fîmâ-ba'd sudûr iden emr-i 'âlîşân mücebince nizâmı husûsuna hervechile mezîd dikkat olunub imdi siz ki muhâtabûn-ı mûmâ ileyhimsiz husûs-ı

mezkûra mûceb-i emr-i 'âlî ba'de'n-nizâm ferd-i vâhid kimesne her kim olur ise olsun mûmâna'at ve müdâhele ider ise cevâba kâdir olmayacakları zâhir u âşikâr ve nâ-te'dîb-i şedîd ile te'dîb ve tekdîr olunacakları ma'lûmlarınız oldukda ber-mûceb-i emr-i 'âlî ve buyuruldumuz mûcebince her birleriniz 'amel ü hareket ve hılâfî vaz' u hareketden be-gâyet hazer u mücânebet eyliyesiz deyu, fi 9 Safer sene 218.

Hüküm Özeti 39:

Mehmed Sâlih Efendi'nin Diyarbekir kadısı tarafından mahkemeye bâb nâibi olarak tayin olunduğunu beyân eder. 7 Rebî'u'l-evvel 1218

Hüküm 39:

İzzet-me'âb şerî'at-nisâb fazîletlü semâhatlü Mehmed Sâlih Efendi dâme-mu'azzezen gıbbe't-tahıyyeti'l-behiyye inhâ olunur ki

Medîne-i Âmid'in umûr-ı ahkâm-ı şer'ıyyesi ber-vech-i niyâbet bâ-mürâsele-i şer'ıyye 'uhde-i âcizânemize ihâle buyurulmağın bir bâb nâ'ibi nasbı lâ-büd olmağla sen ehl-i 'ilm ve sâhib-i fazîlet olmağın istihlâfına me'zûniyetim hasebiyle bâb-ı niyâbet-i mezkûrı cenâbınıza ihâle ve tefvîz olunmuşdur. Gerekdir ki beyne'l-ahâlî icrâ-yı şerî'at-i Mustafevî üzere bâbda vâki' olan de'âvîyi ru'yet ve câdde-i şer'-i Muhammediye'den ser-i mû inhirâfa cevâz göstermeyüb mûceb-i mürâsele birle 'âmil olmanız me'mûldür. Fî 7 Rebî'u'l-evvel sene 1218.

El-fakîr Şâkirzâde Mehmed Emîn el-müvellâ'l-hılâfe be-medîneti Âmid

[18^b]

Hüküm Özeti 40:

Diyarbekir valisi Mehmed Paşa tarafından, kadı, voyvoda, mütesellim vesair devlet memurlarına inhâdır. Yeni vali, Diyarbekir eşrafına eskiden bazı cürümleri sebebiyle Diyarbekir'de zaten mevcut olan ihtilal halini devam ettirmemelerini, eski

hatalarını bundan sonra itaat yolundan çıkmamaları şartıyla affettiğini bildirmiş, kalplerini iyice teskin için de bu hususu iyice anlatmak üzere Diyarbekir'de ikâmet eden Şeyhzâde Seyyid İbrahim Paşa'yı vazifelendirmiştir. 9 Rebî'u'l-evvel 1218.

Hüküm 40:

Kıdvetü'l-'ulemâ'i'l-muhakkıkîn sâbık ve lâhık me'zûn bi'l-iftâ fazîletlü efendiler ziyde-fazlühüm ve müderrisîn-i kirâm fazîletlü efendiler ziyde-fazlühüm ve nakîbü'l-eşrâf şerâfetlü efendi ziyde-şerefe-siyâdetihî ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân mîralay ve serdâr-ı yeniçeriyân ve ser-turnacıyân ve hasekiyân ve ağa-yı gılmân ve serdengeçdiyân vesâ'ir silahşorân bi-esrihim

Bundan akdemce bi'd-defe'ât hakkınızda hüsn-i teveccühümüz feth-cebîn-i te'mîn ve taltîf buyuruldiyât-ı sıdk-âyâtımız irsâl ve tisyâr olunmuş ise de i'timâd-ı küllî hâsıl olmayub ba'zı vesâvis-i bî-esâsa zehâbla hâ'if olduğunuzdan el-hâletü hâzihî medîne-i Diyarbekir'de ikâmet iden Şeyhzâde sa'âdetlü 'atûfetlü es-Seyyid İbrahim Paşa karındaşımız hazretleri tatmîn-i kulûbunuz ve te'mîn-i zihn-i mergûbunuz için tarafımızdan sizlere ra'y ü emân virilmesini istircâ' itmekle herkes kâr u kesbleriyle mukayyed ve kendi umûrlarıyla ve 'ırlarıyla meşgûl olmak üzere ve esliha ve âlât-ı Harbiyelerini bırakub hallerinde olmaları ve fimâ-ba'd hılâf-ı rızâ harekâta mübâderet itmeyüb herkes hudûd u hayyızinde olmaları ve rızâ-cûyâne hareket olunmak ve tahsîl-i rızâda olmak şartıyla cümlemenizin mukaddem sebkât iden cerâyim ve zellât ve hatî'âtına müşârun ileyh hazretlerinin ricâlarına mebnî kalem-i 'afv u safh keşîde olunmuş olduğu ve cenâyih-ı mâ-sebakınız ezyâl-i 'afv ü mucâmele ile pûşîde olub işbu şurût-ı mezkûr üzere cümlenize ra'yullâh ve emânullâhi te'âlâ kavî ve muhkem ra'y ü emânı hâvî ve taltîf ve nevâzişinizi muhtevî âsûde ve müsterîh olmanız bâbında dîvân-ı Âmid'den işbu buyuruldı tahrîr ve ısdâr ve irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ sizler hüsn-i hâl ve harekâtda ve rızâ-cûyâne ve ehl-i 'ırzâne hareketde ve işbu şerâyita ri'âyet üzere oldukça ve câdde-i tav' u inkıyâdda buldukca ra'y ü emânımız nakzolmıyacağı ma'lûmunuz oldukda olvechile 'amel ü hareket ve buyuruldumuz hılâfını mucîb vaz'-ı hâlâtdan tevakkî ve mübâ'adet ve gâyetü'l-gâye hazer ü mucânebet eyliyesiz deyu fi 9 Rebî'u'l-evvel sene 1218.

Hüküm Özeti 41:

Diyarbakir'de Câmi'-i kebîr medresesinde Mûsile-i Süleymâniye itibâriyle müderrisi olan Mevlânâ Seyyid Mustafa Efendi'ye Erzurum mevleviyeti pâyesi verildiğini bildirir fermândır.

Hüküm 41:

Kıdvetü'l-'ulemâ'i'l-muhakkıkîn ve 'umdetü'l-fudalâ'i'l-müdekkıkîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Diyarbakir'de vâki' câmi'-i kebîr medresesinin yerinde Mûsile-i Süleymâniye i'tibâriyle müderrisi olan Mevlânâ es-Seyyid Mustafa ziyde-fazlühû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Sen ehl-i 'ilm ve sâhib-i fazilet olub her vechile müstehakk-ı 'inâyet ve şâyeste-i 'âtıfet oldığın ecilden bin iki yüz on yedi senesi Muharreminin on birinci gününden şeref-yafte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumla Erzurum mevleviyeti pâyesi sana tevcîh ve üzerinde olub bu def'a zâyî'inden mücerred emr-i şerîfim sudûrını istid'â' ü inâyet eylediğin bi'l-fi'il Şeyhulislâm ve müfti'l-enâm olan a'lemü'l-'ulemâ'i'l-mütebahhirîn efdalü'l-fudalâ'i'l-müteverri'în Mevlânâ Ömer Hulûsî edâ mellâhü te'âlâ fezâ'ilehû dahi işâret itmeleriyle hâliyâ hakkında mezîd 'inâyet-i 'aliyye-i şâhânem zuhûra getürüb mücebince 'avâtıf-ı 'aliyye-i mülûkânemden Erzurum mevleviyeti pâyesini yine sana kemâ-kân ibkâ kılınmağla i'lâmı için fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki sâdır olan fermân-ı celîlü'l-kadrim mücebince [19^a] zikrolunan Erzurum mevleviyeti pâyesine târîh-ı merkûmdan kemâ-kân sen mutasarrıf olasın. Şöyle bilesin 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın. Tahrîran fi'l-yevmi's-sâbi' min Zilhicce sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [7 Zilhicce 1217]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 42:

Yeni Diyarbekir valisi Mehmed Paşa, Diyarbekir'e ulaşmış ve hemen bir Divân akdederek devlet memurları ve eşrafi toplamıştır. Daha önce düştükleri sıkıntılı haller sebebiyle ahali kendi başlarına yeni nizamlar uydurmuşlar, otuz bir ortası diye silahlı askerler çıkarmışlar, mahkemeye yeni şartlar koymuşlardı. Bu gibi yersiz ve uygunsuz ve esasında isyan görüntüsünde olan bu halleri yeni Vali iptal ettiğini ilan etmiştir. Ayrıca bu hususa sebep olanlara ceza verilmesi de gerekirden Vali, bir daha bu gibi hallere girmemek ve itaatinden çıkmamak üzere afları için payitahta onlar namına ricacı olacağını ve affolunacaklarını bildirmiştir. Ahâlî ve onlar nâmına hükümde adları geçen kimseler kefil olmuşlar, ayrıca eğer sözlerinden dönerlerse mîrîye 250000 kuruş vereceklerini nezretmişlerdir. 11 Rebî'u'l-evvel 1218

Hüküm 42:

Bundan akdem Diyarbekir ahâlîsi rencîde olmaları hasebiyle bir mikdâr perîşân ve meşakkatü'l-kulûb olduklarından nâşî ba'zan kusûr ve kûsûr ve hılâf-ı rızâ harekete ve şurûtât-ı fâside-i müte'addide 'uhûd ve otuz bir ortasını kendüleri bilâ-emr îcâd ve ihdâsiyle şîrâze-i nizâmları muhtell ve mizâc-ı i'tidâlleri mu'tell ve muğâyir-i rızâ-i bârî ve muhâlif-i kânûn-i şehinşâhî oldukları halde hâlâ vâlî-vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbekir vezîr-i ma'delet-müşîr-savlet şîr-i dilîr-i Aristo-tedbîr Filatun Fikret devletlü 'inâyetlü mürüvvetlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa yesserallâhü te'âlâ bi'l-hayri mâ-yürîd vemâ-yeşâ' hazretlerine tevcîh ü ihsân buyurulmağın ve müşârun ileyh hazretleri bi'l-yümn-i ve'l-ikbâl teveccüh ve külliyyetlü dâ'ire ve mükemmel kapu ve 'asâkir-i vâfire ile teşrîf-i devletleri vukû' buldukda şîve-i takdîre mebnî mütecâsir oldukları zellât ve taksîrât-ı müsî'ât sudûr idüb yine müşârun ileyh efendimiz hüsn-i tedâbîr-i âsîfâne ve ısbâğ-ı merâhim-i hidîvâneleriyle şefkat ve merhamet birle cümlei te'mîn ve irâha buyurub beldeye duhûl-i şerîf-i me'âlî-re'îflerinde tertîb-i esbâb-ı nizâm-penaht-nişân 'akd-i dîvân-ı übühhet-erkân buyurub cümleye hitâb-ı müstetâb ve tekke-endâz-ı emr ü intişâr ve merâhim-nisâb birle neşr-i dirârî-i kelîmât-ı müstahsene-i seniyye buyurub ed-dînü nasîhatün fehvâsiyle neşr-i le'âlî-i nesâyih-i pesend-selâmet-encâma âğâz buyurdılar kim min-ba'd beldenizde ihdâs olunan otuz bir orta ref' ve mahkemede mukayyed şurût-ı nâ-marzıyye-i fâsideniz ta'tîl ve tabtîl ve kıvâm-ı sâbık üzere câdde-i sâlifeden serimû 'adem-i tecâvüz ve şer' u kânûn ve evâmîr-i pâdişâhiye ve vâlîlere

itâ'at üzere hareket iderseniz ise cümlelerinizi 'afv u safh u istiğfârınızı Der'aliyye'ye ifâde ve 'afvınızı istircâ' iderim deyu ra'y ü te'mîn buyurub ve ahâlî-i belde kulları bi'l-cümle cevâb-ı savâblarında hâlâ me'zûn bi'l-iftâ fazîletlü Bolevî Hüseyin Efendi ve sâbık ve esbak fazîletlüyân el-hâc Sıbgatullâh Efendi ve Mehmed Mes'ûd Efendi vesâ'ir müderrisîn-i zevi'l-ihtirâm fâzılûn Mehmed Efendi ve Şâkir Süleyman Efendi ve Mustafa Efendi ve Refî' Beğzâde Mustafa Efendi ve Fâdıl Abdurrahmân Efendi ve 'Abîş Efendi ve Bekir Efendi vesâ'ir 'ulemâ' efendiler ve hânedân-ı Âmid'den İskenderpaşazâde Mehmed Sa'id Beğ ve silahşorân-ı hassa İsmail Ağa ve Hacı Yâsîn Ağa ve Serdâr-ı Âmid ser-turnây Ahmed Ağa ve ser-turnây Ömer Ağa ve yine ser-turnây Ömer Ağa ve ser-turnây Bekir Ağa ve ser-turnây Abdülbâkî Ağa ve ser-turnây hasan Ağa ve Haseki Hacı Yûsuf Ağa ve serdengeçdiyân Hacı Osmân Ağa ve Kâsım Ağa ve Hacı Hasan Ağa ve mîralay Mustafa Beğ ve ağa-yı gılmân Mustafa Ağa ve kâtib-i gilmân Hacı Mehmed Efendi ve bi'l-cümle takrîr-i kelâmlarında edâ'-i merâsim-i sem'an ve tâ'aten birle nesâyih ve te'kidât-ı müşârun ileyhi ve fimâ-ba'd 'adem-i kusûr ve şurûtât-ı muhdesei ibtâl birle cümlemiz merkez-i hadd ü hayyizinde 'adem-i tecâvüz ve dâ'ire-i vazîfesinden hâric harekete deverân itmemek şartıyla ve Devlet-i 'aliyyeden tevârüd iden şer'-i şerîf ve kânûna mutâbık evâmirin tenfzine sarf-ı makderet ve gayret ve ittifâk-ı ârâ ile cümlemiz dâmen-i sa'y ü ihtimâm ve dembân-ı gayret olduğımız şartıyla ve derûn-i şehirde ocaklu 'ale'l-'umûm esliha dakınmamak şartıyla hüsn-i harekete ve serimû şer' u kânûn ve itâ'at-i üli'l-emrde sebât ve 'adem-i muhâlefeti müte'ahhid ve kabûl idüb ma'âzanâllâhü te'âlâ ve hafezanallâh husûsât-ı müte'ahhidelerden nükûl ve nakz-ı 'ahd ve hılâf-ı rızâ harekete cesâret ve erbâb-ı mefsemete [19^b] tebe'iyet iderler ise, itmemek şartıyla işbu şurûtâtın birisi nakz u ref' olan şurûtâtın birisi lisâna alınur ise, cânib-i mîrîye iki yüz elli bin kuruş nezre müte'ahhid ve ber-minvâl-i muharrer 'amel ü hareket ideceklerimiz ve ta'ahhüdât-ı meşrûhalarımız ve işbu ta'ahhüd-i tâm ve huccet nezrimiz düstûru'l-'amel dutulub ve başmuhâsebeye kayd ü sebt olunması husûsını bir kıt'a huccet-i şer'iyye olunsun didiklerinde gibbe't-tasdîk hıfzan li'l-makâl mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fi'l-yevmi'l-hâdî 'aşera min-şehri Rebî'u'l-evvel sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [11 Rebî'u'l-evvel 1218]

Hüküm Özeti 43:

1298 senesi Rebî'ü'l-evvelinin 14. gününe değin Diyarbekir vilayeti masrafları mufassalan beyan olunup toplam 58695 kuruş tuttuğu ve bunun vilayet merkezi ve diğer kazalara yapılan taksimatını gösterir.

Hüküm 43:

İşbu bin iki yüz on sekiz senesinde vâki' Rebî'ü'l-evvelinin on dördüncü gününe gelinceye değin mesârifât-ı vilâyet ru'yet ve hesâb olundukda elli sekiz bin altıyüz doksan beş kuruş meblağa bâliğ olmağın meblağ-ı mezbûrun tevzî'i bâbında hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbekir vezîr-i âsaf-haslet müşîr-i müşterî-savlet devletlü 'inâyetlü mürüvvetlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa vefkallâhü te'âlâ bi'l-hayri mâ-yürîd vemâ yeşâ' efendimiz hazretlerinin taraf-ı düstûrânelerinden sâdır buyurulan buyuruldu-ı emr-i uslûbîleri vürûd itmeğin mücebince hâlâ Diyarbekir voyvodası 'umdetü'l-emâcid ve'l-ekârim hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan sa'âdetlü Sürûrî Efendi'nin bâ-mürâselât on bin kuruş saray ta'mîrine ve bin yüz yetmiş dört kuruş hasbe'l-mu'tâddan ziyâde mefrûşât masrûfâtı ve bundan akdem hinta husûsuna vesâ'ir masrûfât bin altıyüz yirmi iki kuruş ve mübâya'a husûsıçün tevârüd iden çukadar-ı hazret-i evliyâ-yı ni'am sadra'zamî İbrahim Ağa'ya hizmet altıyüz yirmi kuruş ve Bağdad'a hazîne getüren mübâşir Ağa'ya hizmet iki yüz seksen dört kuruş ve istimâlet-i veliyyü'n-ni'amî müşârun ileyh efendimiz hazretlerini getüren çukadar Ağa'ya hizmet yüz elli kuruş ve muktazî olan barud yirmi iki kuruş ve mübâya'a için tahsîline irsâl olunan İsâ Ağa'ya on kuruş hizmet ve saray ta'mîri husûsıçün vürûd iden ser-çukadar-ı hazret-i veliyyü'n-ni'amî Ağa'ya hizmet iki yüz kuruş ve bundan sonra sarây-ı 'âlinin ta'mîrine muktazî olan ve ber-vech-i peşîn ahzolunan altı bin altmış dört kuruş ve hazret-i veliyyü'n-ni'amî efendimizin zahîre buyuruldısını getüren İsmail Ağa'ya hizmet otuz kuruş cem'an yirmi bin yüz yetmiş altı kuruş ve müşârun ileyh hazret-i veliyyü'n-ni'amî efendimizin medîne-i Âmid'e teşrîf-i devletlerinde memleket tarafından verilen üç günlük ecnâs-ı zehâ'ir ve şa'îr bahâ yalnız yirmi bir bin kuruş ve zahîre-i mezkûre husûsıçün vürûd iden zahîreci Ağa'ya hizmet bin kuruş ve mehterbaşı Ağa'ya hizmet yediyüz elli kuruş ve sâbıkâ Diyarbekir voyvodası 'umdetü'l-emâcid ve'l-ekârim sa'âdetlü ser-bevvâbîn-i dergân-ı 'âlî el-Hâc Emîn Ağa'nın evvelen ve âhiren bâ-mürâselât matlûbâtı on iki bin altı yüz on iki kuruş ve bundan akdem maktûl

İbrahim Ağa'nın terekesinden memleket için istîdân olunan mebâliğden mütebakkî bin altı yüz kırk yedi kuruş ve bin beş yüz kuruş 'inâyettlü hâkim efendiye harc min-haysi'l-mecmû' yalnız elli sekiz bin altı yüz doksan beş kuruş mebâliğ cümle ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'ile medîne-i Âmid'in bi'l-cümle kazâ' ve nevâhî ve nefsi-i şehir esnâfına 'alâ-kadri'l-hısas tevzî' olunan defteridir ki ber-vech-i âtî beyân olunur. Hurrira fi't-târîhi'l-mezbûr li-seneti'l-merkûme.

Hisse-i nefsi-i şehir	39139 kuruş
Hisse-i şark u garb	1672 kuruş 8 para
Kazâ-i Hani	3343 kuruş 5 para
Kazâ-i Savur	3343 kuruş 5 para
Kazâ-i Hasankeyf ve Şîrî	3343 kuruş 5 para
Kazâ-i Tercil	3343 kuruş 5 para
Kazâ-i Telbesme	1672 kuruş 8 para
Kazâ-i Atak	1672 kuruş 8 para
Kazâ-i Cesefe	454 kuruş 2 para
Kazâ-i Mihrani	454 kuruş 2 para
Kazâ-i Bakos Beşat	133 kuruş
Kazâ-i Mefârikîn	133 kuruş
Cem'an	58695 kuruş yalnız elli sekiz bin altı yüz doksan beş kuruşdur.

[20^a]

Hüküm Özeti 44:

Diyarbakir vilayet masrafından 1218 senesi için 39130 kuruşun esnafa yapılan taksimatını gösterir.

Hüküm 44:

Tevzî'-i mezkûrdan esnâf hissesine isâbet iden otuz dokuz bin yüz otuz dokuz kuruş cümle ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'ile esnâf-ı mezkûr beynlerinde 'alâ-kadri'l-hısas tevzî' olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikrolunur. Hurrira fi't-târîhi'l-mezbûr li-seneti'l-merkûme.

Esnâf-1 bakkâlân	3131 kuruş	Esnâf-1 neccârân	782 kuruş 4 para
Esnâf-1 bezzâzân	3131 kuruş	Esnâf-1 berberân	782 kuruş 4 para
Esnâf-1 boyacıyân	3131 kuruş	Esnâf-1 körükciyân	782 kuruş 4 para
Esnâf-1 cilâhân	3131 kuruş	Esnâf-1 basmacıyân	589 kuruş 8 para
Esnâf-1 huffâfân	1956,5 kuruş	Esnâf-1 kavukciyân	589 kuruş 8 para
Esnâf-1 debbâğân	1956,5 kuruş	Esnâf-1 tütünciyân	589 kuruş 8 para
Esnâf-1 habbâzân	1956,5 kuruş	Esnâf-1 kahveciyân	589 kuruş 8 para
Esnâf-1 mutyâbân	978,5 kuruş	Esnâf-1 penbeciyân	393 kuruş 2 para
Esnâf-1 kuyumciyân	978,5 kuruş	Esnâf-1 aşciyân	393 kuruş 2 para
Esnâf-1 derziyân	978,5 kuruş	Esnâf-1 timurciyân	393 kuruş 2 para
Esnâf-1 sabunciyân	978,5 kuruş	Esnâf-1 bardakciyân	393 kuruş 2 para
Esnâf-1 'attârân	978,5 kuruş	Esnâf-1 kazzâzân	393 kuruş 2 para
Esnâf-1 na'lbandiyân	978,5 kuruş	Esnâf-1 serrâcân	393 kuruş 2 para
Esnâf-1 kazgancıyân	978,5 kuruş	Esnâf-1 mumciyân	393 kuruş 2 para
Esnâf-1 dellâlân	978,5 kuruş	Esnâf-1 kiçeciyan	192 kuruş 1 para
Esnâf-1 cenânân	978,5 kuruş	Esnâf-1 çilingirân	192 kuruş 1 para
Esnâf-1 'allâfân	978,5 kuruş	Esnâf-1 na'lçacıyân	192 kuruş 1 para
Esnâf-1 kasâbân	978,5 kuruş	Esnâf-1 eskiciyân	192 kuruş 1 para
Esnâf-1 palancıyân	782 kuruş 4 para	Esnâf-1 helvacıyân	192 kuruş 1 para
Esnâf-1 kılıçcıyân	782 kuruş 4 para		

Hüküm Özeti 45:

Diyarbakir kadısı Mehmed Sâlih Efendizâde Ahmed Es'ad Efendi'nin, Bolulu Hüseyin Efendi'nin vazifesini iyi yapıdığından dolayı onu azledip yerine Hacı Hasan Efendiyi müftî olarak tayin ettiğini bildirir emridir.

Hüküm 45:

'İzzet-me'âb el-Hâc Hasan Efendi kâmyâb ba'de's-selâm inhâ olunur ki

Âmid müftîsi Bolulu Hüseyin Efendi'nin 'adem-i hüsn-i sülûki tarafımıza inhâ ve senin haysiyet-i zâtîn olduğu ecilden me'zûniyetin iltimâs olunmağla mezbûr Bolulu Hüseyin Efendi hacrolunub yerine iftâya tarafımızdan sana izin virilmiştir. Gerekdir ki lede'l-istiftâ esahh-i akvâl-i e'imme-i Hanefiyye 'aleyhim rahmeti rabbi'l-beriyye ile iftâ idüb kütüb-i mu'tebereden nakl-i sarîh ve imzâlarında Âmid müftîsi olduğunu tasrîh eyliyesin ve's-selâm. Hurrira fi'l-yevmi's-sâdis 'aşera min şehr-i Saferu'l-hayr li-sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf.

El-fakîr Mehmed Sâlih Efendizâde Ahmed Es'ad 'ufiye 'anhümâ

[20^b]

Hüküm Özeti 46:

Hacı Mehmed Sâlih Efendi'nin Diyarbekir mahkemesine bâb nâibi olarak atandığına dair Diyarbekir kadısının emridir. 27 Rebî'ü'l-evvel 1218.

Hüküm 46:

‘İzzet-me’âb şerî’at-nisâb fazîletlü semâhatlü el-Hâc Mehmed Sâlih Efendi kâmyâb gibbe’t-tahıyyeti’l-behiyye inhâ olunur ki

Medîne-i Âmid’in umûr-ı ahkâm-ı şer’iyyesi ber-vech-i niyâbet bâ-mürâsele-i şer’iyye ‘uhde-i ‘âcizânemize ihâle buyurulmağın bir bâb nâ’ibi nasbı lâbüd olmağın cenâbınızın elyakıyyeti zâhir olmağın istihlâfına me’zûniyetim hasebiyle bâb niyâbet-i mezkûre tarafınıza ihâle ve tefvîz olunmuşdur. Gerekdir ki beyne’l-ahâlî icrâ-yı şerî’at-i Mustafevî idüb bâbda vâki’ olan de’âvî ru’yet ve câdde-i şer’-i Muhammediyyeden serimû inhirâfa cevâz göstürmeyüb müceb-i mürâsele birle ‘âmil olmanız me’mûldür. Fî 27 Rebî’ü’l-evvel sene 1218.

Hüküm Özeti 47:

Yarım kalmış, aynısı yukarıda 41. hükümde geçmişti, tekrarı karalama olsa gerek. 41. hükmün baş tarafını aynısı.

Hüküm 47:

Kıdvetü’l-‘ulemâ’i’l-muhakkıkîn ve ‘umdetü’l-fudalâ’i’l-müdakkıkîn el-muhtassu bi-mezîdi ‘inâyeti’l-meliki’l-mu’în Diyarbekir‘de vâki’ câmi’-i kebîr medresesinin yerinde Mûsile-i Süleymâniye i’tibârıyla müderrisi olan Mevlânâ es-Seyyid Mustafa ziyde-fazlühû tevkî’-i refî’-i hümâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki,

Sen ehl-i ‘ilm ve sâhib-i fazîlet olub her vechile müstehakk-ı ‘inâyet ve şâyeste-i ‘âtıfet oldığın.

Hüküm Özeti 48:

Başkâtib Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'ye kadının emridir. Diyarbekir mahkemesinin nöbetçisi olan Seyyid Abdullah azlolunup yerine Seyyid Sâlih'in tayin edilmesi emridir. 25 Rebî'u'l-evvel 1218.

Hüküm 48:

‘İzzet-me’âb şerî’at-nisâb hâlâ re’îsü’l-küttâb Sem’ânzâde semâhatlü Râmiz Mehmed Sa’dullâh Efendi kâmyâb gibbe’t-tahıyyeti’l-behiyye inhâ olunur ki

Âmid mahkemesinde bundan akdem nevbetçilik hizmetiyle müstahdem olan Seyyid Abdullâh hizmet-i mezkûreden bi-hasebi’l-iktizâ ‘azl yerine hizmet-i mezkûra elyakiyyeti tarafımıza ihbâr olunan işbu bâ’isü’l-mürâsele es-Seyyid Sâlih nâm kimesne nevbeti nasb u ta’yîn olunub savb-ı şer’-i kavîmden işbu mürâsele tahrîr ve isdâr olunmuşdur. Gerekdir ki merkûm Sâlih’i hizmet-i mezkûreye öteden beru geldiği vech üzere istihdâm itdirüb âharı müdâhâleden men’ eylemeniz me’mûldür. Fî 25 Rebî’u’l-evvel sene 218.

Hüküm Özeti 49:

Başkâtib Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'ye kadının emridir. Diyarbekir mahkemesinin eski tercümanı Ebûbekir Ağa'nın azlolunup yerine bu işe liyakati görülen İsmail Ağa'nın tercüman tayin edilmesi emridir. 15 Rebî'u'l-âhir 1218.

Hüküm 49:

‘İzzet-me’âb şerâfet-nisâb başkâtibimiz necâbetlü Râmiz Mehmed Sa’dullâh Efendi kâmyâb gibbe’t-tahıyyeti’l-behiyye inhâ olunur ki

Bundan akdem tercümânlık hizmetiyle müstahdem Ebûbekir Ağa bi’l-iktizâ ‘azl olunub yerine hizmet-i mezkûreye elyakiyyeti nümâyân olan İsmail Ağa nasb olunmuşdur. Gerekdir ki tercümân-ı mezkûrı öteden beru olageldüğü vech üzere zabt itdirüb rüsûmâtına âharı müdâhâle itdirmeyüb ber-mûceb-i mürâsele ‘âmil olası ve’s-selâm. Fî 15 Rebî’u’l-âhir sene 218.

Hüküm Özeti 50:

Diyarbakir valisi, kadısı, voyvodası ve yazılan husus için görevlendirilen hassa silahşorlarından Mîr Ahmed'e hitaben ferman suretidir. Öldürülen Diyarbakir eski kaymakamı İbrahim'in geride bıraktığı bütün mallara devlet el koymuştur. Bu malların toplanıp getirilmesi için de hassa silahşorlarından Mîr Ahmed Ağa gönderilmiştir. İbrahim Ağa'nın malından penbe vergisi olarak alınan 1500 ve memleket borcu içinde 3000 ki toplam 4500 kuruşun da halktan toplanıp diğer kalan malları içine katılarak İstanbul'a ulaştırılması emrolunmuştur.

Hüküm 50:

Düstûr-i mükerrerem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkibi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtufi'l-meliki'l-a'lâ Diyarbakir vâlîsi vezîrim Paşa edâ mellâhü te'âlâ iclâlehü ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve kîdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Diyarbakir voyvodası ziyde-mecdühû ve kîdvetü'l-emâsil ve'l-akrân bu husûs için mübâşir ta'yîn olunan hassam silahşorlarından mîr Ahmed ziyde-kadruhû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Bundan akdem katîlen fevt olub kâffe-i muhallefâtın cânib-i mîrîçün zabtına irâde-i seniyyem ta'alluk iden Diyarbakir kâimakâmı sâbık müteveffâ İbrahim'in muhallefât defterinde müteveffâ-yı merkûmun penbe bahâsından deyn-i memleket için virilen bin beş yüz ve memleket deyni olan üç bin kuruş ki cem'an dört bin beş yüz kuruşun tahsîli bâbında sâdır olan emr-i 'âlîşânım mahalline lede'l-vürûd mezbûr deyn-i sahîhleri olduğına eğerçi ahâlî ikrâr idüb [21^a] ancak sâlyâneleri Mart ibtidâsında olmağla meblağ-ı mezbûr vakt-i sâlyâne-i mezkûreye idhâl birle tevzî'ine ruhsat kâdî-i mûmâ ileyh i'lâmında tahrîr itmekle el-hâletü hâzihî Mart duhûli hayli müddet olmağla sen ki vezîr-i müşârun ileyhsin meblağ-ı mezbûr ahâlî-i merkûmenin a'zâr-ı vâhiyelerine i'tibâr itmeyerek ihtimâm-ı ra'y ü ma'rifetinle ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle 'alâ-eyyi-hâlin tahsîl ve Âsitâne-i sa'âdetime irsâl irsâl

olunmak fermânım olduğına hâssaten işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde meblağ-ı mezbûrun sâlyâne-i mezbûreye idhâl olduğu kâdî-i mûmâ ileyhin i'lâmında müstebân olmağla el-hâletü hâzihî Mart duhûl ideli hayli müddet olub meblağ-ı mezbûr ahâlî-i mezbûrenin a'zâr-ı vedî'alarına i'tibâr olunmıyarak inzımâm-ı ra'y ü ma'rifetin ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle 'alâ-eyyi-hâl tamâmen tahsîl ve serî'an Dersa'âdet'ime irsâl ve tesyîre bezl-i cidd-i himmet ve sarf-ı küll-i meknet eyliyesin ve sen ki mübâşir-i merkûmemsin tahsîl olduğının ve müşârun ileyhin inzımâm-ı ra'y ü ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ve mübâşeretinle tamâmen tahsîl ve ahz ve getürüb hazîne-i 'âmireme teslîme müsâra'at eyliyesin ve sen ki mevlânâ-i mûmâ ileyhsin sizler mûceb-i emr-i şerîfimle 'amel ü hareket eylemen bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur, buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sudûr.

Hüküm Özeti 51:

Âmid kazâsı arpalık olarak mevleviyeti uhdesinde olan Mehmed Sâlih Efendizâde Ahmed Es'ad Efendi, Âmid mahkemesine kadı olarak Şâkirzâde Mehmed Emîn Efendi'yi tayin etmiştir. Kendisine de dinin hükümlerini tatbîk etmesini, askerlerden ölen olur ise, hemen terekesini muhafaza altına almasını, mirasını da şeraite göre taksim etmesini emretmiştir.

Hüküm 51:

'İzzet-me'âb şerî'at-nisâb Mevlânâ Şâkirzâde Mehmed Emîn Efendi kâmyâb ba'de't-tahıyyeti'l-vâfiye inhâ olunur ki

Ber-vech-i arpalık mutasarrıf olduğumuz Âmid kazâsının umûr-ı şer'iiyesi işbu sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf şehir-i Cümâze'l-ülâsı gurrelerinden tarafımızdan kemâ-kân cenâbınıza ibkâ olunmuşdur. Gerekdir ki kazâ'-i mezbûrı gurre-i şehir-i merkûmdan zabt idüb beyne'l-ahâlî icrâ-yı ahkâm-ı şer'-i 'âlîde sa'y-i cemîl ve vâkı'a olan muhallefât-ı mevtâ-yı 'askeriyyeyi tahrîr ve terkîm ve beyne'l-verese bi'l-ferîzati's-şer'iiye tevzî' u taksîm eyleyüb câdde-i şerî'at-i garrâdan serimû inhirâfa cevâz göstermiyesin ve's-selâm. El-fakîr Mehmed Sâlih Efendizâde Ahmed Es'ad 'ufiye 'anhümâ.

Hüküm Özeti 52:

Âmid'de Seyyid Hasan vakfının mütevellisi olan Seyyid Hasan Ağa vefat etmiş, vakfa yeni mütevellî seçilmesi gerekmiş olup vakfiyenin meşrutasında erkek evlada geçeceği yazdığından merhûmun erkek evladı olan Seyyid Mehmed Ağa mütevellî nasbolunmuştur. 30 Zilhicce 1218.

Hüküm 52:

Medîne-i Âmid sâkinlerinden ser-muhzırân es-Seyyid Mehmed Ağa el-mükerrem gibbe't-tahıyyeti'l-vâfiye inhâ olunur ki

Medîne-i mezbûrede vâki' Seyyid Hasan evkâfı dimekle 'arîf evkâfa bundan akdem ber-vech-i meşrûtiyet mutasarrıf olan Seyyid Hasan Ağa fevt olub vakfiye-i ma'mûlün-bihâsına nazar olundukda ev[lâ]d-ı zükûra meşrûta ve silk-i evlâd-ı zükûrdan cenâbınızdan gayrı kimesne olmamağla ber-mûceb-i fetvâ-yı şerîfe evkâf-ı mezbûreye ber-vech-i meşrûtiyet mutasarrıf olmanız için savb-ı şer'-i kavîmden mürâsele tahrîr ve ısdâr ve yedine i'tâ olunmuştur. Bi-mennihî te'âlâ gerekdir ki evkâf-ı mezbûreye meşrûtiyet vechile mutasarrıf olub âhardan müdâhale itdirmiyesiz ve's-selâm.fî selh-ı Zilhicce sene 218.

El-fakîr Şâkirzâde Mehmed Emîn el-müvellâ'l-hılâfe Âmid el-mahrûse.

[20^b] Sayfa Boş

[22^a]

Hüküm Özeti 53:

Diyarbakir eyâletinin 1217 senesi Recebinin 5. gününden Rebî'u'l-evvelinin 6. günü târihine kadar mütesellim Surûrî Ahmed Efendi tarafından tahsil olunması gereken vâridâtını beyân eder.

Hüküm 53:

Bi-'avnihî te'âlâ cânib-i hazret-i zıllullâhîden ihsân ve tevcîh buyurılan eyâlet-i Diyarbakirin bin iki yüz on yedi senesi Recebû'l-ferdin beşinci gününden Rebî'u'l-evvelinin altıncı günü târihine kadar mütesellim Surûrî Ahmed Efendi tarafından bermu'tâd matlûbı olan vâridât-ı mu'ayyenemizi beyân ider.

16000 kuruş ber-mu'tâd bedel-i tayârât ve mu'ayyenât beher mâh ez-gayr-ı masrûfât
 2000 kuruş.
 20000 kuruş vâridât-ı mu'ayyenâtdan subaşılık sekiz mâhda bir mâh sâbıkı vech üzere.
 15000 kuruş vâridât-ı mu'ayyenâtdan ispenç-i zimmiyân
2500 kuruş esnâf-ı cilâhândan ayda üzere mu'ayyenesi.
 53500 kuruş
 10000 kuruş mâl-ı hazariyyeden taksît-ı evveli
 250 kuruş mâl-ı menzil tevzî'inden
 150 kuruş dem-i 'öşr Îsâ ma'rifetiyle
1500 kuruş cizye ve 'avârız küşâdiyyesi ber-mu'tâd
 65400 kuruş
 120 kuruş kal'a yoklamasından ber-mu'tâd
 120 kuruş Mumciyân ve şekerçiyân esnâfından 'îdi's-salleynde
 880 kuruş şıracı esnâfından
66520 kuruş
 900 kuruş tâcirlerden toprakbasdı rüsûmı 3
 1000 kuruş Şeyhbezenli kalemiyesinden
 500 kuruş tulum vâridâtı bahârda kelecilerden
 500 kuruş habbâzân esnâfından topuz gadân 'â'idâtı
1500 kuruş Siverek kazâ ve nevâhîleri kışlası
 70920 kuruş
 500 kuruş Mart'da kol mukâta'ası fûruhtundan alınan
 250 kuruş Muharrem tevzî'inden
 1600 kuruş cellâhlar mâddesinden ücret bâ-ma'rifet-i Şâkir Süleyman Efendi
50 kuruş Yüksek furun kurbunda kazârâ hemşîresini katliden kefereden dem-i 'öşr
 73320 kuruş
 1500 kuruş nefis-i şehir mâl-ı hazariyye taksîtından
 1000 kuruş Mardin taksît-i sâni mâl-ı hazariyyesinden
 350 kuruş Tercil kazâsı hazariyyesinden Hüseyin Çukadar ma'rifetiyle
400 kuruş Atak hazariyyesi taksît-ı sânisinden
 76570 kuruş
 650 kuruş Siverek taksît-ı sâni hazariyyesinden tatar Hacı Mustafa yediyle
 5686 kuruş Teşrîn-i evvel ibtidâsından mâh-ı Haziran'ın yirmi ikinci gününe kadar bâ-
 ma'rifet-i Osmân Efendi gümrük nezâreti hâsılâtı
12500 kuruş boğca bahâ ve harc-ı bâb ber-mu'tâd
 95656 kuruş
63618,5 kuruş teslîmât-ı hazîne fûrû-nihâde şüd.
 32037,5 kuruş.

Bin iki yüz on yedi senesi mâh-ı Recebü'l-ferdinin beşinci gününden Rebî'u'l-
 evvelinin altıncı günü târîhine kadar bâlâda bast u beyân olduğu vech üzere hâlâ
 Diyarbekir vâlisî devletlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa yesserallâhü te'âlâ bi'l-
 hayri mâ-yürîd vemâ-yeşâ' hazretlerinin mütesellimi Surûrî Ahmed Efendi ma'rifet-i
 şer'ile taraf-ı sa'âdetlerinden muhâsebesine me'mûr olan ile ba'de'l-muhâsebe müddet-i
 merkûmede zimmetinde müctemi' olan doksan beş bin altı yüz elli altı kuruşdan altmış

üç bin altıyüz on sekiz buçuk kuruş ba'de'l-edâ zimmetinde bâkî kalan otuz iki bin otuz yedi buçuk kuruş olduğu işbu mahalle şerh virildi.

Harrara hâzâ'd-deftere's-sahîh bi-ma'rifeti'l-ahâlî ve bi-ma'rifeti's-şer' ve bi-ma'rifeti Şâkirzâde Mehmed Emîn el-müvellâ'l-hılâfe be-medîneti Âmid el-mahrûse 'ufiye 'anhü'l-beriyye.

[22^b]

Hüküm Özeti 54:

Eski Diyarbekir voyvodası Hacı Mehmed Emîn Ağa vasıtasıyla mütesellim Surûrî Ahmed Efendi'nin yapmış olduğu hazîne teslîmâtı beyân olunmaktadır.

Hüküm 54:

Bâ-ma'rifet-i hâkimü's-şer' efendi ve voyvoda-i esbak el-Hâc Mehmed Emîn Ağa ma'rifetleriyle mütesellim-i merkûmun tarafından hazîne teslîmâtını beyân ider.

250 kuruş 'an-mâl-i kışlak
294 kuruş bahâ'-i katar ve esb-i Diyarbekir ra's 20
200 kuruş fûruht eylediği câriye bahâsı dellâl başı
200 kuruş Kontuş Sammür kürk 4 aded
157 kuruş hazîneye teslîm olunan kürk 12 aded
1101 kuruş
25 kuruş kimyônî şal bahâ
15 kuruş Kirâke ve ferâce 2 aded
35 kuruş simli peşto 1 çift
35 kuruş def'a bir aded şal bahâ
150 kuruş kakum kürk 1 aded
1226 kuruş
100 kuruş def'a şal bahâ
150 kuruş Mushaf-ı şerîf ve Şifâ'-i şerîf hediyyesi
240 kuruş 'an-nakdin teslîm
557 kuruş def'a 'an-nakdin
13416 kuruş
1837 kuruş hâlâ voyvoda İbrahim Efendi tarafından havâlesi
350 kuruş raht bahâsı
639 kuruş mevcûdî olan altun ve beyâz akçe
75 kuruş kehribâ bahâsı
16317 kuruş
400 kuruş sîmlü raht ve gâşiye ve dakım
400 kuruş 'an-nakdin teslîm

300 kuruş Şişhâne ve uzun tüfenk 2 aded
129 kuruş tabaklardan mâ'adâ olan bakır bahâsı
17547 kuruş
250 kuruş kebîr başlı kubbe çadır ma'a-tozluk 2 aded
150 kuruş dorı esb 1 aded sırmalı haşe 1 aded balta 1 aded
180 kuruş sîmli kılıç simli peşto 1 çift sîmli kabaralu kabak 1 çift
50 kuruş sîm çevkân ve kemer ve 'asâ
18177 kuruş
25 kuruş yalduzlı askı bahâsı
70 kuruş sof gümüşî ferâce
80 kuruş bir def'a rub'iyye teslim
750 kuruş mehterhâne için istîcâr eylediği bârgîr kirâsı 'an-Diyarbakir ilâ-Halebi'ş-
Şehbâ
19102 kuruş
350 kuruş bahşîşât-ı mehterhâne
242 kuruş al çuka 28,5 zirâ', 8,5 zirâ' mehterhâne için
54 kuruş mezkûr çuka için bez 13 top, bâ-yed-i bedestân kahyası
45 kuruş eşyâ'-i mezkûreye üstâdiye
19793 kuruş
17 kuruş mehterhâne derileri
40 kuruş mehterbaşuya hıl'at kürk bahâsı
13 kuruş mehterhâne çavuşuna nîş
13 kuruş kiracı başuya nîş
19876 kuruş
14 kuruş mehterbaşuya eğer 1 aded
20 kuruş mehterbaşuya raht bahâsı
14 kuruş nakaralara deri ta'mîri
10 kuruş cedîd nakkare 1 çift
19934 kuruş
22 kuruş sirâciyye ve mübâya'a olunan harc ve kiçe
700 kuruş Diyarbakir'e duhûlümüzde virdiği bahşîşât için
80 kuruş yevm-i mezkûrda teşrîfât için bâ-yed-i çavuş kethudâsı
40 kuruş vekîlharçlarca teslim
20776 kuruş
247 kuruş mihmândârımız Kâdızâdeye boğça bahâsı
35 kuruş hâs tablaya üç def'a 'alef bahâsı
2650 kuruş dîvânegâna virilen mândeleri bâ-ma'rifet-i tarakbaşı
800 kuruş Hacı Abbâs Ağa'nın çadırlar için teslimi
24508 kuruş

[23^a]

Sahîfe-i evvelîden menkûl cem'-i yekûndür.

24508,5 kuruş

150 kuruş kal'a câmi'ine tefrîş olunan kaliçe bahâ

1000 kuruş çadırların i'mâline debîrler mübâya'asıçün

800 kuruş çifte tatarlara harc-ı râh

25 kuruş Tabîb Karyakaya harc-ı râh

26483,5 kuruş

100 kuruş Mardin voyvodası âdemine in'âm
50 kuruş def'a vekîlimizce teslîm
7,5 kuruş Ma'dene giden sâ'îye ücret
90 kuruş yine vekîlimizce teslîm
26731 kuruş
63 kuruş mübâya'a olunan ray istimâlları 60 kuruş ve hinta nakliyesi 3 kuruş
50 kuruş vekîlimizce teslîm
75 kuruş vekîlimizce teslîm olunan pirinç 50 batman
26919 kuruş
58 kuruş Diyarbekir'den orduya naklolunan nân-ı 'azîz ve katrân ve çuval
64,5 kuruş orduya çadır tenepleri için kendir 4 top 10 direk
35,5 kuruş kebîr kendir 30 top ma'a-depelik ve kazık
35 kuruş devlet-i 'aliyye mübâşirlerine şilte 3 aded yasdık 3 aded
27112 kuruş
1000 kuruş Mardin cânibinden nakl-i zahîre bahâ
1500 kuruş cizye ve 'avârız küşâdiyesi
200 kuruş bâ-yed-i kethudânın
352,5 kuruş kara ile Diyarbekir'e emîn-i şa'îr Ağa'ya teslîm
30164,5 kuruş
15000 kuruş Haleb'den havâle mukaddemâ
12500 kuruş memleket sâlyânesi Sürûrî'nin matlûbâtından
12000 kuruş bâ-tahvîl Âsitâne'ye Somcılar Hanı'nda taraf-ı buğdiserden havâle
69664,5 kuruş
100 kuruş Arabbeği Yûsuf Ağa'nın şa'îr akçesi reddiye
69364,5 kuruş
4800 kuruş Musullı Hacı Abbâs'a olan deyni
64564,5 kuruş
500 kuruş tabîb Yuhanna oğlu Danyale deyni
64064,5 kuruş
446 kuruş hesâbın beheri fûrû-nihâde şüd
63618,5 kuruş
63618,5 kuruş matlûbâtdan fûrû-nihâde olunmuştur.
12000 kuruş bâlâda Âsitâne'de somcılar hanında tarafından olunan poliçe kabûl
olmayub girüye reddolmağla müşârun ileyhin zimmetine geçmiştir. Fûrû-nihâde
olundığı işbu mahalle şerh virildi gaflet olunmaya.
51618,5 kuruş.

[23^b]

Hüküm Özeti 55:

Diyarbakir kadısı, ahalinin ulema, meşayih ve diğer önde gelenleri ve devlet memurları vesaire hitaben ferman suretidir. Diyarbakir eyâleti valiliği kendisine verilen eski Kudüs valisi Mehmed Paşa yeni vazifesine giderken mükemmel hazırlık ve askerle yola çıkmış, karşı tarafta da bunun için hazırlık yapılmasını emretmişti. Ancak

Diyarbakir hali karışık ve merkez etrafında hep eşkıyalar mekân tuttuğundan vaziyetin hassas olduğu ve halkın fakirliği dolayısıyla çok kalabalık gelindiğinde bunların icab eden ihtiyaçlarını görülmesinde zorluk çekileceğini öne sürerek o vakitki Diyarbakir kadı, mütesellim ve diğer yüksek memurlar valinin daha az askerle gelmesini teklif etmişlerdir. Bunun üzerine vali onlara hitaben yukarıdaki 42 numaradaki cevabı yazdıktan başka İstanbul'a da vaziyeti bildirmiştir. Bunun üzerine gelen fermanla, Diyarbakirin karışık halinden dolayı bu defalık valinin böyle gelmesine izin verildiği, bundan sonra gelecek Diyarbakir valileri 300'den fazla adam getirmemesi emrolunmuştur. Ayrıca eğer valiye karşı gelinirse ve emrine itaat edilmezse akıbetlerinin fena olacağı da bildirilmiştir.

Hüküm 55:

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve mefâhiru'l-'ulemâ'i'l-muhakkıkîn Diyarbakir'de vâki' 'ulemâ ve sulehâ ve meşâyih ziyde-'ilmühüm ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân yeniçeri zâbiti ziyde-mecdühû ve mefâhiru'l-emâsil ve'l-akrân vücûh-i memleket ve iş erleri ziyde-kadruhüm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki,

Diyarbakir eyâleti bundan akdemce Kudüs-i şerîf sancağı mutasarrıfı sâbık düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem vezîrim Mehmed Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehûye tevcîh ü ihsân-ı hümâyûnum olmağla mükemmel ve muntazam dâ'ire ve etbâ'ı ile olduğu mahalden hareket ve serî'an mansıbına varub zabt u rabt-ı memleket ve evâmir-i 'aliyyemle muhavvel-i 'uhde-i ihtimâmı kılınan kâffe-i mehâmm ve husûsâtı tesviye ve tanzîme ihtimâm ve dikkat eylemesi husûsı me'mûriyetini şâmil şeref-yafte-i sudûr olan emr-i şerîfimde müşârun ileyhe tavsiye ve tenbîh olundığına nazaran müşârun ileyh dahi muktezâ-yı me'mûriyeti üzere Halebü's-şehbâ pîşgâhından hareket ve kat'-ı menâzil iderek 'ayntâb merhalesine vürûdunda pend ü nesâyihî hâvî siz ki mevlânâ vesâ'ir mûmâ ileyhimsiz size hitâben tastîr ve tesyîr eylediği buyuruldısı lede'l-vusûl harâbiyetinden bahisle makarr-ı vülât olan mahallin üç yüz mikdârı dâ'ireyi mütehammil mahallerini ta'mîre mübâşeret itmiş olduklarınızı ve

belde-i mezkûrenin ziyâde dâ'ire idâreisne tahammüli olmadığından hemen üç yüz nefer dâ'iresi halkıyla duhûli mültemis ve matlûbunuz idüğünü ve hayta ve arnavud tâ'ifesinden ve müteveffâ Hüseyin Paşa etbâ'ından müteneffir olduklarınızdan olmakûlelerin dâ'iresinde istihdâm olmamasını ve mukaddemen derbâr-ı merhamet-mekârime keyfiyyât ve hâl-i perîşâniyetiniz bâ-ma'rûzât lede'l-inhâ fîmâ-ba'd Diyarbekir vâfileri hemen üç yüz mikdârı kapusu halkıyla makarr-ı vülât olan mahalde ikâmet eylemeleri bâbında emr-i 'âlî sudûr itmiş olduğunu nâtık cânib-i müşârun ileyhe gönderdiğiniz 'arz u mahzarı bu def'a müşârun ileyh tarafından derbâr-ı 'atûfet-karârıma takdîm ve olbâbda emr-i şerîfim sudûrî tahrîr u terkîm olunmuş eyâlet-i Diyarbekir'in derûnı ve bîrûnı 'aşâ'ir ve harâmzâde makûleleriyle memlû olub eyâlet-i merkûmenin zabt u rabtı ve sekene-i memleketin himâyet ve sıyânet ve mârrîn ve 'âbirînin vesâ'ir ebnâ'-i sebîlin tahsîl-i emniyetleri beher hâl vâlî-i vilâyetin mükemmel ve muntazam dâ'iresi halkıyla husûle geleceği zâhir ve fîmâ-ba'd vâlî olanların kapusu halkı üçyüz neferden ziyâde olmasun deyu emr-i şerîf virildiğinin kaydı bulunmadığı ahkâm-ı kuyûdâtından müstebân ve bâhir olmağla muktezâ-yı me'mûriyeti üzere mükemmel ve muntazam kapusu halkıyla Diyarbekir'e duhûl ve zabt u rabt-ı memleket ve himâyet ve sıyânet-i fukarâ-yı ra'iiyyet ve def' u ref'-i erbâb-ı şurûr ve mefsedet ve tahsîl-i emniyet-i turuk ve mesâlike ihtimâm ve dikkat eylemesi husûsı bu def'a müşârun ileyhe mahsûs emr-i şerîfimle tenbîh ve te'kîd olmağla siz dahi müşârun ileyhin ra'y ü rızâsına muvâfakat ve eğer hılâf-ı fermân 'adem-i itâ'at sûretlerini izhâr ider iseniz cebren idhâl olunub menşe'-i fesâd olanların haklarından gelineceği bî-iştibâdır. Ana göre 'amel ü harekete ihtimâm ve dikkat eylemeniz fermânım olmağın tenbîhen ve ihtimâmen ve tahzîren ve tevbîhan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve ile irsâl olunmuştur. İmdi müşârun ileyhin her hâlde ra'y ü rızâsına muvâfakat ve emr u irâdesine mütâba'at iderek tahsîl-i rızâ-yı şâhâneme bezl ü sa'y ü ihtimâm eylemeniz matlûb-i kat'î-i mülûkânem olduğu ve hılâf-ı emr ve rızâ harekete bir vechile rızâ-yı şâhânem olmadığı ve eğer tenbîhât-ı şâhânemin hılâfı müşârun ileyhe 'adem-i itâ'at sûretlerini izhâr itmek ihtimâliniz olur ise, beher hal cebren idhâl olunub menşe'-i fesâd olanların bilâ-imhâl haklarından gelineceği [24^a] musammem ve mukarrer idüğü ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer 'amel ü hareket ve infâz-ı hükmi münîfim ve tahsîl-i rızâ-yı şâhânem ikdâm ve mübâderet ve hılâf-ı fermân ve muğâyir-i rızâ ve

münâfi-i tenbîhât-ı şâhânem vaz'a cesâretle mazhar-ı eşedd-i 'ıkâb olmakdan ziyâde hazer ü mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hüküm vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûniyle 'amel ve hareket ve hılâfindan be-gâyet tehâşî ve mücânebet eyliyesiz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fî evâ'il-i şehr-i Rebî'u'l-evvel sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf [1 Rebî'u'l-evvel 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 56:

Diyarbakir valisi, kadısı, kazâ kadı ve naibleri ve bu husus için görevlendirilen hassa silahşorlerinden Seyyid Abdülkâdir'e hitâben fermanıdır. İzmirden başka bütün Devlet-i Aliyye vilayetlerinde satılacak fişenk, saçma, çubuk ve külçenin satılması Dârüssaâde ağası ve Haremeyn evkâfı nâzırı Bilal Ağa'nın nezâretinde olan evkâfdan İstanbul'daki Sultân Mustafa Hân evkâfindan Üsküdâr'daki saçmahâne işletmesine tahsis edilmiştir. Her vilayet kendi içinde seçeceği muhtarı İstanbul'a gönderip ihtiyaç miktarını buradan almaktadırlar. Ancak son zamanlarda bu nizam bozulmuş, vâkıftan temessük ve izni olmıyanlara saçma, fişenk vesairi başıboş kimselere sattıklarından asayiş de bozulmaktadır. Bu sebeple bundan sonra her vilayette saçma vesairin imali, yurtdışından gelenlerden satın alınması ve yurtiçinde satılması vilayetin seçeceği muhtar eliyle yapılacaktır. 1218 senesi Diyarbakir eyâleti saçmacılığı Muharremi başından nizâma bağlanmış ve vâkıf tarafından her sene Muharrem başında temessük alan ve ahalinin seçtiği muhtâra tahsis edilmiştir. Muhtar haricinde hiçbir kimse fişenk, külçe kurşun ve cıva satmayacaktır.

Hüküm 56:

Düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkibi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtufi'l-meliki'l-a'lâ Diyarbakir vâlisi vezîrim Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehü ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi

‘inâyeti’l-meliki’l-mu’în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ’iluhû ve ve mefâhiru’l-kuzât ve’l-hukkâm me’âdinü’l-fezâ’il ve’l-keâm Diyarbekir eyâletinde vâki’ kazâların kâdîları ve nâ’ibleri ziyde-fazluhüm ve mefâhiru’l-emâsil ve’l-akrân bu husûsa mübâşir ta’yîn olunan silahşorân-ı hassadan Seyyid Abdülkâdir ve yeniçeri zâbiti vesâ’ir iş erleri ziyde-kadruhüm tevkî’-i refî’-i hümâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki,

İftihâru’l-havâss ve’l-mukarrebîn mü’temedü’l-mülûk ve’s-selâtin muhtârü’l-‘izzî ve’t-temkîn bi’l-fi’il Dârü’s-sa’âde ağası olub Haremeynüş-şerîfeyn evkâfi nâzırı olan Bilal Ağa dâme-‘ulüvvühû dîvân-ı hümâyûnuna ‘arz gönderüb taht-ı nezâretinde olan evkâfdan İslambol‘da vâki’ merhûm ve mağfûrun leh Sultân Mustafa Hân tâbe-serâhü evkâfi mukâta‘âtından Üsküdâr‘da kâ’in saçmahâne kârhânesi mukâta‘ası seyyidetü’l-muhadderât ikliletü’l-muhassanât tâcü’l-mestûrât zâtü’l-‘ulâ ve’s-se‘âdât hemşîre-i muhteremem Peymân Sultân dâmet-‘ismetühâ ve zâdet-‘iffetühânın vâlidesi mefharetü’l-muhadderât dâmet-‘iffetühânın ‘uhdesinde olub kârhâne-i mezkûre hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn tahsîs olunan saçma ve fişenk ve çubuk ve külçe ve müste’men sefinesiyle vürûd iden ecnâs-ı kurşun nefsi-i İzmir‘den mâ‘adâ cemî‘-i memâlik-i mahrûsemde olan eyâlet ve elviye derûnunda kâ’in kazâ ve nevâhî ahâlîleri beher sene memleketlerinden birer kimesne muhtâr nasb ve mukâta‘a-i mezkûre mutasarrıfî tarafından zabt-ı temessüki ahz ve mücebince evâmîr-i ‘aliyyem ısdâr ve sâlifü’z-zikr cümlelerin muhtâr nasb eylediği kimesne bir dükkân küşâd ve i‘mâl ve fûruht ve ahz u kabz kendüye tahsîs kılınmak şartıyla iken müddet-i medîdeden beru şurût-ı mezkûreye ri‘âyet olunmayub ve cânib-i vakf-ı şerîfden temessük ahzine ‘adem-i ri‘âyet ve bildikleri gibi i‘mâl ve isnâ’ ve bâğî ve tâğî kimesnelere fûruht ile şîrâze-i nizâm-ı mukâta‘aya halel târî ve îrâd-ı vakf-ı şerîfin kesr ü tedennîsine mü‘eddî olduğından bu misillü cesîm vakf-ı şerîf îrâdı kesr u noksân terettübünden vikâye ve himâye lâzımeden olmağın binâ’en‘aleyh Diyarbekir eyâleti ve tevâbi‘i saçmacılığı işbu bin iki yüz on sekiz senesi Muharremi guresinden nizâma rabt ve cânib-i vakf-ı şerîfden beher sene Muharrem guresinden temessük ahz ve ahâlî-i memleketden bir muhtâr nasb ve şurût üzere âhar kimesnelere fişenk ve külçe kurşun ve cıva fûruhtundan mübâ‘adet ve yed-i vâhideden fûruht ve beher sene taraf-ı vakfdan temessük ahz ve mücebince emr-i ‘âlîşân ısdâr ve yedinde temessük olmadıkça ahz ü ‘atâ olunmamak için ekîden tenbîh ve mütenebbih olmyanların isim ve şöhretleriyle bi’l-i‘lâm Dersa‘âdet‘ime inhâ olunmak üzere emr-i şerîfim sudûrını Sultân-ı müşârun ileyhânın

kethudâsı hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûnumdan iftihâru'l-emâcid ve'l-ekârim Ahmed Câvid Beğ dâme-mecdühû bâ-takrîr inhâ itmekle hazîne-i 'âmirem defterlerine mürâca'at olundukda vakf-ı mezbûr mukâta'âtından [24^b] Üsküdârda kâ'in saçmahânenin kârhânesinde saçma ve fişenk ve findık kurşunu i'mâl ve isnâ' olunub İslambol ve İzmir'den gayrı Rumili ve Anadolu ve memâlik-i mahrûsemde saçmahâne ihdâs olunmayub ve ideri olur ise, ma'rifet-i şer' ile men' u def' olunmak ve müste'men tâ'ifesinin getürdükleri saçma kurşunu râyici üzere kârhâne-i mezkûre mutasarrıfı tarafına virüb âhara virilmemek bâ-hatt-ı hümâyûn düstûru'l-'amel tutulan şurûtundan olmağla hılâf-ı şurût harekete cesâret idenler ma'rifet-i şer' ve ta'yîn olunan mübâşir ma'rifetiyle men' u def' olunub mütenebbih olmaz ise, isim ve şöhetleriyle Der'aliyye'me 'arz u i'lâm olunmak bâbında evâmir-i şerîfem virilü geldiği Harameyn-i Şerîfeyn muhâsebesinde mukayyed olmağla takrîri ve şurût mücebince 'amel olunub ağa-yı müşârun ileyhin 'arzı mücebince şeref-rîz-i sudûr olan işbu emr-i celîlü'ş-şânımın mücebi icrâ ve hılâfına hareket idenlere tenbîh ve mütenebbih olmyanların te'dîb ve gûşmâleriçün Der'aliyye'me isim ve şöhetleriyle i'lâm olunmak bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına i'lâm itmeğin imdi i'lâmı mücebince 'amel olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere ağa-yı müşârun ileyhin 'arzı mücebince şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i celîlü'ş-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûniyle 'âmil olub hılâfından ihtirâz eyliyesiz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fi'l-ıyevmi's-sânî 'aşera min Zilka'de sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [12 Zilka'de 1217].

Hüküm Özeti 57:

Diyarbakir valisi, kadısı, voyvodası ve voyvodası ve bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan hassa silahşorlarından Mîr Hamdullâh'a hitâben fermandır. Öldürülen eski Diyarbakir kaymakamı İbrahim'in geride kalan bütün mallarına devlet adına el konulması emrolunmuştur. Mevtaya borcu olanlardan tahsili lazım gelen 16326 kuruş tahsil edilmemiş, Diyarbakir ahalisi de bu borçların çoğunun suçlara verilen cezalar

olduğunu bildirmişlerdir. Ancak borç kesin olarak sabit olduğundan tahsîli katî olarak padişah tarafından emrolunmuştur. 30 Zilhicce 1217.

Hüküm 57:

Düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıbi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtıfı'l-meliki'l-a'lâ Diyarbekir vâlîsi vezîrim Paşa edâ mellâhü te'âlâ iclâlehü ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şer'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Diyarbekir voyvodası ziyde-mecdühû ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân bu husûs için mübâşir ta'yîn olunan hassam silahşorlarından Mîr Hamdullâh ziyde-kadruhû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Bundan akdem katîlen fevt olub kâffe-i muhallefâtının cânib-i mîrîden zabtına irâde-i seniyyem ta'alluk iden Diyarbekir kâimakâmı sâbık müteveffâ İbrahim'in muhallefâtı defterinde müteveffâ-i merkûmun zimemât deyu topdan tahrîr olan on altı bin üçyüz yirmi altı buçuk kuruş her kimlerin zimmetlerinde ise, müfredât üzere defteri irsâl olunmak bâbında işbu sene-i mübâreke evâsıt-ı Cümâze'l-ülâsında sâdır olan emr-i şerîfim mahalline lede'l-vürûd müteveffânın hıyn-i fevtinde zimemât ashâbından mevcûd olanlar külliyyen inkâr itmiş olduklarını ve mutâlebe olunan mebâliğin ekseri cerâyim makûlesindedir deyu ahâlî huzûr-ı şer' de ihbâr eylediklerini Diyarbekir kâdîsı bir kıt'a i'lâmında tahrîr itmeğin meblağ-ı mezbûr mukaddemâ vürûd iden muhallefât defterine nazaran zimemât-ı sahîhadan olub bi-eyyi-vechin-kân tamâmen ve kâmilen tahsîli matlûb-ı kat'î-i mülûkânem olmağla sen ki vezîr-i müşârun ileyhsin meblağ-ı mezbûr on altı bin üç yüz yirmi altı kuruş her kimler zimmetlerinde ise, a'zâr-ı vâhiyelerine kat'an i'tibâr itmeyerek 'alâ-eyyi-hâl inzımâm-ı ra'y ü ma'rifetin ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle tamâmen tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen memhûr ve mûmzâ müfredât defteriyle ma'an Dersa'âdet'ime irsâl eylemen fermânım olmağın hâssaten işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde meblağ-ı mezbûr mukaddemâ vârid olan muhallefât defterine nazaran zimemât-ı sahîhadan olub bi-eyyi-hâl tahsîli matlûb-ı mülûkânem idüğü ma'lûmun

oldukda meblağ-ı mezbûr on altı bin üç yüz yirmi altı kuruş kimlerin zimmetlerinde ise, a'zâr-ı vâhiyelerine i'tibâr itmeyerek 'alâ-eyyi-hâlin inzımâm-ı ra'y ü ma'rifetin ve ma'rifet-i şer' ile tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen memhûr ve mûmzâ defteriyle ma'an Dersa'âdet'ime irsâle bezl-i cidd-i himmet eyliyesin ve sen ki mübâşir-i merkûmsun me'mûr-i tahsîli olduğın meblağ-ı mezbûrî müşârun ileyhın inzımâm-ı ra'y ü ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ve mübâşeretinle tamâmen tahsîl ve ahz ve götürüb hazîne-i 'âmireme teslîme müsâra'at eyliyesin ve sen ki mevlânâ ve voyvoda-i mûmâ ileyhimâsız sizler dahi mûceb-i emr-i şerîfimle 'amel ü hareket eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuştur.

[25^a] Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i 'âlîşân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi birle 'âmil olasız. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fî selh-ı Zilhicce sene seb'a 'aşera ve mi'eteyn ve elf [30 Zilhicce 1217]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

Hüküm Özeti 58:

Diyarbakir valisi, kadısı, voyvodası ve voyvodası ve bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan hassa silahşorlarından Mîr Hamdullâha hitâben fermanıdır. Öldürülen eski Diyarbakir kaymakamı İbrahim'in geride kalan bütün mallarına devlet adına el konulması emrolunmuştur. Gönderilen mübâşirle daha önce hazırdaki malları alınıp İstanbul'a getirilmiş idi. Bakkal esnafı diğer alacaklılar kendi paralarını almışlardır. Hâlbuki bu gibi ölüp de malına devlet tarafından el konulanların alacaklılarında uygulanan kanuna göre alacaklılar İstanbul'a gelip haklarını ispat ettikleri halde alacakları İstanbulda verilmektedir. Bu sebeple kanuna göre hareket edilip eldeki 8984,5 kuruş paranın İstanbul'a gönderilmesi emrolunmaktadır. 30 Zilhicce 1217

Hüküm 58:

Düstûr-i mükerrerem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıbi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mûmehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtıfı'l-meliki'l-a'lâ Diyarbakir vâlîsi vezîrim Mehmed Paşa edâmellâhü te'âlâ

iclâlehû ve akzâ kuzâtî'l-müslimîn evlâ vülâtî'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfî'u'l-a'lâmi'ş-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Diyarbekir voyvodası el-Hâc Mehmed ziyde-mecdühû ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân bu husûsiçün mübâşir ta'yîn olunan hassam silahşorlarından Mîr Hamdullâh ziyde-kadruhû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Bundan akdem katîlen fevt olub kâffe-i muhallefâtın cânib-i mîrîden zabtına irâde-i seniyyem ta'alluk iden Diyarbekir kâimakâmı sâbık müteveffâ İbrahim'in muhallefâtından mukaddemâ mübâşir yediyle 'aynen Dersa'âdet'ime vârid olan eşyâsından mâ'adâ mahallinde fûruht olunan zehâ'iri bahâlarından ve tahsîl olunan zimemâtdan gayr-ı ez-mesârif hıyn-i vürûdına kadar voyvoda-i mûmâ ileyhe emâneten teslîm olunan dokuz bin dokuz yüz seksen dört buçuk kuruş voyvoda-i mûmâ ileyhden müteveffâ-yı merkûmun mukaddemen vârid olan muhallefât defterinde tahrîr olunduğı üzere fûruht olunan yedi bin yedi yüz otuz sekiz kuruş muhallefât bahâsını müteveffâ-yı merkûmun ashâb-ı düyûnı alacaklarına mahsûben yedlerinde tevkîf itmeleriyle bu makûle fevt olub muhallefâtı cânib-i mîrîden zabt olunanlardan alacak iddi'â idenlerin kendüleri veyahud vekîlleri Dersa'âdet'ime isbât-ı müdde'â itmedikce muhallefât-ı müteveffâdan bir para virilmemek kâ'ide-i mer'iyeden olduğundan bahisle ashâb-ı düyûn kendüleri veyahud vekîlleri Dersa'âdet'ime gelüb başbakı kuli muhâsamasıyle mîrî kâtibi huzûrında müdde'âlarını ba'de'l-isbât mezbûr yedi bin yedi yüz otuz sekiz kuruş ashâb-ı düyûndan tamâmen tahsîl ve Dersa'âdet'ime irsâl olunmak bâbında işbu sene-i mübâreke evâsıt-ı Cümâze'l-ûlâsında başka başka evâmir-i şerîfem ısdâr ve tisyâr olunmuşdı. El-hâletü hâzihî Diyarbekir tarafından vârid olan mefâhiminde voyvoda-i mûmâ ileyh 'indinde olan sâlifü'z-zikr dokuz bin dokuz yüz seksen dört buçuk kuruş Dersa'âdet'ime irsâl eylemek üzere iken müteveffâ-yı merkûmun ashâb-ı düyûnı bunu irsâle mûmâna'at eylediklerine binâ'en tevkîf olunduğın ve zikrolunan emr-i 'âlîşânımın vürûdundan mukaddemce meblağ-ı mezbûrun bin kuruşu bakkâl esnâfi bâ-mürâsele-i şer'iyye ahzeyledikleri beyâniyle sekiz bin dokuz yüz seksen dört buçuk kuruş voyvoda-i mûmâ ileyh 'indinde olub bundan böyle nevehile irâde-i 'aliyyem zuhûr ider ise, olvehile 'amel ü hareket olunacağını ve meblağ-ı mezbûr bin kuruşun haberi vürûdına kadar tevkîf olunmuş idüğünü voyvoda-i mûmâ ileyh bir kıt'a kâ'imesinde Diyarbekir kadısı i'lâmında tahrîr idüb ancak ashâb-ı düyûn zimmetlerinde

olan yedi bin yedi yüz otuz yedi kuruşa dâ'ir harf-i vâhid tahrîr olunmamağla bu makûle fevt olub kâffe-i muhallefât cânibinden zabtolunan kesândan alacak iddi'â idenler evvel emirde matlûblarını Dersa'âdet'imde başbakı kulu muhâsamasıyla mîrî kâtibi huzûrunda isbât eylemek kâ'ide-i mer'iyeye-i mîriyyeden olmağla bu sûretde müteveffâ-yı merkûmun ashâb-ı düyûnı kendüleri de vekîlleri Dersa'âdet'ime gelüb vech-i meşrûh üzere matlûblarını isbât-dîde ise, ba'dehû iktizâsı vechile tanzîm olunmak üzere gerek voyvoda-i mûmâ ileyh 'indinde mahfûz olan sekiz bin dokuz yüz seksen dört buçuk kuruş meblağı bâ-mürâsele bakkâl esnâfının makbûzları olan bin kuruş ve gerek zimemât bahâsından ashâb-ı düyûnı zimmetlerinde olan yedi bin yedi yüz otuz sekiz buçuk kuruş ki [25^b] cem'an yedi bin yedi yüz yirmi iki buçuk kuruş sen ki vezîr-i müşârun ileyhsin inzımâm-ı ra'y-i ma'rifetin ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle 'alâ-eyyi-hâlin tamâmen ve kâmilen mübâşir-i merkûma teslîmen Dersa'âdet'ime irsâl olunmak fermânım olmağın hâssaten işbu emr-i şerîfim ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde bâlâda tahrîr olunduğı üzere müteveffâ-yı merkûmdan alacak iddi'â iden ashâb-ı düyûn her kimler ise, ber-muktezâ-yı kâ'ide-i mîriyye kendüleri veyahud vekîlleri Dersa'âdet'ime gelüb vech-i muharrer üzere matlûblarını isbât idebilirler ise, ba'dehû iktizâ tanzîm olunmak üzere mârru'z-zikr gerek voyvoda-i mûmâ ileyh 'indinde kalan sekiz bin dokuz yüz seksen dört kuruş ve gerek bakkâl esnâfının ahz eyledikleri bin kuruş ve gerek ashâb-ı düyûn yedlerinde tevkiîf olunan yedi bin yedi yüz otuz sekiz kuruş ki cem'an on yedi bin yedi yüz yirmi iki buçuk kuruş inzımâm-ı ra'y ü ma'rifetin ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle tamâmen tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen Dersa'âdet'ime irsâl ve teslîme bezli-cidd ü himmet ve sarf-ı küll-i meknet eyliyesin ve sen ki voyvoda-i mûmâ ileyhsin irâde-i 'aliyyem ne vechile idüğü ma'lûmun oldukda der-'akab zimmetinde mârru'z-zikr sekiz bin dokuz yüz seksen dört buçuk kuruş tamâmen teslîm teslîm ve zikrolunan ashâb-ı düyûnun ve bakkâl esnâfi yedlerinde olan mebâliğı dahi vezîr-i müşârun ileyhin inzımâm-ı ra'y ü ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle tamâmen tahsîl ve kabzına me'mûra teslîm ve Dersa'âdet'ime irsâle sen dahi sa'y ü gayret ve hılâf-ı emr-i şerîfim serimû hareketden tehâşî ve mücânebet eyliyesin ve sen ki mübâşir-i merkûmsun me'mûr-i tahsîli olduğın mebâliğ-i mezbûreyi vezîr-i müşârun ileyhin inzımâm-ı ra'y ü ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ve mübâşeretinle tamâmen tahsîl ve ahz ve götürüb hazîne-i 'âmireme teslîme müsâra'at eyliyesin ve sen ki kâdî-i mûmâ ileyhsin

sen dahi mûceb-i emr-i şerîfimle ‘amel ü hareket eylemek bâbında fermân-ı ‘âlîşânım sâdir olmuştur.

Buyurdum ki hüküm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şerefyafıta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i ‘âlîşânımın mazmûn-ı münîfi birle ‘âmil olasın, şöyle bilesin ‘alâmet-i şerîfe i’timâd kıla. Tahrîran selh-ı Zilhicce sene seb’a ‘aşera ve mi’eteyn ve elf [30 Zilhicce 1217]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 59:

Diyarbakir valisi, kadısı, voyvodası ve voyvodası ve bu husûsa mübâşir ta’yîn olunan Hindîzâde Mîr İbrahim’e hutâben fermanıdır. Eski Diyarbakir voyvodası merhûm Nûh Beğ’in mirasından oğlu hassa silahşorlarından Mîr İsmail’in mîrîye 34000 kuruş borcu olup bunun 9000 affolunup 25000 kuruş borcu kalmıştır. Bu meblağın mevtanın alacakları tahsil edilerek toplanıp İstanbul’a gönderilmesi tekrar tekrar emrolunmuş ise de sadece 1215 senesinde ekmeçi esnafından Dârendeli hafîdî Ahmed Beğ tarafından 950 kuruş tahsil edilip İstanbul’a Hazîne-i âmireye gönderilmiş ve bundan başka hiçbir meblağ teslim olunmamıştır. 25000 kuruşdan kalan 24050 kuruşun da tahsil olunup gönderilmesi emrolunmuştur. 13 Zilka’de 1217.

Hüküm 59:

Akzâ kuzâti’l-müslimîn evlâ vülâti’l-muvahhidîn ma’denü’l-fazli ve’l-yakîn râfi’u’l-a’lâmi’ş-şerî’ati ve’d-dîn vârisü ‘ulûmi’l-enbiyâ’i ve’l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi ‘inâyeti’l-meliki’l-mu’în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ’iluhû ve kıdvetü’l-emâcid ve’l-a’yân hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan Diyarbakir mütesellimi ve Diyarbakir voyvodası ziyde-mecdühümâ ve bu husûsa mübâşir ta’yîn olunan dergâh-ı mu’allâm gedüklilerinden kıdvetü’l-emâcid ve’l-a’yân Hindîzâde Mîr İbrahim tevkî’-i refî’-i hümâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki,

Diyarbakir voyvodası esbak müteveffâ Nûh Beğ’in bedel-i muhallefâtından oğlu silahşorân-ı hâssamdan Mîr İsmail ziyde-mecdühûnün cânib-i mîrîye bâkî zimmeti olan otuz dört bin kuruşdan bundan akdem bi’l-istirhâm dokuz bin kuruşu ‘afv u tenzîl ile mâ’adâ yirmi beş bin kuruşa müteveffâ-yı merkûmun ol tarafda bâ-temessükât alacağı

olan kesândan tahsîl bâbında bi'd-defe'ât evâmîr-i şerîfem ısdâr ve tisyâr olunmuş ise, dahi ashâb-ı zimemât edâ-yı deyninde mütereddîd ve muhâlefet eyledikleri mukaddemâ ihbâr olunub lâkin müteveffâ-yı merkûmun vefâtından sonra zuhûr iden temessükât mûceblerince deynleri oldığını mukırr ve mu'terif olarak defter-i muhallefâta idhâl olunmuşken bu vechile mu'âtale ve muhâlefetleri karîn-i sem' u i'tibâr olunmadığı ecilden meblağ-ı mezbûr müteveffâ-yı merkûmun bâ-temessükât alacağı kesândan tamâmen ve kâmilen tahsîl olunmak bâbında iki yüz on beş senesi evâhir-i Zilhiccesinde sâdır olan emr-i 'âlîşânım mûcebince mebâliğ-i mezkûreye [26^a] mahsûben zimemât-ı merkûm ashâbından mahallinde habbâzân zimmetlerinden dergâh-ı mu'allâm kapucıbaşılarından Dârendeli hafidî Ahmed Beğ dâme-mecdühû ma'rifetiyle dokuz yüz elli kuruş tahsîl ve hazîne-i 'âmireme teslîm olunub mâ'adâ bir akçe ve bir habbe tahsîl ve teslîm olunmamağla sen ki mütesellim-i mûmâ ileyhsin, meblağ-ı mezbûr yirmi beş bin kuruş habbâzân zimmetlerinden tahsîl olunan dokuz yüz elli kuruşdan mâ'adâ bâkî kalan yirmi dört bin elli kuruş ma'rifet-i şer' ve voyvoda-i mûmâ ileyh ve mübâşir-i merkûm ve ma'rifetinle ashâb-ı zimemâtdan 'alâ-eyyi-hâl tamâmen ve kâmilen tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen Dersâ'âdet'ime irsâl ve îsâle mübâderet eylemen fermânım olmağın hâssaten işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde müteveffâ-yı merkûmun muhallefâtı bedelinden oğlı mîr-i merkûmun gayr-ı ez-'afv zimmeti olan yirmi beş bin kuruş ber-minvâl-i muharrer dokuz yüz elli kuruş habbâzân zimmetlerinden tahsîl ve hazîne-i 'âmireme teslîm olunmuş olmağla mâ'adâ bâkî kalan yirmi dört bin elli kuruş müteveffâ-yı merkûmun bâ-temessükât alacağı olan kesândan ma'rifet-i şer' ve voyvoda-i mûmâ ileyh ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle a'zâr-ı vâhiyelerine iltifât olunmıyarak yerlü yerinden tamâmen tahsîl ve mübâşir-i merkûma teslîmen ve bundan sonra dahi idâresinde tereddüd ve muhâlefet olurı olur ise âhar vechile tahsîline ikdâm olunarak te'dîb olunacaklarını gûş-i hûşlarına ilkâ ile bi-eyyi-vechin-kân tahsîline mezîd sa'y ü gayret eyliyesin. Ve sen ki mübâşir-i merkûmsun me'mûr-ı tahsîli olduğın mebâliğ-i mezkûreyi ma'rifet-i şer' ve mütesellim ve voyvoda-i mûmâ ileyhimâ ma'rifetleri ve mübâşeretinle müteveffânın bâ-temessükât alacağı olan kesândan tamâmen tahsîl ve ahz ve istishâb ve bir an akdem getirüb hazîne-i 'âmireme teslîme müsâra'at ve beyhûde meks ü ikâmetden tevakkî ve mübâ'adet eyliyesin. Ve siz ki mûmâ ve voyvoda-i mûmâ ileyhimâsız, sizler mûceb-i emr-i şerîfimle 'amel ve hareket eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîfi-i ‘âlîşânım vâcibü’l-ittibâ’ ve lâzîmü’l-ımtisâlimin mazmûn-ı münfi birle ‘âmil olasız, şöyle bilesiz ‘alâmet-i şerîfe i’timâd kılasız. Tahrîran fi’l-yevmi’s-sâlisi ‘aşer Zilka’deti’ş-şerîfe sene seb’a ‘aşera ve mi’eteyn ve elf [13 Zilka’de 1217]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 60:

Anadolu’nun orta kolundaki vezirler, mîrimîrân, kadılar, nâibler, voyvodalar vesâir me’murlara hitâben fermanıdır. Rumelinde ve diğer Osmanlı vilayetlerinde veznen bir dirhem mikdârı olup “hazîne akçası” ve “marpaş” adıyla bir tür beyaz akçe kullanımı yaygınlaşmıştır. Ancak bunun ayarı kırık olup yirmibeş ayarında olmasına rağmen ve içindeki altına nazaran kıymeti çok daha düşük olması gerekirken beher adedi altışar yedişer paraya tedâvül olunmaktadır. Bu ise halkın zararına olduğundan bundan sonra bu akçenin tedavülden kaldırıldığı ilan olunmuş, alış verişte kullanılması yasaklanmıştır. [15 Rebî’u’l-evvel 1218].

Hüküm 60:

Düstûr-i mükerrerem müşîr-i müfahham nizâmü’l-âlem müdebbir-i umûru’l-cumhûr bi’l-fikri’s-sâkıbi mütemmimi mehâmmi’l-enâm bi’r-ra’yi’s-sâ’ibi mûmehhid-i bünyâni’d-devleti ve’l-ikbâl müşeyyid-i erkâni’s-sa’âdeti ve’l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûfi ‘avâtîfi’l-meliki’l-a’lâ Anadolu’nun orta kolunda vâki’ vüzerâ-yı ‘ızâm edâmellâhü te’âlâ iclâlehüm ve a’zamü’l-ümerâ’i’l-kirâm merâci’u’l-küberâ’i’l-fihâm ülü’l-kadr-i ve’l-ihtirâm ashâbü’l-‘izzî ve’l-ihtişâm el-muhtassûne bi-mezîd-i ‘inâyeti’l-meliki’l-a’lâ mîrimîrân-ı kirâm dâme ikbâlühüm ve akzâ kuzâtî’l-müslimîn evlâ vülâti’l-muvahhidîn ma’denü’l-fazli ve’l-yakîn râfi’u’l-a’lâmi’ş-şerî’ati ve’d-dîn vârisü ‘ulûmi’l-enbiyâ’i ve’l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi ‘inâyeti’l-meliki’l-mu’în Mevâlî-i fihâm zîdet-fezâ’ilühüm ve mefâhiru’l-kuzât ve’l-hukkâm ma’denü’l-fezâ’il ve’l-keâm [26^b] kuzât ve nüvvâb ziyde-fazluhüm ve mefâhiru’l-emâsil ve’l-akrân voyvodakân ve mütesellimîn ve a’yân ve zâbitân vesâ’ir bi’l-cümle iş erleri ziyde kadruhüm tevkî’-i refî’-i hümâyûn vâsil olıcak ma’lûm ola ki, bir müddetden beru düvel sikkesiyle meskûk ve veznen bir dirhem mikdârı olup hazîne akçası ve marpaş nâmıyla ihtirâ’ olunan bir nevi’ beyâz

akçe ibtidâ memâlik-i Rumili'nde münteşir ve bu hengâmda Âsitâne-i 'aliyyemde ve Anadolu câniblerinde dahi mütekessir olub yirmi beş 'ayârında olmak takrîbiyle derûnunda olan sîm-i hâlisâ nazaran kıymeti katı dûn iken beher 'adedi altışar yedişer paraya tedâvül olunmakda idüğü ve nakd-i mezkûr bu derece kem-'ayâr olduğına mebnî dirhem ve nakd itlâkından dûr ve bayağı kalb ve mağşûş olub dâd ü sited meşrû' olmayacağı mertebede rediy olmağla memâlik-i İslâmiyede revâcî şer'an câ'iz olmadığından 'ibâdullâhı ızrâr ve mu'âmelâtı-ı nâsı ifsâd ideceği bedîdâr olub tüccâr ve âhâd-ı nâs nakd-i mezkûrun künh ve hakîkatini derk itmeyerek mecbûl oldukları hırs ve tehâlük iktizâsı üzere ahz ü i'tâsına mükibb olarak refte refte revâcî ziyâdeye mütesâ'id ve giderek mazarrat-ı 'âmme bir kat dahi mütezâyed olmak melhûz ve nakd-i mağşûş-i mezkûr bilâd-ı islâmiyeden hiçbir mahalde râyic olmamak üzere külliyyen men' ile zikrolunan mehâzîr ve mazârrdan 'ibâdullâhı vikâye itmek emr-i mefrûz olduğu beyânıyla nakd-i mezkûr fîmâ-ba'd memâlik-i islâmiyeden hiçbir mahalde râyic olmamak üzere siz ki vüzerâ-yı müşâr ve mîr-i mîrân ve mevlânâ vesâ'ir mûmâ ileyhimsiz, size hitâben emr-i şerîfim sudûrını hâlâ darbhâne-i 'âmirem emîni iftihâru'l-emâcid ve'l-ekârim Ebûbekr dâme-mecdühû bâ-takrîr istid'â itmekle vech-i meşrûh üzere 'amel ve hareket olunmak fermânım olmağın tenbîhen ve te'kîden hâssaten işbu emr-i şerîfim ısdâr ve sadra'zam tatarlarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân İbrahim ziyde-kadruhû ile irsâl olunmuşdur. İmdi nakd-i mağşûş-i mezkûrun külliyyen revâcdan men' u def'iyle 'ibâdullâhı hasârdan ve mu'âmelâtı fesâd ve ihlâlden vikâye husûsuna bi'l-ittifâk ihtimâm ve dikkat ve bundan böyle her kim ahz ü i'tâsına cesâret ider ise ahz ve lâzım gelen te'dîbi icrâ olunmak için isim ve resm-i şöhretleri beyânıyla keyfiyetlerini Der'aliyye'me tahrîre mübâderet eylemeniz matlûb-i mülûkânem idüğü siz ki vüzerâ'-yı müşâr ve mîrimîrân ve Mevlânâ vesâ'ir mûmâ ileyhimsiz, ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh 'amel ve hareket ve mazmûn-ı emr-i şerîfimi cümleye i'lâm ve işâ'at ve hılâf-ı emr ve rızâ' ve münâfi-i tenbîhât iğmâz-ı tesâmüh-güne vaz'ı tecvîzden ittikâ ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ't-makrûnıyla 'âmil olub hılâfından be-gâyet hazer ve mücânebet eyliyesiz, şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılarsız. Tahrîran fî evâsıt-ı şehr-i Rebî'u'l-evvel sene

semâne ‘aşera ve mi’eteyn ve elf [15 Rebî’u’l-evvel 1218]. El-mahrûsetü’l-Kostantîniyye.

[27^a]

Hüküm Özeti 61:

Diyarbakir ‘de Şâfi’î müftüsü Seyyid Mahmûd Efendi vefât etmiş ve vazîfesini ifa eden bulunmadığından halkın istidasıyla ehliyetli olduğu bilinen Seyyid Ali Efendi Şâfi’î müftüsü olarak tayin edilmiş, fetvâ verirken Şâfi’î mezhebi imamlarının en kuvvetli olan fetvalarıyla hükmetmesi ve muteber fıkâh kitaplarına müracaat etmesi tavsiye olunmuştur. [4 Rebî’u’l-âhir 1218]

Hüküm 61: ‘İzzet-me’âb es-Seyyid Ali Efendi

Ba‘de’s-selâm inhâ olunur ki Medîne-i Âmid‘de Şâfi’î müftüsü es-Seyyid Mahmûd Efendi fevt olub yeri hâlî ve hizmet-i celîle-i iftâ ta’tîl olundığın ahâlî-i kazâ bâ-‘arzuhal tarafımıza inhâ ve senin ehliyetin olduğu ecilden me’zûniyetin istid’â itmeleriyle belde-i mezkûrede mezheb-i Şâfi’î üzere iftâya tarafımızdan sana izin virilmiştir. Gerekdir ki lede’l-istiftâ esahh-i akvâl-i e’imme-i Şâfi’iyye ‘aleyhim rahmetü rabbi’l-beriyye ile iftâ idüb kütüb-i mu’tebere-i Şâfi’iyyeden nakl-i sarîh ve imzâlarında Âmid kazâsında Şâfi’î müftüsü olduğunu tasrîh eyliyesin ve’s-selâm. Hurrira fi’l-yevmi’r-râbi’ min şehri Rebî’u’l-âhir sene semâne ‘aşera ve mi’eteyn ve elf. [4 Rebî’u’l-âhir 1218]

Hüküm Özeti 62:

Diyarbakir valisi ve kadısına hitâben ferman suretidir. Mefhumu şöyledir: İstanbul’a Diyarbakir ahâlîsinden bazılarının isyan ederek halkı öldürüp, mallarını yağma ettikleri ve eşkıyalıklarını tam olarak icra için görev müddeti biten valinin ayrılmasını gerektiğini bildirilmiştir. Bu sebeple bundan sonra her ne zaman Diyarbakir valisi değiştirilse yeni vali gelip vilayet makamına geçip vazîfesini ve lüzumlu tavsiyeleri eski validen almadan eski vali Diyarbakir’den ayrılmıyacaktır. Zira eski vali, yenisine vazîfesini teslim etmeden gitmiş olsa yerine vekâleten bakacak mütesellim

Diyarbakir'deki bu gibi aşkıyı zabta güç yetiremeyecektir. Fermanda ayrıca valilere; Cenâb-ı Hakın bir emaneti olan tebeanın fukarasının her türlü zulümden korunması ve şeriatin hükümlerinin tatbik edilmesi sultanın en büyük arzusu olduğu bildirilmiştir.

Hüküm 62:

Düstûr-i mükerrerem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıbi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtıfı'l-meliki'l-a'lâ Diyarbakir vâlisi vezîrim el-Hâc Mehmed Paşa edâ mellâhü te'âlâ iclâlehü ve akzâ kuzâtı'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdisı zîdet-fezâ'iluhü tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Siz ki vezîr-i müşâr ve mevlânâ-yı mûmâ ileyhimâsız, bu def'a derbâr-ı şevket-karârıma vârid olan tahrîrât ve i'lâmda Diyarbakir ahâlisi rebeka-i itâ'atden hurûc ile sifk-i dimâ' ve nehb-i emvâl ve hetk-i a'râz misillü harekâta ictisâr eylediklerinden Diyarbakir vâfleri muğâ'ir-i tabî'at ve mâni'-i mezâkları olmak hasebiyle i'tiyâdları olan nehb ü hetk ve sifki icrâ için vâlî olanları şurût ve mevâsik sûretiyle istemedikleri ve bu def'a birbirlerine 'uhûd ve mevâsik ile eğerçi taht-ı râbıtaya idhâl olunub ancak ahâlî-i merkûmenin tabî'atlerinde merkûz olan mâye-i 'inâd ve şekâvet lâzimesi üzere sen ki vezîr-i müşârün ileyhsin, sana mansıb-ı âhar tevcîh olunmak lâzım gelse halefîn vürûdına kadar mütesellim nasbıyla idâre itdirilse Diyarbakir'den hareketin günü muktezâ-yı cibilliyetlerini icrâya mübâderet idecekleri ve mütesellim zabt u rabta kâdir olamayacağı ve vâlî-i cedîde gelinceye kadar nice nice fezâhate ibtidâr idecekleri âşikâr olduğu beyânıyla sâ'ir serhaddât-ı mansûrem misillü halefi duhûl itmedikce selefi Diyarbakir'den bir hatve hareket itmemek ve selef makarr-ı hükûmeti halefe teslîm ve muktazî olan keyfiyyâtı ifâde ve tefhîm eyledikten sonra mansıbına 'azîmet eylemek üzere nizâm ve rabt ve tevsîk olunması iltimâs olunmağla vech-i meşrûh üzere 'amel olunmak fermânım olmağın imdi siz ki vezîr-i müşâr ve mevlânâ-yı mûmâ ileyhimâsız, zamân-ı sa'd-iktirân-ı şehinşâhânemde vedî'a-i cenâb-ı rabb-i 'izzet olan ahâlî ve fukarâ-yı ra'iiyyetin vücûh-i mezâlim ve ta'addiyâtdan himâyet ve sıyânetleri ve dâ'imen ve müstemirran nümûde-i pester-ibn ve devlet-mekînde istirâhatleri ve bâ-

husûs şerâ'it-ı nizâm-ı memleketin hâle-i tatarrukından vikâyesi matlûm ve mültezem-i tâcdârânem olmak mülâbesesiyle bâlâda tahrîr oldığı vechile virilen râbitanın inşâ'allâhü te'âlâ selefen 'an-halefin mer'î ve mu'teber ve düstûru'l-'amel dutulmasına irâde-i seniyyem ta'alluk eylediği ma'lûm-i dirâyet- [27^b] melzûmun oldukda işbu emr-i şerîfimi sicill-i mahfûza kayd ve mazmûn-ı münîfi üzere 'amel ü hareket ve her halde himâyet ve irâha-i 'ıbâda ve te'mîn ve tensîk-ı nizâm-ı umûr-ı memlekete i'tinâ ve dikkat olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuştur.

Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûniyla 'amel ü hareket ve hılâfından be-gâyet tehâşî ve mübâ'adet eyliyesiz, şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fi-evâsıt-ı şehr-i Rebî'u'l-âhir sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf [15 Rebî'u'l-âhir 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 63:

1218 senesi Cümâze'l-ülâsının 27'sine musâdif Eylül'ünün başına kadar hesap olunan vilayet masrafları ve esnaf ve kazalara taksimi beyân olunmaktadır. Meblağların dökümü şöyledir: Diyarbekir menzilhânesinin ikinci taksiti 15000 kuruş, menzilci Kâsım Ağa'nın geçen sükkaniyesinden kalan 152,5 kuruş, kullandırılan ve helâk olan bineklerin kıymetleri 600 ve 1300 kuruş, vali hazinedarına 1000 ve 4500 kuruş, vali kethudâsı saray mefruşatı 88 kuruş, kaftan ağasına 250, tütüncü esnafı ağasına 250, cilâhân esnafı ağasına 250, bedesten kethudâsı Osmân Ağa'ya mefrûşât parası 975, pazarbaşı Mehmed Ağa ve barut meselesini tebliğe gelen silahşor Ağa'ya yemeklik 195, Maktûl İbrahim Ağa'nın terekesi için gelen silahşor Ağa'ya yemeklik 272, voyvoda Ağa'ya 1500, diğer alacaklılara 10000, saray tamîrine 15000, vali mühürdârına 700, verilmesi mutâd 400, kâtibiye 50 kuruş ki toplam 56232,5 kuruştur. Bu meblağ Diyarbekir'in bütün kaza ve nahiyelerine taksim olunmuştur. [27 Cümâze'l-ülâ 1218]

Hüküm 63:

İşbu bin iki yüz on sekiz senesi şuhûr-i 'arabiyyeden Cümâze'l-ûlânın yirmi yedinci ve şuhûr-i rûmiyeden Eylül'ün ibtidâsına gelinceye dek mesârifât-ı vilâyet ru'yet ve hisâb olundukda Diyarbekir menzilhânesini taksîtayn ve kavî-i vâhid ile i'mâle müte'ahhid Kâsım Ağa'nın taksît-ı sânsî olan on beş bin kuruş üzerine menzilci-i merkûmun güzeşte sükkâniyeden mütebakkî yüz elli iki buçuk kuruş ve bir günde kırkdan ziyâde irkâb eyeldiği davarların ücreti altıyüz kuruş ve menzilhâne savuşdurma ile helâk olan bârgîrlerin kıymeti bin üçyüz kuruş bâ-mürâsele matlûb-i hâzin-i veliyyü'n-ni'amî bin kuruş def'a bâ-mürâsele matlûb-i hâzin-i veliyyü'n-ni'amî dört bin beş yüz kuruş matlûb-ı kethudâ-yı veliyyü'n-ni'amî berâ-yı mefrûşât kitâb seksen sekiz kuruş bâ-mürâsele esnâf-ı bezzâzândan kaftan ağasına hizmet iki yüz elli kuruş, esnâf-ı tütünciyândan ağa-yı merkûma iki yüz elli kuruş, hademe-i hizmet-i ağa-yı merkûma yine bâ-mürâsele esnâf-ı cilâhândan ağa-yı merkûma iki yüz elli kuruş hizmet ve bâ-mürâsele bedestân kethudâsı el-Hâc Osmân Ağa'dan mefrûşât bahâ dokuz yüz yetmiş beş kuruş ve yine bâ-mürâsele matlûb-i bazarbaşı Mehmed Ağa barud husûsuna vârid silahşor Ağa'ya ta'âmiye yüz doksan beş kuruş, maktûl İbrahim Ağa'nın muhallefâtına vürûd iden silahşor Ağa'ya ta'âmiye, bâ-mürâsele matlûb-i ağa-yı merkûm iki yüz yetmiş iki kuruş, bâ-mürâsele matlûb-i sa'âdetlü voyvoda Ağa'ya beş bin kuruş, ashâb-ı mürâselâta cümle ma'rifetleriyle vaz'olunan on bin kuruş, sarây-ı 'âlinin ta'mîrine on beş bin kuruş, bâ-buyuruldı mübâşir mühürdâr-ı hazret-i veliyyü'n-ni'amîye yedi yüz ve 'alâ-hasbe'l-mu'tâd dört yüz kuruş ve kâtibiyye elli kuruş ki cem'an elli altı bin iki yüz otuz iki buçuk kuruşa bâliğ olmağın meblağ-ı mezkûr cümle ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'ile medîne-i Âmid'in bi'l-cümle kazâ ve nevâhî ve nefsi-i şehir esnâfına tevzî' ve taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikrolunur. Hurrira fi's-sâbi' ve'l-ısrîn min şehir-i Cümâze'l-ûlâ sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [27 Cümâze'l-ûlâ 1218]

Hisse-i nefsi-i şehir	37488 kuruş 4 para
Hisse-i şark u garb	1602 kuruş
Kazâ-i Telbesme	1602 kuruş
Kazâ-i Atak	1602 kuruş
Kazâ-i Kasr-ı Hani	3203,5 kuruş
Kazâ-i Savur	3203,5 kuruş
Kazâ-i Tercil	3203,5 kuruş
Kazâ-i Hasankeyf ve Şîrî	3203,5 kuruş
Kazâ-i Cesefe	435 kuruş 3 para

Kazâ-i Mihrani	435 kuruş 3 para
Kazâ-i Bakos Beşat	127,5 kuruş
Kazâ-i Mefârikayn	127,5 kuruş
Cem'an	56.232,5 kuruş min-haysi'l-mecmû'

elli altı bin iki yüz otuz iki buçuk kuruşdur.

[28^a]

Hüküm Özeti 64:

Menzil masrafı ikinci taksiti malından 1218 senesi için 37488 kuruş 6 paranın esnafa (bakkal, dokumacı, boyacı, cilacı, mestci, debbağ, ekmekçi, telci, kuyumcu, terzi, sabuncu, atar, kazancı, dellal, mezarıcı, yulafçı, kasap, nalbant, palancı, kılıççı, marangoz, berber, körükçü, basmacı, kavukçu, tütüncü, penbeci, aşçı, demirci, kahveci, bardakçı, ipekçi, dokumacı, mumcu, çilingir, keçeci, eskici, helvacı) yapılan taksimatını gösterir. 2 Receb 1218.

Hüküm 64:

Tevzî'-i mezkûrdan esnâf hissesine otuz yedi bin dört yüz seksen sekiz kuruş on dört para isâbet idüb 'alâ-kadri'l-hısas esnâf-ı mezkûre beynlerinde tevzî' ve taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikrolunur. Hurrira fi't-târîhi'l-mezbûr li-seneti'l-merkûme.

Esnâf-ı bakkâlân 3999 kuruş 5 para
 Esnâf-ı bezzâzân 3999 kuruş 5 para
 Esnâf-ı boyacıyân 3999 kuruş 5 para
 Esnâf-ı cilâhân 3999 kuruş 5 para
 Esnâf-ı huffâfân 1874 kuruş 5 para
 Esnâf-ı debbâğân 1874 kuruş 5 para
 Esnâf-ı habbâzân 1874 kuruş 5 para
 Esnâf-ı mutyâbân 937 kuruş 7 para
 Esnâf-ı kuyumcıyân 937 kuruş 7 para
 Esnâf-ı derziyân 937 kuruş 7 para
 Esnâf-ı sabuncıyân 937 kuruş 7 para
 Esnâf-ı 'attârân 937 kuruş 7 para
 Esnâf-ı kazgancıyân 937 kuruş 7 para
 Esnâf-ı dellâlân 937 kuruş 7 para
 Esnâf-ı cenâzân 937 kuruş 7 para
 Esnâf-ı 'allâfân 937 kuruş 7 para
 Esnâf-ı kasâbân 937 kuruş 7 para

Esnâf-ı kılıçcıyân 749 kuruş 0,5 para
 Esnâf-ı neccârân 749 kuruş 0,5 para
 Esnâf-ı berberân 749 kuruş 0,5 para
 Esnâf-ı körükciyân 749 kuruş 0,5 para
 Esnâf-ı basmacıyân 562 kuruş 3 para
 Esnâf-ı kavukcıyân 562 kuruş 3 para
 Esnâf-ı tütünciyân 562 kuruş 3 para
 Esnâf-ı penbeciyân 374 kuruş 7 para
 Esnâf-ı aşcıyân 374 kuruş 7 para
 Esnâf-ı timurciyân 374 kuruş 7 para
 Esnâf-ı kahveciyân 562 kuruş 3 para
 Esnâf-ı bardakcıyân 374 kuruş 7 para
 Esnâf-ı kazzâzân 374 kuruş 7 para
 Esnâf-ı serrâcân 374 kuruş 7 para
 Esnâf-ı mumcıyân 374 kuruş 7 para
 Esnâf-ı çilingirân 187 kuruş 9 para
 Esnâf-ı kiçeciyan 187 kuruş 9 para

Esnâf-ı na'lbândiyân 937 kuruş 7 para
Esnâf-ı palancıyân 749 kuruş 0,5 para

Esnâf-ı eskiciyân 187 kuruş 9 para
Esnâf-ı helvacıyân 187 kuruş 9 para

37488 kuruş 6 para yalnız otuz yedibin dörtyüz seksen sekiz kuruş on altı paradır.

Hüküm Özeti 65:

Diyarbakir kadısı, nâibi, müderrisler, ayan reisi Ali Ağa, alaybeyleri, ocak serdarı Hasan Ağa, turnacılar, hasekiler ve serdengeçdilere Diyarbakir valisinin inhasıdır. İki taksit halinde tahsil olunagelen imdâd-ı hazariyyenin 1218 senesi ikinci taksitin kazalara taksim olunup tahsil olunması ve tevziat defterinin de gönderilmesi emrolunmuştur. 13 Cemâziye'l-âhire 1218.

Hüküm 65:

Medîne-i Âmid'de mesned-nişîn-i şer'at-i garrâ fazîletlü efendi ziyde-fazlühû ve Kâdî ve nâ'ib-bi'l-iftâ fekâhetlü efendi ziyde-'ilmühû vesâ'ir müderrisîn-i kirâm efendiler ziyde-'ilmühüm ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân re'îsü'l-a'yân-ı belde 'izzetlü Ali Ağa ziyde-kadruhû ve mefâhiru'l-emâsil ağa-yı gilmân ve taht alaybeğisi ağalar ve serdâr-ı ocak Hasan Ağa ve turnacıyân ve hasekiyân ve serdengeçdiyân ağalar bi-vechi'l-'umûm ziydet-mekâdiruhüm inhâ olunur ki,

Öteden beru taksîtayn ile vüzerâ-yı 'ızâm hazarâtına muhtassolunan işbu bin iki yüz on sekiz senesi bâ-fermân-ı celilü'l-'unvân tarafımızdan matlûbı ehemm ve muktazıyâtdan olan imdâd-ı hazariyyenin taksît-ı sânisî ma'lûmu'l-mikdâr mebâliğin vakt-i tevzî'i hulûl itmekden nâşî mebâliğ-i mezkûrı ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetleriyle seyyâne tevzî' ve iktizâ iden mümzâ defteriyle kazâlardan mürâselâtlarını tanzîm ve husûs-ı merkûmı bi'l-ittifâk nizâm-ı râbıtaya rabt u idhâl eylemenizi hâvî ve mâl-ı matlûbe-i mezkûrı temşiyet ve tarh u tevzî'i muhtevî dîvân-ı Âmid'den işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde gerekdir ki ber-vech-i muharrer sâlifü'l-beyân mâl-ı mezkûrı ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetleriyle temşiyet ve nizâm ve râbıtaya idhâl birle iktizâ iden defter ve kazâya mürâselâtlarını tanzîm ve tarafımıza irsâli husûsuna mezîd dikkat ve sa'y-i bî-şümâr gayret ve müceb-i buyuruldımız ile 'amel ü hareket ve 'avk u te'hîr misillü hareketden tevakkî ve mübâ'adet eyliyesiz deyu fî 13 Cemâziye'l-âhire sene 218.

[28^b]

Hüküm Özeti 66:

Eskiden beri Diyarbekir'den ferman ile iki taksit halinde tahsili emrolunan 20000 kuruş imdad-ı hazeriyenin Diyarbekir vâlisi Mehmed Paşa tarafından buyuruldu gönderilerek 1218 senesine mahsûben ikinci taksitin tahsili emrolunmuştur. Bu meblağın Diyarbekirin bütün kazâ ve nahiyelerine ve merkezine yapılan taksîmi gösterir. 1 Receb 1218.

Hüküm 66:

Hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbekir vezîr-i 'adîmü'n-nazîr müşîr-i müşterî-tedbîr devletlü 'inâyetlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa vefkallâhü te'âlâ bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ' hazretlerinin işbu bin iki yüz on sekiz senesine mahsûben ez-kadîm eyâlet-i Diyarbekir'den bâ-fermân-ı 'âlî taksîtayn tahsîs kılınan yirmi bin bin kuruş imdâd-ı hazariyelerinin taksît-ı sânisî olan on bin kuruşun vakt ü zamânı hulûl itmeğın tevzî'i bâbında taraf-ı devletlerinden sâdır olan buyuruldı-ı emr-i üslûbları mûcebince meblağ-ı mezbûr on bin kuruş cümle ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'ile medîne-i Âmid'in bi'l-cümle kazâ ve nevâhî ve nefis-i şehir esnâfına tevzî' ve taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikrolunur. Hurrira fi gurreti şehir-i Recebül-mürecceb sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [1 Receb 1218]

Hisse-i esnâf	1500 kuruş	Kazâ'-i Atak	400 kuruş
Hisse-i şark u garb	350 kuruş	Kazâ'-i Merhabl	350 kuruş
Kazâ'-i Mardin	1000 kuruş	Kazâ'-i Mihrani	250 kuruş
Kazâ'-i Siverek	650 kuruş	Kazâ'-i Hankahor	250 kuruş
Kazâ'-i Si'ird	500 kuruş	Kazâ'-i Karakiçelü	650 kuruş
Kazâ'-i Hasankeyf-i şîrî	900 kuruş	Kazâ'-i Tılsım	275 kuruş
Kazâ'-i Eğil	500 kuruş	Kazâ'-i Mefârikayn	300 kuruş
Kazâ'-i Cirmik	275 kuruş	Kazâ'-i Hokka	350 kuruş
Kazâ'-i Savur	600 kuruş	Kazâ'-i Bakos şabat	50 kuruş
Kazâ'-i Hani	600 kuruş	Kazâ'-i Salâtberazı	250 kuruş

Cem'an yekûn 10000 kuruş yalnız on bin kuruşdur.

Hüküm Özeti 67:

1218 Recebinde yapılan tevziatta esnaf taifelerinin ödeyeceği imdad-ı hazariyye ikinci taksitinin meblağları beyan olunmaktadır. 2175 kuruş taksim olunmuştur.

Hüküm 67

Tevzî' -i mezkûrdan esnâf hissesine isâbet iden bin beş yüz kuruş üzerine yüz elli kuruş harc-ı bâb ve iki yüz elli kuruş mübâşiriyye ve 'alâ-hasbe'l-mu'tâd ve iki yüz elli kuruş ve kâtibiyye yirmi beş kuruş ki cem'an iki bin yüz yetmiş beş kuruş olub meblağ-ı mezkûr 'alâ-kadri'l-hısas esnâf beynlerinde tevzî' u taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âtî zikrolunur. Hurrira fî evâ'il-i şehri-i Recebü'l-mürecceb sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [Receb başları 1218]

Esnâf-1 bakkâlân	174 kuruş	Esnâf-1 kılıçcıyân	43,5 kuruş
Esnâf-1 cilâhân	174 kuruş	Esnâf-1 neccârân	43,5 kuruş
Esnâf-1 boyacıyân	174 kuruş	Esnâf-1 berberân	43,5 kuruş
Esnâf-1 bezzâzân	174 kuruş	Esnâf-1 körükciyân	43,5 kuruş
Esnâf-1 huffâfân	108 kuruş	Esnâf-1 basmacıyân	32,5 kuruş
Esnâf-1 debbâğân	108,5 kuruş	Esnâf-1 kavukciyân	32,5 kuruş
Esnâf-1 habbâzân	108,5 kuruş	Esnâf-1 tütünciyân	32,5 kuruş
Esnâf-1 mutiyâbân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 kahveciyân	32,5 kuruş
Esnâf-1 kuyumcıyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 penbeciyân	31,5 kuruş
Esnâf-1 derziyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Aşcıyân	21,5 kuruş
Esnâf-1 sabuncıyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Timurciyân	21,5 kuruş
Esnâf-1 'attârân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Bardakciyân	21,5 kuruş
Esnâf-1 na'lbandiyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Serrâcân	21,5 kuruş
Esnâf-1 kazgancıyân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Mumcıyân	21,5 kuruş
Esnâf-1 dellâlân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Kiçeciyan	21,5 kuruş
Esnâf-1 cenâzân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Çilingirân	10,5 kuruş
Esnâf-1 'allâfân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Eskiciyan	10,5 kuruş
Esnâf-1 kasâbân	54 kuruş 5 para	Esnâf-1 Helvacıyan	10,5 kuruş
Esnâf-1 palancıyan	43,5 kuruş	Esnâf-1 Na'lacıyan	10,5 kuruş

2175 kuruş, cem'an yalnız iki bin beş yüz yetmiş beş kuruşdur.

[29^a]

Hüküm Özeti 68:

Diyarbakir kadısı ve voyvodasına hitâben ferman suretidir. Mehterhânedeki askerbaşlıların takımları için her sene Diyarbakir'den İstanbul'a mehterhaneye her topu dokuz zirâ' boyunda olmak üzere on bin top kırmızı Diyarbakir kirpası gönderilegemiştir. Yine bu miktardaki kırmızı Diyarbakir kirpasının miri fiyat üzere İstanbul'a gönderilmesi ve her top için 1,5 kuruşdan nakliyesi parası ki 15000 kuruşun 1215 senesi Diyarbakir sancağındaki eşkinci ve tımarlılardan seferden af bedelinden karşılanması emrolunmuştur. Mehterhenin bu ihtiyacı mühim lazımatından olduğundan bu hususta asla gevşeklik gösterilmemesi emrolunmuş ve eğer bir gecikme olursa mesullerin cezalandırılacağı bildirilmiştir. [Rebî'u'l-âhir 1218]

Hüküm 68:

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhû ve kîdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Diyarbakir voyvodası ziyde-mecdühü tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Mehterhâne-i 'âmiremde mevcûd livâ' ve ser'askerân takımları noksânlarının mücedded inşâ ve tekmîlleri husûsuna ikdâm ve gayret olunmak irâde-i seniyyem muktezâsından olmağın mücebince takım-ı mezkûrun inşâ için ber-müceb tertîbi iktizâ iden mühimmâtdan beher topun kaddi dokuz zirâ' olmak üzere on bin top kırmızı Diyarbakir kirpası öteden beru Diyarbakir'den mübâya'a olunagelmekle olmikdâr top kırmızı Diyarbakir kirpasının fiât-ı mîriyye üzere ma'a-nakliye beher top birer buçuk kuruşdan bahâ ve nakliyesi olan on beş bin kuruşun bir kıt'a sebep-i tahrîr hükmi mücebince iki yüz on beş senesi Diyarbakir sancağında vâki' eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmârının seferden 'afivleri bedelinden havâle olunmağla sen ki voyvoda-i mûmâ ileyhsin meblağ-ı mezbûr ma'rifetinle olmikdâr kirpasının bahâ ve nakliyesi 'an-nakdin ashâbına edâ ve teslim olunarak serî'an ve 'âcilen Diyarbakir'den mübâya'a ve Dersa'âdet'ime nakl ve mehterhâne-i 'âmireme teslîmi fermânım olmağın bâ-telhîs işbu

emr-i ‘âlîşânım ısdâr ve sadra’zam çukadarlarından Ahmed ziyde-kadruhû mübâşeretiyle irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde mehterhâne-i ‘âmireme mevcûd ser’askerân takımları kusûrlarının serî’an ve ‘âcilen inşâ ve tekmîlleri irâde-i seniyyem mutkezâsından idüğü ma’lûmun oldukda sâlifü’z-zikr on bin top kırmızı Diyarbekir kirpası fîât-ı mîriyye üzere îcâb iden bahâsı havâle olunan meblağ-ı mezbûrdan ashâbına verilerek serî’an ve ‘âcilen ma’rifetin ve ma’rifet-i şer’le tamâmen ve mübâyâ’a ve tedârik ve Âsitâne-i sa’âdetime irsâl ve mehterhâne-i ‘âmireme teslîmi emrine ziyâde ihtimâm ve dikkat eyliyesin. Şöyle ki zikrolunan ser’askerân takımı noksânları ber-vech-i muharrer ‘ucâleten inşâ ve tekmîlleri beher hâl tertîbinin bir gün evvel mehterhâne-i ‘âmireme teslîmine menût olmağla ma’âzallâhi te’âlâ tertîb olunan mezkûru’l-mikdâr kirpasın serî’an ve ‘âcilen mehterhâne-i ‘âmireme ‘adem-i vürûdı lâzım gelür ise maslahat-ı mühimme-i müsta’celeyle karîn olub bâ’ıs olanların a’zârı makbûl olmayub te’dîblerinde [29^b] dakîka fevt olmayacağı emr-i muhakkak olmağla ana göre mütebasırâne hareket ve iktizâ idenlerin dahi gûş-i hûşlarına ilkâ iderek bu husûs ‘alâ-eyyi-hâlin himmet ve tanzîmine dikkat eyliyesin. Ve sen ki mevlânâ mûmâ ileyhsin sen dahi müceb-i emr-i şerîfimle ‘amel ü hareket ve hılâfından gâyetü’l-gâye ihtirâz ve mücânebet eylemen bâbında fermân-ı ‘âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celflü’ş-şân-ı vâcibü’l-ittibâ’ ve lâzımü’l-imtisâlimin mazmûnı üzere ‘âmil olasız, şöyle bilesiz ‘alâmet-i şerîfe i’timâd kılasız. Tahrîran el-yevm min-şehr-i Rebî’u’l-âhir sene semâne ‘aşera ve mi’eteyn ve elf [Rebî’u’l-âhir 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 69:

Menzil masrafı ikinci taksiti malından 1218 senesi için 2346,5 kuruşun şark ve garbdaki karyelere yapılan taksimatını gösterir. 2 Receb 1218.

Hüküm 69:

Tevzî’-i mezkûrdan şark ve garb kurâlarına isâbet iden üç yüz elli kuruş üzerine mübâşiriyye yüz kuruş ve harc-ı bâb otuz kuruş ve harc-ı buyuruldu ve sarrâfiye on dört

buçuk kuruş ve bundan akdem cümle ma'rifetiyle tevzî' olunan menzil masraf taksît-i sâni olan mebâliğden şark ve garb kurâlarına isâbet iden bin altı yüz yetmiş iki kuruş üzerine alaybeğlere seksen kuruş ve hasbe'l-mu'tâdlar seksen kuruş ve kâtibiyeler yirmi kuruş ki cem'an iki bin üç yüz kırk altı buçuk kuruşa bâliğ olub meblağ-ı mezkûrî şark ve garb kurâlarına 'alâ-kadri'l-muhassas tevzî' olunan defteridir ki ber-vech-i âti zikr u beyân olunur. Hurrira fi'l-yevmi's-sânî min şehri Recebû'l-mürecceb sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf.

Hisse-i şark:

Karye-i Katrabil-i Zimmî 40 kuruş	Karye-i 'Arab Arslanoğlu 10 kuruş
Karye-i Bakos 6 kuruş	Karye-i Mutrani 5 kuruş
Karye-i Katrabil-i müslim 4 kuruş	Karye-i Ka'bî 50 kuruş
Karye-i Kâsım-ı Zimmî 3 kuruş	Karye-i Sa'dî 50 kuruş
Karye-i Kürdünli 25 kuruş	Karye-i Karabaş 25 kuruş
Karye-i Yengice 20 kuruş	Karye-i Erencil 10 kuruş
Karye-i Pîr Hüseyin 10 kuruş	Karye-i Batrik 25 kuruş
Karye-i Kurucı 120 kuruş	Karye-i Dervîş Hasan 15 kuruş
Karye-i Kürd Ömer 8 kuruş	Karye-i Taya mezra'ası 6 kuruş
Karye-i Kızıl Mehmed 15 kuruş	Karye-i Hacı Abbas 25 kuruş
Karye-i Molla Hamis 40 kuruş	Karye-i Beşir Beğ 4 kuruş
Karye-i Kürd Arslanoğlu 25 kuruş	Karye-i Çolgan 25 kuruş
Karye-i Baharlı 20 kuruş	Karye-i Kadıgitdi-i müslim 25 kuruş
Karye-i Bismiloğlu 140 kuruş	Karye-i Çıkakçı 5 kuruş
Karye-i Hayatıgitdi ma'a-Kozan 100 kuruş	Karye-i Bağçecik 5 kuruş
[30 ^a] Karye-i Yarımca 20 kuruş	Karye-i Anşe 4 kuruş
Karye-i İshaklı 10 kuruş	Karye-i Andersli 20 kuruş
Karye-i Hanpazar 20 kuruş	Karye-i Taraklı 4 kuruş
Karye-i Haydarlı 30 kuruş	Karye-i Kirli Kebîr 30 kuruş
Karye-i Kehfneçar 30 kuruş	Karye-i Karakoç 10 kuruş

Cem'an: 1019 kuruş: yalnız bin on dokuz kuruşdur.

Hisse-i Garb

Karye-i İğne-i Zimmî 10 kuruş	Karye-i Calavdar 15 kuruş
Karye-i Eşrefî 20 kuruş	Karye-i 'Arab Yengice 30 kuruş
Karye-i Hatîbân-ı Sağîr 20 kuruş	Karye-i Burenk 15 kuruş
Karye-i Aktepe 20 kuruş	Karye-i Güzelşeyh 10 kuruş
Karye-i Curacı 16 kuruş	Karye-i Hassaköy 40 kuruş
Karye-i Mezrabık 20 kuruş	Karye-i Yeni mezra'ası 15 kuruş
Karye-i Kâsımgeygi 16 kuruş	Karye-i Pasil 10 kuruş
Karye-i Türkmenacı 15 kuruş	Karye-i Harbeçin 5 kuruş
Karye-i Tavşantepe 10 kuruş	Karye-i Zuga 10 kuruş
Karye-i Tizharâb 20 kuruş	Karye-i Sirimi 16 kuruş

Karye-i Böciyân 15 kuruş	Karye-i Çankırtan ma'a-Küzlan 10 kuruş
Karye-i Fare 15 kuruş	Karye-i Şeyhkend 5 kuruş
Karye-i Silmi 10 kuruş	Karye-i Kavede 10 kuruş
Karye-i İğne-i müslim 12 kuruş	Karye-i Rubiri 10 kuruş
Karye-i Şükürlü 20 kuruş	Karye-i Molla Aliler 35 kuruş
Karye-i Çaruğı 20 kuruş	Karye-i Esbiyak 30 kuruş
Karye-i Hüseyinî 15 kuruş	Karye-i Süveydî 15 kuruş
Karye-i Süveydî 15 kuruş	Karye-i Şeyhitepe 35 kuruş
Karye-i 'İmrânlı 15 kuruş	Karye-i Tel'arab 35 kuruş
Karye-i Hucceteyn 20 kuruş	Karye-i Tel'abuş 20 kuruş
Karye-i Kerh 80 kuruş	Karye-i Hanok 15 kuruş
Karye-i Kankırt 15 kuruş	Karye-i Bahteri 15 kuruş
Karye-i Karkatoğlu 15 kuruş	Karye-i Göktepe 15 kuruş
Karye-i Çınarlar ma'a-Bikör 10 kuruş	Karye-i Kancağız 15 kuruş
Karye-i Seneti 15 kuruş	Karye-i Dumat 10 kuruş
Karye-i Türkmenbeyan 15 kuruş	Karye-i Harbezel 15 kuruş
Karye-i Bâdemli 15 kuruş	Karye-i Hacerli 10 kuruş
Karye-i Herezmi 10 kuruş	Karye-i Saclı 8 kuruş
Karye-i 'Akapça 2 kuruş	Karye-i Karali 30 kuruş
Karye-i Kazıktepe 10 kuruş	Karye-i 'Ayntepe 5 kuruş
Karye-i Yengice 25 kuruş	Karye-i Bacvani 10 kuruş
Karye-i Yuvacık 35 kuruş	Karye-i 'İmranlıgöbeği 25 kuruş
Karye-i 'Arafat 10 kuruş	Karye-i Davudî 40 kuruş
Karye-i Körtaba 30 kuruş	Karye-i Melikşentepe 10 kuruş
Karye-i Virente 10 kuruş	Karye-i Kuleli Ya'kûb 20 kuruş
Karye-i Kürdacı 30 kuruş	Karye-i Talay 10 kuruş
Karye-i Beriro 30 kuruş	Karye-i Çullı 10 kuruş
Karye-i Kocek 15 kuruş	Karye-i Danekıran 15 kuruş
Karye-i Molla Fulad 25 kuruş	Karye-i Kakay 5 kuruş

Cem'an yekûn: 1330 kuruş: yalnız bin üçyüz otuz kuruşdur.

[30^b]

Hüküm Özeti 70:

Diyarbakir vâlisi Mehmed Paşa, Âmid kadısı ve Diyarbakir voyvodasına hitaben ferman sûretidir. Van eyâletindeki Bitlis Kalesi muhâfazasındaki zabıt ve neferler, İstanbul'a istida arzedip harçlık ve ocaklıklarını Diyarbakir voyvodalığı mukâtaası mâlından her sene alagelirken birkaç seneden beri voyvodalar elinizde hükmünüz yokdur diyerek vermemek istemişler ve ayrıca hüküm yazma masrafı adıyla fazlaca para kestiklerinden şikayet etmişlerdir. Bunun üzerine inceleme yapılmış ve Kars kalesi İstanbul'a uzak mesafe olduğundan, buradaki asker vesairler tayin olunan harçlıklarını

Erzurum gümrüğünden alabilmeleri için İstanbuldan emir tahsilleri gayet zor olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple artık ellerindeki huccetlerinin zahriyelerini ağalarının mutabık mühürleriyle mühürleterek harçlıklarını alabileceklerdir. 1210 tarihinde de Bitlis kalesi de öyle İstanbul'a uzak olduğundan diğer kalelerden hariç olarak mevâciblerini yine huccetleri zahriyesine ağalarının mutabık mühürleriyle mühürletip ocaklıklarından alabileceklerdir. Diyarbekir voyvodaları taraflarından asla onlara eziyet olunmayacaktır.

Hüküm 70:

[sayfanın yanındaki yazı:] mustahfızân ve 'arâbân kal'a-i Van mevâcibleri husûsîçün tevârüd iden emr-i şerîf sûretidir:

Düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkibi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtîfi'l-meliki'l-a'lâ hâlâ Diyarbekir vâlisi vezîrim el-Hâc Mehmed Paşa edâ mellâhü te'âlâ iclâlehü ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfî'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhü ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Diyarbekir voyvodası ziyde mecdühü tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Van eyâletinde vâki' Bitlis Kal'ası muhâfazasında olan neferât ve zâbitânın Dersa'âdet'ime vârid olan mahzarları mefhûmunda bunları senevî mu'ayyen olan mevâciblerini ocaklıkları olan Diyarbekir voyvodalığı mukâta'ası mâlından beher sene bilâ-ta'allül ahz ü istîfâ idegelürler iken birkaç seneden beru voyvoda olanlar sebebi hükmünüz yokdur deyu edâdan imtinâ' ve âdemlerini sekiz aydan ziyâde tevkîf ile sebebi tahrîr mesârifî nâmiyle mevâciblerinden ziyâde akçe tenzîl eylediklerinden mağdûriyetlerine bâ'ıs olduğımı beyân ile rahmen-li-hâlihîm mu'ayyen olan mevâciblerini zikrolunan ocaklıklarından vakt ü zamânıyle bilâ-ta'allül ahzeylemeleriçün emr-i şerîfim i'tâsını tahrîr u istid'â-yı 'inâyet eyledikleri ecilden hazîne-i 'âmirem kuyûdâtı tettebbu' itdirildikde Kars kal'ası Dersa'âdet'ime bu'd mesâfe olduğundan kal'a-i merkûm muhâfazasında olan gediklüyân-ı yemîn ve neferât-ı

sâ'irenin Erzurum gümrüğünden mu'ayyen olan mevâciblerinin ahz ü istifâsıçün Dersa'âdetimden sebab-i tahrîr ahzinde mutazarrır olduklarına binâ'en kılâ'-ı sâ'ire nizâmından müstesnâ olarak fimâ-ba'd müstehak oldukları mevâcibleri kemâ-kân huccet-i zahriyeyi sûret-i berât-ı 'âlîşânım ve ağavâtının mutâbık olarak mühürleriyle memhûr 'arzlar mücebince mahallinden ahz ü istifâ eylemeleriçün emsâl olarak iki yüz on târîhinde emr-i şerîfim virildiği başmuhâsebeden derkenâr olmağla bu sûretde zikrolunan Bitlis Kal'ası'nın fi-nefsi'l-emr Dersa'âdet'ime bu'diyetini olduğundan bu dahi kılâ'-ı sâ'ire nizâmından müstesnâ olarak fimâ-ba'd müstehak oldukları mevâcibleri kemâ-kân huccet-i zahriyeyi sûret-i berât-ı 'âlîşânım ve ağavâtının mutâbık olarak mühürleriyle memhûr 'arzları mücebince ocaklıklarından ahz ü istifâ olunub Diyarbekir voyvodaları taraflarından kat'an cevru ezâ olunmıyarak zahriyeleri vürûdunda tamâmen te'diye olunması husûsuna irâde-i şâhânem ta'alluk itmekle mücebince 'amel ve hareket olunmak fermânım olmağın tenbîhi hâvî mahsûs işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde sen ki vezîr-i müşârun ileyhsin mârru'z-zikr Bitlis Kal'asının fi-nefsi'l-emr Dersa'âdet'ime bu'diyeti olub bu def'a kılâ'-ı sâ'ire nizâmından müstesnâ olarak fimâ-ba'd müstehak oldukları mevâciblerini kemâ-kân huccet-i zahriyeyi sûret-i berât ve ağavâtının mutâbık mühürleriyle memhûr 'arzları mücebince ocaklıklarından ahz ü istifâsı husûsuna bezl-i cill-i himmet ve münâfi-i rızâyı şâhânem Diyarbekir voyvodaları taraflarından kat'an cevru ezâ olunmayub tamâmen zahriyeleri vürûdunda te'diye itdirilmesi ve bir vechile cevru ezâ vukû'a gelmiyerek teslîm olunması husûsuna sarf-ı küll-i meknet eyliyesin. Ve sen ki Diyarbekir voyvodası mûmâ ileyhsin kal'a-i mezbûre muhâfazasına me'mûr neferât ve zâbitânın müstehak oldukları mevâciblerini huccet-i zahriyeyi sûret-i berât ve ağavâtının mutâbık mühürleriyle memhûr 'arzları mücebince kat'an cevru ezâ olunmayub tamâmen zahriyeleri vürûdunda te'diyesi husûsuna müsâra'at ve muğâyir-i emr-i 'âlîşânım cevru eziyet eylemeğın istimâ' olunur ise mes'ûl ü mu'âteb olacağıın ma'lûmun oldukda ana göre 'amel ü hareket ve hılâfından tehâşî ve mücânebet eyliyesiz ve sen ki mevlânâ-yı mûmâ ileyhsin sen dahi müceb-i emr-i şerîfimle 'amel ve hareket eylemen bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur. Buyurdum ki hükm-i şerîfimle [31^a] vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celîlü's-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi birle 'âmil olub hılâfına cevâz göstermiyesiz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fi'l-yevmi't-tâsi'

‘aşera min-şehr-i Safer sene semâne ‘aşera ve mi’eteyn ve elf [19 Safer 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Müstahızân 976,5 kuruş, ‘azâbân 866,5 kuruş.

Bismillâhi temme bi’l-hayri Yâ Mu’în

Şâkirzâde Mehmed Emîn el-müvellâ’l-hılâfe be-medînet-i Âmid el-mahmiyetü’l-mahrûse. Nemmekahû el-fakîr ed-dâ’î

Hüküm Özeti 71:

Diyarbakir valisi, kadısı, naibi vesair devlet memurlarına hitâben ferman suretidir. Bütün Osmanlı Devleti’ndeki kalelerde olduğu üzere Diyarbakir kalesinde de bayramlarda ve diğer şenlik günleri ve kutlamalardan yapılan top atışları ve bu kalelerde kullanılan barutla alakalıdır. Bu fermanın sonra top atışları sadece padişahın izniyle yapılabilecek, vali vesair izniyle yapılamıyacak, her kale mühimmatını başmuhasibeye kaydettirecek, top atışları iki bayram günlerinde birer kantardan iki kantar barut ile ve eski senenin barutları kullanılarak yapılacaktır. Eğer bu nizamı uymayan olursa hem barut ve mühimmat tazmin etitirilecek hem de emre uymadığından cezalandırılacaktır. Ayrıca kalelerdeki mühimmat ve barutun iyice muhafazasına dikkat edilmesi de emrolunmuştur. [16 Cümâze’l-âhire 1218].

Hüküm 71:

Düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü’l-’âlem müdebbir-i umûru’l-cumhûr bi’l-fikri’s-sâkıbi mütemmimi mehâmmi’l-enâm bi’r-ra’yi’s-sâ’ibi mümehhid-i bünyâni’d-devleti ve’l-ikbâl müşeyyid-i erkâni’s-sa’âdeti ve’l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i ‘avâtıfı’l-meliki’l-a’lâ hâlâ Diyarbakir vâlisi vezîrim el-Hâc Mehmed Paşa edâmellâhü te’âlâ iclâlehû ve akzâ kuzâti’l-müslimîn evlâ vülâti’l-muvahhidîn ma’denü’l-fazli ve’l-yakîn râfî’u’l-a’lâmi’ş-şerî’ati ve’d-dîn vârisü ‘ulûmi’l-enbiyâ’i ve’l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi ‘inâyeti’l-meliki’l-mu’în Mevlânâ Âmid kâdısı zîdet-fezâ’iluhû ve mefâhiru’l-emâsil ve’l-akrân cebeci ve topcı ve arabacıbaşı vekîlleri ve dizdâr ve ağvât ve a’yân ve zâbitân ve iş erleri ziyde kadruhüm tevkî’-i refî’-i hümâyûn vâsil olıcak ma’lûm ola ki,

Merâsim-i hazm ü ihtiyâta ri'âyet memâlik-i vesî'a-i devlet-i 'aliyyemde olan bi'l-cümle kılâ'-ı hâkâniyemde her bâr edevât-ı harbe ve levâzımât-ı cihâdiyenin mevcûd ve müddehar olunması lâzımeden olduğına binâ'en Dersa'âdetimden serhaddât-ı hâkâniyeme ba's ü tesrîb olunan barut-ı siyâh ve mühimmât-ı cebehâne ve tophâne ve mühimmât-ı sâ'irenin gereği gibi muhâfazası ve bir dirhem barut ve mühimmât-ı sâ'irenin telef ve izâ'ından vikâyesi ve dâ'imen ve müstemirren hıfz ve hırâseti emrine bi'l-cümle zâbitân 'ale'l-ittifâk ihtimâm ve dikkat ve beher 'id hıyninde i'lân ve şenlik için birer kantârdan beher sene ikişer kantâr eskiden mevcûd bulunan barutdan sarfına ruhsat virilen mâ'adâ cedîd ve a'lâ barutun bir dirhemi sarfolunmamak üzere nizâma rabtolunub ruhsat virilen barutdan ziyâde barut vesâ'ir mühimmâtdan habbe-i vâhide vâlî buyuruldısı ve kâimakâm ve mütesellim kethudâ tezkireleri ve mürâsele ile virilmemek ve noksân zuhûr ider ise îcâb iden iki kat bahâsı evvel-be-evvel serhadden ocak zâbitlerinden ve yerlü ağavâtlarından vesâ'ir vücûh-i beldeden ba'de't-tazmîn te'dîblerine ibtidâr olunmak üzere nizâma rabt ve başmuhâsebeye kaydolunub işbu nizâm ilâ-mâ-şâ'allâhü te'âlâ düstûru'l-'amel tutulub vechen-mine'l-vücûh hılâfına 'amel ve hareket olunmamak bâbında mukaddemâ emr-i 'âlîşânım ısdâr ve taraf taraf neşr u tisyâr olunmuşiken kılâ'-ı hâkâniyeme ba's ü tesrîb olunan barut-ı siyâh vesâ'ir envâ'-ı mühimmâtın bilâ-müceb zâyi' ve itlâf olundığı bu def'a vârid olan yoklama defterlerinden müstebân olmağla fîmâ-ba'd bilâ-fermân-ı 'âlîşânım barut ve mühimmât-ı sâ'ire sarfolunmamak fakat 'ideynde endaht olunacak toplar vesâ'ir evkâtda muhâfizlar vusûlünde kâ'ide-i mer'iyye-i ser-haddât üzere endaht olunacak toplara lüzûmı olan barut ne mikdâr ise mikdârları beyân olunarak i'lâm gelüb başmuhâsebeye kaydolunub hıyn-i iktizâda olvechile hesâbı [31^b] ru'yet ve vâlî tarafından bilâ-emr-i 'âlîşânım barut ve mühimmât matlûb olunur ise şurût-ı nizâmı beyân olunub eğer ısgâ itmeyüb ahz ü telef ider ise der-'akab taraf-ı şer'den ve ser-had zâbitânı tarafından keyfiyet Der'aliyyeme 'arz olunmak ve eğer bu vechile keyfiyetini ifâde itmeyüb iğmâz iderler ise hıyn-i muhâsebede noksân zuhûr iden barut ve mühimmâtın ecnâsı ahâlîden tamâmen tahsîl olunmak husûsuna irâde-i 'aliyyem ta'alluk itmekle sen ki vezîr-i müşârun ileyhsin sâlifü'z-zikr Diyarbekir kal'asının beher 'ideynde eskiden mevcûd barutdan ahz ü sarfa ruhsat virilen bir kantârdan beher sene iki kantâr barut-ı siyâhdan mâ'adâ gerek barut ve gerek mühimmât-ı sâ'irenin gereği gibi muhâfazasına ikdâm ü ihtimâm olunub mühimmât-ı 'atîka ve cedîdenin muhâsebe ve muhâsesesi husûsunda

gereği gibi i'tinâ ve dikkat olunmak fermânım olmağın tenbîhi hâvî işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr sadra'zam tatarlarından Mahmûd ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde bâlâda bast u beyân olunduğı üzere kal'a-i mezkûrede mevcûd olan barut ve mühimmât-ı cebehâne ve tophâne ve mühimmât-ı sâ'ireden bilâ-fermân-ı 'âlîşânım buyuruldu ve tezâkir ve mürâsele ile habbe-i vâhîde sarfolunmamak ve işbu nizâmın hılâfî hareket ideri olur ise der'akab taraf-ı şer'den ve zâbitân ve ser-haddât taraflarından keyfiyetini Der'aliyyeme 'arz u i'lâm olunmak ve eğer bu vechile keyfiyeti ifâde itmeyüb iğmâz iderler ise hıyn-i muhâsebede noksân zuhûr iden barut ve mühimmâtın ecnâsı zâbitân ve yerlü ağavâtı ve ahâlî-i beldeden ba'de't-tazmîn te'dîbât-ı lâyıkaları icrâ olacaklarını iktizâ idenlerin gûş-i hûşlarına ilkâ iderek barut ve mühimmât-ı sâ'irenin muhâfazaları husûsuna 'ale'd-devâm ihtimâm ve dikkat itmelerini tenbîh ve te'kîde bezl-i cidd-i himmet ve sen dahi dâ'imâ nezâret ile işbu nizâmın 'ale'd-devâm mer'î ve düstûru'l-'amel tutulması esbâbının istihsâline sarf-ı küll-i meknet eylesin. Ve siz ki Mevlânâ ve topcı ve cebeci ve 'arabacıbaşı vekîlleri ve dizdâr ve ağavât mûmâ ileyhim ve sâ'irlersiz, işbu nizâmın hılâfî hareketiniz zuhûr ider ise mühimmât-ı masrûfenin ecnâsı sizlerden tazmîn olacağından başka te'dîbât-ı lâyıkanız icrâ kılınacağı ma'lûmunuz oldukda ana göre mütebassırâne hareket ve emr-i pâdişâhânem üzere barut ve mühimmât-ı merkûmenin gereği gibi muhâfazasına ihtimâm ve dikkat ve hılâfindan hazer u mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur. Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i 'âlîşânım vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-imtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnıyle 'âmil olub hılâfına bir dürlü rızâ ve cevâz göstermiyesiz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fi'l-yevmi's-sâdisi 'aşera min-şehr-i Cümâze'l-âhire sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf [16 Cümâze'l-âhire 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 72:

Üsküdar'dan, Bağdad'a kadar yol üzerindeki vali, kadı vesair devlet görevlilerine hitâben ferman suretidir. Menziller aslında devletin mühim işleri için gönderilen memurlar ve ulakların binek, yiyecek vesair ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş olup, bunlardan başka yolcu, tüccar gibi kendi işiyle uğraşanların menzilleri kullanmaması kanundan idi ve kullanmazlar idi. [buraya kadar 77'nin hükümüdür]

Ancak menzillerin muntazam olan vaziyeti bozulup menzilcilerin keyfi olarak kendilerine bir kazanç kapısı görmeleri sebebiyle kanuna uymamaya başlamışlardır. Acil devlet işleriyle giden ulak ve memurlara hemen yardımcı olmaları, binek vesair vermeleri gerekirken az çok para alabilecek kimselere öncelik vermekteler ve devlet işleri sekteye uğramaktadır. Bu fena vaziyetin düzeltilmesi için 1214 senesi Şa'bânında ferman gönderilip elinde menzil hükmü bulunan kim olursa olsun hemen kaç binek lazım ise verilmesi emrolunmuştur. Lâkin yine bu bozukluklar devam etmiş; Bağdâd vâlisi Ali Paşa bu vaziyeti tekrar şikayet etmiş, bunun üzerine bu ferman çıkarılıp yayınlanmıştır. Buna göre acil devlet işleriyle gelen ve elinde menzil hükmü olan her kim olursa olsun öncelik verilerek ihtiyaçları karşılanacak ve devlet işlerini sekteye uğramamasına çalışılacak, eğer bunun aksine sebep olan olursa cezalandırılacaktır.[14 Cümâze'l-âhire 1218].

Hüküm 72:

Düstûrûn-i mükerremûn müşîrûn-ı mufahhamûn nizâmü'l-'âlem müdebbirû umûri'l-cümhûri bi'l-fikri's-sâkıbi mütemmimû mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mümehhidû bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidû erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfûne bi-sunûfi 'avâtıfı'l-meliki'l-a'lâ Üsküdar'dan Bağdâd'a varınca yol üzerinde vâki' vüzerâ-yı 'ızâmım ve a'zamü'l-ümerâ'i'l-kirâm merâci'-li'l-bürâ'i'l-fihâm üli'l-kadri ve'l-ihtirâm ashâbü'l-'ızzı ve'l-ihtişâm el-muhtassûne bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-a'lâ mîr-i mîrân-ı kirâmım dâme-ikbâlühüm ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-müvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'-ı a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn mevâlî'-i fihâmım zîdet fezâ'ilühüm ve mefâhiru'l-kuzât ve'l-hukkâm me'âdinü'l-fezâ'il ve'l- kelâm kuzât ve nüvvâb ziyde-fazluhüm ve mefâhiru'l-emâsil ve'l-akrân mütesellim ve voyvoda ve a'yân ve zâbitân vesâ'ir iş erleri ziyde-kadruhüm tevkî'-i refî'-i hümâyûnum vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Memâlik-i vesî'atü'l-mesâlik-i pâdişâhânemde vâki' menâzilin 'an-aslin vaz'ı umûr-ı mühime-i müsta'celeden olan husûsâtın temşiyet ve tanzîmine me'mûr hıdemât-ı devlet-i 'aliyyem vesâ'ir ulakların seyr-i serî'iyile 'azîmet ve 'avdetleri için olub o makûle umûr-ı mühime-i müsta'celeden mâ'adâ kendü mesâlihiyle iyâb ve zehâb iden yolcu ve mültezim ve tüccâr makûlelerine menzil bârgîri virilmemek hasebiyle memâlik-i mahrûsem bârgîrleri [32^a] menzilleri muntazam iken biraz müddetden beru menzilciler

idâre-i menzili mücerred kendülerine me'kel ittihâziyle menzil ahkâmına rağbet itmeyüb âmed-şüd iden ulakları üçer beşer gün tevkîf ve diledikleri mikdâr akçe ahziyle yolcu ve mültezim makûlelerini umûr-ı mühimme ile me'mûr ulaklara takdîm iderek menzillerin ihtilâl-i nizâmına ve umûr-ı mühimme-i müsta'cele-i devlet-i 'aliyyenin te'hîrine bâ'ıs oldukları tahkîk olunmaktan nâşî umûr-ı mühimme-i müsta'cele ile âmed-şüd iden her kim olursa olsun yedlerinde mevcûd menzil ahkâmını ibrâz eyledikde her kaç ra's bârgîr virilmesi fermân olunmuş ise derhâl tedârik ve irkâb ve savb-ı me'mûrlarına sevk u irsâl olunub umûr-ı mühimmeye me'mûr olanlar beyhûde müks ü tevkîfdan mücânebet olunmak üzere iki yüz on dört senesi evâhır-i Şa'bânında Anadolu'nun üçer kollarına evâmir-i şerîfem ısdâr ve irsâl olunmuş iken bu esnâda Bağdâd câddesinde kâ'in menâzilin ekserinin şîrâse-i nizâmı hal-pezîr olmak takrîbiyle âmed-şüd iden me'mûr ve tatarlar 'avk u te'hîr olunmak olduğu hâlâ Bağdâd vâlisi düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem vezîr Ali Paşa edâme iclâlehûye ifâde ve ihbâr olunmuş olduğundan husûs-ı mezkûr umûr-ı mühimmenin ta'tiline bâdî olacağı beyâniyle zikrolunan menzilhânelerin emr-i nizâmına ihtimâm olunmasını müşârun ileyh Der'aliyyeme tahrîr u inhâ itmekden nâşî bu keyfiyete umûr-ı mühimme-i müsta'celenin girü kalmasına bâ'ıs ve bu makûle umûr-ı mühimme-i müsta'cele ile me'mûr olanların yedlerinde olan menzil ahkâmı müceblerince savb-ı me'mûrelerine irsâl ve îsâle kemâl-i 'acele ve şitâb lâzımeden iken bu vechile müks ü tevkîfleri te'hîr-i maslahata sebeb ve menzîlcilerin bu gûne hareketleri mukaddem sâdır olan evâmir-i şerîfemin hılâfî ve rızâ'-i şâhânemin külliyyen muğâyiri olduğundan te'dîb ü gûşmalleri îcâb ider hâlâtdan olmağla fîmâ-ba'd o makûle harekât-ı gayr-ı marzıyyeden mücânebet birle umûr-ı müsta'celeyle me'mûr olanlar her kim olursa olsun emr-i 'âlîşânımın hılâfî dakîka-i vâhide te'hîr ve tevkîf olundığı ve bârgîr i'tâsında cevır u ezâ olundığı bir dahi istimâ' olunmak lâzım gelür ise cümlesi mes'ûl ü mu'âteb olacaklarını mukarrer bilüb ana göre 'amel ü harekete ve emnen ve sâlimen birbirlerine seyr-i serî' ile irişdirmeğe sa'y ü gayret eylemeleri tenbîh ve te'kîd olunarak yedlerinde olan menzil ahkâmı müceblerince derhâl bârgîrleri tedârik ve irkâb ve savb-ı me'mûrlarına irsâle müsâra'at olunmak üzere müceddeden taht-ı nizâma idhâl ve ber-vech-i muharrer 'amel ü harekete mübâderet ideceklerini nâtık ta'ahhüd i'lâmâtı Dersa'âdet'ime irsâl ve sûret-i nizâmı tahrîr u iş'âr olunmak fermânım olmağın te'kîdi hâvî işbu emr-i celîlü'l-kadrim ısdâr ve sadra'zam tatarlarından Mes'ûd ziyde kadruhû ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde siz

ki vüzerâ' ve mîr-i mîrân ve mevâlî ve kuzât ve nüvvâb ve mütesellim ve voyvoda ve a'yân ve zâbitân-ı mûmâ ileyhim vesâ'irlerisiz ber-vech-i muharrer umûr-ı mühimme-i müsta'cele ile me'mûr olanların savb-ı me'mûrlarına irsâl ve îsâle kemâl-i 'acele ve şitâb lâzımeden iken bu vechile tevkîfleri te'hîr-i maslahata sebep olduğundan menzilhilerin bu gûne hareketleri mukaddem sâdır olan evâmîr-i şerîfemin hılâfî ve rızâ'-i şâhânemin külliye muğâyiri olub te'dîb ve gûşmâlleri îcâb iderken şimdilik iğmâz olunmağla kalem ve hükûmetinizde olan menâzilin menzilhileri fîmâ-ba'd o makûle harekât-ı nâ-marzıyyeden mücânebet birle umûr-ı mühimme-i müsta'celeyle me'mûr ulaklar her kim olursa olsun emr-i 'âlîşânımın hılâfî dakîka-i vâhîde te'hîr u tevkîf olundığı bir dahi istimâ' olunmak lâzım gelür ise cümlesi mu'âteb olacaklarını mukarrer bilüb ana göre 'amel ü harekete ve emnen ve sâlimen birbirlerine seyr-i serî' ile irişdirmek sa'y [32^b] eylemelerini gereği gibi tenbîh ü te'kîd iderek umûr-ı mühimme ile âmed-şüd iden ulakların yedlerinde olan menzil ahkâmı müceblerince derhâl bârgîrlerini tedârik ve irkâb ve savb-ı me'mûrlarına irsâle müsâra'at olunmak üzere taht-ı nizâma idhâl birle sûret-i nizâmı Der'aliyye'me tahrîr u inhâya müsâra'at ve müceb-i emr-i 'âlîşânımla 'amel ü hareket ve hılâfından hazer u mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki hükûm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celîlü's-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnıyla 'amel idesiz. Hılâfına rızâ ve cevâz göstermiyesiz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. fi'l-yevmi'r-râbi' 'aşer min Cümâze'l-âhire sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [14 Cümâze'l-âhire 1218].

Hüküm Özeti 73:

Ferman suretidir. Diyarbekir sancağındaki Timar sahibi ve Zaimlerin sıbyân ve emekli olanlarından beheri için 40 kuruşdan alınması kanun olan bedelin 1213, 1214, 1216 ve 1217 senelerinden kalan miktarı beyan edip Diyarbekir valisi, kadısı vesair devlet memurları tarafından mutlaka tahsil edilip İstanbul'a gönderilmesi emrolunmuştur. Bu bakaya 1213 senesi için Diyarbekir voyvodası Halîl'in ödemesi gereken 700 kuruş ki 120 kuruşunu nakden ödemiş ve 120 kuruşunu da Büyük Lata Kalesi'ndeki yerli askerlerin giderlerine sarfetmiş, geriye 460 kuruş borç kalmıştır.

1214 senesi için dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından Abdi Bey'in ödemesi gereken 870 kuruş ki 80 kuruşunu ödemiş, geriye 780 kuruş kalmıştır. 1216 senesi için Diyarbekir voyvodası Hacı Mehmed'in ödemesi gereken 2080 kuruş kalmıştır. 1217 senesinde Diyarbekir voyvodası Emînin ödemesi gereken 1280 kuruş kalmıştır. 3 Receb 1218.

Hüküm 73:

Düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıbi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtîfî'l-meliki'l-a'lâ Diyarbekir vâlîsi vezîrim el-Hâc Mehmed Paşa edâ mellâhü te'âlâ iclâlehü ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsi zîdet-fezâ'iluhü ve mefâhiru'l-kuzât ve'l-hukkâm me'âdinü'l-fezâ'il ve'l-ikelâm Diyarbekir sancağının hâvî olduğu kazâların kadıları ve nâ'ibleri zîde fazlühüm ve mefâhiru'l-emâsil ve'l-akrân bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan Sadra'zam kahvecisi yamaklarından Mehmed Emîn ve Alay beği ve çeribaşları ziyde kadruhüm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Bin iki yüz on üç ve ondört ve on altı ve on yedi senelerine mahsûben Diyarbekir sancağında vâki' zu'amâ ve erbâb-ı timardan sıbyân ve mütekâ'idînin beher neferine kırkar kuruşdan îcâb iden bedeliyelerinin tahsîli iki yüz on üç senesine mahsûben sâbıkâ Diyarbekir voyvodası hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûnumdan Halîl ziyde mecdühûnün 'uhdesinde olub mukayyed olan ma'lûmü'l-mikdâr neferâtının beher neferine kırkar kuruşdan îcâb iden yedi yüz kuruşun yüz yirmi kuruşu hazîne-i 'âmireme teslîm ve yüz yirmi kuruşu dahi Lata-i kebîr kal'asına teslîm yerlü neferâtının mevâcibine havâle olunub kusûr kalan dört yüz altmış kuruş ve on dört senesine mahsûben dahi dergâh-ı mu'allâm kapucıbaşlarından me'âdin-i hümâyûnum emîni Abdi Beğ dâme mecdühûnün 'uhdesinde olub îcâb iden sekiz yüz yetmiş kuruşdan seksen kuruşu hazîne-i 'âmireme teslîm olunub kusûr kalan yediyüz seksen kuruş ve on altı senesine mahsûben Diyarbekir voyvodası Hacı Mehmedin 'uhdesinde olub lâzım gelen iki bin seksen kuruş ve on yedi senesine dahi Diyarbekir voyvodası Emîn'in 'uhdesinde olub anın dahi îcâb iden bin iki yüz seksen kuruş cebelü bedeliyeleri emvâli

bâkî kaldığı kuyûdâtdan müstebân olmağla mebâliğ-i mezbûre vâridât-ı mukarrere-i mîriyyeden olmak mülâbesesiyle dûr u dirâz ta'vîkına mesâğ olmayub 'alâ-eyyi-hâl tahsîl matlûb-i mülûkânem olmağla sen ki vezîr-i müşârun ileyhysin mebâliğ-i mezkûre el-yevm tahsîl olunmayub bakâyâ kalmış ise bu def'a başmuhâsebeden ihrâc ve derûn ve derûn-i emr-i şerîfime mevzû'an irsâl olunan dört kıt'a sûret-i defter mûcebince mebâliğ-i mezbûrî 'alâ-eyyi-hâl yerlü yerinden tahsîl ve eğer tamâmen ve kâmilen mûmâ ileyhim tahsîl itmişler ise makbûzlarını müş'ir virdikleri edâ tezkirelerinin mûmzâ sûret-i defterini Dersa'âdet'ime irsâle bezl-i cidd-i himmet eylemen fermânım olmağın işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olmuştur. İmdi vusûlünde bâlâda tafsîl ve sûret-i defterde tasrîh olunduğı üzere livâ'-i merkûmun sinîn-i mezkûra mahsûben mukayyed olan neferâtının îcâb iden bedeliyelerinden bâkî kalan mebâliğ-i mezbûre el-yevm tahsîl olunmayub bakâyâ kalmış ise 'alâ-eyyi-hâl yerlü yerinden ve îcâb ve iktizâ idenlerden tekmîlen tahsîl ve eğer mûmâ ileyhim tamâmen tahsîl itmişler ise makbûzlarını müş'ir virdikleri edâ tezkirelerinin mûmzâ sûret sûret-i defterini Dersa'âdet'ime irsâl ve tesyîre sarf-ı küll-i meknet eylesin. Ve siz ki Mevlânâ ve kuzât ve nüvvâb ve alay beği ve çeribaşları mûmâ ileyhimsiz, sizler dahi mûceb-i emr-i şerîfimle 'amel ü hareket [33^a] ve hılâfından tehâşî ve mücânebet ve sen ki mübâşir-i merkûmsun sen mebâliğ-i mezbûreyi fermânım olduğı üzere tahsîl ve bi'l-istishâb getirüb hazîne-i 'âmireme teslîme müsâra'at ve ifâte-i vakitden mübâ'adet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celîlü's-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi birle 'âmil olub hılâfına rızâ ve cevâz göstermiyesiz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fi'l-yevmi's-sâlis min-şehr-i Receb sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [3 Receb 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye.

[33^b] Hüküm Özeti 74:

Diyarbakir'de Kastal Câmi'inin mütevellisi olan Nâhiye Kâdisızâde Sâlih Efendi vakfın tevliyetinden kendi rızasıyla el çekip vazifeyi Seyyid Dervîş Ali Efendiye devrettiğini beyan edip mahkemece tescil olunmuştur. 13 Şa'bân 1218.

Hüküm 74:

Fazîletlü nâhiye kâdîsîzâde el-Hâc Sâlih Efendi meclis-i şer'î-i şerîf-i enverde es-Seyyid Dervîş Ali Efendi mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr anî'l-merâmında bâ-şart-ı vâkıf bâ-buyuruldı mutasarrıf olduğım Kastal câmi'-i şerîfinin tevliyetini kendi hüsn-i rızâ ve tıyb-i hâtırımla merkûm Dervîş Ali Efendi'ye ferâğat ve kasr-ı yed ve teslîm-i vakfiyye-i ma'mûlün-bihâ eyledim. Vakf-ı mezbûr tevliyetinde medhalim kalmadı deyu takrîr ve takrîr-i meşrûham sicill-i mahfûza kaydolunsun deyu 'alâ-vukû'ihî kayd-şüd. Fî 13 Şa'bân sene 218.

[şahitler:] Re'îsü'l-küttâb fazîletlü es-Seyyid Abdullah Efendi, ve kâtib-i mahkeme Mehmed Efendi ve mukayyid-i mahkeme es-Seyyid Ömer Efendi ve gayruhüm.

[34^a]

Hüküm Özeti 75:

Menzilhânelerden devlet-i aliyye me'mûrlarına kira sûretiyle kullandırılan ve bazıları helâk olan binekleri ve kimlere verildiğini bildirir.

Hüküm 75:

Küçük İmrahor Ağa ve İsmâ'îl Ağa tatar irkâb eylediği bir günde kırkdan ziyâde yetmiş yedi bârgîr ücreti kayd-şüd. 77 kuruş

Şeyhzâde devletlü İbrâhîm Paşa ve Girad tatarı irkâb eylediği bir günde kırkdan ziyâde bârgîrin ücreti 12 kuruş

Devletlü veliyyü'n-ni'am efendimizin âdemîsi berfa-râh olur iken Ergani savuşdurma ile bir bârgîr helâk, 1 adet.

Bağdâd silâhdârı mardini savuşdurma ile iki bârgîr helâk, 2 adet.

İcâz ağası ve balyoz ve Bağdâd tatarı veliyyü'n-ni'am efendimizin tatarı irkâb eylediği bir günde kırkdan ziyâde on üç bârgîrin ücreti 13 kuruş.

Timur Paşa Efendimizin tatarı Mardin'de değişmeyüb Ordu'ya savuşdurma ile bir bârgîr helâk, 1 aded.

Acem hanı Ahmed şâhı Palu'ya savuşdurma ile iki bârgîr helâk, 2 aded

Sâbıkâ Bağdâd silahdârı Nusaybin'e savuşdurma ile iki bârgîr helâk, 2 aded

Devletlü el-Hâc Mehmed Paşa Efendimize bohça getüren silahdâr Ağa'nın avdetinde Nusaybin'i savuşdurma ile bir bârgîr helâk, 1 aded

Devletlü el-Hâc Mehmed Paşa Efendimizin tatar Ağasının hizmetkârı samana giderken Karta köprüsünde beş bârgîr takımıyla Melenli harâmîsi gasbeylediği kayd-şüd, bârgîr ma'a-takım 5 aded

Şühûr-i rûmiyyeden tabahın onuncu ve arabiyeden Cümâze'l-ûlânın üçüncü günü Esfel nâm mevzi'de Cinânlar şeyhi Mehmed ve dîvân çavuşu Ömer Ağa yediyle bir mikdâr küşâde ve mekşûf penbe kozası meclis-i şer'a vürüd eylediği kayd-şüd. Fî 3 Ramazân sene 218.

Zeyd-i cennet İbrâhîm Efendi ve Rukıyye hatun ve Abdullâh meclis-i şer'de Ramazan Efendi bin Haydar'ı müteveffâ-yı merkûm İbrâhîm Efendi'nin husûs-ı irse müte'allık da'vâlarına vekîl eyledikleri kayd-şüd.

Şuhûdu'l-hâl: Emîn-i fetvâ Ebûbekr Efendi, Derviş el-Hâc Ömer Efendi, Hüseyin bin Abdullâh, es-Seyyid Abdullâh Efendi.

Timur Paşa or[v]asına götürme ile iki bârgîr helâk olduğu kayd-şüd, 2 aded.

Hemîşe odabaşı Haleb'e götürme ile dört bârgîr helâk olduğu kayd-şüd, 4 aded.

Sürücüler Mardin'den avdet iderken Hacı İs karyesine karîb metînân piyâdeleri tesâdüf ve sürücüler arabân ve iki bârgîri gasbeyledikleri kayd-şüd, 2 aded.

Devletlü el-Hâc Mehmed Paşa Hazretleri beraber getürdiği elli beş bârgîr olduğuna Ali bin Abdülazîz ve Halîl bin Abdullâh haber vermeleriyle kayd-şüd. 55 aded.

Ücret olan bârgîrler: 102 kuruş – 89 kuruş Ergani = 13 kuruş

Kıymet-i bu: 75 kuruş – 2 kuruş = 77 kuruş.

[34^b] Bağdâd kapu kethüdâsı hazînedârı Mehmed Ağa ve tatar Derviş Ağa ve tatar Nûrullâh Ağa ve Rahîm Ağa ve tatar mellâhı Nusaybin tarafına geçirme ile bârgîr helâk kayd-şüd, 7 aded.

İsmâîl Ağa Ergani savuşdurma ile bârgîr helâk kayd-şüd, 2 aded.

Verâda sürücüler arabân olub sirkat olunan bârgîr kayd-şüd, 1 aded.

Arpa emîni Süleyman Ağa ve beş aded tatar Mardin voyvodası hâzırân olmadığından
Harrân geçirme ile bârgîr helâk kayd-şüd, 3 aded.

Mi'mâr başı irkâb olunan bir günde kırkdan ziyâde bârgîrin ücreti kayd-şüd, 12 kuruş.

Tatar Süleyman ve Mahmûd Ağa irkâb olunan bir günde kırkdan ziyâde bârgîrin ücreti
kayd-şüd, 17 kuruş.

Delican tatar Ergani savuşdurma ile bârgîr helâk kayd-şüd, 2 aded.

Za'îm Mahmûd Efendi'yle ve Bağdâd tatarları bir günde kırkdan ziyâde bârgîrin ücreti
kayd-şüd, 6 kuruş.

Küçük İmrahor Ağa irkâb eylediği bir günde kırkdan ziyâde bârgîrin ücreti kayd-şüd, 75
kuruş.

Bağdâd tatarı Sa'dullâh Ağa Mardin'i savuşdurma ile helâk bârgîrin kıymeti kayd-şüd,
1 aded.

İmrahor Ağa ma'an Timur Paşa Efendimiz tatarı Nusaybin'e savuşdurma ile bârgîr
helâk kıymeti kayd-şüd, 1 aded.

Bağdâd tatarı ve devlet tatarı ve Hazîneye ve silahşor Ağa bir günde kırkdan ziyâde
bârgîrin ücreti kayd-şüd, 32 aded.

Mezbûrûn tatarlar ve silahşor Ağa Ergani savuşdurma ile bârgîr helâk kayd-şüd, 3 aded.

Maktûl İbrâhîm Ağa'nın muhallefâtına vürûd eden silahşor Ağa ve Bağdâd tatarı
Delican Ağa ve mekkâreci ve tatarları veliyyü'n-ni'amî bir günde kırkdan ziyâde
bârgîrin ücreti kayd-şüd, 14 aded.

Bağdâd'a hazîne götüren Yahyâ tatar ve akça emri götüren tatar ve Bağdâd'dan gelen
kapu çukadârı ve gezdirme fer[m]ânı getüren ve sadra'zam efendimizin kol
çukadârı ve veliyyü'n-ni'am el-Hâc Mehmed Paşa Efendimizin Mardin'e Acasa
giden piyâde tatar ve çukadârı mezbûrûnu savuşdurma ile bir günde kırkdan
ziyâde 33 ra's bârgîrin ücreti kayd-şüd, 33 ra's.

[35^a]

Hüküm Özeti 76:

1214 senesine ait menzil masrafının tahsiline memur olan Hasan Ağa'nın masraflarını göstermektedir.

Hüküm 76:

İşbu 1214 senesine mahsûben taksît-ı sâni menzil masraf cem'ine me'mûr serturna-yı sa'âdetlü Hasan Ağa'nın hesabı ru'yet defteridir ki ber-vech-i âti zikr ü beyân olunur:

Kuruş

2500	Bâ-mürâsele-i şer'iyye çukadar Ahmed Ağa'nın akçesinden voyvoda Ağa'ya teslîm
203	Voyvoda Ağa hazretlerinin tarafından serdengeçdi Kâsım Ağa'ya teslîm
150	Def'a voyvoda ağa hazretlerinin tarafından fazîletlü Nâ'ib Süleyman Efendi'ye teslîm
2853	
400	Fazîletlü Nâ'ib Süleyman Efendi hazretlerine teslîm
50	Mahkeme hademelerine harc-ı kalemiyye
1894,5	
250	Devletlü Müsellim Ağa hazretlerine teslîm
83	Def'a devletlü Müsellim Ağa hazretlerine teslîm saray ta'mîrine mesârif olan akçe
16,5	Sa'âdetlü serdâr Ahmed Ağa'ya teslîm, binâ mesârifinden saray için
5547	
47,5	İdhâl olunan saray ta'mîrine masraf el-Hâc Mehmed Ağa'ya teslîm
500	Ser-turna-yı Na'lbandzâde Ömer Ağa'ya bâ-mürâsele zimmî Ekmekçioğlu'ndan tarafa teslîm
500	Def'a Ömer Ağa'ya teslîm, bâ-mürâsele Kazgancı oğlu Mıgırsi Karazda tarafa teslîm
6594,5	
7163	Kara Hocazâde Menzilci Halîl Ağa'ya teslîm
100	Ser-turna-yı sa'âdetlü Na'lbandzâde Ömer Ağa'ya teslîm, bâ-mürâsele el-Hâc Abdülcebbâr Ağa tarafından
200	Def'a Ömer Ağa'ya teslîm, bâ-mürâsele zimmî Mıgırsi Karazda tarafa
14057,5	
150	Fazîletlü Nâ'ib Süleyman Efendi hazretlerine teslîm, bâ-mürâsele Mardinli Emsah tarafından
125	Kuyumcu el-Hâc Osmân Ağazâde Mustafa Ağa'ya teslîm bâ-mürâsele
100	Pazarbaşı Seyfullâh Ağa'ya teslîm, bâ-mürâsele Manavcı Hasan tarafından
100	Bâ-mürâsele basmacı Hacı İsmâîl Ağa'ya teslîm
14532,5	

250	Bâ-mürâsele Hacı Abdülbâkî Ağazâde el-Hâc İsâ Efendi'ye teslîm
50	Bâ-mürâsele Hacı Sâdık Ağa'ya teslîm
100	Def'a Hacı Sâdık Ağa'ya teslîm
100	Bâ-mürâsele zimmî Kalıbcıoğlu Koca Karabete teslîm
15032,5	

Hüküm Özeti 77:

Yine 1214 senesine ait menzil masrafinin tahsilinde esnâf sınıfından kalan alacakları göstermektedir.

Hüküm 77:

Himâye olunan esnâflarda bakâyâyı beyân eder:

Kuruş	Para	
72		Boyama esnâfında küsür
182,5	9	Kahveci esnâfında küsür
208,5	9	Kavukçu esnâfında küsür
89,5		Keçeci esnâfında yekân hiç yok
714		Boyacı esnâfında küsür
1266,5	8	
100		Ekmekçi esnâfında bakâyâ
47	0,5	Debbâğ esnâfında bakâyâ
294,5	1	Huffâf esnâfında bakâyâ
38,5		Serrâc esnâfında bakâyâ
1746,5	9	
15032,5		Bâlâda mezkûr
16778,5	9	
330		Ashâb-ı mürâselâta teslîm
380		Ashâb-ı mürâselâtın bâkî matlûbatı
17378,5	9	
378,5	9	Bâlâda mezkûr debbâğ ve huffâf ve serrâcânda tahsîl olunmayub mütebâkî olan
17000		

Hüküm Özeti 78:

Menzilhânelerin masrafları için 1214 senesinin ikinci taksiti olarak toplanan meblağdan Marangoz esnafından tahsîl olunan ve kalanı beyân eder.

Hüküm 78:

Neccâr tâ'ifesinin bâ-mürâselât matlûbâtlarından tahsîl ve mütebâkî beyân olunur:

Kuruş

150 Bezzâr Seyyid Abdullâh Ağa'ya teslim mürâselesi şakk

70 Massı Evhanoğullarına teslim

Ve mürâselesine zuhûriye

80 Massı Evhanoğullarının mütebâkî

150 Harîrî Şemmâs Kürküs'ün bâkî

150 Fethioğlu Mihailin bâkî

600

330 Sâlyâne-i mezkûrundan ashâb-ı mürâselât

380 Mezkûrlara teslim

İşbu 380 kuruş esnâfda mütebâkî ve tahsîl olunmayub mürâselâtı aynıyle durub inşâallâhü te'âlâ hıyn-i tahsilde ashâbına edâ' olunacaktır.

[35^b]

Hüküm Özeti 79:

1214 senesi sâlyânesinin ikinci taksitinden kazâların kalan tahsîlâtını beyân eder.

Hüküm 79:

Sâlyâne-i mezkûrun taksît-ı sânisinin kazâlardan mutâlebe olunan sâlyânelerden mütebâkî ve tahsîl olunmayub geri ric'at iden mürâselât defteridir ki ber-vech-i âtî zikr u beyân olunur:

Kuruş	Para	
166,5	1	Kazâ-i Mefarıkayn
166,5	1	Kazâ-i Bakos beşat
334	3	Kazâ-i Mihrani
334	3	Kazâ-i Caska
1001	6	
1463	9	Kazâ-i Hasankeyf ma'a-Beşîrî
1463	9	Kazâ-i Savur
1463	9	Kazâ-i Hani
5390,5	3	

Hüküm Özeti 80:

Kazâlardan buğday salyanesinin toplanmasına memur olan şahısların zimmetlerini beyân eder.

Hüküm 80:

Hınta husûsuna verilen ashâb-ı mürâselâtı beyân ider:

2500 kuruş	Hacı Abdülbâkîzâde Hacı Abbüş Efendi
250 kuruş	Huffâf Hacı Osmân
250 kuruş	Hacı Bekiroğlu
500 kuruş	Yorgancı Hacı Ömer
750 kuruş	Kettânî Hacı İbrâhîm
4350 kuruş	
250 kuruş	Güncü Hacı Eyyûb
250 kuruş	Lelebici Hacı Ömer
250 kuruş	Keçeci Mehmed Ağa
250 kuruş	Kuyumcu Hacı Osman Ağazâdeler
250 kuruş	Siverekli Hacı Abbüş
5500 kuruş	
250 kuruş	Şeyh Cilâhân Süleyman Ağa
250 kuruş	Kettânî Ömer Efendi
250 kuruş	Bıyıklı Bekir Ağazâdeler
250 kuruş	Direkli Ahmed Efendi
6500 kuruş	
300 kuruş	Canbaz Hüseyin Ağa
250 kuruş	Kirişci Hacı Mahmûd
250 kuruş	Abdülazîz-zâde İbrahim Çelebi
500 kuruş	Hacı Receb Ağa
250 kuruş	Hasankeyfli Hacı Mustafa
8050 kuruş	
500 kuruş	Bardakçı Molla Ahmed
250 kuruş	Mercimekzâde Molla İbrahim
500 kuruş	Mardinli Molla Muharrem
250 kuruş	Bezzâz Molla Abdi
9800 kuruş	
500 kuruş	Hacı Abdülcebbâr Ağa
250 kuruş	Dizdâr Hacı Abdurrahman
250 kuruş	Keçeci Hacı Mustafa
1000 kuruş	Didebân Beyzâd Ağa
11800 kuruş	
250 kuruş	----
250 kuruş	----
250 kuruş	Keçeci Ömer Ağa
250 kuruş	Çermikli Bezzâz Hacı Hüseyin Efendi
250 kuruş	Berber Molla İbrahim

1350 kuruş	
250 kuruş	Basmacı Mustafa
250 kuruş	Kabak nâibi
250 kuruş	Si'irdî Hacı Abdurrahman
250 kuruş	Basmacı Hacı Mehmed
2350 kuruş	
250 kuruş	Ğazzâz Hacı Sa'dullâh
100 kuruş	Sağır Molla Süleyman oğlu Molla Yûsuf
250 kuruş	Borucu Hasan Beşe
200 kuruş	Kâtib-i cizye Molla Bekir
3000 kuruş	
350 kuruş	Mehmed Nazîf Efendi mürâselesi verilmişdir indinde bâkî 50 kuruş
150 kuruş	Oturakçı Köse Hüseyin
250 kuruş	Yûsuf Efendi
1500 kuruş	def'a Hacı Bâkîzâde Abbüş Efendi
5150 kuruş	
150 kuruş	Gazzâr Molla Yûsuf
250 kuruş	Arab Ali
250 kuruş	Hacı Hâfız Abdullâh
250 kuruş	Mercimekzâde Molla Hüseyin
6050 kuruş	
250 kuruş	Neccâr Molla Hasan
250 kuruş	Penbecioğlu Molla Sâlih
250 kuruş	Hacı Seyyid
200 kuruş	Bardakçı Molla Hüseyin ve babasından
7000 kuruş	
11800 kuruş	nakl
18800 kuruş	cem'an

[36^a]

Hüküm Özeti 81:

Yeni tayin olunan başkatip defterin hayırla nihayete ermesi niyetiyle eûzü besmele ve dualar yazmıştır.

Hüküm 81:

E'ûzü billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm, Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihî neste'înü billâhi Yâ Fettâh, Yâ Rezzâk, Yâ Allâh. Rabbi yessir velâ tü'assir rabbi temim bi'l-hayr, Yâ Allâh, ve üfevvizu emrî ilallâhi inallâhe basîrun bi'l-'ibâd, Yâ Mu'în.

Hüküm Özeti 82:

Şâkirzâde Mehmed Emîn Efendi'nin Hicrî 1217 senesi Şa'bân ayında Diyarbekir'e kadı olarak tayin olunduğunu beyân eder.

Hüküm 82:

İzzet-meâb şerî'at-nisâb eşrâf-ı kuzâtî'l-kirâm-ı zevi'l-ihtirâmdan Şâkirzâde Mehmed Emîn Efendi dâme-mübeccelen ba'de't-tahıyyeti'l-vâfiye inhâ olunur ki

Ber-vech-i arpalık mutasarrıf olduğum medîne-i Âmid kazâsının umûr-ı ahkâm-ı şer'ıyyesi işbu sene seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf [H. 1217] Şa'bânü'l-mu'azzamı gurrasinden kısmet-i askeriyesiyle cenâbınıza tefvîz ve ihâle kılınmıştır. Gerekdir ki medîne-i mezbûreyi gurre-i şehr-i merkûmdan zabt u tasarruf eyleyüb beyne'l-ahâlî icrâ-yı ahkâm-ı şer'-i hazret-i seyyidü'l-enâmda ihtimâm ü dikkat-i tâm eyleyüb vukû-yâfte muhallefât-ı askeriyeye ve belediyyesin tahrîr ve terkîm ve beyne'l-verese alâ-mâ-ferazallâhi'l-'Alîm tevzî' u taksîm eyleyüb şâhrâh-ı şerî'at-i Ahmediyeye ve câdde-i tarîkat-i Muhammediyyeden ser-i mü'udûl ve inhirâfi tecvîz itmeyesin ve's-selâm.

El-Fakîr Ahmed Es'ad el-Kâdî be-'asker-i Rumili sâbıkâ.

Hüküm Özeti 83-84:

Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'nin Hicrî 1217 senesi Şa'bân ayında Diyarbekir kadısı tarafından mahkemeye Reîsü'l-küttâb (83 no'lu hüküm) ve nâib (84. hüküm) olarak tayin olunduğunu beyân eder.

Hüküm 83:

İzzet-me'âb şerî'at-nisâb Sem'ânzâde Mevlânâ Mehmed Sa'dullâh Efendi kâmyâb gibbe't-tahıyyeti'l-vâfiye inhâ olunur ki

İşbu sene seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf [H. 1217] Şa'bânü'l-mu'azzamının gurrasinden ber-vech-i niyâbet bâ-mürâsele-i şer'ıyye medîne-i Âmid'in umûr-ı ahkâm-ı şer'ıyyesi 'uhde-i âcizânemize ihâle ve tefvîz kılınub mahkeme-i mezkûreye ser-ketebe-

i mahkeme nasbı lâzım ve lâ-büd olmağla eğerçi bundan akdem bâ-hatt-ı hümâyûn hizmet-i mezkûre ref olunub yine bâ-emr-i 'âlî ahâlî ra'y ü intihâbı ve hukkâm efendi hazarâtlarının mürâsesine menût olmağın sen cümlelerin marzî ve muhtârı ve yirmi seneden beru hizmet-i şerî'at-i mutahharada müstahdem ve istihkâk-ı isti'dâdın ihbâr ve zâhir olmağla tarafımızdan ser-kâtib hizmetini 'uhde-i liyâkatına ihâle ve tefvîz olunmak zımnında savb-ı şer'-i kavîmden işbu mürâsele tahrîr olunmuşdur. Gerekdir ki hizmet-i mezkûreye sâbıkların misillü mutasarrıf ve hademe-i mahkeme dahi bi'l-cümle seni ser-kâtib bilüb ra'yinden hâric ve vaz'ından taşra hareketde bulunmamaları matlûbum olmağın müceb-i mürâsele birle 'âmil olmanız me'mûldür.

Hâdimü'ş-şer'i'l-kavîm Şâkirzâde Mehmed Emîn el-müvellâ'l-hılâfe be-medîneti Âmid

[36^b]

Hüküm 84:

İzzet-me'âb şerî'at-nisâb medîne-i Âmid mahkemesinde re'îsü'l-küttâb Mevlânâ Sem'ânzâde Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi kâmyâb gibbe't-tahıyyeti'l-behiyye inhâ olunur ki

İşbu sene seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf [H. 1217] Şa'bânü'l-mu'azzamın guresinden ber-vech-i niyâbet istihlâfına me'zûn olduğum medîne-i Âmid'in umûr-ı ahkâm-ı şer'iyyesi bâ-mürâsele-i şer'iyye 'uhde-i âcizânemize ihâle ve tefvîz olunmağın mahkeme-i mezkûreye bir bâb nâ'ib nasbı lâ-büd olmağın sen yirmi seneden mütecâviz hizmet-i şerî'at-i mutahharada müstahdem ve hizmet-i celîle-i mezkûreye elyak ve istihkâkın tarafımıza ihbâr ve zâhir olmağla bâb-ı niyâbet-i mezkûre cânibinize ihâle ve tefvîz olunmak için savb-ı şer'-i kavîmden işbu mürâsele tahrîr u isdâr olunmuşdur. Gerekdir ki bu bâbda vâki' olan de'âvîyi ru'yet ve beyne'l-ahâlî icrâ-yı ahkâm-ı şer'-i Nebevî idüb câdde-i şer'-i Mustafevî'den ser-i mü inhirâfa cevâz göstermeyüb müceb-i mürâsele birle 'âmil olasız, olmanız me'mûldür.

Hâdimü'ş-şer'i'l-kavîm Şâkirzâde Mehmed Emîn el-müvellâ'l-hılâfe be-medîneti Âmid

Hüküm Özeti 85:

Diyarbakir kadısı tarafından mahkeme başkatibi Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'ye hitaben gelen emirde mahkemeye nöbetçi olarak Seyyid Abdullâh isminde bir kimsenin Hicrî 1217 senesi Ramazân ayında tayin olduğunu bildirir.

Hüküm 85:

İzzet-me'âb şerî'at-nisâb hâlâ bâb nâ'ibimiz ve başkâtibimiz Sem'ânzâde Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi kâmyâb gibbe't-tahıyyeti'l-behiyye inhâ olunur ki

Eslâfımız efendiler hazarâtlarının tarîkı üzere mahkemeye bir nevbetçi nasbı lâbüd ü ehemm olmağın bundan akdem nevbeticilik-i merkûm hizmetiyle müstahdem olub mücerrebü'l-atvâr ve sadâkat-kâr olduğu tarafımıza ihbâr olunan Seyyid Abdullâh nâm kimesne nevbetçi nasb u ta'yîn olunmağla mürâsele tahrîr ve ısdâr olunmuşdur. Gerekdir ki hizmet-i mezkûra öteden beru geldiği vech üzere istihdâm itdirilüb âharı müdâhaleden men' eylemeniz me'mûldür ve's-selâm. Fî 11 Ramazân sene 217.

Hüküm Özeti 86:

Sâlih Mehmed paşa mahallesi sakinlerinden Keşiş Evhan ölüp Kerbid ve Bidros adlarında iki oğlu kalmış ve babalarından kalma aynı mahallede bir ev Kerbid'e ait iken diğer kardeşin haksız yere sahiplenmesi üzerine mahkemeye müracaat olunmuştur. Mahkemede sağlam şahidlerin şehadetleriyle evin satın almak yoluyla Kerbid'e ait olduğu sabit olup Kerbid lehine hüküm verilerek ev tamamen ona aidiyet tescillenmiştir. 15 Şevval sene 1217.

Hüküm 86:

Medîne-i Âmid mahallâtından Sâlih Mehmed Paşa Mahallesi mütemekkinlerinden bundan akdem mürd olan Keşiş Evhan veled-i Ardanbit'in kebîrân oğulları Kerbid ve Bidros mürd-i mersûmun irsi munhasıra olmağın mersûm Bidrosa karındaşı mesfûr Kerbid'in mülkü olmağla karındaşım mesfûr Kerbid pederimiz Keşiş

Evhan'ın nısf hissesini fuzûlî kendi ismiyle temessük ve milkimdir deyu zabt itmeğin mûceb-i şer'î ve pederim milki olan nısf-ı âharını talebi derim didikde gibbe's-su'âl mesfûr Kerbid'in cevânibinde mahalle-i mezbûrda vâki' olan bir bâb menzillerin bir tarafı külhân ve bir tarafı ahur ve tarafeyni tarîk-ı 'âm ve büyü-t-i adîdeyi hâvî olan menzil-i mezkûrun nısfı Kedro zimmiyeden dört-yüz kuruşa şirâ'en iştirâ' eylemişim ve nısf-ı âharını dahi babam mürd-i mersûm Keşiş Evhan nâm Zimmîden dört-yüz kuruşa iştirâ' eylediğine beyyine taleb olundukda şuhûd ahrâr-ı müslimînden Mustafâ bin Abdullâh ve Hacı Mehmed ve Hâfiz Abdurrahmân ve İbrâhîm Ağa nâmûn kimesneler li-ecli's-şehâde meclis-i şer'a hâzır oldukları halde her birleri yegân yegân edâ'i şehâdet-i şer'iyeye eylediklerinde müdde'î-i mersûm Bidros bî-vech-i şer'î mu'ârazadan men' ve menzil mahdûm-ı mezkûr mesfûr Kerbid'in cümleten milki olduğuna mûcebince ba'de'l-hükm olunduğu hıfzan li'l-makâl mâ-vaka' bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fi'l-yevmi'l-hâmise aşera min şehr-i Şevvâl sene seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf [217].

[şâhidler:] Ser-muhzırân İsmail Ağa, Çadırcı Ahmed Ağa, Hacızâde Molla Es'ad, Motoncı Hacı Ahmed Enderûn Ağası.

[37^a]

Hüküm Özeti 87:

Diyarbakir'de Behram Paşa Vakfı Camii'nde eski imam Seyyid Ahmed Efendi'nin imametten el çekip vazifesini Seyyid Mustafâ isminde bir zata verdiğini ve bu vazife için ismi geçen vâkıfdan günlük yirmi akçe alacağını ve eline de bunu müsbit 10 Receb sene 1217 tarihli ruus verildiğini bildirir. 18 Receb 1217.

Hüküm 87:

Âmid'de vâki' müteveffâ Behram Paşa Vakfı'ndan almak üzere yevmî yirmi akça vazîfe ile imâm olan es-Seyyid Ahmed Efendi halîfe bilâ-erş kendü rızâsiyle yedinde olan berâtın virüb mutasarrıf olduğu imâmet-i merkûmeyi erbâb-ı istihkâkdan huzûr-ı şer'de mütehakkak olan işbu râfî'-i tevkî'-i refî'u's-şân-ı hâkânî es-Seyyid

Mustafâ ziyde salâhuhûya ferâğat ve kasr-ı yed itmeğın kasr-ı yedinden tevcîh ve yedine berât-ı şerîfim virilmek ricâsına Âmid nâ'ibi Mevlânâ Şefikzâde Şerîf Mehmed Sa'dullâh ziyde ilmühû arz itmekle mahallinde ber-ta'yîn-i vâkıf edâ-yı hizmet eylemek şartıyla tevcîh olunmak üzere a'lemü'l-ulemâ'i'l-mütebahhîrîn efdalü'l-fedâ'ili'l-müteverri'în bi'l-fi'il Şeyhu'l-İslâm Mevlânâ Ömer Hulûsî edâ mellâhü te'âlâ fezâ'ilehü işâret itmekle işâreti mücebince tevcîh olunmak fermânım olmağın hakkında mezîd inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getürüb 1217 senesi Receb'inin onuncu günü târîhiyle müverrah virilen ru'ûs-i hümâyûnum mücebince bu berât-ı hümâyûnı virdim ve buyurdum ki mûmâ ileyh es-Seyyid Mustafâ ziyde salâhuhû varub kasr-ı yed iden merkûm yerine imâmet-i mezbûra mutasarrıf olub edâ-yı hizmet eyledikten sonra ta'yîn olunan yevmî yirmi akçe vazîfesin evkâf-ı mezkûre mahsûlünden mütevellîsi olanlar yedinden alub mutasarrıf ola, şöyle bile, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîran fi's-sâmini aşer amin şehr-i Receb sene seb'a aşera mi'eteyn ve elf [18 Receb 1217]

El-mahrûsetü'l-Kostantıniyye

Hüküm Özeti 88:

Cüveyre binti Hacı Tâhâ Diyarbekir'de Hacı Tâhâ Vakfı'na ait sınırları belli 100 kuruş kıymetinde ve aylık 1 kuruş kira geliri olan ahır ile yine aynı şehirde sınırları belli Selim Ağa'ya ait 250 kuruş kıymetinde ve aylık 2,5 kuruş kira geliri olan çilingir dükkânın birbiri ile karşılıklı olarak vakfın yararına olarak değiştirildiğini bildirir. Ahırın, Selim Ağa'ya, çilingir dükkânının da vakfa ait olduğu ve vâkıf adına Hacı Tâhâ kızı Cüveyre'ye verildiği tescillenmiştir. [25 Zilka'de 1217]

Hüküm 88:

Medîne-i Âmid'de vâki' Hacı Tâhâ evkâfının mütevellîyesi Cüveyre binti Hacı Tâhâ meclis-i şer'-i şerîf-i enverde takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm idüb evkâfımız mülhakâtından Hacı Büzürk Mahallesi'nde vâki' bir taraftan Ali Beşe milki ve iki taraftan Hacı Selîm Ağa milki ve taraf-ı râbî'i tarîk-ı âm bir bâb ahur kıymetde yüz

kuruş ve şehriyesi bir kuruş icâresi olub ve medîne-i mezbûrede vâki' 'arsa; ittisâlinde bir taraftan Hacı Abdülkâdir Efendi milki ve bir taraftan Molla Ömer milki ve bir taraftan arsa ve taraf-ı râbi'-i tarîk-ı âm bir bâb çilingâr dükkânı kıymetde iki yüz elli kuruş ve şehriyesi iki buçuk kuruş icâresi olub işbu dükkân-ı mezkûr işbu dükkân-ı mezkûr [mükerrer yazılmış] işbu bâ'ısü'l-kitâb Selîm Ağa'nın milki müşterâsı olmağın vakf dükkân-ı mezkûr ile milki dükkân-ı mezkûrun istibdâli min-küllî'l-vücûh vakfa evlâ ve enfa' olmağla bi't-tevliye matlûbemdir deyu merkûm Selîm Ağa'nın şâhidîn ile vekîl-i sâbitü'l-vekâlesi Zülfikâr mahzarında taleb ve vekîl-i merkûm müteveliye-i mezbûreyi cemî'-i kelimâtında tasdîk eylediğinden mâ'adâ dekâkîn-i mezkûrünün istibdâlleri min-küllî'l-vücûh evlâ ve enfa' olduğunu zeyl-i vesîkada muharreru'l-esâmî bî-ğaraz kimesneler şehâdetleriyle ba'de't-tahakkuk mücebince mezkûr ahurun milkine ve mezkûr çilingâr dükkânının vakfına gıbbe'l-hükm fîmâ-ba'd mezkûr ahura mezkûr Selîm Ağa ber-vech-i mülkiyet ve mezkûr çilingâr dükkânına müteveliye-i mezkûre Cüveyre hatun ber-vech-i vakfiyet mutasarrıfa olmalarına tenbîh olunduğı gıbbe't-tasdîk mâ-vaka' bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fî'l-hâmis ve'l-ışrîn min şehr-i Zilka'deti'ş-şerîfe sene Seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf. [25 Zilka'de 1217]

[şâhidler:] Hacı Fethullâhzâde İsmail Ağa, Halfezâde Molla Dervîş ve Abdurrahman Ağa ve Lülecî Abdülvehhâb Beşe ve Bardakçı Ali Beşe ve ser-muhzırân İsmail Ağa ve es-Seyyid Mustafâ Ağa, tercümân ve nevbetci Abdi.

[37^b]

Hüküm Özeti 89:

Diyarbakir'de Hacı Büzürk Vakfı'na ait sınırları belli 30 kuruş kıymetinde ve aylık 30 para kira geliri olan dükkan ile yine aynı şehirde İzzeddin Mahallesi'nde Kalıpçılar Çarşısı'nda sınırları belli Selim Ağa'ya ait 205 kuruş kıymetinde ve aylık 100 para kira geliri olan çakmakçı dükkanın birbiri ile karşılıklı olarak vakfın yararına olarak değiştirildiğini bildirir. Dükkân, Selim Ağa'ya, Çakmakçı dükkânının da vakfa ait olduğu ve vâkıf adına Osman Efendiye verildiği tescillenmiştir. [25 Zilka'de 1217]

Hüküm 89:

Medîne-i Âmid'de vâki' Hacı Büzürk Evkâfı'nın mütevellisi Osmân Efendi meclis-i şer'-i şerîf-i enverde takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm idüb evkâfımız mülhakâtından yine Hacı Büzürk mahallesinde vâki' bir taraf vâkîf dükkân ve tarafeyni Hacı Selîm Ağa milki ve taraf-ı râbi'i tarîk-ı âm bir bâb dükkân ki kıymetde otuz kuruş ve şehriyesi otuz para icâresi olup ve medîne-i mezbûrede vâki' İzzeddîn Mahallesi'nde kalıbcılar çarşusunda bir tarafı Balıkcı kızısı Ayşe Hatun milki ve bir taraf Ahmed Ağa milki ve bir taraf kassârî İstifan milki ve taraf-ı râbi'-i tarîk-ı âm bir bâb çakmakçı dükkânı kıymetde iki yüz beş kuruş ve şehriyesi yüz para icâresi olup işbu dükkân-ı mezkûr işbu bâ'ısü'l-kitâb Selîm Ağa'nın milk-i müşterâsı olmağın vakf dükkân-ı mezkûr ile milk dükkân-ı mezkûrun istibdâli min-küllî'l-vücûh vakfa evlâ ve enfa' bi't-tevliye matlûbumdur deyu merkûm Selîm Ağa'nın şâhidîn ile vekîl-i sâbitü'l-vekâlesi Zülfikâr mahzarında taleb ve vekîl-i merkûm mütevellî-i mezbûru cemî'-i kelimâtında tasdîk eylediğinden mâ'adâ dükkâneyn-i mezkûreynin istibdâlleri min-küllî'l-vücûh evlâ ve enfa' oldığını zeyl-i vesîkada muharreru'l-esâmî bî-ğaraz müslimîn şehâdetleriyle ba'de't-tahakkuk mücebince milk dükkânın vakfiyetine ve vakf dükkânın milkiyetine gibbe'l-hükm min-ba'd mezkûr vâkîf dükkâna mezkûr Hacı Selîm Ağa ber-vech-i mülkiyet ve mezkûr çakmakçı dükkânına mütevellî-i mezbûr ber-vech-i vakfiyet mutasarrıf olmalarına tenbîh olunduğı gibbe't-tasdîk mâ-vaka' bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fi'l-hâmis ve'l-ısrîn min şehr-i Zilka'deti's-şerîfe sene Seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf. [25 Zilka'de 1217]

Hüküm Özeti 90:

Aslen İstanbulda sâkin olup Diyarbekir yakınlarında vefât eden Hacı Ahmed Ağa'nın bilinen varisi olmadığı için eldeki malı Beytü'l-mâle alınmıştır. Böyle mallarda mevtânın borçları da Beytü'l-mâl tarafından ödenmekte olduğundan merhûmun hizmetçileri olan Abdullah, Osman, Ali, Ömer, Mehmed ve Ömer isimindeki şahıslara olan borçlarının Diyarbekir voyvodası ve Beytü'l-mâl emîni olan Hacı Mehmed Emîn Ağa'nın vekîli Hasan Efendi tarafından ödendiğı ve hiç bir borç kalmadığını beyân etmektedir. [1 Zilka'de 1217].

Hüküm 90:

Fi'l-asıl Âsitâne-i 'Aliyye sükkânından iken medîne-i Âmid kurbunda esnâ-i râhda bundan akdem fevt olan silahşorân-ı şehriyârîden el-Hâc Ahmed Ağa'nın zâhirde vâris-i ma'rûf ve ma'rûfesi olmamak mülâbesesiyle terekesi cânib-i Beytü'l-mâle âid ve râci' olmağın müteveffâ-yı mezkûrun hademâtından Abdullah ve Osman ve Ali ve Ömer ve Mehmed ve diğer Ömer nâm kimesneler meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzîmü't-tevkîrde bi'l-emâne terekesine vâzî'u'l-yed olan hâlâ Diyarbekir voyvodası ve Beytü'l-mâl emîni ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlîden 'umdetü'l-emâcid ve'l-ekârim sa'âdetlü el-Hâc Mehmed Emîn Ağa tarafından beytü'l-mâl kabzına me'mûr Hasan Efendi mahzarında üzerine da'vâ ve tasvîr-i müdde'âsında müteveffânın zimmetinde mezbûr Abdullah yirmi beş kuruş ve Osman yüz kuruş ve Ömer elli kuruş ve Ali yirmi beş kuruş ve Mehmed on üç kuruş ve diğer Ömer yirmi beş kuruş mutâlebelerini ba'de'l-ısbât ve't-tahlîfi's-şer'î ve'l-hükmü's-şer'î her birinin matlûbâtını voyvoda-i ağa-yı mûmâ ileyh ashâbına teslîm olunduktan sonra hademât-ı mezbûre yine meclis-i şer'-i şerîf-i enver ve mahfel-i dîn-i münîf-i atherde ağa-yı mûmâ ileyh mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâmîlarında birbirimiz matlûbât-ı mezkûremizi alâ-haddihî ağa-yı mûmâ ileyhden bi't-temâm ve'l-kemâl ahz ü kabz eyledik matlûbâtımızdan bir akçemiz ağa-yı mûmâ ileyh zimmetinde kalmadı ve işbu takrîr-i meşrûhumuz bir kıt'a huccet-i şer'îyye olsun didiklerinde hıfzan-li'l-makâl mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fî-evâ'il-i şehri Zilka'deti's-şerîfe sene seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf [1 Zilka'de 1217].

[şâhitler:] Baş çukadar Mehmed Ağa bin Mehmed, Mehmed Emîn Ağa bin Süleymân, Şâkir Seyyid Mustafâ Ağa bin Osmân, Seyyid Es'ad Ağa bin Mehmed, Seyyid Abdülkâdir Ağa bin Mehmed Efendi, Kethudâ Ebûbekir Efendi bin Ali Efendi, Serrâc Ömer Ağa dahi.

[38^a]

Hüküm Özeti 91:

Diyarbakir'de Hacı Osmân Mahallesi sakinlerinden İvesin oğlu Kirkos, ölen karısı Arakil kızı Sara'nın mirasını haksız olarak aldığı iddiasıyla Haço oğlu İstedor'a dava açmış, İstedor ise Sara'yı Kirkos'un daha evvel Antep'de iken boşadığını, daha sonra kendisiyle evlediğini ve nikahı altındayken de öldüğünü şahitlerle ispat etmiş, mirasın, daha önce mirası aralarında bölüşen İstedor, ana bir kardeşi Bogos, Gamraldin Bedros ve Menis isimindeki kişilere ait olduğuna hükmedilmiştir. [15 Zilhicce 1217]

Hüküm 91:

Medîne-i Âmid mahallâtından Hacı Osmân Mahallesi mütemekkinlerinden Kirkos veled-i İvesin nâm zimmî meclis-i şer'-i şerîf-i enverde İstedor veled-i Haço müvâcehesinde da'vâ ve tasvîr-i müdde'âsında târîh-i kitâbdan dokuz sene mukaddem medîne-i Âmidde Haleb'e azîmetim vâki' olub zevcem Sara veldet-i Arakil mahrûse-i Rakka'da iken Diyarbakir'e azîmet ve mutallakasıyım deyu hayâtında İkob nâm zimmîye nefsinı tezvîc ve ba'dehû İkob mürdolub işbu bâ'isü't-terkîm İstedora nefsinı tezvîc eyledikten sonra mersûme Sara ihlâke olub verâseti olvakitde zevc-i sâlis İstedor ve li-ümm karındaşı Bogos ve Gamraldin Bedros ve Menise munhasıra deyu beynlerinde tevzî' itmeleriyle el-hâletü hâzihî mersûme mutallakam olmayub hıyn-i mürdüne kadar zevcem olub mesfûr İstedorun makbûzu olan hâlîke-i mersûmenin terekesinden nısf hissesi kendi hissem olmağla talebi derim deyu su'âl cevâbında zevciyyetimden akdem mutallaka olduğunu mesfûre ba'de'l-isbât benden akdem olan zevciyle tezvîc idüb ba'de'l-mürd benimle mütezevvice olmuşdur ve zevciyyetim hâlînde mesfûre hâlîke olub kendi hissem olarak kabz eylemişim deyu def' u tasaddî bermûceb-i fetvâ-yı şerîfe beyyineye havâle olundukda Bogos veld-i Kasonto tarafından naklen şâhidleri Serkis veled-i Bedros, İstedor veled-i Kiyo li-ecli'ş-şehâde meclis-i şer'a hâzırûn olub fi'l-hakîka mesfûr Kirekos zevcesi Sara mahrûse-i Aynteb'de tatlık eyledi deyu bi-nefsihî ve naklen edâ'-i şehâdet-i şer'iyye eylediklerinde ba'de ri'âyet-i şerâ'it şehâdetleri makbûle olmağın mücebince makbûzu olan meblağ mesfûr İstedorun hisse-i irs-i şer'iyyesi olduğına ba'de'l-hüküm müdde'î-i mesfûr bî-vech mu'ârazadan

men' olundığı hıfzan-li'l-makâl mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fî evâsıtı min-
şehri Zilhicce'ti'ş-şerîfe sene seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf. [15 Zilhicce 1217]

Hüküm Özeti 92:

Diyarbakir'de Fâtiḥ Mehmed Paşa Mahallesi sâkinlerinden Ömer kızı Zeliha hatun vefât edip varisi olarak kocası Abdullah oğlu Ahmed Ağa ve oğlu Abdullah kalmıştır. Miras taksim edilmeden önce kocası Ahmed Ağa da ölüp onun da varisi olarak karısı Timur kızı Rukıye hatun ve oğulları adı geçen Abdullah, Mehmed Bâkirî ve kızı Zeliha'nın kalmış, ve miras yine taksim edilmeden önce oğlu Abdullah da vefât edip onun da varisi olarak baba bir kardeşi Mehmed Bâkirî ve baba bir kız kardeşi Zeliha'nın kalmıştır. Tereke olarak babalarının vefat eden karısından kalan aynı mahallede sınırları belli senelik 4 kuruş 16 para geliri olan evin şeriate göre taksimi yapılmış ve ancak ev çok harap ve bu haliyle yetimlere bir faydası da olmayacağından mahkeme tarafından satılması kararlaştırılmış. Yapılan ilanat ve müzayede neticesinde 500 kuruşa evin üçte bir hissesi Hacı Hüseyin oğlu Kettânî Hacı İbrahim Efendiye satılmıştır. [21 Zilhicce 1217].

Hüküm 92:

Medîne-i Âmid mahallâtından Fâtiḥ Mehmed Paşa Mahallesi sâkinelerinden bundan akdem fevt olan Zeliha hatun binti Ömer Efendi'nin verâseti zevci Ahmed Ağa ibn-i Abdullah Efendi ile sağır oğlu Abdullaha munhasıra kable'l-kısmet merkûm Ahmed Ağa fevt olub verâseti zevce-i menkûhası Rukıye hatun binti Timur Efendi ile sağırân oğulları merkûm Abdullah ve Mehmed Bâkirî ve sağıre kızı Zelihaya munhasıra kable'l-kısmet mezbûr Abdullah dahi fevt olub verâseti li-eb er karındaşı Mehmed Bâkirî ve li-eb kız karındaşı mezbûre Zelihaya munhasıra tereke-i müteveffıye-i mezbûreden olmak üzere mahalle-i mezbûrede vâki' tarafeyni zimmî Fethooğlu Mihael milki ve tarafeyni tarîk-ı 'âm fevkânî iki kemer üzere mebnâ eyvan bir kebîr meclis ve bir sağır meclis tahtları bir meclis ve bir kiler ve bir ahur ve su kuyusu ve kapu arası ve matbah ve memşâ ve havluyu müştemil senevî dört kuruş on altı para avârızı ile olan menzil-i mezkûrun sülüs hissesi müteveffıye-i mezbûreden müntekal alâ-tarîkı'n-nâsiha

dört yüz seksen sehim i'tibâriyle sağîr-i mezbûr Mehmed Bâkırâ üç yüz on sehim ve mezbûre sağîre Zelihaya yüz elli beş sehim ve mezbûre Rukıyye hatun on beş sehim hisseleri ba'de't-tahakkuk ancak menzil-i mezkûr kâbil-i kısmet olmayub sağîrân-ı mezbûrân müntefi' olunmadıklarından başka müşrif olub sağîrân-ı mezbûrân ta'mîr ve termîme kudretleri olmadığından min-küllî'l-vücûh sülüs hisse-i mezkûrenin bey' i evlâ ve enfa' olduğu ba'de'l-ihbâr gıbbe't-tahakkuk menzil-i mezkûr kibel-i şer'den bey' ba'de'l-'arz ve münâdî Seyyid Zülfikar yediyle sük-ı sultânîde kirâran ve mirâran müzâyede ve ba'de-inkitâ'ı'r-rağabâti'l-ğayr işbu bâ'ısü'l-kitâb Kettânî el-Hâc İbrahim Efendi ibnû'l-Hâc Hüseyin üzerinde sülüs menzil-i mezkûr beş yüz kuruşa karâr-dâde ve tâlib-i âharı zuhûr eylemediğinden sağîrân-ı mezbûrânın kibel-i şer'den vasî-i mansûbı ve mezbûre Rukıye hatun tarafından vekîl-i şer'îsi ağa-yı gılmân-ı Âmid Mustafa Ağa meclis-i şer'-i şerîf-i enverde süslü hisse-i mezkûrı meblağ-ı mezbûr beş yüz kuruşa merkûm Hacı İbrahime bi'l-vesâye ve bi'l-vekâle bey' u temlîk ve teslîm ol dahi kabûl ve kibel-i şer'-i enverden bey'-i mezkûrı tecvîz olunmağın ve mûmâ ileyh Mustafa Ağa meblağ-ı mezbûr beş yüz kuruşu merkûm Hacı İbrahim Efendi yedinden bi'l-vesâye ve bi'l-vekâle tamâmen ve kâmilen ahz ü kabz idüb fîmâ-ba'd sülüs hisse-i mezkûr müşterî-i merkûm Hacı İbrahim Efendi'nin milk-i müşterâsıdır keyfe-mâ-yeşâ' ve yahtâr mutasarrıf olsun didiklerinde gıbbe't-tasdîk mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fi'l-yevmi'l-hâdî ve'l-ışrîn min-şehr-i Zilhicce'ti's-şerîfe sene seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf [21 Zilhicce 1217].

[38^b]

Hüküm Özeti 93:

Diyarbakir'de Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın yaptırdığı sebil binasına gelen suyun türbeden temin edilip son zamanda suyun türbedeki bir ayağı toprağa karıştığından dolayı sudan istifade edilememektedir. Kahveci Hacı Hüseyin Beşe kendi kahvehane dükkânına da verilmek şartıyla suyun mecrasını tamir etmek istemiş ve buna izin verilmiştir. [8 Zilhicce 1217].

Hüküm 93:

Medîne-i Âmid'de vâki' cennet-mekân ve Firdevs-âşiyân Köprülüzâde dimekle arîf Abdullah Paşa hazretlerinin binâ' eylediği sebîlhâne mütevellîsi es-Seyyid Ahmed meclis-i şer'-i şerîf-i enverde işbu bâ'ısü'l-kitâb Kahveci Hacı Hüseyin Beşe mahzarında üzerine takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâmında sebîlhâne-i mezkûreye cereyân iden türbehânedeki vâki' mâ-i cârînin ayağı mâ'dan bir dürlü intifâ' mümkün olmadığından nice âhir türâba mürûr itmekle süveykada kadîmi mahkeme ittisâlinde merkûm Hacı Hüseyin Beşe'nin binâ' eylediği kahveye mürûr ve duhûlünü iltimâs itmekle ol şartıyla izin virilmiştir ki câmi'u'-nebî ayârından sebîlhâne ayârına varıncaya kadar iktizâ iden mâ-i mezkûrun memerr-i mecrâsını kendü tarafından ta'mîr ve termîm idüb mutasarrıf olunmasına tarafımızdan izin tezkiresi virilmekle ve takrîr-i meşrûhum zabt ve bir kıt'a huccet olunsun didikde hıfzan-li'l-makâl mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fi'l-yevmi's-sâmin min şehri Zilhiceti's-şerîfe sene seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf [8 Zilhicce 1217].

Hüküm Özeti 94:

Diyarbakir'de Eğil kazâsı köylerinden Nâsırî karyesi sâkinlerinden vefat eden Behram bin Abdullah'ın küçük kızı Havvâ'ya mahkeme tarafından Ömer bin Veli vasî tayin olunmuş, daha sonra Havvâ bâliğa ve reşîde olduğunu iddia ederek vasîsi olan Ömer bin Veli'ye elinde kendisine ait olan malların tarafına teslim edilmesi için dava açmıştır. Havva şahitlerle rüşdünü ispattan sonra Ömer bin Veli, daha önce malların bazısını teslim ettiğini, elinde ona ait 100 kuruş kaldığını beyan etmiş, Havva da onu tasdik edince 100 kuruş Havva'ya teslim olunmuştur. [15 Zilhicce 1217].

Hüküm 94:

Medîne-i Âmid muzâfâtından Eğil kazâsı kurâlarından Nâsırî karyesi sâkinlerinden iken bundan akdem fevt olan Behram bin Abdullah'ın ol vakitte sağîre kızı Havvâ'ya bâ-huccet-i şer'iyye Ömer bin Veli vasî nasbolunub el-hâletü hâzihî mezbûre Havvâ meclis-i şer'-i şerîf-i enverde işbu bâ'ısü'l-kitâb Ömer bin Veli mahzarında hâlâ bâliğa ve reşîde olmamla bi'l-vesâyehıfzında olan ber-mûceb-i defter-i

kassâm hisse-i şâyi'amı alıvirilmesi matlûbemdir didikde ba'de'd-da'vâ reşîdiyyeti gıbbe'l-inkâr mezbûre Havvâ on dört yaşında olduğunu Hüseyin bin Halid ve Yûsuf bin Sinan şehâdetleriyle isbâtdan başka bâliğa ve hâ'iza olduğunu ikrâr itmeğin merkûm Ömer i'âde-i kelâm idüb makbûzum olan mebâliğden ekserini iki sene mukaddem teslîm eyledim, el-hâletü hâzihî yüz kuruş indimde mütebakkî kalmışdır didikde mezbûre Havvâ kelimâtında merkûm Ömer'i tasdîk ve meblağ-ı mezkûr yüz kuruşu mezbûre Havvâ'ya meclis-i şer'de teslîm ve mezbûre Havvâ dahi merkûm Ömer'in zimmetinde bir akçe matlûbem kalmayub husûs-ı mezkûra müte'allık zimmetimi ibrâ ve ıskât-ı hak eyledim didikde takrîr-i meşrûham bir kıt'a huccet olunsun didikde gıbbe't-tasdîk mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundi. Hurrira fi'l-yevmi's-hâmisi işrîne min şehr-i Zilhicce'ti's-şerîfe sene seb'a aşera ve mi'eteyn ve elf [15 Zilhicce 1217].

[Şahitler:] Şeyh Ali Efendi, Gazzâz Mehmed Emîn Efendi, Kâtib-i mahkeme Dervîş Ali Efendi, kâtib-i mahkeme Ali Paşa imâmı Hâfız İbrahim Efendi, Hasankeyfli Ebûbekir Ağa, Camizâde Gazzâz Molla Abdullah.

Hüküm Özeti 95:

Diyarbakir'de Fâtih Mehmed Paşa Mahallesi sâkinlerinden Milkon oğlu Serkis adındaki zimmî aynı mahalledeki sınırları belli evini önce kendisi, karısı İsmihan ve kızı Meryem'in ölümünden sonra varislerine geçmeyip Küçük Kilise'ye vakf ve mütevellîsi Maksî Tanil'e teslim ettikten sonra bu vakfından vazgeçmiştir. Ancak kilise mütevellîsi imâm-ı A'zam hazretlerine göre vakfedilen şey mütevellîye teslimden sonra dahi vâkıfdan dönmek caiz ise de İmâmeyn: Ebû Yûsuf ve Muhammed hazretlerine göre vâkıf teslim edildikten sonra ondan dönmek caiz olmadığı iddiasıyla vakfın halen geçerli olduğunu dava etmiş ve kadı efendi de vâkıf olmasını daha uygun görerek öylece hüküm vermiştir. [11 Safer 1218].

Hüküm 95:

Medîne-i Âmid mahallâtından Fâtih Mehmed Paşa Mahallesi sâkinlerinden Serkis veled-i Milkon nâm zimmî meclis-i şer'-i şerîf-i enverde Küçük Kenîse mütevellîsi Maksî Tanil müvâcehesinde takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâmında

mahalle-i mezbûrede vâki' tarafeyni keşîş Kalos milki ve bir tarafı huffâf Milon milki ve taraf-ı râbi'i tarîk-ı âm dâhilinde bir meclis tahtı zîr-i zemîn iki fevkânî çâr tâk tahtları matbah ve memşâ ve su kuyusu ve havluyu müstemil ve senede elli para avârızıyla olan menzili vakf ve habs idüb şerâtını şöyle şart eylediği mâdâmki kendim hayâtdayım mutasarrıf olayım, ba'de'l-mürd zevcem İsmihan veldet-i İkob mutasarrıfa olub ba'de'l-mürd kızımın kızı Meryem veldet-i İv Reîs mutasarrıfa ola. Zevcem mersûme İsmihan ve hafidem Meryem'in helâklerinden sonra Küçük Kenîse çorbahânesi fukarâsına mütevellî olanlar zabt ideler ve mâdâmki bu üçümüz hayâtda olub ve menzil-i mezkûra mutasarrıf oluruz beher sene mezkûr çorbahâne fukarâsına beher sene üçer kuruş tuz bahâ virmek üzere ve zevcem İsmihan'ın ve hafidem Meryem'in evlâdlarına ve vereselerine kalmayub fakat ben ve zevcem ve hafidem hayâtda olduğumuzca tertîb-i mezkûr üzere sâkin olalım. Bizlerden sonra Kenîse-i mezbûr tarafından zabt oluna deyu vakf ve teslîm ile'l-mütevellî itdikden sonra kelâmından rucû' kemâ-fi's-sâbık istirdâdını murâd ve mütevellî-i mesfûr dahi vâkıf-ı mersûmu cemî'-i kelimâtında tasdik ba'dehû vâkıf-ı mersûm i'âde-i kelâmında vakf-ı mezbûr imâm-ı a'zam-ı hümâmü'l-efham hazretlerinin katında gayr-ı lâzım ve vakf-ı mezbûrun kemâ-fi's-sâbık mülkiyete rucû'unı murâd mütevellî-i mersûma cevâbında hâl ber-minvâl-i muharrer olub lâkin imâmeyn-i hümâmeyn katlarında teslîm ile'l-mütevellî olmağla vakf-ı sahîh olmağın vakf-ı mezbûrun sıhhat ve cevâzına hüküm taleb iderim didikde hâkim-i hâsim-i müstetâb efendi hazretleri ba'de't-te'emmül cânib-i vakfi evlâ ve ahrâ görüb mücebince menzil-i mahdûd-i mezbûrun vakfiyetine hükm-i sahîh-i şer'î ve kazâ'-i sarîhi mer'î eylemeğın hıfzan-li'l-makâl mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundı. Hurrira fi'l-yevmi'l-hâdî aşer min-şehr-i Saferu'l-hayr sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [11 Safer 1218].

[şahitler:] Muhzırân es-Seyyid Mehmed Ağa, Ebûbekir Ağa, tercümân ve gayruhüm.

[39^a]

Hüküm Özeti 96:

Diyarbakir'de Molla Bahâüddîn Mahallesi sâkinlerinden iken vefât iden Abdullah kızı Sabâ'nın varisi olarak küçük yaşta Hasan ve Fâtıma isminde evlatları

kalıp gayet muhtaç vaziyette olduklarından ihtiyaçlarının görülmesi için annelerinden kendilerine intikal eden harap haldeki evin satılması icap etmiş, mahkeme tarafından müzâyede ile satışa çıkarılıp 470 kuruşa Ali kızı Ayşe'ye satılmıştır. [30 Rebî'u'l-evvel 1218].

Hüküm 96:

Medîne-i Âmid mahallâtından Molla Bahâüddîn Mahallesi sâkinelerinden iken bundan akdem vefât iden Sabâ binti Abdullâh'ın verâseti sağır oğlu Hasan'a ve sağire kızı Fâtıma'ya munhasıra olub bâ-huccet-i şer'iyeye vasiyyeleri Ayşe binti Ali meclis-i şer'-i şerîf-i enverde işbu bâ'isü'l-kitâb Fâtıma binti Hüseyin'in vekîl-i sâbitü'l-vekâlesi Mustafa Efendi bin Mehmed mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâmında hâlâ vasiyyeleri olduğım sağirelere vâlideleri müteveffiyeye-i mezbûreden müntekal mahalle-i merkûmede vâki' bir tarafı Ayşe hatun milki ve bir tarafı Hacı Muslu milki ve bir tarafı Hacı Veli milki ve taraf-ı râbi'i tarîk-ı âm bir meclis bir kiler fevkında iki çardak tahtı ahur ve bir eyvan ve matbah ve su kuyusu ve memşâ bu hudûd-i erba'a ile mahdûd olan menzil-i harâbe ve müşrif îrâdî ta'mîrine adem-i vefâ ve sağîrlere dahi nafaka ve kisveye eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olduğundan menzil-i mezkûrun bey'i sağîrlere evlâ ve enfa' olduğu Ömer bin Mehmed ve Abdülmuttalib bin İsmâîl şehâdetleriyle ba'de's-sübût menzil-i mezkûrun kıbel-i şer'-i enverden münâdî Molla Zülfikar yediyle bey'a arzolunub nice mecma'u'n-nâs olan mahallerde kirâran mirâran müzâyede ba'de inkitâ'ı'r-rağabât Mustafa Efendi vekâletiyle Fâtıma binti Hüseyin üzerinde dört yüz yetmiş kuruşa karâr-dâde olub tâlib-i âharı zuhûr eylemediğinden bey' u temlîk ve teslîm olunub ol dahi iştirâ' ve temlîk ve tesellüm ve kabz ve kabûl idüb ve semen-i mebî' dört yüz yetmiş kuruş müşteriye-i merkûme yedinden tamâmen ve kâmilen ahz u kabz ve vasiyye-i mezbûreye teslîm olunub ba'de'l-yevm menzil-i mezkûr müşteriye-i mezbûre Fâtıma binti Hüseyin'in milk-i müşterâsıdır keyfe-mâ-yeşâ' ve yahtâr ber-vech-i mülkiyet mutasarıf olmak için hıfzan-li'l-makâl mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fî evâhir-i min min şehr-i Rebî'u'l-evvel sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [30 Rebî'u'l-evvel 1218].

[şahitler:] ser-muhzırân Mehmed Ağa, tercümân Ebûbekir Ağa, Nevbetci Sâlih, muhzır Molla İbrahim.

Hüküm Özeti 97:

Diyarbakir'de Mengene denilen mukâtaa mahalli alakadar olan kimselerin ilgisizliği ve eşkıyanın baskınları sebebiyle harap olup tamir de olunmayıp âtul kaldığından tekrar kazanç getirir ve işler hale getirilmesine dair fermân çıktığı ve bu harabiyete sebep olanların bulunup tekdir edilmesi emrolunduğu ve bu hususta esnaftan adı geçen bazılarının garanti olarak 30 bin kuruş verdikleri ve mukataayı tamir edeceklerini vaad ederek cezadan kurtulduklarını beyan eder. [15 Rebî'u'l-evvel 1218].

Hüküm 97:

Medîne-i Âmid'de vâki' Mengene ta'bîr olunur mukâta'anın i'mâline irâde-i 'aliyye ta'alluk buyurulmağla mukâta'a-i mezbûr i'mâl olunur iken bir sene mukaddem Diyarbakir'in erâzil ve süfehâları Mengene mahalline hücum ve mahallini kal' ve muhdes deyu harâbe itdirüb mukâta'a-i mezbûr mutasarrıfı a'zam-ı ricâl-i devlet-i aliyyeden hâlâ defterdâr-ı îrâd-ı cedîd-i hümâyûn 'inâyetlü İbrahim Reşîd Efendi hazretleri hedm-i perîşân ve ta'tîliyyet ve emvâl-i mîriyye kesr ü noksân terettüb eylediği hâlâ ve ferşânî-i atebe-i 'aliyye-i mülûkâne eylediği takrîri ifâde ve ma'lûm-i husrevânem buyuruldukda kemâ-kân tecdîd ve ta'mîr ve iltizâm ve i'mâl ve hedm-i perîşâniyyetine bâ'ıs olanları tekdîr olunmalarını muhtevî hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbakir vezîr-i 'adîmü'n-nazîr-i müşîr-i müşterî-tedbîr devletlü 'inâyetlü mürüvvetlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa vüffika bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ' hazretlerine ve bu fakîre hitâben şeref-efzâ-yı sudûr buyurulan fermân-ı cihân-mutâ' vürûd ve medîne-i mezbûrede vâki' esnâf-ı cilâciyân ve boyacıyân ve takakciyândan bi-'umûmihim hâzırûn oldukları halde huzûr-ı müşârun ileyh hazretleri ve meclis-i ma'kûd-i mezbûrda sem' u tâ'atden sonra [39^b] medîne-i Âmid'de vâki' Mengene ta'bîr olunur mukâta'anın i'mâline irâde-i 'aliyye ta'alluk buyurulmağla mukâta'a-i mezbûr i'mâl olunur iken bir sene mukaddem Diyarbakirin erâzil ve süfehâları Mengene mahalline hücum ve mahallini kal' ve muhdes deyu harâbe itdirüb mukâta'a-i mezbûre mutasarrıfı a'zam-ı ricâl-i devlet-i 'aliyyeden hâlâ defterdâr îrâd-ı cedîd-i hümâyûn 'inâyetlü İbrahim Reşîd Efendi hazretleri hedm ve perîşân ve ta'tîliyyet ve emvâl-i mîriyye kesr ü noksân terettüb eylediği hâl ü şânı 'atebe-i 'aliyye-i mülûkâneye eylediği takrîri ifâde ve ma'lûm-i husrevânem buyuruldukda kemâ-kân tecdîd ve ta'mîr ve iltizâm ve i'mâl ve hedm-i perîşâniyyetine bâ'ıs olanları tekdîr olunmalarını muhtevî

hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbekir vezîr-i ‘adîmü’n-nazîr-i müşîr-i müşerîf-tedbîr devletlü ‘inâyetlü mürüvvetlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa yesserallâhü te’âlâ bi’l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ’ hazretlerine ve bu fakîre hıtâben şeref-efzâ-yı sudûr buyurulan fermân-ı cihân-mutâ’ vürûd ve medîne-i mezbûrede vâki’ esnâf-ı cilâhân ve boyacıyân ve tokmakcıyândan şeyh-i cilâhân Süleyman Ağa ve diğêr şeyh-i cilâhân İbrahim Alemdâr ve şeyh-i boyacıyân el-Hâc Abdullah Ağa ve Molla Bekir ve Seyyid Mehmed ve Abdullah Beşe ve Hacı Osmân ve İbrahim Beşe ve Hacı Hüseyin ve Abdülhâdî ve Sefil Mehmed ve Dede Kerîm ve Mehmed Beşe ve Dervîş Mehmed Beşe ve Seyyid Mehmed ve Usta Yûsuf ve Seyyid Mustafa ve Molla Nu’mân ve Kara Mustafa ve Emir Süleyman ve Hacı Hâşim ve Pîr Hasan Alemdâr ve Hacı Süleyman ve Hacı Sa’dullâh ve Çolak Hüseyin Beşe ve tâ’ife-i zimmiyândan Usta Bogos ve Eblehat ve Kirkos ve Esyeb ve Milkon ve Evhans ve Esyeb ve Dünbid ve Esyeb ve İkob ve Ohano ve Temmo ve Anton ve Boğdo ve diğêr Anton ve Esyeb ve Miko ve Eblehat ve Timo ve diğêr Eblehat ve Aslan ve Hanno ve Ohano ve Ando ve Abdik bi-’umûmihim hâzîrûn oldukları halde huzûr-ı müşârun ileyh hazretleri ve meclis-i ma’kûd-i mezbûrda feth u kırâ’et ve edâ’-i merâsim-i sem’ u tâ’atden sonra istintâk olundukda cevâblarında nâ-ma’lûm kimesneler işbu keyfiyeti kesb itdirüb bizlerin külliyyen rızâ ve medhalimiz yokdur deyu dâmen-i afv-i müşârun ileyhi müsîn ve hâkipây-ı hâcet-revâlarına rahsûde veistirhâmlarını niyâzlarında kalem-i afv-i âsîfâneleri cerîde-i safh-ı ‘inâyete keşîde buyurub şol şartıyla afv buyurdular ki kemâ-kân tecdîd ve ta’mîr ve iltizâm ve i’ mâl idüb fîmâ-ba’d ilâ-mâ-şâ’allâhü te’âlâ mukâta’a-i mezkûrenin i’ mâl ve idâresine bir dürlü hâlel gelmemesine ve emvâl-i mîriyyeye ve hisse-i fâ’izına kesr u noksân terettüb itmek şartıyla ve ma’âzanallâhü te’âlâ mukâta’a-i mezbûrenin idâre ve i’ mâlinde veyahud emvâl-i mîriyyenin kesr u noksânına bir dürlü sebep olunur ise senevî müretteb olan mâl-ı mîrî ve hisse-i fâ’izını ne vechile virilegelmiş ise esnâf-ı merkûme edâsına ta’ahhüd eylediklerini meclis-i şer’de ikrâr ve i’tirâflarından başka kemâ-fi’s-sâbık hılâf-ı emr-i âlî nâ-hemvâr hareketde bulunub ta’ahhüdlerini nakz itmek lâzım gelür ise mîrî ve bedel-i iltizâmlarını kendü taraflarından edâ ideceklerini dahi ta’ahhüd ve cümle vücûh-i ahâlî mahzarlarında ikrârlarından mâ’adâ otuz bin kuruş cânib-i mîriye edâ ve teslîmlerini ‘ahd ü nezir eylediklerini kabûl ve ‘ahd-i nezirlerimiz başmuhâsebeye kayda düstûru’l-’amel tutulmasını mü’eyyiden bir kıt’a huccet-i şer’iyye olunsun didiklerinde

gıbbe't-tasdîk mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fî evâsıt-ı şehri Rebî'u'l-evvel sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [15 Rebî'u'l-evvel 1218].

[40^a]

Hüküm Özeti 98:

Diyarbakir 'de Kaşık Mahallesi sâkinlerinden Hacı Ali Efendi vefât edip Mehmed Dervîş adında bir evladı ve Fatıma ve Ayşe isminde kızları kalmış ve Hacı Ali'nin hayatında iken oğlu Mehmede vermiş olduğu Huffaflar çarşısında sınırları belli yerdeki kahveci dükkânı ve Kadı Kendi köyündeki bağı kızkardeşleri diğer mirasın içine katmak istemeleri üzerine Mehmed Dervîş dava açmış ve mahkemede babası Hacı Ali'nin hayatında iken bu dükkânla bağı kendisine verdiğini şahitlerle ispat etmiş ve lehine hüküm verilmiştir. [23 Rebî'u'l-âhir 1218].

Hüküm 98:

Medîne-i Âmid mahallâtından Kaşık Mahallesi sâkinlerinden işbu bâ'ısü'l-kitâb Mehmed Dervîş [bin] Dervîş tarafından vekîl-i müsellemi Mehmed Ağa meclis-i şer'-i şerîf-i enverde kızkarındaşları Fâtıma ve Ayşe hatun taraflarından vekîl-i sâbitü'l-vekâleleri İmâm Mustafa Efendi ve Şeyh Ali Efendi mahzarlarında üzerlerine da'vâ ve tasvîr-i müdde'â idüb huffâflar çarşusunda vâki' bir taraftan el-Hâc Abdülkâdir Efendi milki ve bir taraftan Ali Paşa câmi'i vakfi ve bir taraftan Hasan Paşa hanı ve taraf-ı râbî'i tarîk-ı 'âm bir bâb tütüncü dükkânı ve derûnunda olan takımı ile olan dükkân bundan akdem fevt olan babam Hacı Ali'nin milki iken dört sene mukaddem bana hibe-i sahîha-i şer'iyeye ile hibe ve velâyeten kabz u kabûl eylediğinden başka Kâdî Kendi karyesinde vâki' ma'lûmetü'l-hudûd ve'l-cîrân dört kıt'a bağı yine târîh-i mezbûrda babam müteveffâ Hacı Ali altı yüz elli kuruşa bana bey' ve velâyeten ba'de'l-kabûl ve semeni olan meblağ-ı mezbûru bana hibe ve velâyeten ba'de'l-kabz ve'l-kabûl dükkân-ı mezkûra ber-vech-i hibe bağı mezkûra ber-vech-i iştirâ' ile'l-ân mutasarrıf iken vekîlân-ı merkûmân müdâhale ve tereke-i müteveffâyaya idhâl murâd itmeleriyle müdâhaleleri men' olunmak matlûbumdur didikde vekîlân-ı merkûmânı cevâblarında inkâr itmeğın müdde'â-i mezbûr Mehmed Dervîş'den müdde'âsını mübeyyin beyyine

taleb olundukda 'udûl ve ahrâr-ı ricâl-i Müslimînden Câmî' u'n-nebî imâmı Hâfız İsmâîl Efendi ve Mustafa Ağa ve Mehmed Ağa meclis-i şer'a hâzırûn olub istîshâd olundukda fi'l-hakîka dükkân-ı mezkûr ve derûnunda olan eşyâyı oğlu merkûm Mehmed Dervîş'e târîh-ı mezbûrda hibe ve velâyeten kabz ve bağ-ı mezkûru târîh-ı mezbûrda bey' ve semenini hibe ba'de'l-kabûl ve'l-kabz eylediği husûslara şâhidiz ve şehâdet ideriz didiklerinde şehâdetleri ba'de'l-kabûl mücebince dükkân-ı mezkûr merkûm Mehmed Dervîş milk-i mevhûbesi ve bağ-ı mezkûr milk milk-i müşterâsı olduklarına gibbe'l-hükm fimâ-ba'd dükkân-ı mezkûr ile bağ-ı mezkûra müdâhale olunmayub bî-vechin mu'ârazadan men' olundukları gibbe't-tasdîk mâ-vaka'a bi't-taleb ketb. Hurrira fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-'ısrîn min-şehr-i Rebî'u'l-âhir sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [23 Rebî'u'l-âhir 1218].

Hüküm Özeti 99:

Diyarbakir'de Kaşıkbudak Mahallesi sâkinlerinden Duhancı Hacı Ali Efendi vefât edip zevcesi Halîl Ağa kızı Fâtîma'ya, içinde oturduğu sınırları belli ev ve eşyasını hayatta iken vermiş ve Fatîma'nın malından onun için bir cariye satın almıştır. Vefâtından sonra kızları Fatîma'ya ait olan ev ve cariyeyi diğer miras içine katmak isteyince Fatîma dava açmış ve iddiasını şahitlerle ispat edince lehine hüküm verilmiştir. [23 Rebî'u'l-âhir 1218].

Hüküm 99:

Medîne-i Âmid mahallâtından Kaşıkbudak Mahallesi sâkinelerinden işbu bâ'ısetü'l-kitâb Fâtîma hatun binti Halîl Ağa meclis-i şer'-i şerîf-i enverde bundan akdem fevt olan zevci Duhânî Hacı Ali'nin kerîmeleri Fâtîma ve Ayşe hatun taraflarından vekîl-i sâbitü'l-vekâleleri İmâm Mustafa Efendi ve Şeyh Ali Efendi mahzarlarında üzerlerine da'vâ ve tasvîr-i müdde'â idüb mahalle-i mezbûrda vâki' bir tarafı Lal Hacı Osmân milki ve bir taraftan Basmacı Mustafa milki ve tarafeyni tarîk-ı 'âm büyü't-i 'adîdeyi hâvî işbu sâkine olduğım menzil-i mezkûr ile derûnunda olan kalîl ve kesîr eşyâyı dört sene mukaddem zevcim merkûm Hacı Ali bana hibe ve teslîm ve ben dahi kabz u kabûl eylediğimden başka işbu hâzırâtü'l-meclis Mehpâre nâm cariyeyi

bir sene mukaddem zevcim müteveffâ Hacı Ali kendü malımdan nefsim için iştirâ ve iştirâsını dahi hayâtında ikrâr itmeğin bu vechile menzil-i mezkûr ve derûnunda olan mâl milk-i mevhûbem ve câriye-i mezbûre milk-i müşterâm iken vekîlân-ı merkûmân müdâhale ve tereke-i müteveffâyâ idhâl murâd itmeleriyle müdâhaleleri men' olunmak matlûbumdur didikde gıbbe's-su'âl vekîlân-ı mezbûrân inkâr itmeğin müdde'ıye-i mezbûreden müdde'âsını mübeyyin beyyine talep olundukda 'udûl ve ahrâr-ı ricâl-i Müslimînden Tütüncü Sâlih Ağa ve Molla Ahmed meclis-i şer'a hâzırân olub istişhâd olundukda fi'l-hakîka menzil-i mezkûr ile derûnunda olan kalîl ve kesîr eşyâ zevcesi mezbûre Fâtıma hatuna hibe oldahi kabz ve câriye-i mezbûre-i merkûmenin malından mezbûre Fâtıma hatunun nefsiçün iştirâ' eylediğini ikrâr eylediği husûslara şahidiz ve şehâdet iderüz didiklerinde şehâdetleri makbûl olmağın mücebince menzil-i mezkûr ve derûnunda olan eşyâ'-i mezbûre Fâtıma hatunun milk-i mevhûbesi olduğına ve câriye-i mezbûre milk-i müşterâsına gıbbe'l-hükm vekîlân-ı merkûmân bî-vechin mu'ârazadan men' olundığı gıbbe't-tasdik mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-ısrîn min-şehr-i Rebî'u'l-âhir sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [23 Rebî'u'l-âhir 1218].

[40^b]

Hüküm Özeti 100:

Diyarbakir'de bir aralık nizam ve idari vaziyet karışıp bazı isyancılar ortaya çıkıp halkın mallarını yağma etmiş ve nice fena işler eylemişler iken yeni Diyarbakir valisi Mehmed Paşa'nın gelmesiyle hepsi bir tarafa kaçıp saklanmış ve valinin aldığı tedbirlerle bu karışıklık kesilmiştir. Ancak sıhhati bozulan valinin bölgeden ayrılacağını işiten bu eşkıyalar yine fesat hazırlıklarına başlamışlar. Halk bunun tekrar etmemesi için valiye istid'â gönderip vali gittiği gibi bu eşkıyanın fesatlar çıkaracaklarını, kendilerinin ise buna karşı koyma imkânları olmadığını bildirmişlerdir. Bunun üzerine bütün mahallelerden eşkıyadan cezalandırılacakların isim ve tarifleri istenmiş, firariler bir bir tespit edilmiştir. Ayrıca her bir mahalle ve Diyarbakir'in eşraf ve önde gelenlerine 389 bin kuruş mukabilinde nezre bağlanarak hiçbir firarinin kendi yurduna dönmesine izin verilmeyeceği ve her mahallede halk birlikte hareket edeceği kayıt altına

alınmıştır. Bu alınan karar sonraki gelecek vali, nâib, kadı gibi devlet me'mûrlarına da bildirilecektir. [30 Rebi'ü'l-âhir 1218].

Hüküm 100:

Bundan akdem Diyarbekir'in şîrâze-i nizâmı muhtel ve mizâc-ı i'tidâlleri mu'tell ve muğâyir-i rızâ-yı Bârî ve muhâlif-i kânûn-ı hazret-i tâcdârî harekât-ı nâ-marzıyye ictisârlardan süfehâ ve feseke hazele ve rezelesi ferec-yâb ve tarîk-ı tuğyân-ı şakâvete zehâb ile bida'-ı gûnâgûn ve fevâhiş-i bukalemun zuhûra gelüb tâ'ife-i ehl-i 'ırz ve fukarâ pâymâl-i cevru ezâ ve giriftâr-ı mihan ve cefâ iken bi-hamdillâhi te'âlâ hâlâ vâli-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbekir vezîr-i celâdet-simîr müşîr-i müşterî-tedbîr dilîr-i erdeşîr-şemşîr devletlü 'inâyetlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa vefkallâhü te'âlâ bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ' hazretlerinin teşrîf-i devletleri vukû'unda vezîr-i müşârun ileyh hazretleri o makûlelerin mütecâsir oldukları zellât ve hefevâtından tayy-i enzâr idüb fîmâ-ba'd hılâf-ı rızâ harekâta mübâderet olunmamak ve bir cünha zuhûr itmek üzere cümlesine ra'y ü emân ve istimâlet ve taltîf ve nevâzişlerine ri'âyet itmişken ol hengâmda hasbe't-takdîr vezîr-i müşârun ileyh hazretlerinin ihtilâl-i mizâc-ı âsîfleri vukû' bulmak takrîbi süfehâ-yı eşkıyâ fırsat ihtilâsıyla ve ra'y-i perde-i hafâdan bâzîçe-i keyd ü mel'anet ibdâ' ve mukaddime-i fesâdı tenvîr ve ilmâ'a mübâderetle nakz-ı 'ahd ve vezîr-i müşârun ileyh hazretlerinin bir iki nefer etbâ' kulları esvâkda kendü hâliyle yoluna giderken rezele tâ'ifesi merkûmları bi-ğayr-i hakkın âlât-ı cerhîyle darb ve zahmdâr itmeleriyle nakz-ı 'ahd-i vüsûk itmiş olduklarından ve bu vechile olan cesâretlerinden dahi tayy-i enzâr olunmak lâzım gelse zuhûr-ı fiten-i 'azîm ve vukû'-ı fetret-i cesîm âşikâr idüğünden hüsn-i tedbîr ile nizâm-ı beldeye şurû' ve tâ'ife-i ehl-i 'ırz ve fukarânın adem-i âsâyîşlerine bâdî olan şakâvet-şî'âr ve dâ'imâ fisk u fücûra meşgûl olub 'ibâdullâhın mâl ve canlarına ihânet üzere olan feseke ve fecere ve eşkıyânın bâ-mârifet-i şer'-i şerîf te'dîbât-ı mâ-yelîkları tertîbinden sonra 'ulemâ ve sulahâ eşrâf ve a'yân ağavât ve zâbitân ve ocaklu ve kâffe-i ehl-i 'ırz meclis-i şer'-i şerîf-i enverde hâzırûn olub tazallum-i hâl ve takrîr-i mâ-fi'l-bâllerinde beldemize müstevlî olan süfehâ ve eşkıyâdan bir mikdârı hufyeten firâr ve her biri zîr-i perde-i hafâda esîr-i intizâr olub müşârun ileyh efendimizin bi'l-yümni ve'l-ikbâl beldemizden infisâl-i devletlerinde eşkıyâ-yı mezkûre yine beldemize duhûl ve 'âdet-i müstemirreleri oldığı şakâvete sülûk ve ızrâr ve ezâ-yı ehl-i 'ırza mübâderet idecekleri ve taht-ı

istîlâlarında esîr olacağımız yakîn-kerde-i sağîr u kebîrimiz olmağla o makûl gürûh-i eşkiyânın beldemize 'adem-i duhûllerini kat'-ı nüzûr ile nizâm-ı kavîye bend ve taht-ı râbitaya idhâl olunmasını istîrhâm ve istid'â itmeleriyle tıbk-ı niyâz ve istîrhâmları vezîr-i müşârun ileyh hazretlerine i'lâm olunub i'lâm ve istîrhâma mebnî vürûd iden buyuruldu emr-i uslûbleri meclis-i şer' de cümle müvâcehesinde feth u kırâ'et ve müceb ve muktezâsınca miyân-ı mahallâtda ikâmet idüb leyl ü nehâr ehl-i 'ırz ve fukarânın mâl ve canına ihânet üzere olan eşkiyâ isim ve resimleriyle ahâlî-i mahallât ve e'immeden matlûb olunub anlar dahi ba'de't-teftîş ve't-taharrî mü'ezzî ve muzır ve sâ'î bi'l-fesâd ve vâcibü'l-izâle ve ihtilâl-i beldeye bâ'ıs olan kesânı isim ve resimleriyle defter ve ahali-i mahallât ve e'imme şehâdetleriyle şekâvetleri huzûr-ı şer' de sâbit olub cümle ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer' ile sicill-i mahfûza esâmîsi kayd olan kesân her mahallede çend nefer ise bir dahi ol mahallede ikâmet itmeyüb ahâlî-i mahalle duhûllerine mûmâna'at ve def'lerine bi'l-ittifâk ikdâm ve ihtimâm idüb ber-müceb-i defter-i mûmzâ eşkiyâ-yı muharrere bir dahi mahallâta duhûl itmemeleriçün her mahalle vech-i ensebi üzere nezre kat' ve her mahalle imâmı ve ihtiyârânı dahi nezirlerini kabûl ve bir dahi bâ-defter eşkiyâ-yı mezkûreyi belde ve mahallâtdan bi'l-ittifâk tard u ib'âd ve teb'îd ve 'adem-i duhûle sa'y ü ihtimâm ve ma'âzallâhi te'âlâ müsâfaha ve rehâvet olunub defter-i mûmzâda esâmîsi kayd olan kesândan bir kimesne mahallesine duhûl ider ise gayr-ı ez-'ulemâ mahallesine kat'olan nezri cânib-i mîrîye edâ itmek üzere uhûd ve mevâsik ve kavî ü karâr ve eşkiyâ-yı mezkûre-i menzûre kıbel-i şer'-i enverden muhrac mûmzâ ve mahtûm defterde ale'l-infirâd esâmî [41^a] ve re'âyâdan mübirran nüzûr-i maktû'aları cem'an yalnız üç yüz seksen dokuz bin kuruşa bâliğ olub vezîr-i müşârun ileyh hazretleri tarafından takdîm olunan işbu huccet-i şer'iyeye li-ecli'l-hıfz başmuhâsebeye kaydolunmak ve cümle ahâlî-i belde ittifâkıyla beldeden matrûd ve kat'-ı nüzûr olunan kimesneler fîmâ-ba'd vüzerâ-yı 'ızâm efendilerimizin birinin askeriyle vâlî-i vilâyet dâ'iresine duhûl ve ol vechile duhûl itmemek şartıyla ve duhûl iderler ise ahâlî bi'l-ittifâk tard u teb'îd ideler ve işbu nizâm ilâ-mâ-şâ'allâhü düstûru'l-'amel tutulmak için Diyarbekir'e teşrîf iden vüzerâ-yı 'ızâm ve vülât-ı fihâm hazretlerine ve kâdî ve müftî vesâ'ir 'ulemâ ve ocaklu ve ale'l-umûm ahâlîye hitâben kat'ıyyü'l-müfâd bir kıt'a huccet-i şer'iyeye olunsun didiklerinde hıfzan li'l-makâl mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fî evâhiri min şehri Rebî'u'l-âhir sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [30 Rebî'u'l-âhir 1218].

Hüküm Özeti 101:

Diyarbakir'de şekavet ve isyan ile tanınan ve mahalle eşraf ve ahalisinin tespit ettikleri eşkıyanın isimlerini ve ait oldukları mahalleler ve bu mahallelerin onları yerlerine dönmelerine izin vermiyeceklerine dair verdikleri nezirlerin meblağını bildirir.

Hüküm 101:

Medîne-i Âmid'de kâ'in 'ulemâ ve sulehâ ve eşrâf ve a'yân ve ağavât ve ocaklu ve ehl-i 'ırz tâ'ifeleri bi'l-cümle meclis-i şer'-i şerîf-i enverde hâzırûn olub tazallum-i hâl ve takrîr-i mâ-fi'l-bâllerinde beldemize müstevlî olan süfehâ ve eşkıyâdan bir mikdârı hufyeten beldeden firâr ve her biri zîr-i perde-i hafâda esîr-i fırsat olub müşârun ileyh efendimizin bi'l-yümni ve'l-ikbâl beldeden infisâl-i devletleri vukû'unda eşkıyâ-yı mezkûre yine beldemize duhûl ve 'âdet-i müstemirreleri olduğu tarîk-ı tuğyân ve şekâvete sülûk ile ızrâr-ı ezâ-yı ehl-i 'ırza mübâderet idecekleri ve taht-ı istîlâlarında esîr olacağımız yakîn-kerde-i sağîr u kebîrimiz olmağla olmakûl gürûh-i eşkıyânın beldemize 'adem-i duhûllerini kat'-ı nüzûr ile nizâm-ı kavîye bend ve taht-ı râbitaya idhâl olunmasını istirhâm ve istid'â itmeleriyle tıbk-ı niyâz ve istirhâmları vezîr-i müşârun ileyh hazretlerine i'lâm ve istirhâm olundukda i'lâm ve istirhâma mebnî vürûd iden buyuruldu emr-i uslûbleri meclis-i şer'de feth u kırâ'et ve müceb ve muktezâsınca miyân-ı mahallâtta ikâmet idüb leyl ü nehâr ehl-i 'ırz ve fukarânın mâl ve canına ihânet üzere olan mü'ezzî ve muzır eşkıyâ isim ve resimleriyle e'imme ve ahâlî-i mahallâtdan matlûb olunub anlar dahi ba'de't-teftîş ve't-taharrî mü'ezzî ve muzır ve sâ'î bi'l-fesâd ve vâcibü'l-izâle ve ihtilâl-i beldeye bâ'ıs olan kesânı isim ve resimleriyle defter ve ahâlî-i mahalle ve e'imme şehâdetleriyle şekâvetleri şer'an sâbit olan kesân memlekete duhûl itmemelerine kat'-ı nüzûr olunan kimesneler defteridir ki ber-vech-i âtî zikr. Hurrira fî evâhiri min şehri Rebî'u'l-âhir sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [30 Rebî'u'l-âhir 1218].

Der-Mahalle-i Ali Paşa: 25000 kuruş nezirleri yalnız yirmibeşbin kuruşdur.

[41^b]

Etyemezoğlu Körülü, Sa'don, Türkmenoğlu Kavvâs Hasan, Hayta Mustafa, Delünün oğlu Dervîş, Cinân Hasan, Na'rabî Karalök İbrahim, Delünün karındaşıoğlu Sâlih, Kiçel Timur, Çedikli oğlu Nu'mân, Dervîş Ali oğlu Mennân, Rehâlî Na'to Hallo, Ebenin oğlu Mustafa.

Der-Mahalle-i Câmî'ü'n-Nebî: 20000 kuruş nezirleri yalnız yirmi bin kuruşdur.

Türkanlıoğlu Hacı Hüseyin, Natra İsmail: -bâ-fermân-ı 'âlî 'afvolunmuşdur-, Sisoğlu Arab, Panbukoğlu Sa'dullâh.

Der-Mahalle-i Dervîş Hüseyin: 5000 kuruş nezirleri yalnız beş bin kuruşdur.

Resûl

Der-Mahalle-i Kamışlı: 15000 kuruş nezirleri yalnız onbeşbin kuruşdur.

Serrâc Dervîş, Cizye cevâlesinin oğlu Mehmed, Doğramacı Hacı Abbo, Hacı Hızırnoğlu Hüseyin.

Der-Mahalle-i Hoca Ahmed:

Mukâbelecî Hüseyin: -bâ-fermân-ı 'âlî 'afvolunmuşdur-, Canbaz Ali, Şeyh Cellâhân İbrahim Alemdâr: -bâ-fermân-ı 'âlî 'afvolunmuşdur-, Yarık Mustafa Alemdar, oğlu Porsu, Abdal Ağa'nın oğlu Musa.

Hoca Ahmed Mahallesi'nin nezri: 20000 kuruş yalnız yirmi bin kuruşdur

Der-Mahalle-i Hacı Hızır: 10000 kuruş nezirleri yalnız on bin kuruşdur.

Kara Hocasâde Ahmed Ağa.

Der-Mahalle-i Hacı Abdurrahmân: 5000 kuruş nezirleri yalnız beş bin kuruşdur.

Demso Molla Osmân.

Der-Mahalle-i FâtiH Mehmed Paşa: 50000 kuruş nezirleri yalnız elli bin kuruşdur.

Sivaslı oğlu Ahmed, Kürdoğlu Hüseyin, Dârib Mustafa ve karındaşı Kâsım, Abdülmennân, Siflikoğlu Mehmed, Kahveci Behram, Katırcı Yûsuf'un oğlu Pırpır Mehmed, Tarrık, Kelekcî Alâüddîn'in oğlu Hasan, Kelekcî İsmail, Arab Ahmedin kayını Mehmed: -bâ-fermân-ı 'âlî 'afvolunmuşdur-.

Der-Mahalle-i Mustafa Paşa: 20000 kuruş nezirleri yalnız yirmi bin kuruşdur.

Deyyâboğlu Ahmed, Direkcioğlu Ahmed, Kelekcî Ahmed ya'ni Kayalaoğlu, Direkcioğlu Yûsuf, Herteoğlu Mehmed.

[42^a] Der-Mahalle-i Molla Bahâüddîn: 20000 kuruş nezirleri yalnız yirmi bin kuruşdur.

Serrâc Ömer, Barutcu Sâlih, Barutcu Mehmed, Emîr Osmân, Ayn Zeliha oğlu Ahmed,
Kör Mustafa, Molla Hüseyin, İbrahim Çavuş, Postacı Mehmed.

Der-Mahalle-i Câmî'ü'l-Esved: 15000 kuruş nezirleri yalnız on beş bin kuruşdur.

Halîl oğlu Mustafa, Çıplak bezirganın oğlu Hacı Emîn, Sünbüllü Süleyman, Narinci
Süleyman.

Der-Mahalle-i Ablak: 5000 kuruş nezirleri yalnız beş bin kuruşdur.

Ömer bin Köle Süleyman.

Der-Mahalle-i Câmî'ü's-Safâ: 20000 kuruş nezirleri yalnız yirmi bin kuruşdur.

Kınacının çukadarı kahveci Mehmed, Boğçacının oğlu Hacı Bekir ve Karındaşı
İbrahim, Tarakçı Mahmûd, Kahveci Ali ve yeğeni Mehmed.

Der-Mahalle-i Azîziyye: 10000 kuruş nezirleri yalnız on bin kuruşdur.

Dibekcinin hizmetkârı Acı Osmân.

Der-Mahalle-i Hacı Osmân: 10000 kuruş nezirleri yalnız on bin kuruşdur.

Lob Hasso, Yeğeni Hacı Mehmed, Latîf Ağa, Kofa Memiş.

Der-Mahalle-i Mehdî: 15000 kuruş nezirleri yalnız on beş bin kuruşdur.

Za'imoğlu Hacı Ahmed ve oğlu Hacı Osmân, ve kayını Dervîş.

Der-Mahalle-i Lalebük: 15000 kuruş nezirleri yalnız on beş bin kuruşdur.

Alaybeyinin hizmetkârı Sa'dullâh.

Der-Mahalle-i Şeyh Yâsîn: 20000 kuruş nezirleri yalnız yirmi bin kuruşdur.

Ahmed Ağa'nın çukadarı Düzcü Mehmed, Mutran Ağasının oğlu Ali, İmamı Çıplak
Hacı Mehmed, Kıssahancıoğlu Sâlih.

Der-Mahalle-i İskender Paşa: 15000 kuruş nezirleri yalnız on beş bin kuruşdur.

Solağlı oğlu Bako

Der-Mahalle-i Reîszâde: 3000 kuruş nezirleri yalnız üç bin kuruşdur.

Neccâr Osmân, Piro Hasan.

[42^b] Der-Mahalle-i Çakkal: 5000 kuruş nezirleri yalnız beş bin kuruşdur.

Kassâb Halîl

Der-Mahalle-i Şeyh Sa'îd-i Küçük: 20000 kuruş nezirleri yalnız yirmi bin kuruşdur.

Hâşimzâde Ahmed Beğ, Sıbkat.

Der-Mahalle-i İbrahim Beğ: 5000 kuruş nezirleri yalnız beş bin kuruşdur.

Gâfil Ahmed, Melek İbo, Palulu Mehmed, Cennân Hasan.

Der-Mahalle-i Alican: 35000 kuruş nezirleri yalnız otuz beş bin kuruşdur.

Debbak Hacı Sa'dullâh, Çukadar Şeyhmus, Şeyhmus oğlu Mehmed, Debbâğ Molla Ali ya'ni Hacı Bektaşzâdedir, Mehmed bin Mehmed Hacı, Yakonun oğlu Hüseyin, Karakullukcu Hacı Mustafa.

Der-Mahalle-i Abdal: 5000 kuruş nezirleri yalnız beş bin kuruşdur.

Dikenci Mustafa.

Der-Mahalle-i Ali bin Reşîd: 5000 kuruş nezirleri yalnız beş bin kuruşdur.

Nebînin oğlu Ahmed.

Der-Mahalle-i Şeref Çavuş: 10000 kuruş nezirleri yalnız on bin kuruşdur.

Debbâp Bozo.

Der-Mahalle-i Hasan Efendi: 2000 kuruş nezirleri yalnız iki bin kuruşdur.

Dudağı yarık Velo.

389000 kuruş: Yekûn-i nüzûrât-ı maktû'a-i mahallât

Mecmû'a yalnız üç yüz seksen dokuz bin kuruşdur.

Nemmekahû el-fakîrullâh seyyi'ü'l-a'mâl Hurrira hâzâ'd-defter bi-ma'rifeti Şâkirzâde Mehmed Emîn el-müvellâ'l-hilâfe be-medîneti Âmid el-mahmiye gufira lehümâ.

[43^a]

Hüküm Özeti 102:

Diyarbakir'de Câmi'-i Kebîr Mahallesi sâkinlerinden Hacı Abdullâh vefât etmiş ve bir oğlu, bir kızı ve iki hanımı varisi olarak kalmıştır. Hacı Abdullah'ın İstanbulda ikâmet eden Silahşor-i sultânî İsmail Ağa ve annesi Feride hanımda 11500 kuruş alacağı vardır. Buna karşılık olarak Sa'dî karyesinde sınırları ve yeri belli köşkü Hacı Abdullah'ın varislerine teslîm etmişler ve onlar da alacaklarından zimmetlerini ibra etmişler ve mahkemede tescîl edilmiştir. [30 Rebî'u'l-âhir 1218].

Hüküm 102:

Medîne-i Âmid mahallâtından Câmi'-i Kebîr Mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem fevt olan el-Hâc Abdullâh verâseti kebîr oğlu Abdullah Beğ ile kebîre kızı Müntehâ Hanıma ve zevcesi Emetullâh binti Es'ad Efendi ve diğer zevcesi Hâciye Büreyde Hatun meclis-i şer'-i şerîf-i enverde işbu bâ'isü'l-kitâb Silahşör-i hazret-i şehriyârî İsmail Ağa ve vâlidesi Ferîde Hatun mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-

merâmalarında bundan akdem pederimiz el-Hâc Abdullah Beğ'in Âsitâne-i 'Aliyyede mukîm Hacı Ömer Ağa yediyle merkûm merkûmede olan on bir bin beşyüz kuruş alacak hakkı olub meblağ-ı mezbûr mukâbelesine Sa'dî karyesinde vâki' ma'lûmetü'l-hudûd ve'l-cîrân köşki hemşîreleri Halîme ve Zeliha ve Ayşe Hatun ile bey' u temlîk ve teslîm eylediler ve bizler dahi iştirâ ve temlîk ve tesellüm ve kabz ve kabûl idüb meblağ-ı mezbûr on bir bin beşyüz kuruşdan zimmetlerini ibrâ'-i 'âmmile ibrâ' ve ıskât eyledik. ba'de'l-yevm merkûmânın zimmetlerinde bir para ve bir akçe alacak hakkımız kalmadı deyu her birleri 'alâ-haddihî 'alâ-haddihî takrîr ve takrîr-i meşrûhalarımız bir kıt'a hucet-i şer'iyeye olunsun didiklerinde hıfzan li'l-makâl mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fî evâhîri min-şehr-i Rebî'u'l-âhir sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [30 Rebî'u'l-âhir 1218].

[şahitler:] Kâtib el-Hâc Es'ad Efendi, Molla Emîn, Serrâc Molla Osmân, Hâfız İsmail Efendi, İmâm-ı Câmî'u'n-nebî, Mustafa Paşa imâmı, Mustafa Efendi, Kâtib-i mahkeme Dervîş Efendi, Husrev ve gayruhüm.

Hüküm Özeti 103:

Diyarbakir'de Şeyhmustar Mahallesi'nde sınırları belli bir evin yarısı Attâr Ohanis'e ve diğer yarısı da kardeşi İkob'a ait iken İkob hissesini 1150 kuruşa Tütüncü Petro'ya satmıştır. Kayserili Postacıoğlu Hacı Mehmed dahi evin tamamını Attâr Ohanis'den 1150 kuruşa ve Tütüncü Petro'dan da 1151 kuruş ki toplam 2301 kuruşa satın almış ve mahkemede tescil olunmuştur. [29 Rebî'u'l-âhir 1218].

Hüküm 103:

Medîne-i Âmid mahallâtından Şeyhmustar Mahallesi'nde vâki' bir taraftan Esirhan milki ve bir taraftan Kuyumcu Maksi Palo milki ve tarafeyni tarîk-ı 'âm iki sofa ve iki kemer üzere mebnâ eyvan tahtları zîr-i zemîn ve bir fevkânî çardak tahtı ba'zan sağîr meclis ve ba'zan matbah ve iki su kuyusu ve memşâ ve havluyu müştamil menzil-i mezkûrun nısfı 'Attâr Ohanis milki ve nısf-ı âharı mersûm Ohanis'in karındaşı İkob'un milki olub mersûm İkob bundan akdem hisse-i mezkûresini işbu hâzır-bi'l-meclis Tütüncü Petro'ya bin yüz elli kuruşa bey' u temlîk ve teslîm idüb hisse-i

mezkûre mersûm Petro'nun milk-i müşterâsı olduğunu mersûm İkob meclis-i şer' de ba'de'l-ikrâr mersûm Ohanis ile mesfûr Petro meclis-i şer' de işbu bâ'isü'l-kitâb Kaysarlı Postacıoğlu Hacı Mehmed mahzarında her biri takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm idüb silk-i milk-i sahîhimizde münselik menzil-i mezkûrı bi-cemî'i't-tevâbî ve'l-levâhık ve kâffetü'l-hukûk ve'l-merâfik tarafeynden îcâb ve kabûli hâvî şurût-ı müfsideden 'ârî bey'-i bât-ı sahîh-i şer' iyle mersûm Ohanis hissesini bin yüz elli kuruşa mesfûr Petro hissesini bin yüz elli bir kuruşa cem'an iki bin üçyüz bir kuruşa merkûm Hacı Mehmed'e bey' u temlîk ve teslîm ve ol dahi temellük ve tesellüm ve kabz ve kabûl ve semeni olan meblağ-ı mezbûru ba'zan havâle ve ba'zan nakd ahz ü kabz idüb fimâ-ba'd menzil-i mahdûd-i mezkûr müşterî-i merkûm Hacı Mehmed'in milk-i müşterâsıdır didiklerinde gıbbe't-tasdîk mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fi'l-yevmi't-tâsî' ve'l-'ısrîn min-şehr-i Rebî'u'l-âhir sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [29 Rebî'u'l-âhir 1218].

[şahitler:] Fazîletlü Nâ'ib Sâlih Efendi, İslâmzâde Molla Nu'mân, Gazzâz Hacı Ahmed Efendi, Amcazâde Sivrekli Hacı Abdurrahmân, Bezzâr Hacı Abdurrahmân, Dizdârzâde Hasankeyfli Bezzâr Molla Mahmûd.

[43^b]

Hüküm Özeti 104:

Diyarbakir ahalisinden Kayserili Tanil oğlu Kerbid ve İkob oğlu Kerbid, 'Attâr Tomcan oğlu Ohanis ile belli müddetle ortaklık kurup ancak aralarında çok ihtilaflar olunca ayrılmak isteyip muhasebelerinin görülmesi için mahkemeye başvurmuşlardır. Mahkemece muhasebeden sonra Kerbid ve diğer Kerbid'in Ohanis'den 4050 kuruş alacağı, ayrıca Ohanis'in babası Tomcan'dan da 1800 kuruş alacakları olduğu ortaya çıkmıştır. Kerbidin de 200 kuruş nakden aldığı ve şirket mallarından 1950 kuruş zarar etmiş olduğu ortaya çıkınca alacağı kalmadığı belli olmuştur. Diğer Kerbid'e ise Ohanis'in ev akçesi olarak 1000 kuruş verdiği ve kalan 3100 kuruşu her sene 516,5 kuruşar olarak ödeyeceği kararlaştırılarak muhasebeleri görülmüş ve her biri diğerinin zimmetini ibra etmiş, mahkemece tescil olunmuştur. [29 Rebî'u'l-âhir 1218].

Hüküm 104:

Medîne-i Âmid mütemekkinlerinden Kaysarlı Kerbid veled-i Tanil ve diğer Kerbid veled-i İkob 'Attâr Ohanis veled-i Tohcân ile ma'lûmu'l-müdde şerâketleri olup beyenlerinde münâza'a-i kesîrleri vukû' ba'dehû meclis-i şer'a hâzırân muhâsebeye tâlibler ve kıbel-i şer'den muhâsebe olundukda ba'de-küllî-hesâb mersûmân Tahtabor oğlu Kerbid ve diğer Kerbid'in mersûm Ohanis zimmetinde dört bin elli kuruş mütekarrar meblağ-ı mezbûrdan başka bin sekiz yüz kuruş mersûm Ohanis'in babası Tomcan zimmetinde mütekarrar ve iki yüz kuruş nakden makbûzu olup ve mâl-ı şirketden bin dokuz yüz elli emânet kahve zararı olmağla mersûm Kerbid fâriğ ve bin kuruş dahi mersûm Ohanis mesfûr Kerbid'e menzîl akçesi olarak teslîm ve meblağ-ı bâkî üç bin yüz kuruşu beher sene beşyüz on altı buçuk kuruş mersûm Ohanis mesfûr Kerbid'e edâ itmek üzere meclis-i şer'de mukâvele ve ta'ahhüd eyledikten sonra birbirlerinin 'âmme-i de'âvîden zimmetlerini ibrâ' ve ıskât-ı hak ve fîmâ-ba'd bir mutâlebe ve da'vâ ve nizâ'ımız kalmamışdır deyu her biri meclis-i şer'de ikrâr ve i'tirâf ve takrîrlerimiz bir kıt'a huccet-i şer'îyye olunsun didiklerinde gıbbe't-tasdîk mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fi'l-yevmi't-tâsi' ve'l-ışrîn min-şehr-i Rebî'u'l-âhir sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [29 Rebî'u'l-âhir 1218].

[şahitler:] Fazîletlü Nâ'ib Sâlih Efendi, İslâmzâde Molla Nu'mân, Gazzâr Hacı Ahmed Efendi, Bezzâr Hacı Hüseyin Efendi, Çermiklizâde Siverekli Hacı Abdurrahmân, Bezzâr Hacı Abdurrahmân, Bekir Ağa Hasankeyfli.

Hüküm Özeti 105:

Diyarbakir Ermeni piskoposu Abram adlı râhib, yine Ermenilerden Varamya adındaki şahıs hakkında huzur ve asayiş bozduğu ve halka eziyet ettiğine ve hatta devlet aleyhine insanları tahrik dair mahkemeye dava açmış, Vali huzurunda meclis akdedilip mahkeme kurulmuştur. Cereyan eden muhakemede Abram'ın tamamen yalan ve iftira söylediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Abram'ın ayinlerde söylediği bazı sözlerin mecliste hazır bulunan diğer ruhbanlara İncillerinde olup olmadığı sorulunca bu sözler asla yoktur, bunu söyleyenin bizce katli gerektir, demişler, bunun üzerine Abram'ın

katli gerekir iken valinin afvetmesiyle cezası sürgüne çevirilip Diyarbekir'den sürülmüştür. [30 Cemâziye'l-âhir 1218].

Hüküm 105:

Der-i devlet-mekîne 'arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki

Diyarbekir murahhasası Abram nâm râhib Ermeniyân tâ'ifesinden Varamya nâm zimmî hakkında kendi hâlinde olmayub umûruma müdâhale ve âyînimize ta'arruz ve nice ehl-i 'ırz kimesnelerin ta'cîz ve tekdîrindedir deyu mesfûrun ve o makûlelerin lâzım gelen te'dîbât-ı mâ-yelikları tertîb olunmak husûsîçün şeref-rîz-i sudûr buyurulan emr-i 'âlîşân medîne-i Âmid'e vürûd ve hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbekir vezîr-i 'adîmü'n-nazîr müşîr-i müşerîf-tedbîr devletlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa hazretlerinin huzûr-ı hidvânelerinde bu fakîr hâzır olduğu feth u kırâ'et ve edâ'-i merâsim-i sem'an ve tâ'atden sonra râhib-i mesfûr Varamya 'akd-i meclis-i şer'-i nebevî olundukda meclis-i ma'kûd-i mezbûra ihzâr ve istintâk olundukda râhib-i mesfûr-ı mersûm Varamyan'ın kendüye gadr u ta'addîsi olduğunu beyâna kâdir olamayub cemî'-i kelîmâtı müftereyât ve ekâzib ve erâcîf makûlesi olduğu zâhir u nümâyân olduğundan başka ihtilâf ve ihtilâl âyînlerinden mübâhaseye âğâz eylediklerinde âgâh ve ittîlâ'ı olan bî-ğaraz kıssîs ve ruhbânân meclis-i şer'a ihzâr ve râhib-i mersûmun müdde'âsı incîl ve kitâblarımızda mastûrmıdır deyu istintâk olunub mersûmün külliyyen inkâr incîl ve kitâblarımızda ve âyînimizde bu akvâl-i muhtelif yokdur ve kâ'iline âyînimizce katil iktizâ ider deyu her birleri şehâdet eylediklerinde râhib-i mesfûrun kizbi zâhir u nümâyân vesâ'ir müdde'âsı dahi ifk ü iftirâ olmağla mersûm Varamya nâm zimmî râhib-i mesfûrun müftereyâtından müberrâ ve kendü 'ırzıyla mukayyed ve hâliyle meşgûl olduğu tevâtüren ba'de's-sübût râhib-i mersûma müdde'âsına göre şerî'at-i Muhammediye'de dahi derhal katil îcâb ider iken vezîr-i müşârun ileyh hazretleri yine terahhuman katli bedeli beldeden nefyile iktifâ ve re'âyâ tâ'ifesi bi-ecma'ihim sû'-i hâline şehâdet ve bir dahi Diyarbekir'e 'adem-i duhûlünü niyâz ve istirhâm itmeleriyle tıbk-ı niyâz u istirhâmları 'alâ-vukû'ihî der-i devlet-karâra 'arz u i'lâm olundu. Bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir. Hurrira fî evâhîri min-şehr-i Cemâziye'l-âhire sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [30 Cemâziye'l-âhir 1218].

[44^a]

Hüküm Özeti 106:

Diyarbakir'de bir aralık nizam ve idari vaziyet karışıp bazı isyancılar ortaya çıkıp halkın mallarını yağma etmiş ve nice fena işler eylemişler iken yeni Diyarbakir valisi Mehmed Paşa'nın gelmesiyle hepsi bir tarafa kaçıp saklanmış ve valinin aldığı tedbirlerle bu karışıklık kesilmişti. Ayrıca halktanda belli meblağlar mukâbili nezirler alınarak firari eşkıyanın yurtlarına sokulmaması teminat altına alınmıştı. Bu alınan tedbir ve nezirler vali tarafından sultana arzedilmiş ve bu hükümde sultan tarafından gelen emr-i âlîdir. Valinin aldığı nezirler ve defter yapılan nezir miktarları ve eşkıyanın isimlerinin Divâna kaydolunduğu ve eğer eşkıyadan birisinin mahallesine dönmesine göz yumulursa nezirleri olan meblağın derhal buna göz yumanlardan tahsil olunacağı emrini beyân etmektedir. [6 Cümâze'l-âhire 1218].

Hüküm 106:

Düstûr-i mükerrerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıbi mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-ra'yi's-sâ'ibi mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i 'avâtıfı'l-meliki'l-a'lâ hâlâ Diyarbakir vâlisi vezîrim el-Hâc Mehmed Paşa edâ mellâhü te'âlâ iclâlehü ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-a'lâmî's-şerî'ati ve'd-dîn vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ'iluhü ve mefâhiru'l-'ulemâ'i'l-muhakkıkîn Diyarbakir müftîsi vesâ'ir 'ulemâ zîde ilmühüm ve mefâhiru'l-emâsil ve'l-akrân eşrâf ve zâbitân ve ocaklu ve 'ale'l-'umûm ahâlî ve ihtiyârları zîde kadruhüm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Sen ki vezîr-i müşârun ileyhsin, tarafından vârid olan tahrîrâtın hulâsası mefhûmunda Diyarbakir'in bundan akdem şîrâze-i nizâmı muhtell olub nizâm-ı beldeye ne vechile mübâderet olunduğu ve izâle ve iclâsı lâzım gelenleri icrâ ve fukarâ-yı ra'iiyyetin emn ü râhatlerine ne vechile ihtimâm olunduğu bi'd-defe'ât 'arz u takdîm olunmuş idüğü beyânıyla işbu nizâm ve râbitadan sonra erâzil makûlesinden bir mikdârı hufyeten firâr ve ihtifâ ile fırsat-bîn olub senin infisâlin vukû'unda mezkûr firârîler

tekrar belde-i mezkûreye duhûl ve tarîk-ı şekâvetde ızrâr ve ifsâd ve ihtilâl birle ehl-i 'ırzı ızrâr idecekleri zâhir olmakdan nâşî belde-i mezkûrenin 'ulemâ ve eşrâf ve ocaklı vesâ'ir ahâlîsi eşkıyâ-yı merkûmenin tekrar 'adem-i duhûllerini kat'-ı nüzûr ile nizâm-ı kavîye rabt ve taht-ı râbitaya idhâl olunmasını huzûr-ı şer' de istirhâm itmeleriyle kıbel-i şer' den vürûd iden i'lâm-ı şer'î mücebince tıbk-ı istid'âları üzere kat'-ı nüzûr ile taht-ı râbitaya idhâl olduğunu bir kıt'a kâ'iminde tahrîr ve inhâ ve tard u teb'id olunan kesânın biri mahallesine duhûl ider ise mahallelerine kat' olunan nüzûrleri gayr-ı ezre'âyâ fakat ehl-i İslâm cânib-i mîrîye edâ itmek ve kat'-ı nüzûr olunan kimesneler fîmâ-ba'd vüzerâ-yı 'ızâmın birinin 'askeriyle vâlî dâ'iresine duhûl iderler ise ahâlî bi'l-ittifâk tard u teb'id eylemek üzere 'uhûd ve mevâsik olundığı ve işbu nizâm ilâ-mâ-şâ'allâhü te'âlâ mer'î ve düstûru'l-'amel tutulmak üzere ahâlîlerinin virdikleri bir kıt'a mahzar ve nüzûr huccetin ve nüzûrât-ı mezkûrenin mûmzâ ve meşrûh defterini ve Âmid kâdîsının i'lâmını irsâl etmişin. Huccet ve mûmzâ deftere imrâr-ı nazar olundukda şerâ'it-ı mezkûrenin ve 'uhûd-i mevâsikın keyfiyeti ve matrûd olan kesân için her bir mahallenin nüzûr-i mukâta'aları cem'an üç yüz seksen dokuz bin kuruşa bâliğ olduğu ma'lûm-i şâhânem oldukdan sonra mazmûnı ve nüzûr huccetleri mefhûmı başmuhâsebe ve dîvân-ı hümâyûnum kalemlerine sebt ü kayd ve bir kıt'a sûreti ihrâc ve derûn-i emr-i şerîfime mevzû'an emr-i irsâl olmağla sicill-i mahfûza kaydile 'ale'd-devâm mer'î ve mu'teber tutulmasına ve eşkıyâ-yı matrûdeden bir neferi duhûl etmek lâzım gelür ise kabûl eyledikleri nezirleri tamâmen kendülerinden tahsîl olunacağı iktizâ idenlerin kûş ü hûşlarına ilkâ ve tefhîme sarf-ı küll-i meknet eyleyesin ve siz ki Mevlânâ müftî ve 'ulemâ [44^b] ve eşrâf ve ocaklı mûmâ ileyhim vesâ'irler sizler dahi müceb-i emr-i şerîfime 'amel ü hareket ve hılâfindan hazer ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur, buyurdumki hükm-i şerîfim vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i celîlü'ş-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-imtisâlimin mazmûn-ı münîfi birle 'âmil olub hılâfına rızâ ve cevâz göstermiyesiz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fî'l-yevmi's-sâdis min-şehr-i Cümâze'l-âhire sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [6 Cümâze'l-âhire 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 107:

Diyarbakir vâlisi Mehmed Paşa, Diyarbakir kadısı, Diyarbakir voyvodası ve diğer memurlar ve eşrafa hitâben gelen fermanıdır. Fermanı evvelce Diyarbakir’de mîrîye ait mengenehane faal olarak çalışmakta ve envai çeşit kumaşlar dokunmakta, devletçe tayin edilmiş vergisi alınagelmekte, imtiyaz sahipleri de bunu işletmekte iken daha sonra dokumacı esnafından bazı zarara uğrayanlar ve menfaat sahiplerinin bu mengenehane muhdes ve bidattir, bu iş yine kadimden beri yapıldığı üzere nakkak denilen eski usul aletlerle yapılmalıdır demeleri sebebiyle ataletle düşerek mengenehane işlemez hale gelmiştir. Mesele imtiyaz sahibi olan şikk-ı sâni ve îrâd-ı cedîd defterdârı Hacı İbrahim Reşîd Efendi tarafından İstanbul’a bildirilmiş, ayrıca bu senenin mukataa ücretini almak için gelen hâcegân-ı dîvândan Bağdâd kethudâsı Mehmed Refî’ Efendi tarafından da teyid edilmesi üzerine İstanbul’dan mengenehanenin ataletine ve işlemez hale gelmesine sebep olanların tespit ve cezalandırılması, mengenehanenin de işler hale getirilmesine dair ferman gönderilmiştir. Vali tarafından yapılan incelemede bu işi yapanların belli şahıslar olmadığı neticesine varılmış, ancak esnaftan imtiyaza ve dokumanın sadece mengenehanede yapılması emrine uymıyanlardan bir daha kanuna uymamalarını engellemek için 30000 kuruş nezir parası alınmış, ve mengenehanenin işler hale sokulması şart koşulmuştur. Bunlardan sonra mengenehane tekrar işler hale gelerek kumaşlar üretmeye başlamış, vergisi de tekrar tahsil olunabilmiştir. [7 Cümâze’l-ûlâ 1218]

Hüküm 107:

Düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü’l-’âlem müdebbir-i umûru’l-cumhûr bi’l-fikri’s-sâkıbi mütemmimi mehâmmi’l-enâm bi’r-ra’yi’s-sâ’ibi mümehhid-i bünyâni’d-devleti ve’l-ikbâl müşeyyid-i erkâni’s-sa’âdeti ve’l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-i ‘avâtıfı’l-meliki’l-a’lâ hâlâ Diyarbakir vâlisi vezîrim el-Hâc Mehmed Paşa edâmellâhü te’âlâ iclâlehü ve akzâ kuzâti’l-müslimîn evlâ vülâti’l-muvahhidîn ma’denü’l-fazli ve’l-yakîn râfî’u’l-a’lâmi’s-şerî’ati ve’d-dîn vârisü ‘ulûmi’l-enbiyâ’i ve’l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi ‘inâyeti’l-meliki’l-mu’în Mevlânâ Âmid kâdîsı zîdet-fezâ’iluhü ve kıdvetü’l-emâcid ve’l-a’yân Diyarbakir voyvodası ziyde mecdühü ve mefâhiru’l-emâsil ve’l-akrân vücûh-i ahâlî ve zâbitân ve iş erleri ziyde kadruhüm tevkî’-i refî’-i hümâyûn vâsil olıcak ma’lûm ola ki,

mücânebet bâbında nizâmı hâvî başka ve mukâta'a-i mezkûre bin iki yüz on yedi senesi Mart'ı ibtidâsından Şubat'ı gâyetine deĝin bir sene-i kâmileye deĝin zabt-ı rabt eylemek üzere hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûnumdan hâlâ Bağdâd kapu kethudâsı kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Mehmed Refî' ziyde mecdühûye der'uhde ve iltizâm olunmaĝla sene-i merkûma mahsûben mûmâ ileyh tarafından zabt u rabt ve rûsûmâtı yerlû yerinden tamâmen ahz ü kabz u tahsîl olunub mûmâ ileyhın zabt u rabtına ve rûsûmâtının ahzine kimesne tarafından müdâhale vukû' gelmemek ve muĝâyir-i nizâm harekete mütecâsir olanları men' u def'olunub memnû' ve mütenebbih olmıyanların te'dîbât-ı lâyıklarının icrâsına bi'l-ittifâk ihtimâm ve dikkat olunmak bâbında başka sana vesâ'ir lâzım gelenlere hitâben evâmir-i şerîfem ısdâr ve irsâl olunmuşıdi. Şimdi Dersa'âdet'ime vârid olan tahrîrâtında medîne-i Âmid'de kâ'inûn cellâhân ve boyacıyân ve dekkâkân esnâfi huzûruna celb ve ihzâr ile 'akd-i meclis-i şer' olunub sudûr iden evâmir-i şerîfe-i mezkûrem müvâcehelerinde feth u kırâ'et ve irâde-i seniyye-i şâhânem kendülere tefhîm ü telkîn ile mezâmîn-i münîfesi i'lân ve iş'âr olundukda merâsim-i mutâva'ati ba'de'l-vürûd esnâf-ı merkûm cevâblarında mukaddemâ mukâta'a-i merkûmenin ta'tîlini mûcib harekâta cesâret idenler ba'zı nâ-ma'lûm ve mechûlü'l-ahvâl eşhâs makûlesi olub kendülerinin bir vechile medhalleri olmadıĝını beyân ve dâmen-i 'afve teşebbüs ile niyâz ü istirhâm eylediklerinden sonra mukâta'a-i merkûmenin fîmâ-ba'd kesr u ta'tîllerini mûcib vaz' u hareket gelür ise mâl-ı mîrî ve fâ'izını esnâf-ı merkûme tamâmen edâ ve teslîm ideceklerinden gayrı cânib-i mîrîye dahi otuz bin kuruş nezr teslîm eylemek üzere huzûr-ı şer'de ta'ahhüd ve tekâfûl idüb ta'ahhüdleri huccet-i şer'iyyeye rabt ile taraf-ı şer'den virilen i'lâm ve huccet bu def'a Dersa'âdet'ime takdîm olunmaĝla bu vechile tekrâr nizâm-ı kavîye rabt u tevsîk olunarak mengenehâne-i mezkûr küşâd ve âlât ve edevât tanzîm ve vaz'-ı kadîmine ircâ' ile kemâ-fi'l-evvel i' mâl ve idâre olunmakda olub vâridât-ı mîriyyesi kabzına me'mûr tarafından ahz ü tahsîl itdirilmekte idüĝünü Dersa'âdet'ime tahrîr eylemişsin. Gönderilen i'lâm ve huccete lede'n-nazar medîne-i mezkûrede sâkin esnâf-ı cellâhân ve boyacıyân ve dekkâkândan isimleri mazbûtu'l-esâmî kimesneler ber-vech-i muharrer huzûr-ı şer'de cümle müvâcehesinde takrîr ve ta'ahhüd itmiş oldukları ve fîmâ-ba'd düstûru'l-'amel tutulub hılâf-ı hareket vukû'a gelmemesi için işbu ta'ahhüdleri başmuhâsebeye kayd itdirilmesini niyâz ve istid'â eyledikleri muharrer ve mastûr olmaĝla esnâf-ı mezkûre haklarında mücerred ilkâsına binâ'en bu def'a mu'âmele-i âhar tecvîz olunmayub

istid'aları üzere virdikleri i'lâm ve hucdet bi-'ibâretihâ başmuhâsebeye kayd olunmağla fîmâ-ba'd [45^b] hılâfından mücânebet olunmak için i'lâm ve istihkâmen işbu emr-i 'âlîşânım ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde keyfiyet ma'lûmun oldukda bundan sonra dahi hılâf-ı nizâm ve muğâyir-i ta'ahhüd bir gûne hareket vukû'a gelmek ihtimâli olur ise yalnız ta'ahhüd olunan mâl-ı mîrî ve fâ'iz ve nezrin tahsîliyle iktifâ olunmayub hılâf-ı nizâm harekâta mütecâsir olanların te'dîbât-ı lâyıkaları icrâsı emr-i mukarrer idüğünü esnâf-ı merkûmeye vesâ'ir lâzım gelenlere gereği gibi tebyîn ve tefhîme mübâderet birle işbu emr-i şerîfimi sicill-i mahfûza kayd itdirüb istikrâr-ı nizâmı mücib esbâb ve hâlâtın istihsâl ve istikmâline bezl-i cill-i himmet eylesin ve sen ki Mevlânâ ve voyvoda-i mûmâ ileyhimâsın ve vücûh-i ahâlî ve zâbitân ve iş erlerisiz, siz dahi müceb-i emr-i şerîfimle 'amel ü hareket ve ta'ahhüd olunduğı üzere nizâm-ı mezkûrun devâm-ı istikrârına bi'l-ittifâk sa'y ü gayret ve hılâfını tecvîzden gâyetü'l-gâye hazer ü mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

Buyurdum ki hükm-i şerîfim vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafta-i sudûr olan işbu emr-i celîlü's-şân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi birle 'âmil olub hılâfından hazer ü mücânebet eylesiniz. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîran fi'l-yevmi's-sâbi' min-şehr-i Cümâze'l-ûlâ sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [7 Cümâze'l-ûlâ 1218]. El-Mahrûsetü Kostantîniyye

Hüküm Özeti 108:

Diyarbakir valisi Mehmed Paşa'nın, kadı, naib, eşraf vesair teşri memurları ve halkın eşrafına hitaben buyurulduğudur. Diyarbakir'de acil zuhur edecek haller ve diğer ihtiyaçlar sebebiyle tedbir olarak halktan devamlı mahkeme emirleri ile borç olarak alınagelen meblağın çok fazlalaşıp geriye de hiçbir akçe ödenmediği ve ödenmek ihtimâli de olmadığı ve bu tahsilatlar sebebiyle halkın gayet fakir ve perişan hale düştüğü ve artık hiçbir suretle ve kimse tarafından böyle bir paranın tahsil edilmeyeceği emrini beyan eder.

Hüküm 108:

Medîne-i Âmid'de mesned-nişân-i şerî'at-i garrâ fazîletlü efendi ziyde fazlühü ve me'zûn-bi'l-iftâ fekâhetlü efendi ziyde takvâhü ve 'umdetü's-sâdâti'l-kirâm şerâfetlü

nakîbü'l-eşrâf efendi ziyde şerefe siyâdetihî ve müderrisîn-i kirâm-ı zevi'l-ihtirâm efendiler ziydet-fezâ'ilühüm ve iftihâru'l-emâcid ve'l-akrân re'îsü'l-a'yân 'izzetlü es-Seyyid Ali Ağa ziyde kadruhû ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân silahşörân-ı hazret-i şehriyârî 'izzetlü ağalar ziyde kadruhüm ve mefâhiru'l-emâsil mîralay ve ağa-yı gılmânân ziyde kadruhümâ ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân serdâr-ı yeniçeriyân ve serturnacıyân ve serdengeçdiyân ve 'alemdârân ve 'umûmen iş erleri ve söz sâhibleri ziydet-mekâdiruhüm inhâ olunur ki

Belde-i mezkûrenin 'imâreti vaktinde mesâlih-i mühimme ve umûr-ı müsta'cele zuhûrunda deyn-i memleket olarak vaktiyle edâ olunmak üzere tavâ'if-i tüccâr vesâ'ir ashâb-ı iktidârdan bâ-mürâsele-i şer'iyeye lüzûmı mikdârı akçe istikrâz ve istîdân olunması kâ'ideden olub ancak üç beş seneden beru lede'l-iktizâ bâ-mürâsele-i şer'iyeye tavâ'if-i merkûmeden külliyyetlü mebâliğ ahz olunmuş olub ve bir kuruş girü ashâbına redd olunmayub ve fîmâ-ba'd redd olunmağa dahi ihtimâli olmayub bu sûret-i emvâl-i fukarâ ve zu'afâ telef ve heder olduğundan başka el-hâletü hâzihî belde-i mezkûrede ashâb-ı iktidâr kalmayub min-kıbeli'r-Rahmân ahvâl-i ahâlî perîşân ve cümlesini fakr u fâka istî'âb itmekle mesâlih-i mühimme zuhûrunda ber-mûceb-i kâ'ide ahâlîden bâ-mürâsele istikrâz ve istîdân murâd olundukda 'adem-i iktidârlarından nâşî bi'z-zarûre her birerleri bir tarafa firâr idüb olvechile şîrâze-i nizâm-ı memlekete hâlel târî ve böyle böyle 'âkıbetü'l-emr mezkûr mürâsele mâddesi beldenin harâb ü yebâb olacağına bâdî bir ma'nâ olduğu vâzih u âşikâr olmağla ahâlî-i fukarâsı vücûhla şâyeste-i re'fet ü merhamet ve beldenin dahi harâbîden himâyet ve sıyâneti akdem-i umûrdan olmağla fîmâ-ba'd bâ-mürâsele-i şer'iyeye bir kimesneden bir kuruş alınmayub ve işbu nizâm-ı müstahsene devâm-ı devlet-i 'aliyyeye isticlâb-ı da'avât-ı hayriyyeyi müstevcib ve mutazammın bir emr-i muhtâr olmağla ilâ-mâ-şâ'allâh düstûru'l-'amel tutulmasını belde-i mezkûre mahkemesinde sicill-i mahfûza sebt ü kayd olunmasını hâvî dîvân-ı Âmid'den işbu buyuruldu tahrîr u ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde sizler ki muhâtabûn-ı mûmâ ileyhimsiz işbu nizâm-ı müstahsene mürûr-i ezmine ile hâlel-pezîr olmamasına hasbe'l-vüs' ihtimâm idüb ahâlîden vesâ'irden her kim ise âsâr-ı hasenenin tebdîl ve tağyîrine sâ'î ve bâ'ıs ve bâdî [46^a] olur ise la'net-i Hudâya mazhar olub este'îzü billâh femen-beddelehü ba'de-mâ-semî'ahû fe-innemâ ismühü 'alellezîne yübeddilûneh nazm-ı kerîmi mantûkî üzere mazhar-ı 'ikâb-ı Hudâ

olacağında iştibâh itmeyüb ol vechile ber-mûceb-i buyuruldı ‘amel ü hareket ve hılâfından tevakkî ve mübâ’adet eyleyesiz deyu. Fî 25 B [Receb] sene 218.

Bismillâhi temmim bi’l-hayri Yâ Mu’în.

Şâkirzâde Mehmed Emîn el-müvellâ’l-hılâfe be-medînet-i Âmid el-mahmiyetü’l-mahrûse. Nemmekahû el-fakîr ed-dâ’î
[mühür] vasıyy-i Umûr Mehmed Emîn.

Hüküm Özeti 109:

Diyarbakir kadısına inhâdır: Diyarbakir serdari değıştirilip yerine Ömer Ağa serdâr tayin olunmuş ve serdara vazifesine dikkat etmesi ve şeriat ve kânûna riayet etmesi ve ehl-i fesada fırsat vermemesi, emri altındaki yeniçeri, topçu vesair askerden varisi olmadan vefat edenlerin miraslarını hemen beytülmale alıp muhafaza etmesi tavsiye olunmuştur. Sonundaki notta da inhadaki tarih Receb ise de aslında Ömer Ağa’nın vazifesine 9 Şa’bân’da başladığı tashih edilmiştir.

Hüküm 109:

Şerî’at-şi’âr Diyarbakir kâdîsı Efendi ziyde fazluhû ba’de’s-selâm inhâ olunur ki Taht-ı hükûmetinizde serdâr olan ref’ olunub yerine üslûb-i sâbık üzere kıdvetü’l-emâsili ve’l-akrân ‘izzetlü Ömer Ağa ziyde kadruhû serdâr nasb ü ta’yîn olmağın işbu mektûb irsâl olunmuşdur. İnşâ’allâhü te’âlâ vusûlünde gerekdir ki merkûmı kazâ’-i mezkûrun serdârlığı umûrunda kıyâm ve ötedenberu olageldiği vechile zabt u rabtı husûsunda i’ânet ve ihtimâm eyleyesiz. Ve sen ki serdâr-ı merkûmsun, kazâ’-i mezkûrun serdârlığı sana tefvîz olmağla gerekdir ki kâ’ide-i kadîm ve kânûn üzere zabt u rabt-ı neferât ve def’-i haşerât ile tanzîm-i bilâd ve irâha-i hâl-i ‘ibâda bezl-i iktidâr eyleyesin ve kazâ’-i mezkûrda mukîm ve müsâfir yeniçerileri ve cebeci ve topçu ve top arabacısı ve gılmân ‘acemî ve kolağaları bi’l-cümlesi üzerlerine serdâr ve zâbit bilüb sözünden taşra ve zâyinden hurûc vaz’-ı hareketde bulunmayub dâ’imâ itâ’at ve inkıyâd üzere olalar ve sen dahi cümle umûrını ahkâm-ı şer’-i şerîf ve kânûn-i kadîm ve emr-i münîfe tatbîk ve tavâ’if-i merkûmûndan bilâ-vâris-i ma’rûf fevt olanları metrûkâtların ma’rifet-i şer’ile zabt ve sûk-i sultânîde fûruht ve hâsıl olan nukûdı hazîne-i beyt-i mâl için defter-i müfredâtıyla ocak tarafına göndermeğe mübâderet ve

beher hal sükkân-ı vilâyetin emn ü râhatlarına bâ'is-i hizmet-i müstahsene olasız. Tahrîran fî gurre-i şehri Recebü'l-Ferd sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [1 Receb 1218]

Mustafa Ağa-yı yeniçeriyân-ı dergâh-ı 'âlî

Eğerci târîh-i mektûb gurre-i Recebü'l-ferd olub lâkin mûmâ ileyh Ömer Ağa'nın müddet-i zabtı Şa'bânü'l-mu'azzamın dokuzuncu gününden olduğu işbu mahalle şerh virildi.

[46^b]

Hüküm Özeti 110:

Diyarbakir'de mengenehane memuru olan îrâd-ı cedîd defterdarı İbrahim Reşîd beğın 1218 senesi Martında mengenehanenin senelik 17500 kuruşla iltizâma vereceğine dair olup iltizâm verilen esnafın vakit ve zamanıyla rûsûmât hasılatını toplayıp tamamen ödemesi gerektiği ve ödedikten sonra da kimse tarafından iltizama alana müdahale olunmayacağı beyan olunmuştur.

Hüküm 110:

Bâ'is-i tahrîr-i hurûf oldur ki

Mukâta'ât-ı mîriyyeden ber-vech-i mâlikâne berât-ı 'âlîşânıyle 'uhdemizde olan Diyarbakir'de vâki' mengenehâne akmişe ve emti'a-i sâ'ire mukâta'ası işbu bin iki yüz on sekiz senesi Mart'ı ibtidâsından i'tibârıyle hâlâ Diyarbakir vâlîsi vezîr-i celîlü'ş-şân devletlü Mehmed Paşa hazretleri tarafından senevî on yedi bin beş yüz kuruş bedel-i iltizâma rabt ve esnâfa verilmek üzere hüsn-i nizâma bendolunmağla mukâta'a-i mezkûre ber-mûceb-i nizâm sene-i merkûmeye mahsûben tarafımızdan dahi esnâfa der'uhde ve iltizâm olunub bedel-i iltizâmı olan meblağ-ı mezbûrı vakt ü zamâniyle esnâf-ı merkûma tamâmen edâ ve teslîme ta'ahhüd idüb memhûr deyn tahvîli virmeleriyle zabtiçün işbu temessük tahrîr u i'tâ olunmuşdur. Bi-mennihî te'âlâ gerekdir ki sene-i mezkûrede mukâta'a-i merkûmeyi yed-i vâhidden esnâf-ı merkûme zabt u rabt ve i'mâl ve idâre eyleyüb ber-mûceb-i şurût hâsılât rûsûmâtını yerlü yerinden ahz ü kabz ve cem' u tahsîl birle bedel-i iltizâmını tamâmen tarafımıza edâ ve teslîm

eyledikten sonra taraf-ı âhardan vechen mine'l-vücûh müdâhale ve ta'arruz olunmıya ve's-selâm.

El-Hâc İbrahim Reşîd hâlâ defterdârı îrâd-ı cedîd.

Hüküm Özeti 111:

Diyarbakir'deki mengenehane, îrâd-ı cedîd defterdârı İbrahim Reşîd Efendi tarafından esnâfa iltizama verilmiş, iltizam bedeli olarak vali tarafından senelik 17500 kuruş tespit edilip üç taksit olarak ödenmesi kararlaştırılmıştır. Birinci taksit olarak 1218 Haziranında 5834 kuruş, ikinci taksit Eylülde 5833 kuruş ve üçüncü taksit ise Kânûn-i evvelde 5833 kuruş ödenecektir. İltizama alan esnafta bunu kabul ederek arada mukâvele yapılmıştır. Ayrıca iltizamı alan esnaf eğer bedelin vadesini geçirirler ise mübaşiriyye adıyla 2500 kuruş fazladan vermeyi taahhüd etmişlerdir. Bu mukavele ve senedin suretidir.

Hüküm 111:

Bâ'is-i tastîr-ı hurûf oldur ki

Ekâbir-i ricâl-i saltanat-ı seniyyeden hâlâ îrâd-ı cedîd-i hümâyûn defterdârı devletlü 'inâyetlü kerîmü's-şiyem el-Hâc İbrahim Reşîd Efendimiz hazretlerinin ber-vech-i mâlikâne berât-ı 'âlîşâniyla 'uhde-i 'atûfetlerinde olan medîne-i Diyarbakir'de vâki' mengenehâne akmişe ve emti'a-i sâ'ire mukâta'ası işbu âtiye bin iki yüz on sekiz senesi Martı ibtidâsından i'tibârıyla hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbakir vezîr-i celîlü's-şân-ı 'adâlet-nişân devletlü 'inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am es-Seyyid el-Hâc Mehmed Paşa vefkallâhü te'âlâ bi'l-hayri mâ-yürîd ve mâ-yeşâ' efendimiz hazretlerinin inzımâm-ı ra'y ü ma'rifetleri ile ber-vech-i maktû' senevî on yedi bin beş yüz kuruş üç taksît ile bedel-i iltizâma rabt ve esnâfca asâleten ve birbirlerimize kefâleten deynimiz olub olvechile rabt u esnâfca deynimiz Der'aliyye'de ibtidâ taksît-ı evveli olan bin iki yüz ona sekiz senesi Haziran guresinden îcâb iden beş bin sekiz yüz otuz dört kuruşu Der'aliyye'de mahal ta'yîn eylediğimiz bundan ber-mûceb-i sened diğêr efendi-i müşârun ileyh efendimiz hazretlerinin hazîne-i 'aliyyelerine teslîm ve

taksît-ı sânisî olan Eylül evvelinden beşbin sekiz yüz otuz dört kuruş ve Kânûn-i evvel ibtidâsında dahi bâkî kalan beş bin sekiz yüz otuz üç kuruşu teslîm ile tekmiâl olunmak şartıyla esnâfca der'uhde ve iltizâm olunub bedel-i iltizâmı olan meblağ-ı mezkûr on yedi bin beş yüz kuruşu ber-vech-i meşrûh taksît-ı selâse ile ber-vech-i mukâvele vakt ü zamânları hulûlünde havâlemiz olan mahall-i mu'ayyene-i mezkûreden [47^a] tamâmen müşârun ileyh efendimiz hazretlerinin hazîne-i devletlerine teslîm-i ta'ahhüd olunub zimmetlerimizde vâcibü'l-edâ ve lâzimü'l-kazâ sene-i mezkûre iltizâmı şartnâme-i devletleri 'indimizde makbûlen ve mahfûzan deynimiz olmağın işbu temessük taraflarımızdan tahrîr ve temhîre ve birbirlerimize asâleten ve kefâleten i'tâ ve tesyîr olunmuşdur. İşbu tekâsît-ı selâsenin vakt-i hulûl ve ma'âzallâh te'âlâ havâlemiz olan mahall-i mu'ayyene-i mezkûreden teslîm olunmayub imrâr-ı vakti mûcib hâlât-ı nâ-marzıyyemiz zuhûr ider ise mübâşiriyye olarak iki bin beş yüz kuruş dahi başkaca deynimiz olmak üzere deyn idünib mukâvelemize dercolmağla inşâ'allâhü te'âlâ ber-minvâl-i muharrer vakt ü zamâniyle mukâta'a-i mezkûre hâsılâtı ve rüsûmâtı ve mukâbili deynimiz olan meblağ-ı mezkûre taksît-ı selâse ile mahall-i mu'ayyene-i mezkûreden edâ ve teslîm olunmak üzere işbu sened tahrîr ve taraf-ı 'âlîlerine i'tâ olundu.

Bendeleri: Mustafa Usta bin Osman, İsmail bin Hüseyin, Hacı Sa'dullâh bin Süleyman, Usta Mehmed bin Süleyman, Seyyid Ebûbekr bin Hacı Mustafa, Hüseyin bin Abdullah, Halîl bin Hacı Süleyman, Usta Abdullah bin Hasan, Usta Osman bin İbrahim, Usta Ali bin Ahmed, Hüseyin bin Mûsâ, Usta Mehmed bin Bekir, Resûl bin Mehmed, Usta Mehmed bin Abdülkâdir, Sâlih bin Mustafa, Bogos veled-i İstor, Îs veled-i Serkis, Hadsah veled-i Haçadur, Emsah veled-i Abraham, Abraham veled-i Abdo, Oğso veled-i Kaplan, İnön veled-i Yahya, İrmiya veled-i Pedros, Usib veled-i Arslan, Kerbid veled-i Evhan, Usta Bogos veled-i Serkis, Maksi Kerbid veled-i Bogos, Usta Heres veled-i Muradhan, Ohanis veled-i Merkür, Osib veled-i Milkon.

[47^b]

Hüküm Özeti 112:

Diyarbakir kadısına inhâdır: Diyarbakir serdari değiştirilip yerine Hasan Ağa serdâr tayin olunmuş ve serdara vazifesine dikkat etmesi ve şeriat ve kânûna riayet etmesi ve ehl-i fesada fırsat vermemesi, emri altındaki yeniçeri, topçu vesair askerden varisi olmadan vefat edenlerin miraslarını hemen beytümale alıp muhafaza etmesi tavsiye olunmuştur. Sonundaki notta da Hasan Ağa'nın serdarlığı hakkında Diyarbakir valisinden de buyuruldu geldiği beyan ve 4,5 aylık vazifesi hesabının Rebî'u'l-evvelden itibaren 900 kuruş olarak görüldüğü yazılıdır.

Hüküm 112:

Şerî'at-şî'âr Diyarbakir kâdîsı Efendi ziyde fazlühû ba'de's-selâm inhâ olunur ki

Taht-ı hükûmetinizde serdâr olan ref' olunub yerine üslûb-i sâbık üzere kıdvetü'l-emâsili ve'l-akrân ser-turnacı Hasan Ağa ziyde kadruhû serdâr nasb ü ta'yîn olunmağın işbu mektûb tahrîr ve irsâl olunmuştur. İnşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde gerekdir ki merkûmı kazâ'-i mezkûrun serdârlığı umûrunda kadîm ve ötedenberu olageldiği vechile zabt u rabtı husûsunda i'ânet ve ihtimâm eyleyesiz. Ve sen ki serdâr-ı merkûmsun, kazâ'-i mezkûrun serdârlığı sana tefvîz olunmağla gerekdir ki kâ'ide-i kadîm ve kânûn üzere zabt u rabt-ı neferât ve def'-i ref'-i haşerât ile tanzîm-i bilâd ve irâha-i hâl-i 'ibâda bezl-i iktidâr eyleyesin ve kazâ'-i mezkûrda mukîm ve müsâfir yeniçerileri ve cebeci ve topçı ve top arabacısı ve gılmân 'acemî ve kolağaları bi'l-cümlesi üzerlerine serdâr ve zâbit bilüb sözünden taşra ve ra'yinden hâric vaz' u hareketde bulunmayub dâ'imâ itâ'at ve inkıyâd üzere olalar ve sen dahi cümle umûrını ahkâm-ı şer'-i şerîf ve kânûn-i kadîm ve emr-i münîfe tatbîk ve tavâ'if-i merkûmûndan bilâ-vâris-i ma'rûf fevt olanların metrûkâtların ma'rifet-i şer'ile zabt ve sûk-i sultânîde fûruht ve hâsıl olan nukûdın cânib-i beytû'l-mâl için defter-i müfredâtıyla ocak tarafına göndürmeğe mübâderet ve beher hal sükkân-ı vilâyetin emn ü râhatlarına bâ'ıs-i hizmet-i müstahsene-i mebrûre vücûda getürmeğe mücidd ü sâ'î olub müceb-i mektûbla 'âmil

olasız. Tahrîran gurre-i şehri Rebî'ü'l-âhir sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [1 Rebî'ü'l-âhir 1218]

Mustafa Ağa-yı yeniçeriyân-ı dergâh-ı 'âlî

Mûcebince hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı eyâlet-i Diyarbekir devletlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa hazretlerinin buyuruldıları dahi sâdır olmuştur, buyurıldı târîhi Rebî'ü'l-evvel sene 218 târîh-i mezkûrdan serdâr-ı merkûm Hasan Ağa'nın hesâbı ru'yet olunub dört buçuk mâhlık serdârlık câ'izesi olarak dokuz yüz kuruş devletlü merhametlü el-Hâc Mehmed Paşa hazretleri tarafından kabzolundığı işbu mahalle şerh virildi. 900 kuruş: dört buçuk mâhiyedir.

Eğerci târîh-i mektûb gurre-i Recebü'l-ferd olub lâkin mûmâ ileyh Ömer Ağa'nın müddet-i zabtı Şa'bânü'l-mu'azzamın dokuzuncu gününden olduğu işbu mahalle şerh virildi.

Hüküm Özeti 113:

Diyarbakır'de Câmî'-i Kebîr Mahallesi sâkinlerinden Hacı Abdullâh vefât etmiş ve bir oğlu, bir kızı ve iki hanımı varisi olarak kalmıştır. Hacı Abdullah'ın İstanbulda ikâmet eden Silahşor-i sultânî İsmail Ağa ve annesi Feride hanımda 11500 kuruş alacağı vardır. Buna karşılık olarak Sa'dî karyesinde sınırları ve yeri belli köşkü Hacı Abdullah'ın varislerine teslîm etmişler ve onlar da alacaklarından zimmetlerini ibra etmişler ve mahkemede tescîl edilmiştir. [30 Rebî'ü'l-âhir 1218].

Hüküm 113:

Medîne-i Âmid mahallâtından Fâtih Mehmed Paşa Mahallesi sâkinelerinden Âdile binti Ömer nâm hatun meclis-i şer'-i şerîfde işbu bâ'isü'l-kitâb Hasan bin Hızır mahzarında üzerine takrîr-i kelâm ve ta'bîr anî'l-merâmında bundan akdem zevcim Hızır bin Şeyhmus fevtolub verâseti zevciyetle bana ve oğlu merkûm Hasan'a munhasıra olduğu gıbbe't-tahakkuk müteveffâ-yı mezbûreden muntekal gerek mehir ve gerek hisse-i irs-i şer'iyem olarak elli beş kuruş merkûm Hasan ile müteveffâ-yı mezbûrdan muntekal terekesine müte'allık 'âmme-i de'âvîden zimmetini ibrâ' ve ıskât-ı

hak eyledim didikde takrîr-i meşrûham bir kıt'a huccet-i şer'iyye olunsun deyu hıfzan li'l-makâl mâ-vaka'a bi't-taleb ketbolundu. Hurrira fi'l-yevmi't-tâsi'i aşera min-şehr-i Cemâziye'l-âhire sene semâne aşera ve mi'eteyn ve elf [19 Cemâziye'l-âhire 1218].

[şahitler:] Kâtib-i mahkeme Dervîş Efendi, kâtib-i mahkeme Mehmed Efendi, kâtib-i mahkeme Ömer Efendi, ser-muhzırân es-Seyyid Mehmed Ağa, tercümân Ebûbekir Ağa, muhzır-ı kassâm Molla İbrahim, muhzır Abdullah, nevbetci Sâlih.

III. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

1. SOSYAL HAYAT

1.1. Vâkıf

Vâkıf, kişilerin yardımlaşma güdüsüyle, taşınır ve taşınmaz mallarını kendi mülkiyetlerinden çıkararak, içinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sosyal ve ekonomik bir amaca tahsis etme düşüncesiyle oluşmuş müesseselerdir. Bunun arkasında herhangi bir mecburiyet veya zorbalık yoktur. Tamamen insanlığa karşı ferdi sorumluluk hissi, iyilik, yardımlaşma ve dayanışmanın etkisi vardır.⁷⁹ İslâm tarihinde ilk vakfiyenin Hz. Ömer tarafından yazıldığı söylenmekle beraber bunun Hz. Peygamber'in hayatında mı yoksa Hz. Ömer'in halifeliği zamanında mı olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmuyor.

Vâkıflar, toplumların dini, sosyal ve hukuki yapılarına göre yardımlaşma esasına dayalı oluşturulmuş birer sosyal kurumdur. İnsanlığa karşı kişinin sorumluluk hissi, iyilik yapma arzusu ve her şeyden önce Allah'ın rızasını kazanma gayesi vâkıfların büyüyüp gelişmesindeki en önemli faktördür.⁸⁰

⁷⁹ Hayriye Işık, "Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vâkıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü", *Akademik Bakış Dergisi*, Sa:16, 2009. s. 1-2.

⁸⁰ Işık, a.g.m., s. 1.

Vâkıfların işleyişi ve amacı vakfiyelerde belirtiliyordu. Vakfiye, herhangi bir malı vakfeden (vâkıf) tarafından, vakfın idaresi ile ilgili hazırlanmış nizamnâmedir.⁸¹ Vâkıf senedi de denilen vakfiyeler, kadılık siciline işlendikten sonra kesinleşiyordu. Vakfiyelerde umumiyetle önce Allah'a hamd ve sena, Rasûlüne salât ve selamdan sonra hayır işlemeye teşvik edici âyetler, hadisler ve bu mealde şiirler yer alır ki bütün bunlar mukaddime kabilindedir. Vakfiyenin hukuki bünyesinden sayılmazlardı. Bunlardan başka vakfiyeler birkaç bölümden meydana geliyordu. Burada; vakf edilen malların neler olduğu, vakf olunan bu malların kimler tarafından idare edileceği, vâkıf gelirlerinin nelere sarf edileceği, vakf olunan malların nasıl idare edileceği, burada kimlerin çalışacağı, bunlara ne kadar ücret ödeneceği, bu ücretlerin nereden temin edileceği gibi konular teferruatlı olarak verilmek zorundaydı. Ardından hâkimin (kadı), vakfın sıhhat ve lüzumuna dair hükmü ile mührü altında da muamelenin ne zaman gerçekleştiğine dair tarih yer alıyordu.⁸² Tarih boyunca vakfiyeler, taş, deri ve kâğıt gibi yazı için elverişli bulunan şeyler üzerine yazılarak sonraki dönemlere aktarılmışlardır. Şâyet vakfın mahiyeti bir bina ise, bazen vakfiyenin özeti, binanın duvarlarından birine kazılabiliyordu.⁸³

Çeşitli dönemlerde kurulan vâkıfların vakfiyelerinin hem başında hem de sonunda pek çok dua bulunuyor. Metinde geçen bu dualardan başka bir de beddua kısmı bulunuyor. Bilhassa vakfiyede belirtilen hizmetleri yerine getirmeyen, ona ihanet eden veya gayesinin dışında kullanan, haksız olarak onun malından yiyen ve onu değiştirenler için beddualar bulunur. Bu bedduada; Allah'ın, peygamberlerin, meleklerin, insanların ve bütün mahlûkatın lanetinin, vakfı tağyir eden (değiştiren) üzerine olması isteniyor. Bu sebeptendir ki vakfiyelerin sonuna bakıldığı zaman böyle bir beddua kısmı görülür ki bu, daha sonra gelen insanlar için mânevi bir tehdid oluyordu.⁸⁴

⁸¹ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 108.

⁸² Ali Hikmet Berki, **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler**, Ankara, tarihsiz, s. 274.

⁸³ Ziya Kazıcı, **İslâmî ve Sosyal Açından Vâkıflar**, İstanbul 1985, s. 39.

⁸⁴ İbrahim Ateş, "Vakfiyelerde Dua ve Beddualar", **Vâkıflar Dergisi** (1983), C. 5, s. 54.

Tablo 1: Diyarbakır'da Bulunan Vâkıflar

Seyyid Hasan Vakfı ⁸⁵
Behram Paşa Vakfı ⁸⁶
Hacı Tâhâ Vakfı ⁸⁷
Hacı Büzürk Vakfı ⁸⁸
Kenîse Vakfı ⁸⁹
Kastal Camii Vakfı ⁹⁰

Diyarbakır'de Gavvâs-ı Kebîr Mahallesi sâkinlerinden Yûsuf bin Ali'nin belgede sınırları ve müştemilatı belirtilen evini hayâtta olduğu müddetçe kendisine, ölümünden sonra erkek evlatları ve onların erkek evlatlarına, eğer onlar bulunmazsa kız evlatları ve onların evlatlarına vakfettiği görülüyor. Neslin tamamen kesilmesi durumunda bunun Medîne-i münevvere fakirlerine vakfedilmesini şart koşturmuştu. Mesele bu şekilde kadı tarafından tasdik olunmuş ve sicile kaydedilerek vâkıf muamelesi kesinlik kazanmıştır. Ancak daha sonra Yûsuf bin Ali, "İmâm-ı A'zama göre vakfedilen mülkün vakfiyeti kesinlik kazansa bile vakfiyetten dönmenin mümkün olduğunu" ifade ederek evini vakf etmekten vazgeçtiğini ve vakfın iptal edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Vâkıf mütevellisi de buna itiraz etmiş ve İmâmeyn Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre vakf edilen ve tasdik olunan bir vakfın vakfiyetinden dönmenin mümkün olmadığı ifade edilerek bu talebin reddedilmesini istemişlerdir. Davayı inceleyen kadı, mütevellinin talebini uygun bulmuş ve buna dair hüküm vermiştir.⁹¹ Gayrimüslimler de vâkıf kurabiliyorlardı. Ancak onların kurdukları vâkıflar da mahkeme tarafından denetleniyordu ve bunlarla ilgili şer'î hükümler uygulanıyordu. 11 Safer 1218/2 Haziran 1803 tarihli belgede Fâtih Mehmed Paşa Mahallesi sâkinlerinden Milkon oğlu Serkis adındaki zimmî aynı mahallede bulunan ve belgede sınırları belli olan evini önce kendisine, kendisinin ölümünden sonra karısı İsmihan ve kızı Meryem'e, onların ölümünden sonra da Küçük Kilise'ye vakf edilmesini istiyor. Sözkonusu vâkıf bu şartla onaylandıktan sonra Milkon evini vakfetmekten vazgeçmiştir. Ancak kilise vakfı mütevellisin itirazı üzerine mahkeme Ebu Yusuf ve

⁸⁵ Diyarbakır Şeriye Sicil, Defter No (D.Ş.S. No): 356, s. 21^a (30 Zilhicce 1218/11 Nisan 1804).

⁸⁶ D.Ş.S. No: 356, s. 37^a (18 Receb 1217/14 Kasım 1802).

⁸⁷ D.Ş.S. No: 356, s. 37^a (25 Zilka'de 1217/19 Mart 1803).

⁸⁸ D.Ş.S. No: 356, s. 37^b (25 Zilka'de 1217/19 Mart 1803).

⁸⁹ D.Ş.S. No: 356, s. 3^a (19 Ramazân 1217/13 Ocak 1803).

⁹⁰ D.Ş.S. No: 356, s. 33^b (13 Şa'bân 1218/28 Kasım 1803).

⁹¹ D.Ş.S. No: 356, s. 2^b (30 Ramazan 1217/24 Ocak 1803).

Muhammed'in bu konundaki görüşlerini dikkate alarak vakf edilen bir mülkün vakfiyetinden dönmenin mümkün olmadığına karar vermiştir.⁹²

Vâkıf malı ile özel mülkün karşılıklı olarak vakfin yararına olmak üzere değiştirilebiliyordu. Cüveyre binti Hacı Tâhâ adındaki birisinin Diyarbekir'de Hacı Tâhâ Vakfı'na ait olan ve sınırları belgede belirtilen 100 kuruş kıymetli ve aylık 1 kuruş kira geliri bulunan ahır ile yine aynı şehirde olup sınırları belgede belli olan Selim Ağa'ya ait 250 kuruş kıymetli ve aylık 2,5 kuruş kira geliri bulunan çilingir dükkânını vakfin yararına olarak değiştirdiği görülüyor. Kadı tarafından da bu muamele uygun görülmüştür.⁹³ 25 Zilka'de 1217/19 Mart 1803 tarihli diğer bir belgede Diyarbekir'de Hacı Büzürk Vakfı'na ait sınırları belli 30 kuruş kıymetinde ve aylık 30 para kira geliri olan dükkân ile yine aynı şehirde İzzeddin Mahallesi'nde Kalıpçılar Çarşısı'nda sınırları belli olup Selim Ağa'ya ait 205 kuruş kıymetinde ve aylık 100 para kira geliri olan çakmakçı dükkânın vakfin yararına olmak üzere karşılıklı olarak birbirleriyle değiştirildiği görülüyor. Kadı tarafından tescillenen bu mesele sicile kaydolunmuştur.⁹⁴

1.2. Gayrimüslimler

İslam hukuna göre, halkı Müslüman olmayan bir şehir fethedildiğinde orada yaşayan halk ile 'zimmet akdi' denilen bir anlaşma yapılıyor. Bu anlaşmayı kabul eden gayrimüslimlere zimmet denir.⁹⁵ İslamiyet ortaya çıktığı tarihten itibaren diğer din mensupları ile ilişki içerisinde olmuştur. İslam hukuk sisteminde zimmet akdi yapılmasındaki esas maksat, farklı din mensupları arasında bir sulh ortamının sağlanmasıdır.⁹⁶ Zimmet ehli ifadesi, gayrimüslimlerin, İslam Devleti'nin koruması altında güvenlik içinde yaşamalarını sağlayan anlaşmaya sahip olduklarını gösteriyor. İslam hukukunun önemli bir bölümünü teşkil eden ve ilk kez Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde yapılan zimmet akdine göre idareciler, cizye ödemeyi kabul eden zimmilerin

⁹² D.Ş.S. No: 356, s. 38^b (8 Zilhicce 1217/1 Nisan 1803).

⁹³ D.Ş.S. No: 356, s. 37^a (25 Zilkad 1217/19 Mart 1803).

⁹⁴ D.Ş.S. No: 356, s. 37^b (18 Recep 1217/14 Kasım 1802).

⁹⁵ Ali İhsan Karataş, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi**, C. XV, Sa: 1, 2006, s. 267-284.

⁹⁶ M. Macit Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğunda Dinler Arası İlişkiler (14-20. Yüzyıllar)", **Millet ve Nihal Dergisi**, C. VI, Sa: 2, s. 103-164.

can ve mal güvenliklerini sağlamak zorundadırlar.⁹⁷ Gayrimüslimin birisinin zimmet ehli olarak kabul edilebilmesi için onun ehl-i kitab (Hristiyan, Yahudi) olması şarttır. Ancak uygulamada bunun dışına çıkıldığı görülüyor.

İslam hukukunu uygulayan Osmanlı Devleti'nde bulunan gayrimüslimler, devletin güvencesi altında dinlerinin gereğini yerine getirebiliyor ve yaşamlarını serbest bir şekilde devam ettiriyorlardı. Vatandaşlarını din ve mezhep unsurunu göz önüne alarak 'millet sistemi' adı verilen bir usul ile Müslüman ve gayrimüslim olarak Osmanlı Devleti, gayrimüslimleri de kendi aralarında da bir sınıflandırmaya tabi tutmuş ve onları Rum, Ermeni ve Yahudi olmak üzere üç ayrı millet kabul edilmişlerdir. Böylece gayrimüslimlerin devletle olan münasebetleri yeni bir yapıya kavuşturuluyordu.⁹⁸

Zimmîler, bazı siyasî haklar ile kendi inanç alanlarına giren bazı meselelerdeki farklı uygulamaların dışında kalan medeni ve kamu hakları alanlarında Müslüman teba ile eşit olarak kabul edilmişlerdir. Bu hakların karşılığı olarak Zimmîler, Müslüman idareye bağlı kalmak, sadakat göstermek ve cizye vergisi ödemekle mükelleftiler.⁹⁹

Osmanlı Devleti'nde temelde gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında bir farklılık bulunmamasına rağmen şekil olarak bazı farklılıklar devam ettiriliyordu. Şehir içerisinde gayrimüslimlerin ata binemeyecekleri, evlerinin Müslümanların evlerinden yüksek olamayacağı, kendilerine ait giyim tarzlarının bulunması bu farklılıklar arasında sayılabilir. Bunun gibi Osmanlı resmi hukuk belgeleri mahiyetinde olan şeri'ye sicillerinde tutulan kayıtlarda kişilerin isimlerinin yanına sıfatları yazılırken Müslümanlar ile gayrimüslimlerin sıfatlarının farklı yazıldığı görülüyor. Burada, Müslümanlar ile gayrimüslimleri birbirinden ayırdedebilmek amacıyla gayrimüslimlerin isimlerinin sonunda 'Zimmî' sıfatı eklenmiştir.¹⁰⁰ Ayrıca ölen gayrimüslimler için isimlerinin yanına 'hâlik' sıfatı kullanılıyordu.¹⁰¹ Osmanlı Devleti, ceza hukuku ve Müslümanlarla olan davalar dışında gayrimüslimlere, özel hukukla alakalı davaları

⁹⁷ Ahmet Özel, **İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dârulislâm Darulharb**, İklim yay., İstanbul 1991, s. 315.

⁹⁸ Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, Risale Basın yay., İstanbul 1996, s. 68-75.

⁹⁹ Sami Bozpolat, "Tanzimat'tan Önce Sivas'ta Gayrimüslimler", (Yayımlanmamış **Yüksek Lisans Tezi** Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007), s. 5.

¹⁰⁰ D.Ş.S. No: 356, s. 43^b (29 Remiulahir 1218/18 Ağustos 1803).

¹⁰¹ D.Ş.S. No: 356, s. 38^a (15 Zilhicce 1217/8 Nisan 1803).

kendi cemaat mahkemelerinde görmeleri hususunda serbest bırakmıştır. Buna rağmen kendi cemaat mahkemelerinde görebilecekleri boşanma, nafaka, miras,¹⁰² mülk-alım satımı, vâkîf işleri, ticari ilişkileri¹⁰³ vs. çeşitli konularda şer'îye mahkemelerine müracaat ettikleri de görülüyor.

Gayrimüslimler Müslüman reaya içerisinde, Müslümanlar gibi serbestçe ticaret yapabilmıştır. Bu ticaretlerini hem Müslüman hem de diğerleriyle rahatlıkla yapmışlar. Nitekim 29 Rabî'u'l-ahir 1218/18 Ağustos 1803 tarihli belgede; Diyarbekir ahalisinden Kayserili Tanil oğlu Kerbid ve İkob oğlu Kerbid, 'Attâr Tomcan oğlu Ohanis ile belli müddetle ortaklık kurup ancak aralarında çok ihtilaflar olunca ayrılmak isteyip muhasebelerinin görülmesi için mahkemeye başvurmuşlardır. Mahkemece muhasebeden sonra Kerbid ve diğer Kerbid'in Ohanis'den 4050 kuruş alacağı, ayrıca Ohanis'in babası Tomcan'dan da 1800 kuruş alacakları olduğu ortaya çıkmıştır. Kerbidin de 200 kuruş nakden aldığı ve şirket mallarından 1950 kuruş zarar etmiş olduğu ortaya çıkınca alacağı kalmadığı belli olmuştur. Diğer Kerbid'e ise, Ohanis'in ev akçesi olarak 1000 kuruş verdiği ve kalan 3100 kuruşu her sene 516,5 kuruşar olarak ödeyeceği kararlaştırılarak muhasebeleri görülmüş ve her biri diğerinin zimmetini ibra etmiş, mahkemece tescil edildiğini görüyoruz.¹⁰⁴

Osmanlı içinde yaşayan zimmi denilen gayrimüslimlerin, vakıf kurabildikleri gibi, mallarını hayır amaçlı olarak vakf edebildikleri görülüyor. Yine vakfettikleri mallarından vazgeçmek için, çıkış yolu olarak şer'î mahkemeye başvurmuşlar. 19 Ramazân 1217/13 Ocak 1803 tarihli belgede, Diyarbekir'de Gavvâs-ı kebîr mahallesi sâkinlerinden Yûsuf bin Ali sınırları belli evini önce her şeyiyle Medîne-i Münevvere fakirlerine vakfetmiş, ancak şunu da şart koşmuştu ki hayatta oldukça kendisi, ölümünden sonra erkek evlatları ve onların erkek evlatları, eğer onlar bulunmazsa kız evlatları ve onların evlatları mutasarrıf olsunlar. Eğer nesli tamamen kesilirse o vakit Medîne-i Münevvere fakirlerine ulaştırmaya görevli olanlara teslim olunsun, demiştir. Ancak böyle vakfettikten sonra bu vakfından vazgeçmiş, İmâm-ı A'zam hazretlerine göre vakfedilen şey mütevellîye teslimden sonra dahi vakıfdan dönmek caizdir demiştir. Vakıf mütevellîsi de itiraz ederek İmâmeyn: Ebû Yûsuf ve Muhammed hazretlerine

¹⁰² D.Ş.S. No: 356, s. 38^b (8 Zilhicce 1217/1 Nisan 1803).

¹⁰³ D.Ş.S. No: 356, s. 43^b (29 Rabî'u'l-ahir 1218/18 Ağustos 1803).

¹⁰⁴ D.Ş.S. No: 356, s. 43^b (29 Rabî'u'l-ahir 1218/18 Ağustos 1803).

göre ise, vakıf teslim edildikten sonra ondan dönmek caiz olmaz demiştir. Kadı efendi de vakıf olmasını daha uygun görerek öylece hüküm vermiştir¹⁰⁵

Verginin tahsil edilmesi noktasında oldukça titiz davranan Osmanlı Devleti, gayrimüslimlerden mal varlıklarına ve gelirlerine göre cizye adı verilen bir vergi alıyordu. Çalışamayacak derecede ihtiyar ve özürlü olanlardan ise, vergi alınmıyordu. Tahsil olunacak cizyenin ne şekilde olacağına dair de kurallar belirlenmişti. Buna göre varlık dereceleri göz önüne alınarak vergi tahsilâtı yapılacak gayrimüslimler a'la, edna ve evsât (yüksek, orta ve aşağı) olmak üzere üç sınıfa ayrılmışlardı. Bu suretle takatlerinin üzerinde kendilerinden vergi tahsil edilmiyordu. Aynı şekilde vermeleri gereken vergiyi ödeme şeklinde de kendilerine kolaylık sağlanmıştı. Bir seferde vergisini ödeyemeyen kişiler için taksitlendirme yapılmıştır. Varlık dereceleri göz önüne alınarak yapılan sınıflandırmaya göre üst sınıfta olmasına rağmen daha az vergi ödemek amacıyla aksi beyan veya sahte belge ile kendisini alt sınıfta göstermek isteyen kişilerin bu şekilde davranmalarına müsaade edilmiyordu.¹⁰⁶

Osmanlı Devleti, kendi sınırları içerisinde yaşayan bütün vatandaşlarını koruyordu. Zimmet anlaşması çerçevesinde gayrimüslim vatandaşlarını korumak zorundaydı. Ceza hukukuna giren gayrimüslimlere ait meseleler şer'î mahkemelerde görülüyordu. Devlet, gayrimüslim vatandaşlarını kendi liderlerine karşı da korumak durumundaydı. Diyarbekir Ermeni piskoposu Abram adındaki râhib, kendi reayasından Varamya hakkında huzur ve asayiş bozduğu, halka eziyet ettiği ve hatta devlet aleyhine insanları tahrik ettiği iddiasıyla şikâyet etmiştir. Diyarbekir valisinin huzurunda kurulan mahkemede rahibin doğru söylemediği ve bu rahibin ayin sırasında kendi dini inancında bulunmayan beyanlarda bulunduğu anlaşılmıştır. Aynı inançtaki ruhbanların bunu tasdik etmesi neticesinde onlara rahibin durumu sorulmuş onlar da katl edilmesi hususunda görüş beyan etmişlerdir. Ancak valinin affetmesiyle rahibin cezası sürgüne çevirilip Diyarbekir'den sürülmüştür.¹⁰⁷

29 Rebî'u'l-âhir 1218/18 Ağustos 1803 tarihli belgede gayrimüslimlerin gerek kendi aralarında ve gerekse Müslümanlar arasında ticari ilişkilerin varlığın ortaya

¹⁰⁵ D.Ş.S. No: 356, s. 2^b (19 Ramazân 1217/13 Ocak 1803).

¹⁰⁶ D.Ş.S. No: 356, s. 10^a (4 Zilkade 1217/26 Şubat 1803).

¹⁰⁷ D.Ş.S. No: 356, s. 44^a (30 Cemâziye'l-âhir 1218/17 Eylül 1803).

koymaktadır. Nitekim, aynı mahallede yaşayan iki gayrimüslimin ortak oldukları bir evin hisselerinden birini bir başka gayrimüslime, diğer hisesini de Müslüman olan bir başkasına sattıklarını göstermektedir. bu belge; Diyarbakır'da Şeyhmuşlar Mahallesi'nde sınırları belli bir evin yarısı Attâr Ohanis'e ve diğer yarısı da kardeşi İkob'a ait iken İkob hissesini 1150 kuruşa Tütüncü Petro'ya satmıştır. Kayserili Postacıoğlu Hacı Mehmed dahi evin tamamını Attar Ohanis'den 1150 kuruşa ve Tütüncü Petro'dan da 1151 kuruş ki toplam 2301 kuruşa satın almış ve mahkemede tescil olunmuştur.¹⁰⁸

1.3. Mezhep

Çeşitli görüş ayrılıkları nedeniyle ortaya çıkan bir dinin kollarından her biri kullanılan tabir olan¹⁰⁹ mezhep aynı zamanda dini kişilik ve toplumların din algısıdır.

Diyarbakır Eyaleti'nde farklı mezheplerin bulunduğu görülüyor. Diyarbakır'da yaşayan Müslüman Kürt halkının ekserisi Şafii mezhebindedir.¹¹⁰ Bu kişilerin karşılaştıkları sıkıntıların giderilmesi için yine kendi mezheplerinde bir müftü tayin ediliyordu. 4 Rebî'u'l-âhir 1218/24 Temmuz 1803 tarihli belgede vefat eden Şafi'i müftü Seyyid Mahmut Efendi'nin yerine yeni bir Şafi'i müftünün atanması için halkın merkezden talepte bulunduğu görülüyor. Halkın bu konudaki talebi ile ilgili dilekçenin incelenmesinden sonra bu göreve ehliyetli olduğuna dair kanaat getirilen Seyyid Ali Efendi, Şafi'i müftüsü olarak Amid kazasına tayin olunmuştur. Fetvâ verirken Şafii mezhebi imamlarının en kuvvetli olan fetvalarıyla hükmetmesi ve muteber fıkıh kitaplarına müracaat etmesi hususunda kendisine tavsiyede bulunulmuştur.¹¹¹

¹⁰⁸ D.Ş.S. No: 356, s. 43^a (29 Rebî'u'l-âhir 1218 /18 Ağustos 1803).

¹⁰⁹ **Büyük Türkçe Sözlük**, Mezhep, Türk Dil Kurumu, Ankara 2012, s. 628.

¹¹⁰ Ejder Okumuş, "Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Diyarbakır", **2. Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Diyarbakır Sempozyumu**, Diyarbakır Valiliği, s. 27.

¹¹¹ D.Ş.S. No: 356, s. 27^b (15 Cemazeyilahir 1217/2 Ekim 1803).

1.4. Eşkiyalık

Arapça bir kelime olup, şaki kökünden gelen eşkiya; haydut, dağda gezen, yol kesen anlamlarına geliyor.¹¹² Eşkiyalık terimi, zor kullanarak insanların malını gasp edip, soygun yapanlar için kullanıldığı gibi daha geniş anlamda da kullanılabilir. Görevlilerin ücretlerini ödeyebilmek için o bölgeye giden mutemedi soyanlar, teşkilatlanmış asiler ve vur-kaç taktiği uygulayan kişilere kadar, saldıran ve zor kullanarak soygun yapan herkes kanunlar önünde eşkiya olarak görülebilir.¹¹³

Kamu düzeni ve asayişin sağlanması, kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması devletin temel görevleri arasında yer alıyor. Dolayısıyla eşkiyalık suçu İslam toplumlarında dinen büyük günahlar ve hukuken de büyük suçlar arasında sayılmıştır.¹¹⁴

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılın başından itibaren, hem askerî hem de mali açıdan bir hayli külfetli seferlere girişmiştir. Anadolu'daki beylerbeylerin, sancakbeylerin, subaşılardan birçoğu da bu seferlere katıldığından, eyaletlerde otorite boşluğu meydana geliyordu. Bundan istifade ile Anadolu'nun çeşitli yerlerinde eşkiya grupları ortaya çıkarak huzur ve emniyetin bozulmasına yol açıyordu.¹¹⁵ Bunun yanı sıra vali atamaları sırasında şehrin idaresinde meydana gelen idari boşluklar da çeşitli sıkıntılara sebep oluyordu. Valinin olmadığı ya da otoritenin zayıf olduğu durumlarda eşkiyalar ortaya çıkıyor ve halkın can ve malına zarar veriyordu. Ağustos 1803 senesinde yeni atanan valinin görev yerine geç gelmesi nedeniyle Diyarbakır'da bazı isyancıların ortaya çıktığı, halkın mallarını yağma ettiği ve daha başka gayrimeşru işlere giriştikleri bundan dolayı da burada bir müddet asayiş ve düzenin bozulduğu görülüyor. Ancak buraya atanan Vali Mehmed Paşa'nın işine nezaret etmeye başlamasıyla şehirde düzen sağlanmaya başlanmıştır. Boşluk süresince burada asayişsizliğe sebep olan kişiler bir tarafa kaçıp saklanmış ve valinin aldığı tedbirlerle bu karışıklık giderilmiştir. Ancak sonraki zamanlarda sağlık problemleri yaşayan valinin bölgeden ayrılmak zorunda kalması bu kişileri tekrar harekete geçirmiştir. Nihayet bunlar valinin buradan ayrılacağını duyunca tekrar halkın huzurunu bozucu faaliyetler içerisine girmişlerdir. Bu

¹¹² Pars Tuğlacı, **Okyanus Ansiklopedik Sözlük**, Pars yay., C. II, İstanbul 1972, s. 750.

¹¹³ Erik J. Hobsbawm, **Eşkiyalar**, Orhan Akalın-Necdet Hasgöl (Çev), Avesta yay., İstanbul 1997, s. 11.

¹¹⁴ Ali Bardakoğlu, "Eşkiya", **TDVİA**, C. 11, s. 463-466.

¹¹⁵ Faruk söylemez, "XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkiyalık Hareketi", **Kahramanmaraş Sütçü İman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sa: 22, 2007., s. 70.

durumdan muzdarip olan halk, bunun tekrar etmemesi için valiye dilekçe ile müracaat ederek kendisinin şehirden ayrılması durumunda eşkiyanın fesat çıkaracağını ve kendilerinin buna karşı koyma imkânlarının olamayacağını ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Vali Mehmed Paşa, halkın huzurunu bozan eşkiyanın tespit edilmesi için emir vermiştir. Nihayet cezalandırılması gereken kişilerin isimleri ile firari olan kişiler tespit edilmiştir.¹¹⁶

1.5. Vâsi Tayini ve Mirâs Taksimi

Miras, ölenin hısımlarına veya kanunen verilmesi gereken kimseye bıraktığı mal, mülk veya paradır.¹¹⁷ Bir ölünün vasiyetini yerine getiren, bir yetimin veya akılca zayıf ve hasta olan bir kimsenin malını idare eden kişiye vasî deniyor.¹¹⁸ Ehil olmayan küçük yaştaki çocuğun olgunluk çağına erinceye kadar, kendisine miras olarak bırakılan malların sevk ve idaresine bakan yetkili kişiye vasî denir. Verâset ise; bir mirasta hak sahibi olma durumudur.¹¹⁹ İslamda verâset usulünün kendine has bir özelliği bulunuyor. Ölen kişiden geriye kalan mallar içerisinde ilk önce ölen kişinin techîz ve tekfîn masrafları daha sonra da borçları ödeniyor. Borçlar ödendikten sonra eğer varsa vasiyetler yerine getiriyor. Daha sonra geriye kalan mallar, mirasçılar arasında pay ediliyordu.¹²⁰ Eğer buluğ çağına ermemiş küçük çocukları var ise, onların paylarının korunması için mahkeme tarafından kendilerine vasî tayin ediliyordu. 16 Kasım 1803 tarihinde, Diyarbekir kalesi içide Murtaza Paşa Mahallesi sakinlerinden Helvacı Mustafa bin Abdullah'ın vefat ettiği görülüyor. Mahkeme tarafından Helvacı Mustafa'nın küçük oğlu Mustafa'ya vasi olarak Ayşe binti Ca'fer tayin olunmuştur.¹²¹

Üzerlerine vasi tayin olunan kişilerin buluğ yaşında olduklarının anlaşılması vesâyet muamelesinin iptaliyle neticeleniyordu. Bu durumda vasinin uhdesinde bulunan mülkler kendisinden alınarak ilgili kişiye teslim olunuyordu. Eğil kazası köylerinden

¹¹⁶ D.Ş.S. No: 356, s. 41^a; s. 41^b (1 Cemazeyilevvel 1218/19 Ağustos 1803).

¹¹⁷ Develioğlu, a.g.e., s. 651.

¹¹⁸ Develioğlu, a.g.e., s. 1138.

¹¹⁹ Bilgiç, a.g.e., s. 318.

¹²⁰ Sabri Şakir Ansay, **Hukuk Tarihinde İslam Hukuku**, Turhan Kitabevi yay. (4. Baskı), Ankara 2002, s. 241-242.

¹²¹ D.Ş.S. No: 356, s. 3^b. (1 Şa'bân 1218/16 Kasım 1803).

Nasiri Köyü sakinlerinden Behram bin Abdullah'ın küçük kızı Havva'ya mahkeme tarafından Ömer bin Veli vasi tayin edilmiştir. Daha sonra Havva baliğa ve reşide olduğunu iddia ederek vasisi olan Ömer bin Veli'ye elinde kendisine ait olan malların teslim edilmesi için dava açmış ve baliğa olduğunu ispat ettikten sonra vasinin elindeki mallar kendisine teslim edilmiştir.¹²²

Vefat eden birisinin mirasçılarının bulunmaması halinde devlet tarafından mirasına el konuluyordu. Ancak diğer miras muamelelerinde olduğu gibi öncelikle vefat eden kişinin techiz ve tekfin işlemleri için giden masraflar, daha sonra da o kişinin borçları ödeniyordu. 1 Zilka'de 1217/23 Şubat 1803 tarihli bir belgede mirasçıları bulunmayan aslen İstanbullu olan ve Diyarbekir yakınlarında iken vefat eden Hacı Ahmet Ağa'nın malları beytülmal devredilmiştir.¹²³

2. İKTİSADİ HAYAT

2.1. Menzil ve Menzil Masrafları

Menzil, hareket halinde olan bir ordunun, kervanın veya postacının bir günlük yolu sonunda ulaştığı,¹²⁴ at değiştirmek ya da konaklamak üzere kervanların veya posta tatarlarının indikleri/konakladıkları yerdir.¹²⁵

Osmanlı Devleti'nde menziller, haberleşme, merkez ile diğer idari birimler arasında haberleşmeyi sağlamak, emir ve fermanları istenilen yere zamanında ulaştırmak için kurulan menziller, askeri veya hac amacıyla da kullanılıyordu.¹²⁶ Osmanlı Devleti'nde Divân-ı Hümayun'dan çıkan emirleri zamanında ilgililere yetiştirmek önemli bir iş olarak görülüyordu. Hazine gelirlerinin büyük bir kısmını meydana getiren vergilerin vaktinde toplanması, asker sevki ve benzeri bütün işlerin halli merkezden gönderilen emirlerle yaptırılıyordu. Bu emir ve fermanların istenilen

¹²² D.Ş.S. No: 356, s. 39^a (30 Rebi'ü'l-evvel 121820 Temmuz 1803).

¹²³ D.Ş.S. No: 356, s. 37^b (1 Zilka'de 1217/23 Şubat 1803).

¹²⁴ A. Timur Bilgiç, **Tarihsel Terimler Sözlüğü**, Piramit yay., İstanbul 2005, s. 196.

¹²⁵ Bekir Sıtkı Baykal, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, İmge yay., İstanbul 2000, s. 100.

¹²⁶ İzzet Sak- Cemal Çetin, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sa: 16, Konya 2004, s. 180.

yere zamanında ulaştırılması için ana yolların geçtiği şehir ve kasabalarda uygun aralıklarla menzil denilen duraklar tesis edilmişti. Böylece çok geniş bir alana yayılmış bulunan Osmanlı Devleti, haberleşmeyi menzil teşkilatı ile sağlıyordu.¹²⁷

Osmanlı Devleti'nde "menzil teşkilatı" denilince akla ilk gelen ismi posta teşkilatıdır.¹²⁸ Ancak, menzil kavramının farklı birçok organizasyon için kullanılması, bu teşkilat üzerinde yapılan araştırmada değişik amaçlar için kullanılan menzillerin birbirleri ile karıştırılarak aynı teşkilatmış gibi değerlendirilmesine neden oluyor. Örneğin haberleşme menzilleri ile askeri menzillerin aynı isimlerle anılması, bu iki menzil sisteminin karıştırılması ve sanki tek bir taneymiş gibi algılanması sonucunu doğuruyor. Fakat haberleşme menzilleri ile askeri menziller her ne kadar aynı isim ile anılsalar bile gerek işleyişleri ve gerekse fonksiyonları bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Haberleşme menzilleri kaza ve kasaba merkezleride kurulurken,¹²⁹ ordunun iâşe, ikmal ve istirahati gibi ihtiyaçlarının teminine yönelik olarak kullanılan askeri menziller ise, yerleşim birimlerinin dışında ve su bulunan geniş düzlükler üzerinde kuruluyordu.¹³⁰

Menzillerde ne kadar at ve kılavuz bulunacağı ve yıllık beygir ücretleri ile diğer masraflar menzilci tayini sırasında tespit ediliyordu. Her menzildeki at ve kılavuz sayısı farklılık arz ettiği gibi, masraflar da burada bulunan at ve kılavuz sayısına göre artıp eksiliyordu. Menzil masraflarının bir kısmı menzil nerede kurulmuşsa, o yörede bulunan halkın avarız akçesinden, bir kısmı ulaklardan, önemli bir bölümü de hazineden karşılanıyordu. Geri kalan kısımları da eyaletteki esnaf, kaza ve köylere taksim ediliyordu. 2 Receb 1218/18 Ekim 1803 tarihli belgede esnaf tarafından ödenen menzil masraflarının Amid kazasında bulunan esnaf arasında taksim edildiği görülüyor. Buna göre 1218 senesi için toplamda ödenmesi gereken 74.976 kuruşluk menzil masrafının ikinci taksidi olan 37.488 kuruş 6 paranın esnaf arasındaki taksimatı şöyledir:¹³¹

¹²⁷ İzzet Sak- Cemal Çetin, a.g.m., s. 182.

¹²⁸ Mehmet Yaşar Ertuş, "XVIII. Yüzyıl Başlarında Rumeli'deki Menzillerin Askerî Fonksiyonları", **Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sa: 1, 1977, s. 92.

¹²⁹ Yusuf Halaçoğlu, **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)**, Ankara 2002, s. 30.

¹³⁰ Ömer İşbilir, "Osmanlı Ordularının İâşe ve İkmâlî: I. Ahmed Devri İran Seferleri Örneği", **Türkler**, C. X, Ankara 2002, s. 156.

¹³¹ D.Ş.S. No: 356, s. 28^a (2 Receb 1218/18 Ekim 1803).

Bakkâl	3999 kuruş 5 para	Kılıçcı	749 kuruş 0,5 para
Bezzâz	3999 kuruş 5 para	Neccâr	749 kuruş 0,5 para
Boyacı	3999 kuruş 5 para	Berber	749 kuruş 0,5 para
Cülâh	3999 kuruş 5 para	Körükci	749 kuruş 0,5 para
Huffâf	1874 kuruş 5 para	Basmacı	562 kuruş 3 para
Debbâğ	1874 kuruş 5 para	Kavukcu	562 kuruş 3 para
Habbâz	1874 kuruş 5 para	Tütüncü	562 kuruş 3 para
Mutyâb	937 kuruş 7 para	Penbeci	374 kuruş 7 para
Kuyumcu	937 kuruş 7 para	Aşçı	374 kuruş 7 para
Derzi	937 kuruş 7 para	Demirci	374 kuruş 7 para
Sabuncu	937 kuruş 7 para	Kahveci	562 kuruş 3 para
‘Attâr	937 kuruş 7 para	Bardakçı	374 kuruş 7 para
Kazgancı	937 kuruş 7 para	Kazzâz	374 kuruş 7 para
Dellâl	937 kuruş 7 para	Serrâc	374 kuruş 7 para
Cenân	937 kuruş 7 para	Mumcu	374 kuruş 7 para
‘Allâf	937 kuruş 7 para	Çilingir	187 kuruş 9 para
Kasâb	937 kuruş 7 para	Kiçeci	187 kuruş 9 para
Na‘lband	937 kuruş 7 para	Eskici	187 kuruş 9 para
Palancı	749 kuruş 0,5 para	Helvacı	187 kuruş 9 para

2.2. İltizam

16. yüzyıl sonlarına kadar, Osmanlı mali sistemi merkezi hazine, padişah hazinesi ve tımar sistemi üzerine oturtulmuş idi. Kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nin askeri ve mali sisteminin temelini oluşturan tımar sistemi, bir kısım asker ve memurlara geçimlerini sağlamak ve hizmetlerine ait masraflarını karşılamak üzere belirli bölgelerden kendi nam ve hesaplarına vergi toplama yetkisi verilmesi üzerine kurulmuş bir sistemdir. Bu yetki karşılığında tımar sipahilerine başta asker yetiştirme olmak üzere ekonomik, idari ve mali bazı görevler verilmiştir.¹³² XVI. yüzyılın sonlarına doğru askeri harcamalardaki artışlar, üretim yetersizliği, gelir düşüklüğü, iç güvensizlik, iç-dış konjonktürel şartlar ve merkezi para ekonomisine geçişin hızlanması gibi nedenlerle meydana gelen bütçe açığı ve finansman sorunu Osmanlı Devleti'nde büyük bir problem haline gelmiştir.¹³³ Yine bu dönemde uzun süren savaşlar ve ticaret yollarının değişmesi devletin ekonomisini bozarak hazinede nakit para açığına sebep

¹³² Coşkun Can Aktan, “ Osmanlı Tımar Sisteminin Mali Yönü”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sa: 52, 1988, s. 69-78.

¹³³ Tabakoğlu, a.g.e., s. 248.

olmuştur. Bu nedenle tımar sistemi bozulmuş ve tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerde iltizam uygulanmaya başlamıştır.¹³⁴

İltizam, Osmanlı devlet gelirlerinin (vergilerin) bir bölümünün belli bir bedel karşılığında devlet tarafından kişilere devredilerek toplanması yöntemidir.¹³⁵ İltizam verilen kişiye mültezim denir.¹³⁶ İltizam sistemi, diğer Müslüman devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de vergi toplama amaçlı olarak kullanılmıştır.¹³⁷ Mültezimler bir tür müteahit görevi görüyorlardı. Arttırma sonucu iltizamı üstlenen mültezim, devlete belli bir ödeme yapmayı taahhüd ediyordu.¹³⁸

Diyarbakir Eyaleti'nde gerek menzil masrafları için, gerek vilayet masrafları o bölgenin iltizamını uhdesine alan mültezim tarafından padişah fermanına bianen toplanıyordu. Diyarbakir eyaleti iltizam bedeli Bağdad kethudası Mehmet Ref'i Efendi'ye verilmiş iken daha sonra hâsıl olan vergi vesair hâsılatına ortak olmak üzere Ahmed Süruri Efendi'ye tevcih edilmiştir.¹³⁹ 8 Zilka'de 1217/2 Mart 1803 tarihinde Diyarbakir'de bulunan kadı ve naiblere hitaben yazılan bir fermana; Diyarbakir'in de içerisinde bulunduğu Haleb ve ona bağlı Antep, Ağraz, Kilis, İskenderun, Süveyd, Bilen, Beyasin, Antakya, Şu'ûr, Reyhân, Ülebil, Sermin ile Rakka, Birecik, Rûmkale, Sürûc ve Harrân bölgesinin 1218 senesi Muharrem ayı başından yine aynı senenin Zilhicce ayı sonuna değin bir seneliğine 30000 kuruş bedel ile Refi' Efendi adındaki birisine iltizame verildiği görüyor.¹⁴⁰

Devletin nakit para ihtiyacının artması nedeniyle vergi toplama işinin iltizama verilmesi hususunda XIX. yüzyılda devletin teşvikleri olmuştur. Bu amaçla devlet, bir bölgede iltizamı alacak olan mültezime her türlü desteği sağlanacağını, ödemesi gereken

¹³⁴ Tabakoğlu, a.g.e., s. 123.

¹³⁵ Baykal, a.g.e., s. 72; Bilgiç, a.g.e., s. 141.

¹³⁶ Ahmet Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, Dergâh yay., İstanbul 1985, s. 122.

¹³⁷ Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2000, s. 93.

¹³⁸ Tabakoğlu, a.g.e., s. 123.

¹³⁹ D.Ş.S. No: 356, s. 8^a (11 Rabiulevvel 1217/12 Temmuz 1802).

¹⁴⁰ D.Ş.S. No: 356, s. 9^a (8 Zilka'de 1217/2 Mart 1803).

parayı peşin olarak değil de üç taksit halinde ödeyebileceğini ve hiçbir surette kimsenin kendisine müdahalede bulunmayacağı vaadinde bulunmuştur.¹⁴¹

2.3. Ticaret

XVI. yüzyılda Doğu Anadolu ve Memlük topraklarının alınması ile Süveyş Kanalına kadar uluslararası ticari yolların kontrolü Osmanlı'nın eline geçmiştir. Böylece bu iki yol üzerinde zengin ticaret ve sanayi şehirleri, özellikle o zaman Mezopotamya, İran, Anadolu ve Halep ticaret yollarının kesitiği büyük ticaret merkezi olan Diyarbakır'ın ele geçirilmesi, Osmanlı hazinesinine önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Nitekim 1528 yılında Diyarbakır Eyaleti'nin 25 milyon akçe olan geliri tüm Balkanlardan elde edilen gelirin sekizde biri oranında idi. Osmanlı Devleti'nde bozulmalar başlayıncaya kadar, Bursa ile rekabet edebilecek bir başka ticaret merkezi Bitlis-Diyarbakır-Mardin hattıdır.¹⁴²

XIX. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı Devleti'nin ekonomisinde meydana gelen bozulmanın doğal olarak Diyarbakır'daki ticari hayata yansıdığı görülüyor. Bu dönemde geçiş bölgesi olması nedeniyle doğudan gelen mallar, Diyarbakır gümrüğünden geçtikten sonra ya İstanbul ve o yol güzergâhı üzerinde bulunan diğer şehirlere, ya da liman kentler üzerinden yapılan sevkiyatla dışarıya gönderiliyordu. Daha önce vergisi ödenen bir malın iç piyasada tüketilmesi halinde bir daha vergi alınımıyordu. Ancak bu malın dışarıya ihrac edilmesi halinde o mal için tekrar gümrük vergisinin ödenmesi gerekiyordu. 18 Zilhicce 1217/11 Nisan 1803 tarihli belgede, İstanbulda ikamet eden Bağdatlı bir tüccar ile Amid kazasında bulunan gümrükçüler arasında gümrük vergisinin ödenmesi hususunda ihtilafın yaşandığı görülüyor. Daha önce vergisi ödenmiş olan ve Bağdat tarafından Amid kazasına gelen mallardan Diyarbakır gümrükçülerinin tekrar vergi almak istemeleri üzerine tüccarlar bu malların dışarıya ihraç edilemeyeceği ve bunun iç piyasada tüketileğini iddia ederek yeniden vergi vermeyi reddediyorlar. Tüccarlar ile Amid'de bulunan gümrükçüler arasındaki bu ihtilafın merkeze aksetmesi neticesinde merkezden Diyarbakır'deki görevlilere durumu

¹⁴¹ D.Ş.S. No: 356, s. 47^b (1 Rabiulahir 1218/21 Temmuz 1803).

¹⁴² Dilaver Azimli, "Safevi Osmanlı İlişkilerinde Doğu Anadolu Meselesi (Ekonomik Yönden)", **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sa: 3/2, 2010, s. 103-106.

izah edici mahiyete bir ferman gönderilmiştir. Buna göre; iç piyasada tüketilen mallardan bir defa vergi alınması halinde tekrar vergi alınmayacaktır. Ancak bu malların gerçekten iç piyasada tüketildiğinden emin olmak için Diyarbekir'e gelen malların kayıt altına alınması ve bu kayıt ile tüccarların diğer şehirlere girerken tutulan kayıtların karşılaştırılması isteniyor. Diyarbekir valisi, kadısı, nâibi ve gümrükçüsüne hitâben gönderilen fermana, bu mevzuda bir ihtilafın bulunmadığının görülmesi halinde tüccardan vergi alınmaması isteniyor.¹⁴³ Burada, XIX. yüzyılın ilk yarısında Diyarbekir'in ticari olarak önemini koruduğu ve burasının ticari güzergâh üzerinde bulunduğu görülüyor.

Osmanlı Devleti, vergilerin alınması konusunda oldukça titiz davranıyordu. Osmanlı sınırları içerisinde yetişmeyen kahve, değerli bir ürün olarak görüldüğünden vergi alınmıyordu. Ancak değişik makamlarda bulunan kişilerin, alınması gereken vergiyi ödememek için ellerinde bulunan kahveyi göstermedikleri görülüyor. 8 Zilka'de 1217/2 Mart 1803 tarihinde Diyarbekir'de bulunan kadı ve naiblere hitaben yazılan bir fermana; ister denizden ister karadan olsun Diyarbekir eyâletindeki bütün mahallere gelen kahvelerin öncelikli olarak tartılıp yazılması isteniyor. Ardından ağırlığı ölçüsünde ve daha önce belirlenmiş oranda bu kahveden vergi alınması isteniyor. Bunu yaparken de hiç kimse arasında bir ayırımın gözetilmemesi tembih ediliyor. Vergi vermemek için elindeki kahveyi gizleyeninin bulunması halinde yine makamına baskınamaksızın -asker, tüccar, devlet memuru- ceza olarak ödemesi gereken verginin iki katının tahsil olunması isteniyor.¹⁴⁴

2.4. İmâlat

XIX. yüzyılın ilk yarısında Amid'de çok çeşitli kumaş imâl ediliyordu. 7 Cemâze'l-evvel 1218/4 Eylül 1803 tarihli belgede, içerisinde çeşitli kumaşların üretildiği mengenehanenin daha önce devlet tarafından işletiliyor iken paraya ihtiyaç duyulması nedeniyle burayı işletme görevinin şahıslara verildiği görülüyor. Bunun karşılığında da kendilerinden vergi alınmıyordu. Ancak dokumacı esnafı ile çıkarları

¹⁴³ D.Ş.S. No: 356, s. 16^b (18 Zilhicce 1217/11 Nisan 1803).

¹⁴⁴ D.Ş.S. No: 356, s. 9^a (8 Zilka'de 1217/2 Mart 1803).

zedelenen bazı kişilerin bu mengenehaneden rahatsız oldukları görülüyor. Bu kişilerin “Bu mengenehane muhdes ve bidattir. Bu iş yine kadimden beri yapıldığı üzere nakkâk denilen eski usul aletlerle yapılmalıdır.” demeleri sebebiyle söz konusu mengenehane ataletle düşerek işlemez hale gelmiştir. Mesele imtiyaz sahibi olan Hacı İbrahim Reşîd Efendi tarafından İstanbul’a bildirilmiştir. Bunun yanı sıra bu işletmenin vergisini almak için buraya gelen görevli de bu durumu te’yid etmiştir. Bunun neticesinde, mengenehanenin ataletine ve işlemez hale gelmesine sebep olan kişilerin tespit edilmesi ve cezalandırılması, mengenehanenin de işler hale getirilmesi hususunda Diyarbakır vâlisi Mehmed Paşa, Diyarbakır kadısı, Diyarbakır voyvodası ile buradaki diğer memurlar ve eşrafa hitâben ferman gönderilmiştir.¹⁴⁵

XIX. yüzyılın ilk yarısından Ergani maden ocağı faal durumdaydı. Bu maden ocağından çıkarılan ham demir vesair madenler Diyarbakır’da buluan fabrikaya getirilerek işletiliyor ve piyasaya sunuluyordu. 1 Muharrem 1218/23 Nisan 1803 tarihli belgede Ergani madeninden Diyarbakır kalhanesine gelen ham demir vesair malzemedan vergi alındığı görülüyor. Ancak kalhâneiyi işleten görevli, esasında demir ve fabrika devlete ait olduğundan dolayı kanunen hiçbir verginin alınmaması gerektiğini ve bu durumun sözkonusu işletmeyi sıkıntıya sokacağı hususunu bir dilekçe ile devlet merkezine bildirmiştir. Muhasebe kayıtlarının tutulduğu evraklar kontrol edildiğinde vaziyetin bahsedildiği şekilde olduğu görülmüştür.¹⁴⁶

2.5. Esnaf ve Zanaatkârlar

Zanaatkâr ve küçük ticarethane sahipleri için kullanılan esnaf tabiri, birbirinden bağımsız şekilde çalışan ve yaptığı iş itibariyle sermayeden daha ziyade kol ve beden gücüne dayanan girişimcileri tanımlamak için kullanılıyor.¹⁴⁷ Bunun yanısıra, gerek şehir ve gerekse kasabalarda, mal ve hizmet üretimi ile ilişkili herhangi bir iş kolunun belirli bir alanında uzmanlaşmış olan kişilerin meydana getirdiği mesleki örgütlenmeler olarak da tarif edilebilir.¹⁴⁸ Zanaat ise, sermayeden daha ziyade nitelikli emeğe dayanan,

¹⁴⁵ D.Ş.S. No: 356, s. 44^b (7 Cümâze'l-ûlâ 1218/4 Eylül 1803).

¹⁴⁶ D.Ş.S. No: 356, s. 16^a (1 Muharrem 1218/23 Nisan 1803).

¹⁴⁷ **Büyük Kültür Ansiklopedisi**, Esnaf, Başkent yay., C. 5, Ankara-Tarihsiz, s. 1729.

¹⁴⁸ Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul 2002, s. 293-294.

öğrenimin yanı sıra el becerisi ve ustalık gerektiren meslek olarak ifade ediliyor.¹⁴⁹ Bu mesleği icra eden kişilere zanaatkâr deniyor.¹⁵⁰

Osmanlı esnaf teşkilatının zanaat ve üretim değerlerine ait temellerinin büyük ölçüde 13-14. yüzyıllarda Anadolu'da görülen Ahi teşkilatına dayandığını söylemek mümkündür. Ahilik, esnaf ve zanaatkarları düzenli bir birlik altında toplayarak sanat ve ticaret ahlakını şekillendiren, sıkıntıların ortaya çıktığı dönemde esnafa her türlü desteği ve direnme gücünü sağlayan bir kuruluştur. Bu örgütlenme ile Müslüman Osmanlı esnafının yerli Bizans esnafına karşı rekabet etmesi sağlanmıştır. Bunun yanı sıra bu teşkilat, kaliteli elamanların yetiştirilmesi, iktisadi alandaki işleyiş ve kontrollerin sağlanması, kaliteli ürünün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.¹⁵¹ Osmanlı esnaf teşkilatı, zamanla geçirdiği değişim ile loncalar halinde teşkilatlanmıştır. Loncaların üzerinde belirgin bir şekilde görülen devlet kontrolü ve müdahalesi bu teşkilatın ahilikten farklı yanıdır.¹⁵² Esnaf yöneticilerine bakıldığında şeyh, kethüda, reis, pazarcıbaşı, dellal gibi görevliler bulunuyordu. Esnaflar kendi idarecilerini seçebildikleri gibi görevde bulunan idarecilerini de mahkemelere başvurarak görevden alabiliyorlardı.

Esnafın denetimini yapacak ayrı organlar bulunmakla beraber iç yapılanmasının kendine özgü bir sistemi oluşturduğu söylenebilir. Esnafın davranışlarından birinci derecede esnaf kethüdarları başta olmak üzere, yiğitbaşı, ehl-i vukuf (ehl-i hibre) ile esnaf ileri gelenleri ve ihtiyarları sorumluydu. Bunlar hem esnafın birbirleriyle olan münasebetlerini izlemek hem de kaliteli üretimin yapılmasını sağlamak mecburiyetindeydi. Nizamnamelere ve genel ahlaka aykırı hareket edenlerin tespit edilip cezalandırılmaları ve gerektiğinde mahkemeye çıkarılmaları da bu idarecilerin görevleri arasındaydı.¹⁵³

Osmanlı esnaf örgütleri genellikle en üst yöneticisine “kethüda”deniliyordu. Bazı örgütlerde ise, aynı görevi “şeyh” veya “reis” denilen kişiler yapıyordu. Esnaf arasında çıkan problemleri çözmek, devletin koyduğu nizamın esnaf içerisinde tatbikini

¹⁴⁹ Güncel Türkçe Sözlük, Zanaat, Türk Dil Kurumu, Ankara 2012, s. 442.

¹⁵⁰ Bilgiç, a.g.e., s. 331.

¹⁵¹ Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Selçuk Üniversitesi yay., Konya 1981, s. 3.

¹⁵² Ömer Düzbakar, “Bursa Şer’iye Sicillerine Göre Esnaf Teşkilatı ve Kumaş Nizamı”, **Acta Turcica: Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Sa: 2, 2009, s. 44.

¹⁵³ Asım Yediyıldız, **Şer’iye Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İkinci Yarısında Bursa Esnafı ve Ekonomik Hayat**, Bursa 2003, s. 31.

sağlamak, belirlenen standartlar dışında mal üretilmesini engellemek, çıraklığını tamamlama ve ayrı iş yapmak isteyen adayı imtihan ederek icazet vermek esnaf şeyhinin görevleri asandadır.¹⁵⁴

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde farklı mesleklere ait esnaf gruplarının varlığı Diyarbakır'da hareketli bir iktisadi faaliyetin bulunduğunu gösteriyor.¹⁵⁵ Bu meslek gruplarının büyük çoğunluğu halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışıyorlardı. Bunlar;

Tablo 2: Esnaf grupları

Allâf	Kasâb
Aşçı	Kavukcu
Attâr	Kazgancı
Bakkâl	Kazzâz
Bardakçı	Kılıççı
Basmacı	Kıçeci
Berber	Körükci
Bezzâz	Kuyumcu
Boyacı	Mumcu
Cenân	Mutyâb
Cüllâh	Na'ıçacı
Çilingir	Nalband
Debbâğ	Neccâr
Dellâl	Palancı
Derziyân	Penbeci
Eskici	Sabuncu
Habbâz	Serrâc
Helvacı	Timurci
Huffâf	Tütüncü
Kahveci	

3. İDARİ YAPI

XIX. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti merkez teşkilatında meydana gelen bozulmalar eyaletleri de etkilemiştir. İdari alanda yaşanan bu bozulmalar, Diyarbakır eyaletinde baş gösterdiğini görülüyor. İdari alanda sık sık meydana gelen değişikliklerin söz konusu bozulmaların meydana gelmesinde büyük bir etkisinin

¹⁵⁴ Yediyıldız, a.g.e., s. 23.

¹⁵⁵ D.Ş.S. No: 356, s. 6^a- 6^b (21 Zilkade 3 1218/Mart 1804)

olduğu görülüyor.¹⁵⁶ Meydana gelen bu bozulmalara paralel olarak taşrada bulunan idareciler otoritelerini kuramadıklarından dolayı huzur ve asayişin sağlanmasında zorluklar yaşıyordu. Bu ortamda halkın olduğu kadar idarecilerin de mal ve can güvenliği bulunmuyordu.¹⁵⁷

3.1. Sancak ve Kazalar

Sancak kelimesi, bayrak/bunun temsil ettiği askerî birlik ve idarî bölge için kullanılan terimdir. XV. yüzyılda sancak kelimesi “idarî bölge” anlamında da kullanılmıştır. Osmanlı tımar sistemi içerisinde gelir dilimini belirten dirlik ve askerî birlik ve o sancağa bağlı tımarlı askerlerin bulunduğu bölge olarak tanımlanmıştır. Daha sonra idarî birim tanımı olarak yaygınlaşmıştır. Sancakların en yüksek idarecisi sancak beyidir (mîr-i livâ). Sancak beyi herhangi bir sefer sırasında maiyetindeki tımarlı sipahiler ile eyaletteki beylerbeyinin kumandası altında sefere katılıyordu. Sancak beylerinin görev süresi bir ile üç yıl arasında değişiyordu.¹⁵⁸

Osmanlı Devleti'nin bir başka yönetim birimi ise “kaza”dır. Ticari ve kültürel üstünlüğü ile köylerin etrafını çevirdiği idari bir birliktir. Dolayısıyla kazaların ortaya çıkışı siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan merkezi durumda olan yerlerdir. Bununla birlikte merkezi olmayan sadece köylerden müteşekkil müstakil kadı tayini yapılmışsa kaza diye nitelendiriliyor. Belli merkezi olmayan kazalarda kadılar gezici durumda göre yapıyorlar.¹⁵⁹

XIX. yüzyılın ilk yarısında Diyarbekir Eyaleti'ne bağlı sancakların isimlerini ve bu sancaklara ait vergi taksimlerini dönemim belgeleri içerisinde bulmak mümkündür.

¹⁵⁶ D.Ş.S. No: 356, s. 8^b (27 Şevval1217/20 Şubat 1803).

¹⁵⁷ D.Ş.S. No: 356, s. 24^b (Nisan 1803/30 Zilhicce 1217).

¹⁵⁸ İsmail Şahin, “Sancak”, **TDVİA**, C. 36, İstanbul 2009, s. 97-99.

¹⁵⁹ Ahmet Gündüz, “XVI. Yüzyılda Antakya Nahiyesi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 6, Sa : 12, 2009, s. 290.

Tablo 3: Kazalar ve Bunların Hane Sayıları¹⁶⁰

Kaza	Hane	Kaza	Hane
Âmid	732	Hanaçur	46
Birecik	139,5	Celeb	70
Savur	104	Mihrani	9,5
Si'ird	40	Si'ird	40
Çermik	50	Haskera	103
Siverek	89	Eman	173
Şerîf	188	Mâ'-i Kürd	108
Sancar	75	Musul sâbık ve cedîd	168

3.2. Mahalleler

Bir yere inmek, konmak ve yerleşmek anlamına gelen mahalle, devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimi demektir.¹⁶¹ Osmanlı şehirlerinde mahalle, birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içerisinde olan kişilerin oluşmuş olan topluluğun yaşadığı yerdir.¹⁶²

Osmanlılarda mahalle, temel yönetim birimidir. Vergi yükümlüsü reaya, buldukları mahallelerle göre ad ad tahrir defterleri ve diğer vergi kayıtlarına yazılıyor ve oturdukları evlerin hangi mahelenin sınırı içinde olduğu kesinlikle belirtiliyordu.¹⁶³

Osmanlı şehirlerinin temel unsurlarını mahalleler oluşturuyordu. Umumiyetle mahalleler bir mescidin veya caminin etrafında oluşan birkaç evden meydana geliyordu. Mahallelerde, Osmanlı toplumsal sınıflaşmasına göre biçimlenmiş, belirgin bir mekân farklılaşması bulunuyordu. Dinsel farklılıklar hariç devletin her sınıf ve bölgesinden insanlar belli kurallar çerçevesinde birlikte yaşıyorlardı.¹⁶⁴

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Müslüman mahallelerinde sorumlu olan yöneticiler imamlardır. Gayrimüslim mahallerinin yöneticileri ise, haham veya papaz idi. Mahalledeki doğum, ölüm ve evlenme gibi

¹⁶⁰ D.Ş.S. No: 356, s. 10^a (6 Şevval 1217/30 Ocak 1803)

¹⁶¹ Ali Murat Yel-Mustafa Sarı Küçükkaşıkçı, "Mahalle", **TDVİA**, C. 27, Ankara, s. 323-326.

¹⁶² Ramazan Günay, "259 Numaralı H.1006-1008 (M.1598-1600) Tarihli Mardin Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi", (Basılmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2002), s. 306.

¹⁶³ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", **OA**, C. IV.(1984), s. 73.

¹⁶⁴ Serhat Kuzucu, "123 Nolu Gaziantep Şer'iye Sicili ve Transkripsiyonu", (Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi** Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2006), s. 355.

hususları kaydetmek imamın görevi idi. En önemli görevi ise, vergilerin paylaşılması ve toplanması idi.¹⁶⁵ XIX. yüzyılın başlarında Diyarbakır’da bulunan mahalle isimleri aşağıdaki gibidir;

Tablo 4: XIX. yüzyıl Başlarında Diyarbakır’da Bulunan Mahalleler

Murtaza Paşa ¹⁶⁶	Fatih Paşa ¹⁶⁷
Gavas-ı Kebir ¹⁶⁸	Kaşık ¹⁶⁹
Camii Kebir ¹⁷⁰	Kaşıkbudak ¹⁷¹
Salih Mehmet Paşa ¹⁷²	Şehmuslar ¹⁷³
Hacı Büzürk ¹⁷⁴	İzzeddin Mahallesi ¹⁷⁵
Hacı Osman ¹⁷⁶	Hoca Ahmed ¹⁷⁷
Ali Paşa ¹⁷⁸	Mustafa Paşa ¹⁷⁹
Cami-i Nebi ¹⁸⁰	Camiü’l-Esvet ¹⁸¹
Aziziye ¹⁸²	Lalebey ¹⁸³
İskender Paşa ¹⁸⁴	Molla Bâhaüddin ¹⁸⁵

3.3. Köyler

Belgelere karye olarak geçen “köy”, Osmanlı klasik dönemde taşra yönetim hiyerarşisinin en altında yer alan yerleşik birmiydi. Bu dönemde köyler, tımar rejimi

¹⁶⁵ Yel-Küçükaşçı, a.g.e., s. 323-325.

¹⁶⁶ D.Ş.S. No: 356, s. 2^b (30 Ramazan 1217/24 Ocak 1803).

¹⁶⁷ D.Ş.S. No: 356, s. 47^b (30 Rebî’u’l-âhir 1218-19 Ağustos 1803).

¹⁶⁸ D.Ş.S. No: 356, s. 2^a (19 Ramazan 1217/13 Ocak 1803).

¹⁶⁹ D.Ş.S. No: 356, s. 40^a (23 Rebî’u’l-âhir 1218/12 Ağustos 1803).

¹⁷⁰ D.Ş.S. No: 356, s. 43^a (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

¹⁷¹ D.Ş.S. No: 356, s. 40^a (23 Rebî’u’l-âhir 1218/12 Ağustos 1803).

¹⁷² D.Ş.S. No: 356, s. 36^b (15 Şevval 1217/8 Şubat 1803).

¹⁷³ D.Ş.S. No: 356, s. 36^b (29 Rebî’u’l-âhir 1218/18 Ağustos 1803).

¹⁷⁴ D.Ş.S. No: 356, s. 37^a (25 Zilkade 1217/19 Mart 1803).

¹⁷⁵ D.Ş.S. No: 356, s. 37^b (25 Zilkade 1217/19 Mart 1803).

¹⁷⁶ D.Ş.S. No: 356, s. 38^a (15 Zilhicce 1217/8 Nisan 1803).

¹⁷⁷ D.Ş.S. No: 356, s. 41^b (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

¹⁷⁸ D.Ş.S. No: 356, s. 40^a (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

¹⁷⁹ D.Ş.S. No: 356, s. 41^b (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

¹⁸⁰ D.Ş.S. No: 356, s. 41^b (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

¹⁸¹ D.Ş.S. No: 356, s. 41^b (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

¹⁸² D.Ş.S. No: 356, s. 42^a (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

¹⁸³ D.Ş.S. No: 356, s. 42^a (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

¹⁸⁴ D.Ş.S. No: 356, s. 42^a (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

¹⁸⁵ D.Ş.S. No: 356, s. 39^a (30 Rebî’u’l-âhir 1218/19 Ağustos 1803).

veya başlarındaki sipahi, voyvoda, kethüda gibi memurların yönetimindeydi. Gayrimüslim köyler ise, kocabaşı veya papazlar tarafından yönetiliyordu.¹⁸⁶

Osmanlı tarih araştırmalarında, köy tarihi çalışmalarının daha çok şer'iyeye sicilleri, tahrir ve temettuat defterleri kullanılarak yapıldığı görülüyor.¹⁸⁷

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Bununla birlikte devletin nüfusunun çoğunluğunu oluşturan köylülerin, devletin tarihinin resmi belgelerinde büyük şahsiyetlerin ya da olayların arka planında kaldığı anlaşılıyor. Hâlbuki köylü nüfus, Osmanlı Devleti'nin temellerinden biri ve gücünün ayrılmaz parçasıdır. Hem kendi geçimini hem de egemen asker sınıf ile askeri, idari ve dini görevlilerin gelirini oluşturan köylünün tarımsal emeği devletin zenginliğinin de temelidir.¹⁸⁸

Geleneksel tarımın temeli olan emek birimi hiç kuşkusuz, evlenmiş çoluk çocuk sahibi olmuş erkek köylünün simgelediği köylü ailesidir. Bu rejimde köylü aile ünitesi esas itibari ile koca, kadın ve çocuklar ile çoğu zaman evlenmiş oğullarla torunlardan oluşur. Koca, aile ekonomisinde son söz sahibi ve örgütleyicisidir. Devlet vergi mükellefi olarak onu tanır.¹⁸⁹

Tablo 5: Şarkî Amid Köyleri ve Ödedikleri Vergiler¹⁹⁰

Köy	Krş.	Köy	Krş.
Kıtrabil-i Zimmî	...	'Arab Arslanoğlu	...
Bakos
Katrabil-i müslim	...	Ka'bî	...
Kâsım-ı Zimmî	...	Sa'dî	...
Kürdünli	...	Karabaş	...
Yengice	...	Erencil	...
Pîr Hüseyin	...	Batrik	...
Kurucu	...	Dervîş Hasan	...
Kürd Ömer	...	Taya mezra'ası	...
Kızıl Mehmed	...	Hacı Abbas	...

¹⁸⁶ Mustafa Gençoğlu, "1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, Sa: 2, s. 31.

¹⁸⁷ Devellioğlu, a.g.e., s. 491; Bülent Özdemir-İsmail Arslan, "'Orda Bir Köy Var Uzakta', 19. Yüzyıl Osmanlı Köy Toplumunda Sosyo-Kültürel İlişkiler ve Değişim: Balıkesir Örneği", *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 6, Sa: 3, 2013, s. 23.

¹⁸⁸ Özdemir-Arslan, a.g.m., s. 24.

¹⁸⁹ Halil İnalçık, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 3.

¹⁹⁰ D.Ş.S. No: 356, s. 13^a (8 Muharrem 1218/30 Nisan 1803).

Molla Hamis	...	Beşir Beğ	...
Kürd Arslanoğlu	...	Çolgan	...
Karye-i Baharlı	...	Karye-i Kadıgitdi-i müslim	...
Karye-i Bismiloğlu	...	Karye-i Çıkakçı	...
Hayatıgitdi ma'a-Kozan	...	Karye-i Bağçecik	...
Yarımca	...	Karye-i Anşe	...
İshaklı	...	Karye-i Andersli	...
Hanpazar	...	Karye-i Taraklı	...
Haydarlı	...	Kirli Kebîr	...
Kehfnecar	...	Karakoç	...

Tablo 6: Garbî Amid Köyleri ve Ödedikleri Vergiler¹⁹¹

Köy	Krş.	Köy	Krş.
Alıpınarı ('afiv)		Molla Fulad	4
Payas (harâbe)		Calavdar	2
İğne-i Zimmî	3	'Arab Yengice	6
Eşrefî	3	Burenk	2
Hatîbân-ı Sağır	4	Melik Ahmed (harâbe)	
Aktepe	4	Hassaköy	6
Curacı	3	Güzelşeyh (harâbe)	
Mezrabık	3	Kızılkenîse (harâbe)	
Kâsimgeygi	4	Karakapu (harâbe)	
Türkmenacı (harâbe)		Yeni mezra'ası	2
Tavşantepe	4	Sirimi (harâbe)	
Tizharâb	3	Karta (harâbe)	
Böciyân	2	Zoğa	3
Derbeşor (harâbe)		Çankırtan ma'a-Küzlan	3
Hevar-ı Zimmî (harâbe)		Şeyhkend	1
Toy Ömer (harâbe)		Cücük (harâbe)	
Fare	4	Kaşıkçı	2
Silmi	2	Kavede	2
İğne-i müslim	2	Rupri	1
Şükürli	3	Molla Aliler	3
Kebşi (harâbe)		Esbiyak	3
Karakoç (harâbe)		Şeyhitepe	5
Karayekân (harâbe)		Kürzü (harâbe)	
Çaruğı	3	Bodikan	2
Hüseyinî	3	Tel'arab	7
Süveydî	2	Tel'abuş	3
'İmrânlı kuuş	1	Hanok	3
Huccteyn	5	Şan ma'a-Arslandoğdı	5
Kerh	15	Bahteri	4
Kankırt	2	Göktepe	1
Karkatoğlu	2	Kancağız	4
Çınarlar ma'a-Bikör	6	Dumat	2

¹⁹¹ D.Ş.S. No: 356, s. 13^b (8 Muharrem1218/30 Nisan 1803).

Seneti	1	Beslik (harâbe)	
Türkmenbeyan	2	Harbezil	2
Bâdemli	2	Ka'n Sebi	2
Hubârâ (harâbe)		Çelikan	5
Hatuni (harâbe)		Mücrafti	1
Saydek	2	Saclı	1
Herezmi (harâbe)		Karali	7
Ka'nidink	2	'Ayntepe	2
'Akapça	1	Bacvani	2
Kazıktepe	4	'İmranlıgöbeği	2
Kamışlı Tayyar	2	Bircek	3
Yengice	5	Davudî	5
Yuvacık	5	Melikşentepe	3
Balıkviran (harâbe)		Kuleli Ya'kûb	3
'Arafat	2	Kirrezan	3
Körtaba	4	Çubin	1
Virente	2	Talay	2
Kör Behramlı	4	Berbero	3
Dengicek	2	Kocek	3
Gühan	2	Kürdacı	5

4. MERKEZDEN GELEN BELGELER

4.1. Fermanlar ve Konuları

Divân-ı Hümâyün veya Paşakapısı'ndaki divânlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve üzerinde tuğra bulunan padişah emirlerinin genel adı fermandır.¹⁹² Fermanla eş anlamlı olarak “emr-i âlî, emr-i şerîf, emr-i pâdişâhî, emr-i münîf-i vâcibü'l-ittibâ, hükm-i şerîf ve hükm-i cihân-mutâ” şeklinde emir ve hüküm kelimeleri kullanılıyor. Sefer açılması, asker sevki, vergi vb. devlet işlerine dair fermanlar doğrudan Divân-ı Hümâyün kararı ve padişahın emriyle hazırlanıp gerekli yerlere gönderiliyordu. Fermanların çoğu beylerbeyi, sancak beyi, kadı gibi görevlilerin mektup veya arzı ya da halktan birinin arzuhaline göre görüşülüp karara bağlanıyordu.¹⁹³

¹⁹² Bilgiç, a.g.e., s. 101.

¹⁹³ Kütükoğlu, a.g.e., s. 400.

Tablo 7: Fermanlar ve Ferman konuları

	Fermanın Konusu:
7	Vali ve mirimiranların emirleri altındaki delilbaşı ve gönüllü ağaların günlük 65 kuruş verilerek başıboş gezmelerinin önlenmesi
8	Develi, Itak ve Tercil kazalarından ordu ihtiyaçları için piyade asker bedeli olarak 51.025 kuruş tahsil edilmesi
9	Diyarbakir kazalarından 1214 senesine mahsuben tahsil olunması gereken zahire bedellinden geriye kalan 34.479 kuruş bakayanın tahsili
18	Hazine-i amire kayıtlarına göre Diyarbakir eyaletindeki kazaların 2.054 tuduy 15 akça mukataa malları olup 1218 senesine mahsup olarak kazalara tevzi ve tahsili
19	Kahve vergisi ve Ref'i Efendi'ye iltizam edildiği
20	Toplanan vergilerin İstanbul'a gönderilmesi
21	Kazalara taksim edilen vergiler
22	Zimmi sayılarının ne kadar olduğu, çalışamayacak derecede ihtiyar olan ve çocuklardan cizye alınmayacağına dair ferman
23	Kendi dokudukları ve pazarlarda bir iki parça satanlardan vergi alınmayacağı.
24	Penbe vergisinin tahsili.
25	Diyarbakir cizyesinin birinci taksit'i olan 25.250 kuruş asker tarifesinin tahsili.
29	İmdad-ı hazeriyenin tahsili.
30	İmdad-ı hazeriyenin tahsili.
37	Bağdat tüccarı ile Belgrad tüccarının eşit sayılması.
38	Bağdat tüccarı ile Belgrad tüccarının eşit sayılması.
41	Diyarbakir Cami-i Kebir Medresesi'nde Musile-i Süleymaniye itibarıyla müderrisi olan Mevlana Seyyid Mustafa Efendiye Erzurum mevleviyeti payesi verilmesi.
50	Öldürülen Diyarbakir eski kaymakamı İbrahim'in geride bıraktığı bütün mallara devletin el koyması.
55	Diyarbakir eyaleti valiliğine atanan eski Kudüs valisinin, Diyarbakir'in karışıklıklar içinde olması nedeniyle az adamla gelmesi ve bundan sonra da gelecek valilerin 300 adamdan fazla gelmemesine dair ferman.
56	İzmir'den başka bütün Devlet-ı Aliye vilayetlerinde satılacak fişenk, saçma, çubuk ve külçenin Bilal Ağanın nezaretinde bulunan Üsküdar'daki saçmahan işletmesine teslimi, silah ve cephanenin etkisiz kişilere satılmaması.
57	Öldürülen Diyarbakir kaymakamı İbrahim Paşa'nın bıraktığı mallara devletin el konulması.
58	Öldürülen Diyarbakir kaymakamı İbrahim paşanın bıraktığı mallara devletin el konulması.

59	Eski Diyarbekir voyvodası merhum Nuh Bey'in mirasından oğlu hassa silahşörlırdan mir ismailin miriye 34.000 kuruş borcu olduğu 9.000 affolunduğu geriye kalanın mirastan tahsili
60	Hazine akçesi ve marpaş aıyla beyaz akçe'nin tedavülden kaldırıldığı
62	Diyarbekir ahalisinden bazılarının isyan ettikleri ve halkı öldürdükleri, yeni vali gelinceye kadar eski valinin ayrılmayacağı, yeni valinin halka iyi davranması gerektiği
68	İstanbul mehterhaneye on bin top kırmızı Diyarbekir kirpasının gönderilmesi hususu
70	Van eyâletindeki Bitlis Kalesi muhâfazasındaki zabıt ve neferler, İstanbul'a istida arzedip harçlık ve ocaklıklarını Diyarbekir voyvodalığı mukâtaası mâlından her sene alagelirken birkaç seneden beri voyvodalar elinizde hükmünüz yokdur diyerek vermemek istemişler
71	Bayramlarda kalelerde yapılan top atışlarının vali iznine bağlanması
72	Menzillerde görevlilerin yararlandırılmasının öncelik verilmesi
73	Tımarların toplanması
97	Atıl duruma düşmüş mengenehanenin yeniden faal duruma getirilmesine bianen
107	Atıl duruma düşmüş mengenehanenin yeniden faal duruma getirilmesine bianen

4.2. Berâtlar ve İçerikleri

Osmanlı Devleti'nde padişahın kişilere verdiği emir, hüküm ve yetki içeren belgedir. Bir tayin, vazife veya muafiyetin verildiğini gösteren, üzerinde padişahın tuğrasının da bulunduğu belgelere berât denir. Berât, ancak tuğranın sahibi olan padişahın saltanatının devam ettiği süre içerisinde geçerliydi. Padişah değişikliğinde geçerliliğini koruyabilmesi için yeni gelen padişahın bunu yenilemesi gerekiyordu. Beratın kaybı halinde “zayı”den olduğuna işaret edilerek yenisi veriliyordu. Berat sahibinin ölümü veya sahip olduğu haklardan feragat etmesi ile aynı berat başkasına tevcih ediliyordu. Beratlar verilirken hangi sebeple verildiği ve cinsi de belirtiliyordu.¹⁹⁴

¹⁹⁴ Bilgiç, a.g.e., s. 42.

356 numaralı şer'îye sicilinde 12 berat kaydı bulunuyor. Bunlar;

Tablo 8: Berât ve Berât Konuları

Belge No:	Berât Konusu:
27	Diyarbakir mahkemesinin eski muhızırbaşı İsmail azlolunup yerine Seyyid Mehmed Ağa'nın muhızırbaşı tayin olunduğunu bildirir.
28	Diyarbakir mahkemesinin eski Tercümanı Mustafa Ağa kendi arzusuyla vazifesini bırakınca yerine Seyyid Ebûbekir Ağa'nın tercüman tayin olunduğunu bildirir.
39	Mehmed Sâlih Efendi'nin Diyarbakir kadısı tarafından mahkemeye bâb nâibi olarak tayin olunduğunu beyân eder.
41	Diyarbakir'de Câmî-i kebîr medresesinde Mûsile-i Süleymâniye itibârıyla müderrisi olan Mevlânâ Seyyid Mustafa Efendi'ye Erzurum mevleviyeti pâyesi verildiğini bildirir
46	Hacı Mehmed Sâlih Efendi'nin Diyarbakir mahkemesine bâb nâibi olarak atandığına dair Diyarbakir kadısının emridir
48	Diyarbakir mahkemesinin nöbetçisi olan Seyyid Abdullah azlolunup yerine Seyyid Sâlih'in tayin edilmesi emridir
49	Diyarbakir mahkemesinin eski tercümanı Ebûbekir Ağa'nın azlolunup yerine bu işe liyakati görülen İsmail Ağa'nın tercüman tayin edilmesi emridir
51	Âmid kazâsı arpalık olarak mevleviyeti uhdesinde olan Mehmed Sâlih Efendizâde Ahmed Es'ad Efendi, Âmid mahkemesine kadı olarak Şâkirzâde Mehmed Emîn Efendi'yi tayin etmiştir
61	Diyarbakir'de Şâfi'î müftüsü Seyyid Mahmûd Efendi vefât etmiş ve vazîfesini ifa eden bulunmadığından halkın istidasıyla ehliyetli olduğu bilinen Seyyid Ali Efendi Şâfi'î müftüsü olarak tayin edilmiş
82	Şâkirzâde Mehmed Emîn Efendi'nin Hicrî 1217 senesi Şa'bân ayında Diyarbakir'e kadı olarak tayin olunduğunu beyân eder.
83-84	Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi'nin Hicrî 1217 senesi Şa'bân ayında Diyarbakir kadısı tarafından mahkemeye Reîsü'l-küttâb (83 no'lu hüküm) ve nâib (84. hüküm) olarak tayin olunduğunu beyân eder.

SONUÇ

H.1217-1218 (m.1803-1804) tarihli yaklaşık iki yıllık süreyi kapsayan 356 numaralı şer'iyeye sicilinin çevirisinin yapıldığı bu çalışmada çok çeşitli belgeler bulunuyor. Bunlar; karşılıklı değiş-tokuşu, Bağdat tüccarı ile Belgrat tüccarı arasında eşitlik sağlanacağına dair fermanlar, hazine akçesi veya “marpaş” olarak bilinen beyaz akçenin tedavülden kalkması, eşkiyalık yapan, huzuru bozan kesimlerin tespiti, yıkılmış işlevsiz kalan yerlerin onarımı, el değiştirilen iltizamlar, Mehmet Paşa'nın Diyarbakır Eyaleti'ne vali olarak atanması, eşkiyalara karşı alınan önlemler, imdad-ı hazeriye ve menzil vergileri, gerek Müslüman ve gerekse gayrimüslimler arasındaki alacak verecek davaları, vefat, miras, vasi tayini gibi konulardır.

Toprağa dayalı bir tarım ekonomisine sahip olan Diyarbakır, geçiş noktası olarak önemli bir iktisadi konuma sahip olmasına rağmen şehir halkının XIX. yüzyılın ilk yarısında iktisadi yönden zayıf olduğu görülüyor. Devletin zayıflamasına paralel olarak halkın üzerindeki vergiler de arttığı için devlete ait çeşitli masraflar (vilayet masrafları, menzil masrafları, imdat-ı hazeriye vs. vergiler) halktan karşılanıyordu. Vergi çeşitliliğinin çok olması, ekonomik açıdan zaten kötü olan halk'a ağır geliyordu.

Merkezden uzak yerlerde meydana gelen idari zaafın burada da meydana geldiği görülüyor. Şehre atanan valinin gecikmesi nedeniyle şehirde idari zaaf meydana getirmiştir. Bu durum şehirde eşkiyanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bölgedeki asayiş ve istikrarın bozulmasına sebep olan eşkiyalar halka zulüm etmiş ve baskı uygulamışlardır. Valinin şehrin idaresini ele almasından sonra bölgede tekrar düzen sağlanmıştır.

İslami düşünce temelinden gelen ve insanların mallarını, dini veya sosyal amaçlı olarak, herhangi bir karşılık beklemeden başkasının menfaatine sundukları vakıf

sisteminin Diyarbakır'da çok çeşitli örnekleri bulunuyor. Müslümanların yanı sıra burada yaşayan gayrimüslimlerin de vakıflarının bulunduğu görülüyor.

Diyarbakır Eyaleti'nde farklı İslami mezheplerin var olduğu, bunlar içerisinde Şafii mezhebine mensup Müslümanların çoğunlukta olduğu görülüyor. Dolayısıyla buraya Şafii kadı ve müftüler atanıyordu. Ancak burada her ne kadar diğer mezheplerden Müslümanların sayısı çoğunlukta olsa da devlet uygulamada Hanefi mezhebini esas aldığından dolayı buraya ayrıca bir Hanefi müftü de atıyordu. Nitekim Diyarbakır'da Şafii ve Hanefi müftüler burada yaşayıp kendi mezheplerinde olan mezheplere göre hüküm veriyorlardı.

Osmanlı Devleti, nakit para ihtiyacını karşılamak için başvurmak durumunda kaldığı iltizam sistemini Diyarbakır Eyaleti'nde uygulamıştır. Devlete verdikleri nakit parayı kazanabilmek amacıyla mültezimlerin gerektiğinde hileye ve zorbalığa başvurdukları, devlete ait olan maden ocağından bile vergi almaya çalıştıkları görülüyor. Atıl durumda bulunan mengenehanenin yeniden faal duruma getirmek için bugünkü yap-işlet-devret modeliyle, mengenehanenin işler hale getirilerek ekonomiye kazandırılması için iltizama verilmiştir. Başlangıçta bir ile üç yıllığına verilen bu iltizamların zamanla sürelerinin arttığını görüyor.

Alacak-verecek meselelerinin yer aldığı defterimizde, küçük yaşta bülüğa ermemiş çocuklara mallarının sevk ve idaresi için vasi tayini gerçekleştirildiği, miras konularının kadılar tarafından çözüldüğü görülüyor.

Farklı din ve etnik unsura sahip insanların yaşadığı Diyarbakır'da Müslüman ve gayrimüslimlerin hoşgörü içerisinde aynı mahallelerde yaşadıkları, aynı çarşı-pazarı paylaştıkları, bir birleriyle alışveriş yaptıkları görülüyor. Gayrimüslimler, kendi aralarında yaşadıkları ceza hukuku dışındaki anlaşmazlıkların çözümünde kendi mahkemelerine gidebildikleri halde, şer'i mahkemelere başvurdukları ve şer'i hukuku çözüm olarak gördükleri anlaşılıyor. Kendilerinden alınan cizye vergisinin tahsilinde kolaylıklar gösterilerek gelir seviyelerine göre bir sınıflamaya tabi tutulmuştur. Bunun yanı sıra ihtiyar ve çalışamayacak kadar zayıf olan kişilerden cizye alınmıyordu. Ancak devletten vergi kaçırmaya yönelik muamelelere de göz yumulmuyor ve böyle bir yola tevessül eden kişiler cezalandırılıyordu.

Bu çalışmada, iki yıllık bir dönemi kapsayan 356 numaralı şer’iye sicili defteri içerisinde yer alan belgeler Latin alfabesine çevrilmiştir. Bu belgeler esas alınarak, Diyarbakır Eyaleti’nin merkez kazası, beylerbeyi burada oturduğu için “paşa sancağı” olarak da bilinen ve bugün Diyarbakır olarak geçen ‘Amid’ kazasının sosyal, iktisadi, idari ve dini yapısı incelenmiştir.

DİZİN

A

- Abdal Ağa, 192
Abdi, 52, 100, 174
Abdi Beğ, 159
Abdi Bey, 39, 159
Abdik, 185
Abdullah, 41, 42, 43, 175, 176, 178, 180, 181, 182, 185, 194, 211
Abdullah Beğ, 194
Abdullâh Beğ, 57
Abdullah Beşe, 185
Abdullah oğlu Ahmed Ağa, 41, 178
Abdullah Paşa, 179
Abdurrahman Ağa, 174
Abdülbâkî Ağa, 112
Abdülcebbâr Ağa, 164
Abdülkâdir Ağa bin Mehmed Efendi, 176
Abdülkâdir Efendi, 186
Abdülmennân, 46, 192
Abdülmennân bin Ali, 46
Abdülmuttalib bin İsmâîl, 183
Abidin, 49
Abîş Efendi, 112
Abraham veled-i Abdo, 209
Abram, 43, 197, 198, 217
Acem, 31, 77, 162
Acı Osmân, 193
Adana, 30, 71, 72
Âdile binti Ömer, 211
Ağraz, 30, 71, 72
Ahmed, 29, 30, 32, 33, 35, 41, 47, 48, 49, 57, 60, 67, 74, 88, 94, 100, 107, 115, 118, 119, 120, 136, 148, 162, 169, 175, 179, 234
Ahmed Ağa, 35, 41, 60, 63, 112, 118, 164, 176, 178, 193
Ahmed Ağa ibn-i Abdullah Efendi, 178
Ahmed beğ, 57
Ahmed Beğ, 36, 135
Ahmed Câvid Beğ, 129
Ahmed Efendi, 35, 47, 49, 50, 52, 107, 120
Ahmed Efendi bin Abdurrahmân, 48
Ahmed Hulûsî Efendi, 33, 100
Ahmed Surûrî, 78
Ahmed Sürûrî, 33, 68, 100, 107
Ahmed Sürûrî Efendi, 33, 68, 107
Akapça, 88, 150, 231
Aktaş, 76
Aktepe, 87, 149, 230
Ali, 37, 39, 41, 42, 48, 51, 52, 55, 99, 139, 144, 161, 175, 176, 182, 183, 186, 193, 205
Ali Ağa, 144
Ali Beşe, 173
Ali bin Abdülazîz, 162
Ali Paşa, 39, 156, 157, 181, 186, 191
Ali Paşa câmi'i vakfî, 186
Alıpınarı bâ-hatt-ı hümâyûn 'afiv, 87, 230
Allâh, 46, 168
Amcazâde Siverekli Hacı Abdurrahmân, 196
Âmid, 35, 38, 47, 48, 50, 51, 56, 58, 61, 64, 67, 69, 70, 71, 74, 75, 76, 81, 83, 85, 86, 88, 89, 91, 97, 100, 104, 107, 108, 109, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 126, 128, 131, 132, 135, 139, 140, 142, 144, 145, 147, 150, 151, 153, 159, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 186, 187, 191, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 211, 227, 234
Anadolu, 30, 36, 53, 54, 65, 104, 107, 129, 137
Andersli, 87, 149, 230
Ando, 185
Antakya, 30, 71, 72
Antep, 30, 41, 71, 177
Anterzâde Mehmed Ağa, 29, 60, 63
Anton, 185
Arab Ahmedin kaynı Mehmed, 192
Arab Arslanoğlu, 86, 149, 229
Arab Yengice, 149
Arab Yengice, 87
Arab Yengice, 230
Arabbeği Yûsuf Ağa, 125
Arafat, 88, 150, 231
Arakil kızı Sara, 41, 176
Aristo, 94, 111
Âsitâne, 61, 63, 80, 104, 107, 118, 125, 137, 148, 176, 195
Aslan, 185
aşçı, 29, 37, 62, 143
Atak, 61, 64, 95, 114, 122, 142, 145
atar, 29, 37, 62, 143
Attâr Ohanis, 43, 195
Attâr Tomcan oğlu Ohanis, 43, 196
Ayn Zeliha oğlu Ahmed, 192
Ayntab, 72

Aynteb, 177
Ayntepe, 88, 150, 231
Ayşe, 28, 42, 51, 175, 182, 183, 186, 187
Ayşe binti Ca'fer, 28, 51
Ayşe Hatun, 195

B

Baba Mehmed Ağa, 49
Bacvani, 88, 150, 231
Bâdemli, 87, 150, 231
Bağcecik, 86, 149, 230
Bağdad, 30, 33, 39, 53, 67, 103, 104, 107, 113
Bağdâd, 29, 39, 44, 60, 61, 63, 68, 72, 104, 107,
156, 157, 162, 163, 201, 203
bâğî, 129
bahâ'-i katar, 123
Baharlı, 86, 149, 230
Bahteri, 87, 150, 231
bakır, 123
bakkal, 29, 36, 37, 62, 132, 143
Bakos, 61, 64, 86, 95, 114, 142, 145, 149, 166
Bakos Beşat, 61, 64, 95, 114, 142
Bâlâda, 165
Balıkviran, 88, 231
balta, 123
Bardakçı Ali Beşe, 174
Bardakçı Molla Hüseyin, 168
bardakçı, 29, 37, 62, 143
Barutcu Mehmed, 192
Barutcu Sâlih, 192
basmacı, 29, 37, 62, 143
basmacı Hacı İsmâil Ağa, 164
Basmacı Mustafa, 187
Basma, 72
Batrik, 86, 149, 230
Behram bin Abdullah, 41, 180
Behram Paşa Vakfi, 40, 172
Behram Paşa Vakfi Camii, 40, 172
Bekir Ağa, 28, 46, 112
Bekir Ağa Hasankeyfli, 197
Bekir Efendi, 112
Belgrad, 33, 103, 105
berber, 29, 37, 62, 143
Berber Osmân, 51
Berbero, 88, 231
Beslik, 87, 231
Beşir Beğ, 86, 149, 230
Beyasin, 30, 71, 72
Bezzâr, 166
Bezzâr Hacı Abdurrahmân, 196, 197
Bezzâr Hacı Hüseyin Efendi, 197
Bezzâz Molla Abdürrezzâk, 49
Bıyıklı Bekir Ağazâde, 167
Bidros, 40, 171
Bilal Ağa, 35, 128
Bilen, 30, 71, 72
Bircek, 88, 231

Birecik, 30, 71, 72, 76
Bismiloğlu, 86, 149, 230
Bitlis Kal'ası, 151
Bitlis kalesi, 38, 151
Bitlis Kalesi, 38, 150, 233
Bodikan, 87, 230
Bogos, 41, 177
Bogos veled-i İstor, 209
boğça, 105, 124
Boğcacının oğlu Hacı Bekir, 193
Boğdo, 185
Bolevî Hüseyin Efendi, 112
Bolulu Hüseyin Efendi, 34, 115
Borucu Hasan Beşe, 168
boyacı, 29, 37, 62, 143
Boyacı, 165
Boyama, 165
Böciyân, 87, 150, 230
buğday, 40, 167
Burenk, 87, 149, 230
Büyük Lata Kalesi, 39, 158

C

Calavdar, 87, 149, 230
Câmi'-i Kebîr Mahallesi, 43, 45, 194, 211
Camizâde Gazzâz Molla Abdullah, 181
Canbaz Ali, 192
Caska, 166
Cesefe, 61, 64, 95, 114, 142
Cezâ'ir, 72
Cirmik, 95, 145
cıva, 35, 128, 129
cilacı, 29, 37, 62, 143
Cinân Hasan, 191
Curacı, 87, 149, 230
Cücük, 87, 230
Cüveyre, 40, 173, 215
Cüveyre binti Hacı Tâhâ, 40, 173, 215
Cüveyre hatun, 174

Ç

Çadırcı Ahmed Ağa, 172
Çakmaçı, 40, 174
Çankırtan ma'a-Küzlan, 87, 150, 230
Çaruğı, 87, 150, 230
Çedikli oğlu Nu'mân, 191
Çelikan, 87, 231
Çermik, 76, 227
Çermiklizâde Siverekli Hacı Abdurrahmân, 197
Çıkakçı, 86, 149, 230
Çınarlar ma'a-Bikör, 87, 150, 231
Çıplak bezirganın oğlu Hacı Emîn, 193
Çıplak Hacı Mehmed, 193
çilingir, 29, 37, 40, 62, 143, 173, 215
Çilingirân, 96, 146
Çolak Hüseyin Beşe, 185
Çolgan, 86, 149, 230

Çubin, 88, 231
çubuk, 35, 128, 129
Çukadar Şeyhmus, 194
Çullı, 88, 150

D

Danekıran, 88, 150
Dârendeli, 36, 135, 136
Dârib Mustafa, 192
Dârüssaâde ağası, 35, 128
Davudî, 88, 150, 231
debbâğ, 29, 37, 62, 143
Debbâğ, 165
Debbâğ Molla Ali ya'ni Hacı Bektaşzâde, 194
Debbak Hacı Sa'dullâh, 194
Debbâp Bozo, 194
Dede Kerîm, 185
Delican Ağa, 163
delilbaşı, 28, 52, 53
dellal, 29, 37, 62, 143
dellâl başı, 123
Delünin oğlu Dervîş, 191
demirci, 29, 37, 62, 143
Demso Molla Osmân, 192
Dengicek, 88, 231
Der'aliyye, 105, 112, 130, 138, 208
Derbeşor, 87, 230
Der-Mahalle-i Abdal, 194
Der-Mahalle-i Ablak, 193
Der-Mahalle-i Ali bin Reşid, 194
Der-Mahalle-i Alican, 193
Der-Mahalle-i Azîziyye, 193
Der-Mahalle-i Câmi'u'l-Esved, 192
Der-Mahalle-i Câmi'u'n-Nebî, 192
Der-Mahalle-i Câmi'u's-Safâ, 193
Der-Mahalle-i Çakkal, 193
Der-Mahalle-i Dervîş Hüseyin, 192
Der-Mahalle-i Hacı Abdurrahmân, 192
Der-Mahalle-i Hacı Hızır, 192
Der-Mahalle-i Hacı Osmân, 193
Der-Mahalle-i Hoca Ahmed, 192
Der-Mahalle-i İbrahim Beğ, 193
Der-Mahalle-i İskender Paşa, 193
Der-Mahalle-i Kamışlı, 192
Der-Mahalle-i Lalebük, 193
Der-Mahalle-i Mehdî, 193
Der-Mahalle-i Molla Bahâüddîn, 192
Der-Mahalle-i Mustafa Paşa, 192
Der-Mahalle-i Reîszâde, 193
Der-Mahalle-i Şeref Çavuş, 194
Der-Mahalle-i Şeyh Sa'id-i Küçük, 193
Der-Mahalle-i Şeyh Yâsîn, 193
Dersa'âdet, 57, 59, 78, 84, 131, 133, 147, 157
Dersa'âdet, 75, 106, 119, 129, 136, 151, 160
Dervîş Ağa, 163
Dervîş Ali Efendi, 161, 181
Dervîş Ali oğlu Mennân, 191

Dervîş Efendi, 48, 195, 211
Dervîş Hasan, 86, 149, 230
Dervîş Mehmed Beşe, 185
Develi, 29, 56
Devlet-i Aliyye, 28, 31, 35, 52, 81, 82, 128
Deyyâboğlu Ahmed, 192
Dibekci, 193
Dikenci Mustafa, 194
Direkcioglu Ahmed, 192
Direkcioglu Yûsuf, 192
Diyarbakir, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 58, 60, 63, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 85, 88, 89, 91, 93, 94, 96, 97, 100, 102, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 139, 140, 141, 144, 145, 147, 150, 151, 153, 154, 158, 159, 161, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 186, 187, 188, 189, 191, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 214, 215, 217, 219, 234
Diyarbakir voyvodası, 31, 36, 39, 41, 44, 73, 74, 113, 118, 131, 132, 135, 151, 152, 158, 159, 175, 201
Dizdâr Hüseyin Ağa, 48
Dizdârzâde Hasankeyfli Bezzâr Molla Mahmûd, 196
Doğramacı Hacı Abbo, 192
dokumacı, 29, 37, 44, 62, 143, 201
dori esb, 123
Dudağı yarık Velo, 194
Duhancı Hacı Ali Efendi, 42, 187
Duhânî Hacı Ali, 187
Dumanzâde Ali Efendi, 51
Dumat, 87, 150, 231
Dünbid, 185
Düzcü Mehmed, 193

E

Ebenin oğlu Mustafa, 191
Eblehat, 47, 50, 185
Ebû Yûsuf, 28, 41, 49, 181, 214
Ebûbekir Ağa, 28, 32, 48, 49, 89, 117, 181, 182, 183, 211, 234
Ebûbekir Efendi bin Ahmed Efendi, 51
Ebûbekir Efendi bin Ali Efendi, 176
Ebûbekir, 138, 162
Eflatun, 94
Efenc, 73
Ekil, 41, 95, 180
Ekil, 145
ekmekçi, 29, 37, 62, 143
Ekmekçi, 165
Ekmekçioglu, 164

Eman, 76, 227
 Emetullâh binti Es'ad Efendi, 194
 Emîn, 35, 40, 47, 57, 74, 113, 119, 120, 123,
 153, 159, 162, 169, 170, 195, 206, 234
 Emîn Ağa, 35, 113, 123
 Emîn Develi, 57
 Emîr Osmân, 192
 Emsah veled-i Abraham, 209
 Erencil, 86, 149, 230
 Ergani, 33, 100, 101, 162, 163
 Ermeni piskoposu, 43, 197, 217
 Ermeniler, 31, 77
 Erzurum, 34, 38, 110, 151, 152, 234
 Es'ad Efendi, 35, 119, 195, 234
 esb-i Diyarbekir ra's, 123
 Esbiyak, 87, 150, 230
 Esirhan, 195
 eskici, 29, 37, 62, 143
 Esnâf-ı 'allâfân, 62, 65, 96, 115, 143, 146, 226
 Esnâf-ı 'attârân, 62, 65, 96, 115, 143, 146, 226
 Esnâf-ı aşcıyân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı Aşcıyân, 96, 146
 Esnâf-ı bakkâlân, 62, 65, 96, 114, 143, 146, 226
 Esnâf-ı bardakcıyân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı Bardakcıyân, 96, 146
 Esnâf-ı basmacıyân, 62, 65, 96, 114, 143, 146
 Esnâf-ı berberân, 62, 65, 96, 114, 143, 146, 226
 Esnâf-ı bezzâzân, 62, 65, 96, 114, 143, 146, 226
 Esnâf-ı boyacıyân, 62, 65, 96, 114, 143, 146
 Esnâf-ı cenânân, 62, 65, 115, 226
 Esnâf-ı cenâzân, 96, 143, 146
 esnâf-ı cilâhân, 121, 185
 Esnâf-ı cilâhân, 62, 65, 96, 114, 143, 146, 226
 Esnâf-ı çilingirân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı debbâğân, 62, 65, 96, 115, 143, 146, 226
 Esnâf-ı dellâlân, 62, 65, 96, 115, 143, 146, 226
 Esnâf-ı derziyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146, 226
 Esnâf-ı eskiciyân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı Eskiciyân, 96, 146
 Esnâf-ı habbâzân, 62, 65, 96, 115, 143, 146, 226
 Esnâf-ı helvacıyân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı Helvacıyân, 96, 146
 Esnâf-ı huffâfân, 62, 65, 96, 115, 143, 146, 226
 Esnâf-ı kahvecıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146,
 Esnâf-ı kasâbân, 62, 65, 96, 115, 143, 146, 226
 Esnâf-ı kavukcıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146,
 Esnâf-ı kazgancıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146
 Esnâf-ı kazzâzân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı kılıçcıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146
 Esnâf-ı kiçeciyan, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı Kiçeciyan, 96, 146
 Esnâf-ı körükcıyân, 62, 65, 96, 114, 143, 146
 Esnâf-ı kuyumcıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146
 Esnâf-ı mumcıyân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı Mumcıyân, 96, 146
 Esnâf-ı mutyâbân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı na'lbandıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146
 Esnâf-ı na'lçacıyân, 62, 65, 115, 226

Esnâf-ı neccârân, 62, 65, 96, 114, 143, 146, 226
 Esnâf-ı palancıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146
 Esnâf-ı penbecıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146
 Esnâf-ı sabuncıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146
 Esnâf-ı serrâcân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı Serrâcân, 96, 146
 Esnâf-ı timurcıyân, 62, 65, 115, 143, 226
 Esnâf-ı Timurcıyân, 96, 146
 Esnâf-ı tütüncıyân, 62, 65, 96, 115, 143, 146
 es-Seyyid Abdullâh Efendi, 162
 es-Seyyid el-Hâc Es'ad, 49
 es-Seyyid Mustafa Efendi, 52
 Esyeb, 185
 Eşrefî, 87, 149, 230
 Etyemezoğlu Körülü, 191
 Evhans, 185
 Eyyûbzâde Molla Abdullâh, 49

F

Fâdil Abdurrahmân Efendi, 112
 Fare, 87, 150, 230
 Fâtıma, 42, 182, 183, 186, 187
 Fâtıma binti Hüseyin, 183
 Fâtıma hatun binti Halîl Ağa, 187
 Fâtiş Mehmed Paşa Mahallesi, 41, 178, 181,
 211, 214
 ferâce, 123
 Feride hanım, 43, 45, 194, 211
 Feride Hatun, 195
 Fethioğlu Mihail, 166
 Fettâh, 46, 168
 fındık kurşunu, 129
 Filatun Fikret, 111
 fişenk, 35, 128, 129
 Franca, 65, 66
 Francalu, 66
 Fransa, 30, 65
 fûruht, 81, 83, 123, 129, 133, 206, 210

G

Gâfil Ahmed, 193
 Gamraldin Bedros, 41, 177
 Gavvâs-ı kebîr mahallesi, 28, 47, 49, 50, 214
 Gazzâr Hacı Ahmed Efendi, 197
 Gazzâz Hacı Ahmed Efendi, 196
 Gazzâz Mehmed Emîn Efendi, 181
 Girad tatarı, 161
 Göktepe, 87, 150, 231
 gönüllü ağası, 28, 52, 53
 Guslı Abdullâh Ağa, 29, 60, 61
 Gühan, 88, 231
 Güzelşeyh, 87, 149, 230

H

- Hacerli, 150
Hacı Abbas, 86, 149, 230
Hacı Abbâs Ağa, 124
Hacı Abdullah, 43, 45, 194, 211
Hacı Abdullâh, 43, 45, 194, 211
Hacı Abdûlbâkî Ağazâde el-Hâc İsâ Efendi, 165
Hacı Abdülkâdir Efendi, 174
Hacı Ali, 42, 186, 187
Hacı Ali Efendi, 42, 186
Hacı Bekir, 49
Hacı Büzürk Mahallesi, 173
Hacı Büzürk Vakfı, 40, 174, 214, 215
Hacı Fethullâhzâde İsmail Ağa, 174
Hacı Hasan Ağa, 112
Hacı Hâşim, 185
Hacı Hızırnoğlu Hüseyin, 192
Hacı Hüseyin, 41, 167, 178, 179, 180, 185
Hacı Hüseyin Beşe, 180
Hacı İbrahim Efendi, 179
Hacı İbrahim Reşid Efendi, 44, 201
Hacı İs, 162
Hacı İsmail, 51
Hacı Kâsım Efendizâde, 47
Hacı Kâsımzâde İsmail, 48
Hacı Kâsımzâde Mehmed Dervîş, 48
Hacı Mehmed, 28, 32, 33, 34, 39, 41, 48, 49, 91, 96, 102, 112, 116, 159, 172, 175, 196, 234
Hacı Mehmed bin Hacı Ömer, 28, 48
Hacı Mehmed Efendi, 112
Hacı Mehmed Emîn Ağa, 41, 175
Hacı Mehmed Paşa, 32, 33, 96, 102
Hacı Mehmed Sâlih Efendi, 34, 116, 234
Hacı Mustafa, 28, 48, 49, 51, 122
Hacı Mustafa bin Hacı Boz, 51
Hacı Mustafa bin Hacı Bozo, 48
Hacı Osmân, 41, 112, 176, 177, 185, 193
Hacı Osmân Ağa, 112
Hacı Osmân Mahallesi, 41, 176, 177
Hacı Ömer Ağa, 195
Hacı Sa'dullâh, 185
Hacı Sa'dullâh bin Süleyman, 209
Hacı Sâdık Ağa, 165
Hacı Selîm Ağa, 173, 175
Hacı Süleyman, 185
Hacı Tâhâ, 40, 173, 214, 215
Hacı Tâhâ Vakfı, 40, 173, 214, 215
Hacı Yâsîn Ağa, 112
Hacızâde Molla Es'ad, 172
Hâciye Büreyde Hatun, 195
Haço oğlu İstedor, 41, 176
Hadsah veled-i Haçadur, 209
Hâfız Abdurrahmân, 172
Hâfız Ağa, 97
Hâfız İsmail Efendi, 195
Hâfız İsmâil Efendi, 186
Haleb, 30, 32, 33, 71, 72, 94, 102, 104, 107, 125, 162, 177
Halebü'ş-şehbâ, 102, 126
Halfezâde Molla Dervîş, 174
Halîl, 29, 39, 60, 63, 158, 159
Halîl Ağa, 42, 60, 63, 187
Halîl bin Abdullâh, 162
Halîl bin Hacı Süleyman, 209
Halîl oğlu Mustafa, 193
Halvacı Mustafa bin Abdullâh, 51
Hamîde hatun, 28, 48
Hanaçur, 77, 227
Hancı Eyyüb Ağa, 49
Hani, 61, 64, 71, 76, 95, 114, 142, 145, 166
Hankahor, 95, 145
Hanno, 185
Hanok, 87, 150, 231
Hanpazar, 87, 149, 230
Hanzâde molla Mehmed, 51
Harbeçin, 149
Harbezel, 150
Harbezil, 87, 231
Haremeyn evkâfı, 35, 128
Haremeynü'ş-şerîfeyn, 128
Harîrî Şemmâs Kürküs, 166
Harrân, 30, 71, 72, 163
Hasan, 34, 37, 42, 105, 115, 144, 164, 182, 183, 193, 194, 210
Hasan Ağa, 39, 45, 120, 144, 164, 209, 210
Hasan bin Hızır, 211
Hasan Efendi, 41, 115, 175, 176
Hasan Paşa hanı, 186
Hasankeyf, 61, 64, 71, 95, 114, 142, 145
Hasankeyf ma'a-Beşîrî, 166
Hasankeyfli Ebûbekir Ağa, 181
Haseki Hacı Yûsuf Ağa, 112
Haskera, 76, 227
Hassaköy, 87, 149, 230
Hâşimzâde Ahmed Beğ, 193
Hatîbân-ı Sağır, 87, 149, 230
Hatuni, 87, 231
Hayatıgitdi ma'a-Kozan, 86, 149, 230
Haydarlı, 87, 149, 230
Hayta Mustafa, 191
hazîne akçası, 36, 137
helvacı, 29, 37, 62, 143
Helvacı Mustafa bin Abdullâh, 28, 51
Herezmi, 87, 150, 231
Herteoğlu Mehmed, 192
Hevar-ı zimmî, 87, 230
Hıristiyan, 31, 77
Hızır bin Şeyhmus, 211
Hindizâde Mîr İbrahim, 36, 135
Hoca Ahmed Mahallesi, 192
Hokka, 145
Hubârâ, 87, 231
Hucceteyn, 87, 150, 231

Huffâf, 165
Hüseyin Ağa, 49
Hüseyin bin Abdullah, 209
Hüseyin bin Abdullâh, 162
Hüseyin bin Halid, 180
Hüseyin bin Mûsâ, 209
Hüseyin Paşa, 126
Hüseyînî, 87, 150, 231

I

Is'ird, 95
isnâ', 129
Itak, 29, 56

İ

i'mâl, 129, 202
İbrahim, 35, 37, 41, 45, 46, 63, 72, 74, 93, 118,
138, 141, 142, 178, 179, 183, 202, 208
İbrahim Ağa, 113
İbrâhîm Ağa, 163, 172
İbrahim Alemdâr, 185
İbrahim Beşe, 185
İbrahim Çavuş, 192
İbrahim Efendi, 51, 179, 181
İbrâhîm Efendi, 162
İbrahim Efendi Dücizâde, 51
İbrahim Paşa, 109
İbrâhîm Paşa, 161
İbrahim Reşîd, 44, 45, 81, 83, 184, 201, 207
İbrahim Reşîd beğ, 45, 207
İbrahim Reşîd Efendi, 184
İğne-i müslim, 87, 150, 230
İğne-i zimmî, 87, 149, 230
İkob, 43, 177, 181, 185, 195, 196
İkob oğlu Kerbid, 43, 196
İmâmeyn, 28, 41, 47, 49, 50, 181, 214
İmâmeyn-i hümâmeyn, 47, 50
İmâm-ı A'zam, 28, 47, 49, 50, 214
İmâm-ı A'zam-ı hümâmü'l-efham, 47, 50
İmrahor Ağa, 163
İmrânlı, 87, 150, 231
İmranlıgöbeği, 88, 150, 231
İnon veled-i Yahya, 209
ipekçi, 29, 37, 62, 143
İrmiya veled-i Pedros, 209
İs veled-i Serkis, 209
İsâ Ağa, 29, 60, 61, 63, 113
İshaklı, 87, 149, 230
İskenderpaşazâde Mehmed Sa'îd Beğ, 112
İskenderun, 30, 71, 72
İslâm, 66, 173, 200
İslambol, 129
İslâmzâde Molla Nu'mân, 196, 197
İsmail Ağa, 43, 45, 48, 51, 52, 112, 113, 117,
172, 174, 194, 195, 211
İsmail bin Hüseyin, 209
İsmihan, 41, 181, 214

İstedor, 41, 177
İstedor veled-i Haço, 177
İstedorun, 177
İvesin oğlu Kirkos, 41, 176
İzmir, 129
İzzeddin Mahallesi, 40, 174, 215
İzzeddîn Mahallesi, 175

K

Ka'n Sebi, 87, 231
Ka'nidink, 88, 231
Ka'bî, 86, 149, 229
Kabak, 168
Kadıgitdi-i müslim, 86, 149, 230
kahveci, 29, 37, 42, 62, 143, 186, 193
Kahveci, 165, 179
Kahveci Ali, 193
Kahveci Behram, 192
Kahveci Hacı Hüseyin Beşe, 41, 179
Kakay, 88, 150
kakum kürk, 123
Kalıbcıoğlu Koca Karabete, 165
Kalıbcızâde Mustafa Beşe, 49
Kalıpçılar Çarşısı, 40, 174, 215
Kamışlı Tayyar, 88, 231
Kancağız, 87, 150, 231
Kankırt, 87, 150, 231
Kara Hocasâde Ahmed Ağa, 192
Kara Hocasâde Menzilci Halil Ağa, 164
Kara İsâzâde Mehmed Derviş, 48
Kara Mustafa, 185
Karabaş, 86, 149, 230
Karahocazâde Halil Ağa, 29, 60, 63
Karakapu, 87, 230
Karakeçilü, 95
Karakiçelü, 145
Karakoç, 87, 149, 230
Karakullukcu Hacı Mustafa, 194
Karali, 87, 150, 231
Karaman, 54
Karayekân, 87, 230
Karazâde Hacı Abdüsselâm, 51
Karındaşı İbrahim, Tarakçı Mahmûd, 193
Karkatoğlu, 87, 150, 231
Karta, 87, 162, 230
kasap, 29, 37, 62, 143
Kâsım, 29, 37, 47, 60, 63, 86, 112, 141, 149,
164, 192, 230
Kâsım Ağa, 29, 37, 60, 63, 112, 141, 164
Kâsımgeygi, 87, 149, 230
Kâsım-ı zimmî, 86, 149, 230
Kâsımzâde Kâtib-i mahkeme Dervîş Efendi, 51
Kassâb Halil, 193
Kastal Câmi, 39, 161
Kaşık Mahallesi, 42, 186
Kaşıkbudak Mahallesi, 42, 187
Kaşıkçı, 87, 230

Katırcı İsmail, 51
Katırcı Yûsuf'un oğlu Pırpır Mehmed, 192
Katrabil-i müslim, 86, 149, 229
Katrabil-i zimmî, 86, 149, 229
Kavede, 87, 150, 230
kavukçu, 29, 37, 62, 143
Kavukçu, 165
Kaynı Hacı Ahmed Ağa, 49
Kaysarlı Kerbid veled-i Tanil, 197
Kaysarlı Postacıoğlu Hacı Mehmed, 196
Kayserili Postacıoğlu Hacı Mehmed, 43, 195
Kayserili Tanil oğlu Kerbid, 43, 196
kazancı, 29, 37, 62, 143
Kazgancı oğlu Mıgırsı Karazda, 164
Kazıktepe, 88, 150, 231
kebir başlı kubbe çadır ma'a-tozluk, 123
Kebşi, 87, 230
keçeci, 29, 37, 62, 143
Keçeci, 165
Kehfnihar, 87, 149, 230
kehribâ, 123
Kelekci Ahmed ya'ni Kayalaoğlu, 192
Kelekci Alâüddîn'in oğlu Hasan, 192
Kelekci İsmail, 192
kemer, 123, 178, 195
Kenîse vakfî, 47, 50
Kerbid, 40, 43, 171, 196, 197
Kerbid veled-i Evhan, 209
Kerbid veled-i İkob 'Attâr Ohanis veled-i Tohcan, 197
Kerh, 87, 150, 231
Kesani, 88
Keşiş Evhan, 40, 171
Keşiş Evhan veled-i Ardanbit, 171
kılıçcı, 29, 37, 62, 143
Kınacı, 193
Kıssahancıoğu Sâlih, 193
Kızılkenîse, 87, 230
Kiçel Timur, 191
Kilis, 30, 71, 72
kimyônî şal bahâ, 123
Kirâke, 123
Kirkos, 41, 177, 185
Kirkos veled-i İvesin, 177
Kirli Kebîr, 87, 149, 230
Kirrezan, 88, 231
Kocek, 88, 150, 231
Kofa Memiş, 193
Kontuş Sammur kürk, 123
Kostantîniyye, 56, 58, 60, 67, 70, 73, 75, 76, 80, 82, 84, 86, 90, 92, 102, 107, 110, 127, 132, 134, 136, 138, 141, 148, 153, 155, 160, 200
Koşancı İsmail, 51
kozalı penbe, 83
Köprülüzâde Abdullah Paşa, 41, 179
Kör Behramlı, 88, 231
Kör Mustafa, 192
Körtaba, 88, 150, 231

körükçü, 29, 37, 62, 143
Köseli, 88
Kudüs, 30, 35, 71, 72, 125, 126
Kuleli Ya'kûb, 88, 150, 231
Kurnalı, 51
Kurucu, 86, 149, 230
kuyumcu, 29, 37, 62, 143
Kuyumcu el-Hâc Osmân Ağazâde Mustafa Ağa
Kuyumcu Hacı Osman Ağazâ, 167
Küçük İmrahor Ağa, 161, 163
Küçük Kenîse, 181
Küçük Kenîse çorbahânesi, 182
külçe, 35, 128
külçe kurşun, 35, 128, 129
Kürd Arslanoğlu, 86, 149, 230
Kürd Ömer, 86, 149, 230
Kürdaci, 88, 150, 231
Kürdoğlu Hüseyin, 192
Kürdünli, 86, 149, 230
kürk, 123, 124
Kürzü, 87, 230
Kütahya, 54

L

Lal Hacı Osmân, 187
Lata-i kebir, 159
Latîf Ağa, 193
Lazkiye, 97
Lazkiye, 30, 32, 68, 69, 96
Leblebici Mehmed, 49
levend ocağı, 53
Lob Hasso, 193
Lüleci Abdülvehhâb Beşe, 174

M

Mâ'-i Kürd, 77, 227
Mahmûd, 37, 139, 155, 234
Mahmûd Ağa, 163
Mahmûd Efendi, 163
Maksi Kerbid veled-i Bogos, 209
Maksi Tanil, 41, 181
mâl-i kışlak, 123
Manavcı Hasan, 164
marangoz, 29, 37, 62, 143
Marangoz, 40, 166
Mardin, 95, 122, 124, 125, 145, 162, 163
Mardinli Emsah, 164
marpaş, 36, 137
Massı Evhanoğulları, 166
Medîne-i Münevvere, 28, 47, 49, 50, 214
Mefârikayn, 166
Mefârikayn, 61, 64, 95, 114, 142, 145
Mehmed, 28, 34, 35, 37, 38, 40, 41, 44, 46, 47, 48, 49, 69, 74, 86, 94, 115, 117, 119, 120, 122, 123, 125, 141, 149, 150, 151, 153, 162, 163, 169, 170, 171, 175, 176, 178, 181, 183, 192, 193, 201, 203, 204, 206, 211, 214, 230

Mehmed Ağa, 35, 88, 120, 142, 164, 176, 182
Mehmed Ağa bin Mehmed, 176
Mehmed Bâkırî, 41, 178
Mehmed Beşe, 185
Mehmed bin Abdullâh, 46
Mehmed bin Hacı Ömer, 48
Mehmed bin Mehmed, 46
Mehmed bin Mehmed Hacı, 194
Mehmed bin Mustafa, 51
Mehmed Dervîş, 42, 186
Mehmed Dervîş [bin] Dervîş, 186
Mehmed Dervîş Kara İsâzâde, 51
Mehmed Efendi, 49, 51, 112, 161, 211
Mehmed Emîn, 31, 51, 73, 159
Mehmed Emîn Ağa, 74, 123, 176
Mehmed Emîn Ağa bin Süleymân, 176
Mehmed Emîn Efendi, 35, 40, 47, 51, 119, 169
Mehmed Mes'ûd Efendi, 112
Mehmed Nazîf Efendi, 168
Mehmed Paşa, 30, 32, 34, 38, 41, 42, 43, 68, 90,
91, 94, 109, 111, 113, 126, 132, 140, 145,
153, 159, 162, 163, 171, 178, 185, 188, 189,
198, 199, 201, 207, 208, 210, 219
Mehmed Refî', 30, 67, 68
Mehmed Refî' Efendi, 30, 44, 67, 201
Mehmed Sa'dullâh Efendi, 32, 34, 35, 40, 88,
117, 169, 234
Mehmed Sâlih Efendi, 34, 108, 116, 234
Mehmed Sâlih Efendizâde Ahmed Es'ad, 34,
35, 115, 119, 234
Mehmed Sâlih Efendizâde Ahmed Es'ad
Efendi, 34, 35, 115, 119, 234
mehterhâne, 124, 147
Melek İbo, 193
Melik Ahmed, 87, 230
Melikşentepe, 88, 150, 231
Mengene, 42, 184, 202
mengene emîni, 202
mengenehane, 44, 45, 201, 207, 208
Menis, 41, 177
Menise, 177
Mercimekzâde Molla Cemâl, 49
Merhabl, 145
Meryem, 41, 181, 214
Meryem veldet-i İv Reîs, 181
mestci, 29, 37, 62, 143
mezarıcı, 29, 37, 62, 143
Mezrabık, 87, 149, 230
Mıgırsi Karazda, 164
Mısır, 72, 78
Mihrani, 61, 64, 76, 95, 114, 142, 145, 166, 227
Miko, 185
Milkon, 41, 181, 185, 214
Milkon oğlu Serkis, 41, 181, 214
Mîr Hamdullâh, 36, 130, 131, 132
Mîr İsmail, 36, 135
Miro, 47, 50
Molla Abdullâh, 48

Molla Ahmed, 188
Molla Ali, 47
Molla Ali bin İsmail, 52
Molla Aliler, 87, 150, 230
Molla Bahâüddîn Mahallesi, 42, 182, 183
Molla Bekir, 185
Molla Fulad, 87, 150, 230
Molla Hamis, 86, 149, 230
Molla Hüseyin, 192
Molla İbrahim, 211
Molla Mehmed, 49
Molla Nu'mân, 185
Molla Osmân bin Abdullâh, 48
Molla Ömer, 174
Molla Zülfikar, 183
Motoncı Hacı Ahmed Enderûn Ağası, 172
Muhammed, 28, 41, 49, 181, 214
Muhammediye, 108, 198
Muhtar, 35, 128
Mumciyân, 121
mumcu, 29, 37, 62, 143
Murtazâ Paşa Mahallesi, 28, 48, 51
Mushaf-ı şerif, 123
Mustafa, 28, 32, 34, 48, 49, 51, 52, 57, 59, 89,
110, 112, 116, 183, 186, 195, 234
Mustafa Ağa, 32, 89, 112, 179, 186, 207, 210
Mustafâ Ağa, 174
Mustafa Beğ, 112
Mustafâ bin Abdullâh, 172
Mustafa Efendi, 34, 110, 183, 187, 195, 234
Mustafa Usta bin Osman, 209
Mustafevî, 108, 116, 170
Musul, 30, 71, 72, 76, 227
Musullı Hacı Abbâs, 125
mutiyâbân, 96, 146
Mutrani, 86, 149, 229
Mücrafti, 87, 231
Müntehâ Hanım, 194
Müsellim Ağa, 164
Müslüman, 30, 31, 65, 83

N

Na'lcacıyân, 96, 146
Na'lbandzâde Ömer Ağa, 164
Na'rabî Karalök İbrahim, 191
nakkare, 124
nalbant, 29, 37, 62, 143
Narinci Süleyman, 193
Natra İsmail, 192
Nebînin oğlu Ahmed, 194
Neccâr Osmân, 193
Nefizâde Ömer Efendi, 47
Nûh Beğ, 36, 135
Nûrullâh Ağa, 163
Nusaybin, 162, 163

O

Oğso veled-i Kaplan, 209
Ohanis, 43, 195, 196, 197
Ohanis veled-i Merkür, 209
Ohano, 185
Ordu, 57, 58, 162
Osib veled-i Milkon, 209
Osman, 40, 41, 167, 174, 175, 176
Osmân Ağa, 29, 37, 60, 63, 141, 142
Osmân bin Mustafa, 46
Osmân Efendi, 122, 175
Osmanlı Devleti, 30, 65

Ö

Ömer, 41, 44, 47, 49, 51, 110, 112, 161, 162, 164, 167, 173, 175, 176, 178, 180, 206
Ömer 'Alemdâr, 49
Ömer Ağa, 44, 112, 162, 164, 206, 207, 211
Ömer bin Köle Süleyman, 193
Ömer bin Mehmed, 183
Ömer bin Veli, 41, 180
Ömer Efendi, 51, 162, 211
Ömer Hulûsî, 110, 173

P

palancı, 29, 37, 62, 143
Palu, 162
Palulu Mehmed, 193
Panbukoğlu Sa'dullâh, 192
Pasil, 149
Payas, 87, 230
Pazarbaşı Seyfullâh Ağa, 164
penbe, 31, 35, 81, 82, 83, 118, 162
penbeci, 29, 37, 62, 143
Penbeci Ebûbekir Efendi, 47
peştemâ, 82
Peymân Sultân, 35, 128, 129
Pîr Hasan Alemdâr, 185
Pîr Hüseyin, 86, 149, 230
Piro Hasan, 193
Porsu, 192
Postacı Mehmed, 192

R

Rahîm Ağa, 163
Rakka, 30, 71, 72, 177
Ramazan Efendi bin Haydar, 162
Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi, 88, 89, 117
Rebî'a hatun, 47, 50
Receb Efendi, 51
Refî' Ağa, 31, 81, 82
Refî' Beğzâde Mustafa Efendi, 112
Refî' Efendi, 30, 71
Rehâlî Na'to Hallo, 191
Resûl bin Mehmed, 209
Reyhân, 30, 71, 72

Rezzâk, 46, 168
rişte-i penbe, 31, 82, 83
Rubiri, 150
Rukiyye hatun, 162, 178
Rûm kale, 30, 71
Rumili, 53, 129, 169
Rupri, 87, 230

S

Sa'dî, 86, 149, 195, 230
Sa'dî karyesi, 43, 45, 194, 211
Sa'don, 191
Sa'dullâh, 32, 40, 88, 89, 117, 163, 169, 170, 171, 193
Sa'dullâh Ağa, 163
Sabâ, 42, 182, 183
Sabuncı Hüseyin, 49
sabuncu, 29, 37, 62, 143
Saçlı, 87, 150, 231
saçma, 35, 128, 129
saçmahâne, 35, 128, 129
sadra'zam, 57, 59, 138, 148, 155, 157
Sadra'zam, 66, 159
Salab, 95
Salâtberazi, 145
Sâlih, 34, 35, 39, 40, 108, 115, 116, 117, 119, 161, 171, 183, 188, 191, 211, 234
Sâlih bin Mustafa, 209
Sâlih Efendi, 39, 161, 196, 197
Sâlih Mehmed Paşa Mahallesi, 171
Sammah, 76
Sancar, 76, 227
Sara, 41, 177
Sara veldet-i Arakil, 177
Savur, 61, 64, 71, 76, 95, 114, 142, 145, 166
Saydâ, 30, 71, 72
Saydek, 87, 231
Sefîl Mehmed, 185
Selim Ağa, 40, 173, 174, 215
Selîm Ağa, 174
Sem'ânzâde Mevlânâ, 32, 34, 35, 40, 88, 89, 117, 169, 171, 234
Sem'ânzâde Mevlânâ Mehmed Sa'dullâh Efendi, 169
Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz, 32, 88
Sem'ânzâde Mevlânâ Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi, 32, 34, 35, 40, 88, 89, 117, 169, 171
Sem'ânzâde Râmiz Mehmed Sa'dullâh Efendi, 170, 171
Seneti, 87, 150, 231
Serkis veled-i Bedros, 177
Serkis veled-i Milkon, 181
Sermin, 30, 71, 72
Serrâc, 49, 165
Serrâc Dervîş, 192
Serrâc Molla Osmân, 195

Serrâc Ömer, 176, 192
 Serrâc Ömer Ağa, 176
 Serrâc Sıbgat, 49
 Seyyid Abdullah, 34, 117, 161, 234
 Seyyid Abdullâh Ağa, 166
 Seyyid Abdülkâdir, 35, 66, 128
 Seyyid Ahmed Efendi, 40, 50, 172
 Seyyid Ali bin Ahmed Efendi, 51
 Seyyid Ali Efendi, 37, 139, 234
 Seyyid Ebûbekr bin Hacı Mustafa, 209
 Seyyid Es'ad Ağa bin Mehmed, 176
 Seyyid Halil, 31, 73
 Seyyid Halil, 74
 Seyyid Hasan, 35, 120, 214
 Seyyid Hasan Ağa, 35, 120
 Seyyid Mahmûd Efendi, 37, 139, 234
 Seyyid Mehmed, 32, 35, 88, 120, 182, 185, 234
 Seyyid Mehmed Ağa, 32, 88, 211, 234
 Seyyid Mustafa, 185
 Seyyid Mustafâ, 40, 172, 173
 Seyyid Ömer Efendi, 161
 Sıbgatullâh Efendi, 112
 Sıbkat, 193
 sırmalı haşe, 123
 Si'ird, 76, 227
 Si'ird, 145
 Siflikoğlu Mehmed, 192
 Silmi, 87, 150, 230
 sim çevkân, 123
 simli kılıç, 123
 simli pešto, 123
 Sirimi, 87, 149, 230
 Sisoglu Arab, 192
 Sivas, 54
 Sivaslı oğlu Ahmed, 192
 Siverek, 76, 95, 121, 122, 145, 227
 Sivrecik, 30, 71, 72
 Siyâhîzâde Mustafâ Ağa, 49
 sof gümüşî ferâce, 123
 Solağlı oğlu Bako, 193
 Somcılar Hanı, 125
 Sultân Mustafa Hân, 35, 128, 129
 Surûrî Ahmed Efendi, 94, 120, 122
 Süleyman, 28, 46, 112, 121, 163, 164, 167, 168
 Süleyman Ağa, 185
 Süleyman Efendi, 164
 Süleymâniye, 34, 110, 116, 234
 Sünbüllü Süleyman, 193
 Sürûc, 30, 71, 72
 Sürûrî, 30, 32, 67, 74, 93, 94, 97, 102, 107, 113
 Sürûrî Ahmed Efendi, 93, 97, 102
 Sürûrî Efendi, 113
 Süveyd, 30, 71, 72
 Süveydî, 87, 150, 231

Ş

Şâfi'î müftüsü, 37, 139, 234
 Şâfiî mezhebi, 37, 139, 218
 Şâkir Seyyid Mustafâ Ağa bin Osmân, 176
 Şâkir Süleyman Efendi, 112
 Şâkirzâde Mehmed Emîn, 35, 61, 108, 119, 122, 169, 170, 194, 206, 234
 Şâkirzâde Mehmed Emîn Efendi, 169
 şal bahâ, 123
 Şam, 30, 68, 72
 Şâm, 30, 67, 69, 71, 72
 Şan ma'a-Arslandoğdı, 87, 231
 Şefikzâde Şerîf Mehmed Sa'dullâh, 173
 şekerciyân, 121
 Şerîf, 76, 227
 Şeyh Ali Efendi, 181, 187
 Şeyh Cellâhân İbrahim Alemdâr, 192
 Şeyhbezenli, 121
 Şeyhitepe, 87, 150, 230
 Şeyhkend, 87, 150, 230
 Şeyhmus oğlu Mehmed, 194
 Şeyhmuslar Mahallesi, 43, 195
 Şeyhzâde, 34, 109, 161
 Şeyhzâde Seyyid İbrahim Paşa, 34, 109
 Şifâ'-i şerîf hediyesi, 123
 Şîrî, 61, 64, 71, 95, 114, 142
 Şişhâne, 123
 Şu'ûr, 30, 71, 72
 Şükürli, 87, 150, 230

T

tabak, 123
 tâğî, 129
 Tahtabor oğlu Kerbid, 197
 Talay, 88, 150, 231
 Tarakcı el-Hâc Mustafâ Ali Efendi, 48
 Tarakcı Hacı Mustafâ, 51
 Taraklı, 87, 149, 230
 Tarrık, 192
 Tavşantepe, 87, 149, 230
 Taya mezra'ası, 86, 149, 230
 Tel'abuş, 87, 150, 231
 Tel'arab, 87, 150, 231
 Telbesme, 61, 64, 95, 114, 142
 telci, 29, 37, 62, 143
 Temmo, 185
 Tercil, 29, 49, 56, 57, 61, 64, 95, 114, 122, 142
 terzi, 29, 37, 62, 143
 Tılsım, 145
 Timo, 185
 Timur bin Ali, 51
 Timur kızı Rukiye hatun, 41, 178
 Timur Paşa, 162, 163
 Tizharâb, 87, 149, 230
 tokmak, 202
 Tomcan, 43, 196, 197
 Toy Ömer, 87, 230

Trablus, 30, 71, 72, 78
Trablus Şâm, 30, 71, 72
Trablusgarb, 30, 67, 68
Tunus, 72
tüfenkci, 28, 52, 54
Türkanlıoğlu Hacı Hüseyin, 192
Türkmenacı, 87, 149, 230
Türkmenbeyan, 87, 150, 231
Türkmenoğlu Kavvâs Hasan, 191
tütüncü, 29, 37, 62, 141, 143, 186
Tütüncü Petro, 43, 195, 196
Tütüncü Sâlih Ağa, 188

U

Usib veled-i Arslan, 209
Usta Abdullah bin Hasan, 209
Usta Ali bin Ahmed, 209
Usta Bogos, 185
Usta Bogos veled-i Serkis, 209
Usta Heres veled-i Muradhan, 209
Usta Mehmed bin Abdülkâdir, 209
Usta Mehmed bin Bekir, 209
Usta Mehmed bin Süleyman, 209
Usta Osman bin İbrahim, 209
Usta Yûsuf, 185
uzun tüfenk, 123

Ü

Ülebil, 30, 71, 72
Üsküdar, 39, 155
Üsküdâr, 35, 128, 129

V

Van, 38, 150, 151, 233
Varamya, 43, 197, 198, 217

Varamyan, 198
ve Mehmed Efendi, 48
Viremte, 88, 150, 231
Voyvoda, 36, 132
Voyvoda Ağa, 164
voyvoda İbrahim Efendi, 123

Y

Yafa, 30, 68, 69
Yahudi, 31, 77
Yakonun oğlu Hüseyin, 194
yalduzlu askı, 123
Yarık Mustafa Alemdar, 192
Yarımca, 87, 149, 230
Yeğeni Hacı Mehmed, 193
Yengice, 86, 88, 149, 150, 230, 231
Yeni mezra'ası, 87, 149, 230
Yuhanna oğlu Danyale, 125
yulafçı, 29, 37, 62, 143
Yûsuf bin Ali, 28, 47, 49, 50, 214
Yûsuf bin Sinan, 180
Yusuf Ziya Paşa, 33, 100
Yûsuf Ziyâ Paşa, 101, 104
Yuvacık, 88, 150, 231
Yüksek furun, 121

Z

Za'imoğlu Hacı Ahmed, 193
Zeliha, 41, 178, 195
Zeliha hatun, 41, 178
Zeliha hatun binti Ömer Efendi, 178
Zoğa, 87, 230
Zuga, 149
Zülfikâr, 52, 174, 175

BİBLİYOGRAFYA

- AKDAĞ, Mustafa, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Bilgi yayınevi, Ankara 1975.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer’iye Mahkemeleri ve Şer’iye Sicilleri”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sa: 14, 2009.
- “Şer’iyye Mahkemeleri ve Şer’iyye Sicilleri”, **Türkler**, C. 10, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- **Şer’iyye Sicilleri I**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet-Said ÖZTÜRK, **Bilinmeyen Osmanlı**, OSAV yay., İstanbul 1999.
- AKTAN, Ali, **Osmanlı Paleorafyası ve Siyasi Yazışmalar**, OSAV yay., İstanbul 1995.
- AKTAN, Coşkun Can, “Osmanlı Tımar Sisteminin Mali Yönü”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 1988, Sa: 52, s. 69-78.
- ANSAY, Sabri Şakir, **Hukuk Tarihinde İslam Hukuku**, Turhan Kitabevi yay. (4. Baskı), Ankara 2002.
- ATEŞ, İbrahim, "Vakfiyelerde Dua ve Beddualar" **Vâkıflar Dergisi** (1983), C. XVIII.
- AYDIN, Mehmet Âli, **Türk Hukuk Tarihi** (Genişletilmiş 2. Baskı), Beta Bas.Yay., İstanbul 1996, C. XIX.
- Azimli Dilaver, “Safevi Osmanlı İlişkilerinde Doğu Anadolu Meselesi (Ekonomik Yönden)”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sa: 3/2, 2010, s. 101-114.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Eşkiya”, **TDVİA**, C. 11, s. 463-46
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, İmge Yayınları, İstanbul 2000.
- BEYSANOĞLU, Şevket, **Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır**, C. I, Ankara 1987.
- BERKİ, Ali Hikmet, **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler**, Ankara tarihsiz.

- BİLGİÇ, Ali Timur, **Tarihsel Terimler Sözlüğü**, Piramit yay., İstanbul 2005.
- BOZPOLAT, Sami, “Tanzimat’tan Önce Sivas’ta Gayrimüslimler”, (Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sivas 2007.
- Büyük Kültür Ansiklopedisi**, C. 5.,Başkent yay., Ankara-tarihsiz,
- Büyük Türkçe Sözlük, Mezhep, Türk Dil Kurumu**, Ankara 2012.
- ÇAĞATAY, Neşet, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Selçuk Üniversitesi yay., Konya 1981.
- DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın yay., Ankara 1995.
- DÜZBAKAR, Ömer, “Bursa Şer’iye Sicillerine Göre Esnaf Teşkilatı ve Kumaş Nizamı”, **Acta Turcica: Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Sa: 2, 2009, s. 44-57.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Osmanlı Devleti’nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)**, C. 3, Sa: 5, 2005.
- EKMEN, İdris, “Kentim Kimliğimdir”, **TMMOB Diyarbakır Kent Sempozyumu**, , TMMOB Diyarbakır Şubesi, Ankara, s. V-VI,
- ERCAN Yavuz, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları**, Turhan Kitabevi, Ankara 2001.
- ERGENÇ, Özer, “Osmanlı şehrindeki Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, **OA**, C. IV, 1984.
- ERTAŞ, M. Yaşar, “XVIII. Yüzyıl Başlarında Rumeli’deki Menzillerin Askerî Fonksiyonları”, **Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sa: 1, 1977.
- ERYILMAZ, Bilal, **Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, Risale Basın Yay., İstanbul 1996.
- FİDAN, Murat, “H. 1167-1169 (m. 1753-1755) Tarihli Adana Şer’iye Sicili”, (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**), Malatya 1996.
- GENÇ, Mehmet, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul 2002
- GENÇOĞLU, Mustafa, “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010.

GÖYÜNÇ, Nejat, “Diyarbakır’ Beylerbeyliğinin İlk İdari Taksimatı”, **İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi**, Sa: 23 Mart 1969, s. 23-34.

----- “Diyarbakır”, **DİA**, C. IX. s. 465.

GÜNAY, Ramazan, “259 Numaralı H.1006-1008 (M.1598-1600) Tarihli Mardin Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi”, (Basılmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Diyarbakır 2002.

Güncel Türkçe Sözlük, Zanaat, Türk Dil Kurumu yay., Ankara 2012.

GÜNDÜZ, Ahmet, “XVI. Yüzyılda Antakya Nahiyesi”, **Mustafa. Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 6, Sa: 12,2009, s. 290.

HALAÇOĞLU, Yusuf, **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)**,TTK yay., Ankara 2002.

HOBSBAWM, Erik J., **Eşkiyalar.**, (Çev.) Orhan Akalın-Necdet Hasgül, Avesta yay., İstanbul 1997.

HOCA SADETTİN Efendi, **Tacü’t-Tevarih**, (Haz.; İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1999, C. IV, s. 245-272.

İŞİK, Hayriye, “Bir Kamu Hizmeti birimi olarak Vâkıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sa:16, 2009.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, (Ed.) **Osmanlı Devleti Tarihi**, C. 2, Zaman yay., İstanbul 1999.

İLHAN, Mehmet Mehdi, **Diyarbakır Fâtihi ve Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa, Atatürk ve Diyarbakır**, Diyarbakır Üniversitesi Yay., 1981, s. 142-143

İNALCIK, Halil, **Köy, Köylü ve İmparatorluk, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul 1996.

İŞBİLİR, Ömer, “Osmanlı Ordularının İaşe ve İkmâli: I. Ahmed Devri İran Seferleri Örneği”, **Türkler**, C. X, Ankara 2002.

KARATAŞ, Ali İhsan, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XV. Sa: 1, 2006, s. 267-284.

KAZICI, Ziya, **İslâmî ve Sosyal Açından Vâkıflar**, İstanbul 1985.

KENANOĞLU, M. Macit, “Osmanlı İmparatorluğunda Dinler Arası İlişkiler (14-20. Yüzyıllar)”, **Millet ve Nihal Dergisi**, C. VI, Sa: 2, s. 103-164.

KOLAY, Arif, “Kütahya Şeriye Sicilleri 72 Numaralı Defterin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Kütahya 2001.

- KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Yalvaçta Aile**, (1892-1908), Konya 1996.
- KUNT, İ. Metin, **Sancaktan Eyalete (1550 ve 1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl Özel İdaresi)**, İstanbul 1978, s. 35.
- KUZUCU, Serhat, “123 Nolu Gaziantep Şer’iye Sicili ve Transkripsiyonu” (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep 2006.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., **Osmanlı Belgelerinin Dili**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1994.
- MUSTAFA NURİ PAŞA, **Netayicü’l-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi**, Sadeleştiren Neşet Çağatay, TTK Yay., Ankara-1992, C. I-II, s. 83.
- ÖZDEMİR, Bülent - İsmail ARSLAN, “‘Orda Bir Köy Var Uzakta’, 19. Yüzyıl Osmanlı Köy Toplumunda Sosyo-Kültürel İlişkiler ve Değişim: Balıkesir Örneği”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, C. 6, Sa: 3, 2013, s. 21-32.
- ÖZEL, Ahmet, **İslâm Hukukunda Ülke Kavramı Dârulislâm Darulharb**, İklim Yay., İstanbul 1991.
- ÖZCOŞAR, İbrahim, “315 Numaralı Hicri 1154-1155 (M.1741-1742) Tarihli Diyarbakır Şer’iye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi”,(Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2000.
- ÖZTÜRK, Said, **Askeri Kasamsa Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defteri**, OSAV yay., İstanbul 1995 .
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, MEB yay., İstanbul 1983.
- PAMUK, Şevket, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2000.
- SÖYLEMEZ, Faruk, “XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkiyalık Hareketi”,**Kahramanmaraş Sütçü İman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sa: 22, 2007, s. 69-85.
- ŞAHİN, İsmail, “Sancak”, **TDVİA**, C. 36, İstanbul 2009.
- TABAKOĞLU, Ahmet, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, Dergah yay., İstanbul 1985.
- TANSEL, Selahattin, **Yavuz Sultan Selim**, Milli Eğitim basımevi, Ankara 1969, s. 77.
- TUĞLACI, Pars, “Eşkiya”, **Okyanus Ansiklopedik Sözlük**, C. II, Pars yayınları, İstanbul 1972.

- TURAN, Osman, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Boğaziçi yay., İstanbul 1980.
- USLU, Hüseyin, **İslam Müesseseleri Tarihi**, Gonca yay., İstanbul 1985.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. II., Ankara 1983, s. 273-274.
- “Şer’i Mahkeme Sicilleri”, **Ülkü Mecmuası**, C. 5, Ankara 1935.
- **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı** (3. Baskı), TTK., yay., Ankara 1988.
- ÜNAL, Mehmet Ali, “Diyârbekir’de Osmanlı Hâkimiyetinin ve Diyârbekir Beylerbeyiliğinin Kurulması”, **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu**, Diyarbakır 2004.
- YEDİYILDIZ, Asım, **Şer’iye Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İkinci Yarısında Bursa Esnafı ve Ekonomik Hayat**, Bursa 2003.
- YEDİYILDIZ Bahaeddin, “Osmanlı Öncesi Diyarbakır’ına Bir Bakış”, **Osmanlıdan Cumhuriyete Diyarbakır**, C. I, Ankara 2008, , s. 17-19.
- YEL, Ali Murat - Mustafa Sarı KÜÇÜKKAŞIKÇI. “Mahalle”, **TDVİA**, C. 27, Ankara 2011.
- YILMAZÇELİK, İbrahim, “Osmanlı Hâkimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti Valileri (1516-1838)”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 10, Sa: 1, s. 233-287.
- “XVII Yüzyıl ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır Eyaletinin İdari Yapısı ve idari teşkilatlanması”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XVIII, Sa: 29, s. 207-233.
- “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, 1790-1840 (Fiziki, İdari ve Sosyo Ekonomik Yapı)”, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ 1991.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Diyarbakır”, **İA**, C. III, s. 623-626.

SÖZLÜK

A

Aba :Yünden yapılmış kaba kumaş
Acem :1.Arap olmayan, Arap'tan gayrı olan kavim 2. İranlılar
Addedilme:1. Saymak 2. İtibar etmek
Âdem :Yokluk, bulunmama
Adem-i emniyet: Güvensizlik
Adil :Dogruluk, adalet
Agnâm: Ganem (koyun)'in cem'i (çoğulu) olan agnâm (koyunlar), hayvanlardan alınan resm manasına kullanılan bir tâbirdir. Aynı zamanda "resm-i ganem"istilahı da kullanılıyor. Hayvanlar vergisi manasında kullanılan agnam resmine koyundan başka keçi, domuz ve deveden alınan vergiler de dâhildi.
Ahkâm: Hükümler.
Ahz: Alma, kabul etme.
Ahz-i asker Nizamnamesi: Askere alma konusundaki şartlar, tüzük.
Ahz-i asker:Askere alma.
Ahz-ü kabz :Kendine mâl etme, istimlâk.
Akar :Gelir sağlayan mal ve yapı.
Ale'l-ıtlak :Genel olarak, salt, mutlak.
Ale't-tekrar :Tekrar olarak, tekrardan.
Amme : 1.Genel 2. Herkesin olan, umuma ait 3.Adi, bayağı.
Anâsı :Aslından, aslında, esasen, kökü bakımından.
An :Başına eklendiği sözcük yada tamlamayı -dan, -den haline koyar.
Arıza :Bir büyüğe yazılan yazı.
Arzuhal (Arz-ı hâl) :Resmî bir makama durum ya da iş bildiren yazı, dilekçe.
Ashab-i hayr :Hayır, hasenat sahipleri, hayır yapmayı sevenler.
Aşar : 1. Onda birler 2. Ürünlerden alınan vergi, ürün vergisi.
Asır :Onuncu.
Atebe : 1. Esik 2. Basamak.
Atebe-i ulyâ:Büyük eşik, büyük saray(Osmanlı sarayı anlamında kullanılmıştır).
Âti, âtiye:1. Gelecek 2. Önde, aşağıda.
Âtiyy-ül-beyân: Aşağıda bildirilen.
Avarız : 1. Sakatlıklar, bozukluklar 2. Engeller
Avdet etmek:Geri dönmek
Ayar :1.altın, gümüş ve başka kıymetli madenlerin karışmış 2. Ölçü

B

Bâ :le, -li.
Ba'de't-tenfiz :Hüküm verildikten sonra.
Bab :1.Kapı 2. Sığınılacak, başvurulacak yer.
Bâ-emr-i âli: Sadrazamın emri, fermanı ile.
Bahâ : Değer, kıymet, bedel.
Bâ-husus: Husûsiyle, ençok, hele.
Bakir : El değmemiş.
Bâlâ : Yukarı, üst
Bâ-taleb: Talep etmesiyle, istemesiyle.
Batn : 1. Karın 2. Soy, kuşak.
Batnen ba'd batn: Soydan soya, kuşaktan kuşağa.
Bedihî : Delil ve tanık gerekmeyecek derecede açık, belli olan.
Behâim : Dört ayaklı hayvanlar.
Beher : Her bir, her biri.
Ber-minval muharrer: Yazıldığı üzere.
Ber-mutad : Adet olduğu üzere.
Ber-nehc-i ser'i: Şeriat yolunda olarak.
Ber-vech-i âti : Aşağıda yazıldığı gibi.
Bey': Satma, satış, satılma, satın alma.
Beyan : 1.Anlatma, açık söyleme, 2. Delil göstererek fikrini ispatlama.
Beyn : Ara, aralık.
Beyne'l-verese: Miras sahipleri arasında.
Beynehümâ : kişi arasında.
Beyne'l-ulemâi'l-âzâm: Büyük alimler, bilginler arasında.
Beytü'l-mâl : 1.Devlet hazinesi 2. Maliye dairesi
Bi : Başlarına eklendiği sözcükleri (-e) haline koyar; "ile, için" anlamı katar.
Bi'l-umum : Genellikle, umumiyetle.
Bi'd-def at :Defalarca, sürekli.
Bi't-(bi-el-et): Arapça te ve ti harfleriyle başlayan eliflâm sözcüklerin {bi} ilgeciyle birleştiği zamanki şekli olup sözcüğe (-le, - ederek) anlamı verir.
Bi't-tav' : İstek ile
Bi't-tebliğ : Tebliğ ederek, sunarak.
Bidayet : 1. Başlama 2. Ön başlangıç.
Bi-emrillah: Allah'ın emriyle
Bil: Kameriye harfleriyle başlayan sözcüklerde bi- ilgeci bu biçimi alır. Katıldığı sözcüğe "ile, için" anlamı katarak belirteç grupları meydana getirir.
Bilâ- : Bulunduğu sözcüğe olumsuzluk anlamı verir.

Bilâ-hakk : Haksız yere.

Bin- (bi-el-en) : Arapça Nun harfiyle başlayan eliflâmî sözcüklerin {bi} ilgeciyle birleştiği zamanki şekli olup sözcüğü (-e, -de) hallerine koyar.

Binâen aleyh: Bundan dolayı, bunun üzerine.

Boğca : Bohça.

Boşnak : Bosnalı, Bosna'dan gelmiş kimseler için kullanılır.

Buyruldu : Küçük bir makamdan büyük bir makama veya bir şahıs tarafından herhangi bir resmi makama sunulan, kâğıt üzerinde o makam sahibi tarafından emir mahiyetinde yazılan yazı hakkında kullanılan bir tâbirdir.

C

Câme-i harir: ipekli elbise

Cânib : Taraf, yön.

Câri : 1.Akan, akıcı 2. Geçmekte olan.

Câri : (*Cereyan*dan*) 1. Akan, akıcı 2.Gecmekte olan 3.Geçer olan.

Celb : 1. Getirme, kendine çekme 2. Getirtme 3. Yazıyla çağırma

Celi : Büyük, ulu.

Cemaziyel-Evvel (Cumâde'1-ûlâ) : Arabî aylardan beşincisinin adı.

Ceride : 1. Gazete 2. Zabıtname, tutanak.

Cevaz : Caiz olma, izin, müsâade

Cevr : Haksızlık, eza, cefa, zulüm.

Cezm : Kesin karar, niyet

Cumâde'1-âhire : Arabî aylardan altıncısının adı.

Ç

Çend/Çendsene :Birkaç/Birkaçsene.

Çend-rûz : Birkaç gün.

Çuka cebe : Yün iç çamaşırı.

D

Dâ'î : 1. Dua eden, duacı 2. Davet eden, sebep olan.

Dâne : Kurşun, gülle.

Deb'-i kadîm : Eski adet, eski usûl.

Dekâkin : Dükkanlar.

Der'uhde : Üstüne alma, yüklenme.

Der-kâr : 1. Malum, aşikâr, bilinen, belli 2. iş üzerinde bulunan.

Derkenar : Kenarda bulunan, bir yazının kenarına çıkılan yazı.

Dermeyan : Ortada, arada.

Derûhde : Üstüne olma, yüklenme

Derûn : iç, içeri, dahil.

Devair-i Resmîye : Resmi daireler.

Devlet-i Osmaniye : Osmanlı Devleti.

Deyn : Borç.

Duhter : Kız, kerime.

Duhul : içeri girme.

Duçar : Tutulmuş, uğramış, yakalanmış.

Duyûn : Borçlar.

E

E'azz : En, pek, çok aziz. Kıymetli.

E'imme : imamlar.

Ebniye : Binalar, yapılar.

Ecânib : Ecnebler, yabancılar.

Ecel-i mev'ud : Tabii olarak gelen ecel.

Ecr : Bir iş karşılığı verilen şey, ücret.

Ecvibe : Cevaplar, karşılıklar.

Ehass : En hususi, başlıca, temel.

Ehl-i hibre : Bilir kişi.

Ehl-i mürtezika : Ülûfe sahipleri.

Ekber : En büyük olan.

Elf : Bin.

Elvan Basma : Renkli basma.

Elviye : Eski idare kurulunda mutasarrıflık olan livalar.

Emti'a : Satılacak şeyler, mallar.

Emval : Mallar, mülkler, para ile alınan şeyler.

Emvat : Ölümler.

Enva-il-hayrat : Hayır türleri, çeşitleri.

Enver : Daha (en, pek) nurlu, çok parlak, çok güzel.

Erbaa : Dört

Erbain : Kırk.

Erkân : 1.Esaslar, destekler; direkler, sütunlar

2. Reisler, ileri gelenler.

Ersed : Davranışları beğenilir olan.

Es-seyyid : 1. Efendi, bey, ağa; ileri, gelen, baş, başkan 2.Hz.

Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan olan.

Esedd : Çok şiddetli.

Eşraf : Şeref ve itibar sahibi kimseler, ileri gelenler.

Etem : Eksiksiz, tam.

Etyâb : En güzel, çok hoş.

Evâhir : Âhir, sonlar, son zamanlar.

Evâil : Başlamalar, önlere, eskiler.

Evamir : Emirler, buyruklar.

Evânih-i nühâsiye : Bakır mutfak eşyası, kaplar, tencereler.

Evasıt : Ortalar, orta zamanlar.

Evkaf : Vâkıflar.

Evlâdiyyet : Evlâda kalması şartlı vâkıflar

Eyyam : Günler

Ez : -den, -dan

Ezmine-i kadime :Eski Zamanlar

Ezyal :Zeyller, ekler.

F

Fariğ : 1. Boş 2. Vazgeçmiş 3. Rahat, dinç halde 4. Üzerindeki hakkı başkasına bırakan
Fariza : 1.Farz olan şey 2. Mirasçılardan her birine düşen pay.
Fâsik : Aleyhte bulunma
Fekk : Feshetme, bozma.
Fetvahane : Şeyhülislam dâiresinde fetva işleriyle uğraşan dâire.
Fevt : 1.Bir daha bulamayacak şekilde kaybetme, elden kaçırma 2. Ölüm.
Fi'I-hakika : Hakikatte, hakikaten, gerçekten.
Frenk : Fransız.

G

Gabes vakt : Gece vakti, geceleyin.
Gâh :Zaman bildiren edat.
Gaile : 1.irât, gelir 2. Zahire, mahsul, ekin.
Garabet : Gariplik, tuhaflık
Garâmet : 1. Borç, borçluluk 2. Borcu üleştirme 3. Borcu yüklenme.
Garrâ :1.Ak,parlak,güzel, gösterişli 2.Alnında beyaz bir lekesi olan (at vb).
Gayr-ı ma'dud : Sayısız, çok sayıda.
Gayr-i Mülhaka : Bağlı olmayan.
Gibbe't-tahiyye :Duadan selamdan sonra
Gibbe't-tasdikü's-ser-i: Mahkeme onayladıktan sonra.
Giyah : Nebat, bitki, taze ot.
Gurre : 1.Arabî ayların i lk günü 2. Ayın ilk görünmesi 3. Parlaklık.
Gülâm : 1.Erkek çocuk, delikanlı 2. Köle, tutsak.

H

Hâmis : Beşinci, Beşinci gün.
Hâmis : Perşembe günü.
Hams : Beş.
Hamsin (hamsim) : Elli
Harc-ü sarf : 1. Vergi 2. Gider, bir iş için kullanılan madde.
Hariciye Nezaret-i Celilesi: Dışişleri Bakanlığı makamı.
Harir : ipek
Hasebü'l-karar : Karara bağlı olarak, karar gereğince.
Havass : Hassalar, muhterem, saygın olanlar.
Hâvî : ihtiva eden, içine alan, şâmil, kaplayan.
Hayrat : 1 .Sevap kazanmak için yapılan iyi işler 2.Sevap için kurulan müessese.
Hayrü'I-Bereyat : insanlar, yaratılanlar içinde en hayırlısı. (Hz.Muhammed)
Hınta : Buğday
Hicr : Ayrılık, ayrılma.

Hidmet-i Askeriye : Askerlik hizmeti, görevi.
Hilaf : 1. Karşı, zıt 2. Yalan.
Hilâf-i Memnûiyet : Yasak olmaması, serbest.
Hilafi'I-câri : Tersliklerin cereyan etmesi.
Himem :1.Gayretler, emekler, çalışmalar 2. Ermiş olanların tesirleri.
Husûsat-ı âtiye : Geleceğe ait, geleceğe mahsus.
Husûs-ı âtiü'l-beyân : Gelecekte veya daha sonra beyan edilecek olan,
Hükümet-i Seniyye : Yüce hükümet. (Osmanlı Hükümeti için kullanılır).
Hümâyun : 1 .Mübarek, kutlu 2.Padişaha ait.
Hüsn : Güzel, iyi, güzellik, iyilik.
188

I

Işrin : Yirmi

İ

İ'adeten : İade etmek, geri vermek suretiyle.
İ'tâ' : Verme, verilme, ödeme.
İbkâ : 1.Bâki, dâim 2.Yerinde, eski halinde bırakma.
İbkay-ı muktezâ : Lâzım olagelen.
İbkây-i vekâlet : Dâimi vekalet.
İbtidar : Bir işe süratle, çabuklukla başlama.
İcrâ-yı icâb : Gereken muamelenin yapılması.
İcrâ-yı men-i tecavüz : Tecavüzün men' edilmesi.
İdbar : Talihsizlik, bahtsızlık, işlerin ters gitmesi.
İfâ : Ödeme, yerine getirme.
İfraz : Bir bütünden parçalara ayırma.
İhraç : Dışarı atma, çıkarma.
İhram : 1. Hacıların Kabe'yi tavaf için Mekke haricinde örtünmege mecbur oldukları dikişsiz bürgü. 2. Sedire veya yere yayılan yün yaygı.
İhraz : Kazanma, elde etme, erişme.
İhtilaf : Ayrılık, uymayıp, uyumsuzluk, aykırılık.
İhyakerde : İhya edilmiş, meydana getirilmiş, yapılmış.
İkâme-i beyine: Şahit getirme.
İkrar-ı tam : İfade edilen kararın kaabul edilmesi.
İktisab : Kazanma, edinme.
İktiza : Lazım gelme, gerekme, İhtiyaç.
İltimas : Kayırma.
İnâs (ünâs) : Kızlar, kadınlar.
İade't-taksim : Taksim sonunda, dağıtılınca.
İnd-i İlâhîde : Allah katında.
İnhiraf : 1. Dönme, sapma. 2. Doğru yoldan çıkma.
İntihab : Seçim ile ilgili, seçim.

İntisab : Bir kimseye mensupluk. Birinin adamı olma.
İrâ'e : Gösterme, tayin etme.
İrâd : 1.Getirme 2.Söyleme
İrâde-i aliyye : Sadrazam buyruğu.
İsnâ aser : On iki.
İsnâ : iki (2 sayısı)
İsneyn : İkinci gün, Pazartesi
İstimâl : Kullanma.
İstihraç : Çıkarma, çıkarılma.
İstima'-ı takrir : Tekrar dinleme, iyice anlama.
İstima'-i suhud : Sahitlerin huzurunda dinleme.
İstinâd : 1.Dayanma, güvenme 2.Senet, delil, hüccet sayma.
İstirbah : Faize yatırma, fazla faizle para verme.
İstisare : Danışma, fikir sorma.
İs'ar : Yazı ile bildirme, haber verme.
İttihaz : 1. Edinme, edinilme 2.Kabul etme 3.İtibar etme 4.Kullanma.
İttikâ : Dayanma, yaslanma.
İzbar : Yazma, yazı ile bildirme.
İzdivaç : Evlilik, evlenme.

K

Kabil : 1.Soy, kabile, sınıf 2. Biraz evvel, az önce.
Kâbil-i ta'bir : İfade edilebilen, anlatılabilir, yorumlanması mümkün.
Kabîl-kasem : Yeminden önce.
Kadîm : Eski, geçmiş
Kadîm en : Eskiden beri, öteden beri.
Kaide : 1.Esas, temel 2.Kural 3.usul, nizam.
Ka-ide-i umumiyye : Genel kurallar, herkesin uyması gereken kaideler.
Kâim : 1. Ayakta duran, ayakta bulunan 2.Birinin yerine geçen.
Kânun-ı evvel : (İlk kanun) Aralık ayı.
Kanun-ı kadim : Eski adetler, gelenek ve görenekler.
Kânûn-i sâni : (İkinci kanun) Ocak ayı.
Kanûn-nâme : Kanun kitabı
Kânun-nâme-i âli Osman : Osmanoğulları kanunları.
Karabet : Akrabalık.
Karın : 1.yakın 2.Bir seye sahip olan.
Karîn-i evvel : Bas mâbeynci.
Karîn-i kabul : Rızı olunmuş.
Karye : Köy, mezra.
Kavânin : Kanunlar, kurallar.
Kebîr : Büyük
Keff-i yed : El çekme, vazgeçme, karısmama.
Kefye (Kefe) : Terazî gözü.
Kemal : Olgunluk.
Kesb : Çalışıp kazanma.
Ketb : Yazma.
Ketb-ü tahrir : Yazmak.

Keyfe : Her nasıl.
Keyfiyyet : 1.Nitelik 2. Bir şeyin iyi veya kötü olması ciheti.
Keyl : 1.Ölçme 2.Kile, tahıl, hububat ölçüsü.
Kıbel : Yön
Kıbel-i Ser' : Şeriat tarafından, ser'i yönden.
Kiyye : Okka, dört yüz dirhem.
Kîse : Kese.
Kûşehâne : Evin, odanın bir köşesi.

L

Lâ- : Menfi (olumsuzluk) edatıdır.
Lâbis : Giyen, giymiş.
Lâ-yecûz : Caiz değil.
Lâyihâ : 1.Düşünülen bir şeyin yazı haline getirilmesi. 2. Rapor
Lede- : Sırasında, yapıldığı zaman.
Lede'l-müzâyâ : Müzayed sırasında.
Ledel-ihtiyac : İhtiyaç halinde.
191
Ledel-iktizâ : Gerektiği zaman
Lede'l-mütala : Okunduktan sonra
Lede't-tedkik : Tedkik edildikten, araştırıldıktan sonra.
Leffen : Durulmuş, sarılmış olan; zarf veya mektup içine koyarak.
Libas : Elbise, esvab.

M

Mâ kabl : Ön, öndeki, üstteki, geçmiş; bir şeyin kendinden evvel olanı.
Ma'dud : Sayılı, sayılmış, muayyen, belli.
Ma'kad : Oturulacak yer, oturak yeri.
Mâ-fihâ : Öteki dünya, ahret.
Mahlû : Tahtından indirilmiş hükümdar.
Mahrus : Muhafaza edilen, gözetilen, korunan.
Mahsus : 1 .Hususilemiş, başkasında bulunmayan 2.Birine ayrılmış olan 3.Lâyık 4.Ayrı, müstakil, başlı başına.
Mahzar : 1.Huzur yeri, büyük bir kimsenin ölü 2.Hazır olma, görünüş, gösteriş.
Matrud : Kovulmuş, tard olunmuş, vazifeden çıkarılmış.
Me'a : Beraber, birlikte
Mebhûs : Bahsolunmuş, sözü geçmiş.
Mebhûs-anh : Bahsolunmuş, sözü geçmiş.
Medine : Şehir
Karye : Köy, mezra.
Mehakim-i nizamiye : Nizamiye mahkemeleri.
Mehr : Mihir. Evlenirken erkek tarafından verilen para.
Mehr-i muaccel : Nikahlanmada kıza peşin verilen para, ağırlık.
Mehr-i müeccel : Boşanma ya da ölüm halinde verilmesi kararlaştırılan para.

Melfuf : Durulmuş, sarılmış, leffedilmiş.
Memnu'iyet : Yasak edilme, yasaklık.
Memnû'iyet-i mezkûre : Adı geçen, bahsedilen yasaklar.
Memnu 'iyet-i te'yid : Yasakların, men edilen şeylerin doğrulanması, tasdik edilmesi.
Memnu' : Men edilmiş, yasaklanmış,
Memnûiyyet-i izdivaciyye : Yasaklanan evlilik, (evliliğin yasaklanması).
Menkuhatan : Nikahlı kadınlar.
Menû't : Medhedilmiş, iyiliği, güzelliği söylenmiş.
Merbut : Bağlanmış, bağlı, iliştilmiş.
Mesâ'il-i mümasile : Birbirine benzeyen meseleler, konular.
Mevrûd : Gelmiş, ermiş.
Meyyit-i mezbûre : Adı geçen, bahsi geçen ölü.
Mezheb müstenid : Mezhebe dayanarak, mezhebe göre.
Mi'e : Yüz sayısı.
Mieteyn : İkiyüz.
Mikyas : (*Kiyas* 'dan). Ölçü aleti, ölçek.
Min cihetin : Bir cihetten, bir bakıma göre.
Min gayri : Olmayarak, —*haddin*; haddim olmayarak.
Min : -den, -dan beri.
Minba'd : Bundan sonra.
Mine'l-an : Hâlâ.
Mine'l-ezel : Ezelden beri.
Mine'l-kadîm : Eskiden beri, çok önceden beri.
Minha : 1. Onlardan 2. Çıkarma ve indirme simgesi.
Mir'at : Ayna.
Mirza : Emir oğlu, bey.
Mu'accel : (*Acele* den) Peşin, önden.
Mu'ahhar : Geride bulunan, sonraya ve geriye kalmış olan.
Mu'ahharen : Sonradan.
Mu'âhid : 1. Antlaşma yapanlardan her biri.
Mu'araza : Birbirine karşı gelme, karşıtlık.
Mu'arız : Karşı gelen, karşıtlık.
Muceb : 1. Bir söz ya da emrin gereğesi 2. Resmi yazıların hükümleri hakkında en büyük âmirin onayını bildiren işareti.
Mucib : 1. İcab eden 2. Sebep, neden, vesile.
Muhabere : Hicret eden, göç eden.
Muhafaza : Koruma, saklama, kayırma.
Muhakeme : 1. Dava için iki tarafın mahkemeye başvurmaları 2. İki tarafı inleyip hüküm verme.
Muhalif : 1. Uyumsuz, karşıt 2. Aksi taraf ya da fikirde olan.
Muhalled : Daimi, sürekli olarak kalan.
Muharrem : 1. Haram hükmüne konulmuş, ser'atçe haram kılınmış 2. Hicri (Arabî) ayların ilki.

Muharrer : Yazılmış, yazılı.
Muhasama : 1. İki taraf arasındaki zıtlık 2. İki kişi ya da taraflar arasındaki dava.
Muhdes : Sonradan meydana gelmiş
Muhtelif : Çeşitli, bir türlü olmayan.
Mukaddem : 1. Önde olan, önden giden 2. Zamanca eski olan, öndeki 3. İki yanlı şeyin birinci yanı.
Mukaddema : Bundan önce, evvelce.
Mukarrer : Kararlaştırılmış, karar verilmiş.
Mukavelename : 1. Sözleşme 2. İki tarafı kararların yazılış şekli.
Mukayyed : 1. Bağlı, bağlanmış 2. Bir deftere geçmiş, defterde yazılı.
Muma-ileyh : İşaret olunan, adı geçen.
Musaddaka : Gerçek ve geçer olduğu resmi olarak bildirilmiş. Gerçekleştirilen.
Musaddıka : Gerçekleştiren, gerçek ve geçer olduğunu resmi olarak bildiren.
Muslahat : Düzeltme, iyileştirme.
Mutasarrıf : 1. Bir işi istediği gibi yöneten 2. Tanzimat döneminde ilçe ile il arasındaki bölümün idare memuru.
Mutasarrıflık : 1. Bir sancağın en büyük idare amiri (Tanzimat'tan sonra), 2. Tasarruf eden, kendinde kullanma hakkı bulunan.
Mutazammın : 1. İçine alan, kapsayan 2. Üstüne alma, kefil olma.
Muzari' : Geniş zaman.
Müberrât : Yol, çeşme, gibi hayır ve hasenat nevinden olan şeyler.
Mücâvebe : Birbirine cevap verme.
Müctemi' : Toplanmış, toplu.
Müdde'â : Dava olunan şey, iddia olunan şey.
Müdde'iyat : Davacılar, dava edenler.
Müddei umûm : Savcı (XIX. Yüzyıl)
Müessir : Etki yapan, iz bırakan. Eser sahibi.
Müeyyide : Yaptırım.
Mükellef : Bir işi yapmaya ya da bir vergiyi ödemeye zorunlu olan.
Mükerreren : Tekrar olarak, bir daha.
Mülkiyye : Asker ve ilmiye sınıfını dışındaki memurlar sınıfı.
Mülûk : Hükümdarlar.
Mülûk-ı Evkaf : Vâkıflara ait mülkler
Mümeyyiz : İyiyi kötüyü, eğriyi doğruyu ayırt eden.
Münderic : Bir şeyin içinde bulunan, bir şeyin içine sıkıştırılan.
Münderis : İzi, nişanı kalmamış.
Münferid : Ferdi olarak, tek başına.
Münhasıran : Yalnız, sadece.
Münir : Nurlandıran, ışık veren.
Müntehâ : Son, uç, bir şeyin varabildiği son yer.
Mürafa'a : Dava açma, davasını hakime anlatma.

Mürtezika : Ulufe sahipleri.
Müsta'mel : Kullanılmış.
Müsted'iye : Dilekçe veren kimse.
Müstenid : 1.Bir şeye dayanan 2.Delil ya da kanıtı olan.
Müstesna : Kural dışı, başkalarına benzemeyen.
Müsârun-Heyhâ : İşaret olunan, adı geçen.
Mütala'a : Bir işi etraflıca düşünme.
Mütenebbi : Peygamberlik taslayan.
Mütenebbih : Uyanık, uyanan, aklını başına alan.
Mütevakkıf : 1.Duran, kıyılamayan 2.Bir şeye bağlı olan, onunla iş görecektir olan.
Müteveffa : Ölü, ölmüş.
Mütevelli : Bir vakfın yönetimine memur olan kimse.
Mütevellid : 1.Doğan, dünyaya gelen 2.Hâsıl olan, çıkan.
Müvekkel : Biri tarafından vekil yapılmış.
Müvekkil : Vekil yapan, iş sahibi.
Müverrah : Tarihi konulmuş, tarihli.
Müzekker : (ze&r'den) Erkek, er.
Müzekkere : (zıkr* den) Bir iş hakkında üstün mevkiye sunulan yazı.
Müzekkir : 1.Andıran, hatıra getiren
 2.Zikreden, tesbih çeken.

N

Nâ-ehl : Ehil olmayan, ehliyetsiz.
Nakd-i mevcûd : Var olan para.
Nâs : İnsanlar.
Nasb-ü ta'yin : Görevlendirme, tayin etme.
Nazar-ı müsamaha : Görmezlikten gelerek, dikkate almadan bakma.
Neseb : Sov. atalar zinciri.
Nesr : 1 .Dağıtma, yayma 2.Herkese duyurma
 3.Gazeteye yazma, yazdırma
 4.Kitap, gazete bastırıp çıkarma 5.Kıyamet günü insanların dirilmesi.
Nezaretpenahi : Sığımlıca makam.
Nisbet-i nübüvvetie : (neseb'den) Babaya bağlılık
Nisvan : Kadınlar
Nisvan-i Osmaniyye : Osmanlı kadınları.
Niyabet : 1.Nâiblik, vekillik 2.Kadı vekilliği, kadılık.
Niyâbet-i Ser'iyye : Naiblik makamı.
Nizâmnâme : Bir iş için düzenlenen kurallar, bu kuralların yazıldığı kitap.
Nokta-i nazar : Görüş.
Nühas : 1.Bakır 2. Bakır para.
nümâ : "Gösteren, bildiren" anlamlarıyla sözcüklere ulanır.
Nümâyân : Görünür, meydana. Görünen.
Nüzûrât : (nezirI den) Nezirler, adaklar.

R

Rabh : Kârlı, kazançlı, faydalı.
Rabi', rabi'a : Dört, dördüncü.
Rabi'an : Dördüncü olarak.
 196
Rabt : Bağlanma, ilişirme. Tamamıyla bir şeye bağlanma.
Ramazân : Arabi ayların dokuzuncusu. Oruç ayı.
Re'y : 1.Görme, görüş 2. Bir iş hakkında söylenen fikir 3. Oy.
Reaya : Bir hükümdar idaresinde bulunan ve vergi veren halk.
Rebi'u'l-âhire : Arabi ayların dördüncüsü.
Rebi'u'l-evvel : Arabi ayların üçüncüsü.
Rebib, rebibe : Üvey oğul, üvey kız
Receb : Heybetli, azametli, saygıdeğer anlamındaki bu söz Arabi ayların yedincisinin adıdır.
Rizâ-yı Bârî ve Pevgamberîye : Allah ve peygamberin rızası.

S

Sâ'ire : Diğer, diğerleri, başkaları.
Sabık : 1.Geçmiş, geçen 2.Simdikinden bir önceki memurluk ya da işte bulunmuş olan 3.Önde bulunan, ileride olan.
Sâbiku'z-zıkr : Yukarıda söylenilmiş, zikri geçmiş.
Sabi : Bulûğ çağına gelmemiş erkek çocuk
Sabi' (Sâbi'a) : Yedi, yedinci.
Sabiyye : Bulûğ çağına gelmemiş kız çocuk.
Sâdir : Çıkan.
Sâdis (Sâdisen) : Altı, altıncı
Sadriye-i kebire : Büyük kız çocuğu.
Safer : Arabi ayların ikincisi.
Sağir : 1.Küçük, ufak. 2.Bulûğa ermemiş çocuk.
Sâhibü'l-hayrat : Hayır, hasenat sahibi, hayırsever.
Sahih : 1.Gerçek 2.Sağ, sağlam 3.Tam, eksiksiz.
Sâlifü'z -zıkr : Önceden zikredilmiş, bahsi geçmiş.
Sâni (saniyen) : İki, ikinci olarak.
Sarih : Açık, belli, sade, halis.
Seb'a : Yedi.
Sebt : Cumartesi.
Sedad : Doğruluk, doğru ve haklı şey. Akıl.
Sefaret : Elçilik.
Selef : Bir yerde başka birinden önce bulunmuş kimse.
Selh : 1. Arabi ayların son günü. 2. Yüzme, soyma.
Semen-i misi : Bilirkişi tarafından hakiki kıymetini tayin etme.

Semi' : İşitmek.
Semiy : Adaş, aynı adda olan.
Sene-i hicriyye : Hicri yıl.
Seniy : Yüce, yüksek.
Ser : Baş anlamıyla sözcük önllerinde bulunur.
Sere : Eyer.
Sıyânet : Koruma.
Sicillât-i şer'iyye : Seriyecilleri.
Sinn-i askeriye : Askerlik yaşı.
Sitt'e : Altı.
Sittîn : Altmış. 60
Siyak : 1.sözün gelişi 2.Tarz, üslup.
Sulb-i sağır : Küçük çocuk.
Sulbî : Birinin sulbünden gelme, onun çocuğu olma.
Suret : 1.Dışta görünen biçim, kılık. 2. Dış gösteriş. 3.Nüsha, kopya.
Sûret-i bâlâ : Üst suret.
Sûret-i musaddaka : Tasdik olmuş, gerçekliği resmi olarak yazı ile bildirilmiş.
Suret-i mü'essire : Eser sureti.
Sülâsi : Üç.

Ş

Şa'ban : Arabi ayların sekizincisi.
Şehâdet : Şahitlik, tanıklık. Din uğruna ölme, Şehitlik.
Şehr : Ay.
Şeraıt : Şartlar, koşullar.
Şerik : Ortak. Arkadaş.
Şer-iyye : Şeriatla ilgili.
Şevval : Arabi ayların onuncusu.
198
Şeyhü'l-islam: Osmanlı Devleti'nde dini meselelerle şeriat mahkemelerine bakan en yüksek rütbeli din adamı.
Şi'ar : İz, işaret, işiar; "İyi, üstünlük veren işaret" anlamında.
Şimal : Kuzey.
Şukka : 1. Parça. Kumaş ya da kağıt parçası 2. Küçük tezkere.
Şümül : İçine alma, kaplama.
Şürût : Şartlar.

T

Ta'bir-i ani'l-meram: Dardını ifade ile anlatma.
Ta'mimen : Genelge ile. Genelleyerek.
Tab'iyyet kalemi : Uyrukla ilgili bölüm, daire.
Tabi'iyyet Kalemi: Osmanlı'da vatandaşlık işlerine bakan daire.
Tafsilen : Uzun uzadıya.
Tağyir : Başkalaştırma, değiştirme, bozma.
Tahallüf : Geride kalma, arkada bırakılma.
Tahlif : 1. Yemin etme, ettirme. 2. Birini kendi yerine bırakma.

Tahrir : 1.Yazma, yazı olarak meydana getirme. Kaydetme, kayda geçirme.
Tahrirat Kalemi :Resmi dairelerde yazı işleriyle meşgul olan kalem
Tahrirat : Yazma, yazılma.
Tahrirât : Posta ile gönderilen resmi mektup.
Takrir : 1.Yerleştirme, yerini belli etme
2.Resmi olarak yazı ile bildirme
3.Mal satarken tapu idaresinde mal sahibinin memur önündeki ifadesi.
Takrir-i kelam : Konuşma.
Tard : Kovma, sürme, uzaklaştırma.
Tarihi Sabite : Tarihi belli olan.
Tarik-ı âmm : Geniş yol, cadde; usul.
Tashihen : Düzeltme yoluyla, düzelterek.
Tastir : Yazı yazma.
Te'kid-i tebliğat : Tebliğlerin tekrarı.
Te'yid : Kuvvetlendirme, güçlendirme.
Teb'a-i İraniye : İran vatandaşı.
Teb'a-i Osmanıyye : Osmanlı vatandaşı.
Tebellüğ : Yetişme, erişme. Anlayıp alma.
Tebliğat : Tebliğler.
Tebyin : Açık açık anlatma.
Tebyin-i Kuyûd : Açık olarak, herkesin gözü önünde kaydetme, yazma.
Teçhiz : Gerekli şeyleri tamamlama, donatma.
Tefrik : Ayırma, ayrı tutma.
Teftis : Araştırma.
Tekfin : Kefene sarma, kefenleme.
Temettü : Kâr etme, kazanma.
Temyizen : Ayırarak, seçerek.
Tenfiz : Hükümünü yürütme.
Tereke : Bir ölünün bıraktığı malların tümü.
Terkim : Rakam koyma, rakamlama.
Termim : Onarma, tamir etme.
Tesviye-i umur : İşlerin görülüp sonuçlandırılması.
Tesrin-i evvel : Ekim ayı.
Tesrin-i sânı : Kasım ayı
Tevârüd :Bir biri arkasından gelme.
Tevellüd : Doğma.
Tevzi' : Dağıtma, herkese payını üleştirme.
Tezevvüc : Evlenme. Kadın eş alma.
Tezkire :Tezkere. Resmi makamdan yazılan yazı.
Tezkire-i Sâmiye : Yüksek makamdan yazılan yazı.
Tezkiye : 1 .Temize çıkarma 2.Birinin halini tanıyanlardan soruştırma.
Tezvic : Evlendirme. Kocaya verme.
Tis'a mie : Dokuzvüz.

U

Ulemâi'l-â'zâm : Büyük ilim adamları, ulemalar.
Usûl-i kadîme :Eski usûl, kaide, gelenekler.

Ü

Übüvvet : Babalık, atalık.
Ümm . : Ana, anne

V

Vahdet : Birlik, bir ve tek olma. Yalnızlık.
Vakil a : Vuku' bulan, olan. Olağan olagelen.
Vakt-i rüşd : Doğruyu bulma zamanı.
Vareste : Kurtulmuş, rahat.
Vâreste-i kûlfe-i isbat: Zorluktan kurtulduğu ispatlanmış.
Varid : Gelen, erişen. Bir şey hakkında söylenen.
Vaz'-ı yed : El koyma.
Vaz'-i hacz ve fekk : Haciz yoluyla bir şeye el konulması.
Vekil-i müseccel : Vekilliği tescil edilmiş.
Vekil-i müsehhar : Mahkemeye gelmeyen, getirilemeyen hakkında dava olunan kimse için hakim tarafından tayin olunan vekil.

Vekil-i umûmi : Yetkileri sınırlandırılmamış, genel vekillik.

Vikaye : Kayırma, koruma.

Vürud : Varma, gelme, yetişme.

Y

Yed : El

Yed-i ahar : Diğer el, öteki el.

Yed-i emin : Emanetçi (güvenilir kimse)

Yevm : Gün

Yevmi'l-hâmis : Haftanın beşinci günü.

Yevmi's-salis : Haftanın üçüncü günü

Z

Zâhib : 1.Gidici, giden 2. Bir düünceye uyan, kapılan.

Zerin : Altından ya da altına benzer olan.

Zevcetân : Kadın eşler.

Zi'Ihce : Arabi ayların on ikincisi olup, onuncu günü Kurban bayramıdır

Zi'Ika'de : Arabi ayların on birincisi.

Zikr-i âti : İleride, gelecekte bahsedilecek olan.

Ziya' : Işık, aydınlık.

Zuhr, zuhur : Öğle, öğle zamanı.

Zuhur : Görünme, ortaya çıkma. Belli olma.

Zükûr : Erkekler.

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم وبسنة النبي
يا قاض يا رزاق يا الله رب السموات والارض يا ذا الجلال
والاكرام امرى الى الله ان الله بصير بالعباد يا معين

دائم بخلا
افندي
عقاب شرع تصاب اخلاف قضاء كرام ذوى الاجرة من كرام الله
بعد النجاة العافية انها المنة بوجه اربابى متصرف اوليهم مدينة
قضا سكت امور احكام شرعية سى (شهر سنه سبع عز وفاق العز
شعبان المعظمى غرض سندن قسمت عسكرو سببها بكنهه نضويض
دا حاله قلندركه كرامه مدينة بوره تخرع شهر مشرفه ضبط
وتصرف ايلوب بين الاصله اجراى احكام شرع حضرت
سيد الانام اصنام روقت نام ايلوب ورتو عافانه صلفا
عسكرو و جديرس كحرير ورتقيم وبين الورثة على ما فرض الله
العليم توزيع وتقسيم ايلوب بن هراه مشرفه اجمدة و حارة
طريقه محمد بن دن سر معدول و الخرافي تجوز ايتيم و السلام
العصر احمد السعد العاصم
عسكرو دم ايلوب

عقاب شرع تصاب سحان زام مولانا محمد سواد افندي
غيب النجاة العافية انها المنة بوجه اربابى متصرف اوليهم مدينة
قضا سكت امور احكام شرعية سى (شهر سنه سبع عز وفاق العز
شعبان المعظمى غرض سندن قسمت عسكرو سببها بكنهه نضويض
دا حاله قلندركه كرامه مدينة بوره تخرع شهر مشرفه ضبط
وتصرف ايلوب بين الاصله اجراى احكام شرع حضرت
سيد الانام اصنام روقت نام ايلوب ورتو عافانه صلفا
عسكرو و جديرس كحرير ورتقيم وبين الورثة على ما فرض الله
العليم توزيع وتقسيم ايلوب بن هراه مشرفه اجمدة و حارة
طريقه محمد بن دن سر معدول و الخرافي تجوز ايتيم و السلام
العصر احمد السعد العاصم
عسكرو دم ايلوب

عقاب شرع تصاب مدينة امه حاكم سندن رنسن الحكار سونان
سحان زام مولانا محمد سواد افندي كامياب غيب النجاة العافية انها المنة
بوجه اربابى متصرف اوليهم مدينة قضا سكت امور احكام شرعية سى
عاجز از من حاله ونضويض او نضويض حاكم مذكوره برباب نائب نصي لاوليهم
حسن يكرى سندن نجا و ز خدمه شرعية مطره مستخدم و خدمت حليله
مذكوره به اليق واستحققت طرفه اخبار وظاهره اولغد باب نياي مذكوره
جايگه حاله ونضويض او نضويض صور شرع فوندين شهر مشرفه
واصدار او نضويض كرامه بارج واقع اولان دعا و نياي نصيب و بين الالهالى
اجراى احكام شرع نضويض ايلوب جاهه شرع مطه بون سر و طرفه
جواز كوسته بوجوب مكره بر عام اوليهم اوليهم مولانا مولانا
حامد السعد العاصم
محمد امين المولى محمد السعد العاصم

عقاب شرع تصاب حارة باب نياي كامياب سحان زام مولانا محمد سواد افندي
غيب النجاة العافية انها المنة بوجه اربابى متصرف اوليهم مدينة
قضا سكت امور احكام شرعية سى (شهر سنه سبع عز وفاق العز
شعبان المعظمى غرض سندن قسمت عسكرو سببها بكنهه نضويض
دا حاله قلندركه كرامه مدينة بوره تخرع شهر مشرفه ضبط
وتصرف ايلوب بين الاصله اجراى احكام شرع حضرت
سيد الانام اصنام روقت نام ايلوب ورتو عافانه صلفا
عسكرو و جديرس كحرير ورتقيم وبين الورثة على ما فرض الله
العليم توزيع وتقسيم ايلوب بن هراه مشرفه اجمدة و حارة
طريقه محمد بن دن سر معدول و الخرافي تجوز ايتيم و السلام
العصر احمد السعد العاصم
عسكرو دم ايلوب

مدينة امه حاكم سندن رنسن الحكار سونان
سحان زام مولانا محمد سواد افندي كامياب غيب النجاة العافية انها المنة
بوجه اربابى متصرف اوليهم مدينة قضا سكت امور احكام شرعية سى
عاجز از من حاله ونضويض او نضويض حاكم مذكوره برباب نائب نصي لاوليهم
حسن يكرى سندن نجا و ز خدمه شرعية مطره مستخدم و خدمت حليله
مذكوره به اليق واستحققت طرفه اخبار وظاهره اولغد باب نياي مذكوره
جايگه حاله ونضويض او نضويض صور شرع فوندين شهر مشرفه
واصدار او نضويض كرامه بارج واقع اولان دعا و نياي نصيب و بين الالهالى
اجراى احكام شرع نضويض ايلوب جاهه شرع مطه بون سر و طرفه
جواز كوسته بوجوب مكره بر عام اوليهم اوليهم مولانا مولانا
حامد السعد العاصم
محمد امين المولى محمد السعد العاصم

سحان زام مولانا محمد سواد افندي
غيب النجاة العافية انها المنة بوجه اربابى متصرف اوليهم مدينة
قضا سكت امور احكام شرعية سى (شهر سنه سبع عز وفاق العز
شعبان المعظمى غرض سندن قسمت عسكرو سببها بكنهه نضويض
دا حاله قلندركه كرامه مدينة بوره تخرع شهر مشرفه ضبط
وتصرف ايلوب بين الاصله اجراى احكام شرع حضرت
سيد الانام اصنام روقت نام ايلوب ورتو عافانه صلفا
عسكرو و جديرس كحرير ورتقيم وبين الورثة على ما فرض الله
العليم توزيع وتقسيم ايلوب بن هراه مشرفه اجمدة و حارة
طريقه محمد بن دن سر معدول و الخرافي تجوز ايتيم و السلام
العصر احمد السعد العاصم
عسكرو دم ايلوب

سنة احدى من قاضى حكيم...
ملقون من ملك مسي...
عاقبة طاهرين...
تختبر من اوزر...
سر طفر من الحاج...
اولا واقعي اول...
ايمن ورت...
الدين...
باني...
رمان...
سرق...
مطلوب...
در...
جامع...
حاشو...
بشاي...
تاريخ...
مستندات...
مخبر...
عبد...
منع...
مستند...

يوسف اقدم...
باري...
وقته...
وفواض...
وتنقار...
وزر...
الحاج...
وقوع...
وهذه...
ويجني...
رعابت...
منراج...
خفادن...
عهد...
كيدر...
نقص...
انظار...
جس...
بازر...
مال...
ثوابت...
وضابطان...
تظار...
بر مقدار...
افندي...
بلوغ...
اهل...
صغر...
نذير...
وستعا...
اعلم...
مواجه...
ليل...
اسم...
والبحر...
باعث...
شقا...
اسامي...
ايتموب...
بر موجب...
انس...
ومر...
وتنهد...
مرا...
وقرار...
على...
وهو...
صوتي...

بجز اینها با اهل بیت طایفه ای که در ندری ماکن از جویز است
 طغوز بیک خوش باغ اویب انور بود و ندری از طغوز یک شریف المون
 در یکله نه حفظ المصال ما وقع بالطلب کت المون فی الاوم شهر
 ربع الاخر سنه ثمان عشر و ثمانی و انص
 در عبادن بر آن ندر معطوری جمعاً باکر از جویز است طغوز بیک و در
 طغوز اویب و در برت رایه حضرتی طغوز ندر اویب که در طغوز
 لا علی لکشف باشی که به حضرتی و جمله اهالی طغوز اتفاقاً مدع دن
 معطوری و معطوری ندر و اوقاف که در ندری عظام اند نیز ندر
 بیک عسکریه والی ولایت ران سنه د فون و اویب مدع و فون از یک طغوز
 و دخول اهالی باللقان طره و بعد از آن سر و مهن نظام
 الی عایشه و در صورتی در ندری چون دیار بکره شریف ابدن در ندری
 عظام و ولایه قلم حضرتیه و قاضی و ضعی و سایر اهالی او و جملگی
 و علی العموم اهالی به عظاماً قضی القاد بر طغوز اهالی نشان اصد
 بی و لقی بنیاد بر مهن و در ندری طغوز هم شریف اولسون و در کل ندر
 حفظ المصال ما وقع بالطلب کت اولسون و اویب شهر
 ربع الاخر سنه ثمان عشر و ثمانی و انص

در سنه اهد کاتب علی بن یزید اعدان و غزوات و جملگی و اهل ندری
 با یک مجلس شریف انورم عازون اویب ندری حال و ندری ما فی انال ندر
 بلع و ندری اولسون و انص و ندری عظمه و طغوز و ندری
 و در ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 مابین و الاوقاف طغوز و انص و ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 سلوک اید افر از ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اور جزی عین کرم معر و کرم او و طغوز ندری ندری ندری ندری
 عدم دهر ندری طغوز ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 انیس ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 حضرتیه اعلام و ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 بود ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 بنا و ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اهانت اورده اولسون و ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 و ساعی بانفساد و در جبال ازاد و ختلان بلع به ندری اولسون
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اولسون که ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ربع الاخر سنه ثمان عشر و ثمانی و انص

در سنه اهد کاتب علی بن یزید اعدان و غزوات و جملگی و اهل ندری
 با یک مجلس شریف انورم عازون اویب ندری حال و ندری ما فی انال ندر
 بلع و ندری اولسون و انص و ندری عظمه و طغوز و ندری
 و در ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 مابین و الاوقاف طغوز و انص و ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 سلوک اید افر از ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اور جزی عین کرم معر و کرم او و طغوز ندری ندری ندری ندری
 عدم دهر ندری طغوز ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 انیس ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 حضرتیه اعلام و ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 بود ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 بنا و ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اهانت اورده اولسون و ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 و ساعی بانفساد و در جبال ازاد و ختلان بلع به ندری اولسون
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اولسون که ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ربع الاخر سنه ثمان عشر و ثمانی و انص

است بر او علی کورولو سعدون نور کتان کورولو هاید و طغوز
 در اولون او علی جنان حسن معرفت کورولو دولون کورولو
 در ندری چیریکلی او علی نغان در ندری علی دهالی ندری کورولو
 در سنه اهد کاتب علی بن یزید اعدان و غزوات و جملگی و اهل ندری
 با یک مجلس شریف انورم عازون اویب ندری حال و ندری ما فی انال ندر
 بلع و ندری اولسون و انص و ندری عظمه و طغوز و ندری
 و در ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 مابین و الاوقاف طغوز و انص و ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 سلوک اید افر از ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اور جزی عین کرم معر و کرم او و طغوز ندری ندری ندری ندری
 عدم دهر ندری طغوز ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 انیس ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 حضرتیه اعلام و ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 بود ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 بنا و ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اهانت اورده اولسون و ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 و ساعی بانفساد و در جبال ازاد و ختلان بلع به ندری اولسون
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اولسون که ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ربع الاخر سنه ثمان عشر و ثمانی و انص

در سنه اهد کاتب علی بن یزید اعدان و غزوات و جملگی و اهل ندری
 با یک مجلس شریف انورم عازون اویب ندری حال و ندری ما فی انال ندر
 بلع و ندری اولسون و انص و ندری عظمه و طغوز و ندری
 و در ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 مابین و الاوقاف طغوز و انص و ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 سلوک اید افر از ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اور جزی عین کرم معر و کرم او و طغوز ندری ندری ندری ندری
 عدم دهر ندری طغوز ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 انیس ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 حضرتیه اعلام و ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 بود ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 بنا و ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اهانت اورده اولسون و ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 و ساعی بانفساد و در جبال ازاد و ختلان بلع به ندری اولسون
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 اولسون که ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری ندری
 ربع الاخر سنه ثمان عشر و ثمانی و انص

حسرتی که منبر نعم فقام العالم مدبر امور شهر با فکر انما قس منم تمام الامان
بالرئی الصائب محمد بنیان دولت و الاضاحک شیدا در کان الصنادید و الاطراف
الحقوق بصرف عواطف الملک الذلی حاله داریک و البسی و زبر محمد بن
ادام الله بحق اهل لوله واقضی قضاء المسلمین اولی و لاده المودین معدن الفضل
والیقین رفیع اعلم الشریع والدرین وارث علوم الانبیاء و التکریم الخیرین عزیز
عنایه الملک للعب مولانا امدقا فسیح زبیر قضائیه و مفاخر العلماء الحقیقین
دیاریک و غیبی سائر علما زبر علمهم و مفاخر الامثال والاقربان بشراف و ضابطه
و اوجولو علی العم اهل و اخضار لری زبر قدریم نوبت رفیع همایون و اصل
اولیجی معلوم اولاد منسک و زبر مشار الیمن طرفه و وارد اولاد شکرانک
خلوصی مهورتی دیاریک بونزه اقدم شیرازه نظامی محسن اولوب نظام
بدریه نوحیه مبارک اولوغی و ازل و اوجلو کلام کلندر اهل و نظری
رحیمت امن و احکام نوحیه باصنام اولوغی بالکفایت عرض و قدریم
اولوغش اویوکی بابله شینو نظام و رابطه جن منکر ارازل مقول کتور
بر مقدار خفیه فرار و اخفا البر صفتین اولوب سندان اقتضالک
و توفیق مذکور فرار بر تکرار بله مذکور به حقوق و طریقی شفا و زبر افرار
و اساک و اخلاص بهم اهل عرضی اضرا اید منکر کی ظاهر اولوغش
ناش مله مذکور نیک علما و شراف و اوجولو سائر اهل البسی نصیای
مردوم نیک فکر اعدم دخول لری قطع نذر اولوب نظام قوی به ربط
و تحت رابطه با رضای اولوغش حضور شریک ختام ابله بله قبل شکران
و در و داریه اعلام شریک موصی طریقی سندان اوزره قطع نذر اولوب
تحت رابطه به رضای اولوغش بر قطع قائم کرم کرم و ارازل و طرد
و تبعد اولاد کاسک سیر کوز خول ادر شکره خلد لری قطع
اولاد نذر لری غیر از عبا فقط اهل الام جانب میره ادا
ایلیک و قطع نذر اولاد کسبلر فیما فیذ و زرای عظامک برینک
عکرتیه و الی ذلک سینه دخول اید لری شکره اهل البسی طرد و تبعد
ایلیک اوزره غیر مودع اولوغش و شینو نظام الی ما عی شکره
و حضور العین طویق اوزره اهل البسی نیک بر لری بر قطع مخص
و نذر و جبین و نذورات شکره نیک مخصی و شکره و نذری و امد
فایض سندان اعلامی ارازل انسی کن حجه و مخصی و مظهر
اولوغش شکره قطع مذکور نیک و مهور و ماسک کفیه و مظهر
اولاد کاسک انجود مهور خلد نیک نذر و مقاطع لری جمعا اوسبور
کاسک الطوفیر نیک عرشه بالف اولوغش معلوم سنا هانم اولوغش
سکر مخصی و نذر و جبین مهوری بشکره حساب به و حوا همایون
قلدریه نیت و قید و قطع صورتی اخرج و در و به اسکره مخصی
اسرا سکان اولوغش مخصی نیک ابله علی الروم مخصی و معنی طویق
اهتمام اولوغش اهل البسی اعلامی مخصی میناصه سنا اخلت سنا
امدار و ابله کاسک اولوغش را اید و وصوله الی ربط و بیان اولوغش
اوزره نذر جبین مهوری و کسک اولاد اقله مخصی و اولوغش
معلوم اولاد و سکل مخصی نیک ابله علی الروم مخصی و معنی طویق
و نضای مظهر و نذر بر نذری خول ابله لدریم کلور کسک قبول ابله کاسک
نذر لری تماما کند لری نذر مخصی اولوغش خفی اقتضا ابله لری کوش و صورت
القفا و مخصی کل مکتب الیمن سنا و کسک مولانا مخصی و علما

و سائرین و اوصلو موی الیهم و سائر لری سنا لری موصی
شکره عمل حرکت و خول قدره خذ و بجانب ابله کاسک با نیر فیان
عاکشام صادر اولوغش بیور و مکه حکم شکریم وار و در حق جوابین
وجه شکریم اوزره شکره فایده صدور اولاد شکره سنا لری
واجب الانباع و لازم الامتثالک و مضمون غیبی سکره عمل
اولوغش خلد نذر رضا و جواز کوسور کسک شکره سکره علامت
شکریم اجماع فیکس سکره فی الیوم کاسک شکره سکره سکره
اگر خسته عاقل عشر و فانیین و کسک مخصی
حسرتی که منبر نعم فقام العالم مدبر امور شهر با فکر انما قس منم تمام الامان
بالرئی الصائب محمد بنیان دولت و الاضاحک شیدا در کان الصنادید و الاطراف
الحقوق بصرف عواطف الملک الذلی حاله داریک و البسی و زبر محمد بن
ادام الله بحق اهل لوله واقضی قضاء المسلمین اولی و لاده المودین معدن الفضل
والیقین رفیع اعلم الشریع والدرین وارث علوم الانبیاء و التکریم الخیرین عزیز
عنایه الملک للعب مولانا امدقا فسیح زبیر قضائیه و مفاخر العلماء الحقیقین
دیاریک و غیبی سائر علما زبر علمهم و مفاخر الامثال والاقربان بشراف و ضابطه
و اوجولو علی العم اهل و اخضار لری زبر قدریم نوبت رفیع همایون و اصل
اولیجی معلوم اولاد منسک و زبر مشار الیمن طرفه و وارد اولاد شکرانک
خلوصی مهورتی دیاریک بونزه اقدم شیرازه نظامی محسن اولوب نظام
بدریه نوحیه مبارک اولوغی و ازل و اوجلو کلام کلندر اهل و نظری
رحیمت امن و احکام نوحیه باصنام اولوغی بالکفایت عرض و قدریم
اولوغش اویوکی بابله شینو نظام و رابطه جن منکر ارازل مقول کتور
بر مقدار خفیه فرار و اخفا البر صفتین اولوب سندان اقتضالک
و توفیق مذکور فرار بر تکرار بله مذکور به حقوق و طریقی شفا و زبر افرار
و اساک و اخلاص بهم اهل عرضی اضرا اید منکر کی ظاهر اولوغش
ناش مله مذکور نیک علما و شراف و اوجولو سائر اهل البسی نصیای
مردوم نیک فکر اعدم دخول لری قطع نذر اولوب نظام قوی به ربط
و تحت رابطه با رضای اولوغش حضور شریک ختام ابله بله قبل شکران
و در و داریه اعلام شریک موصی طریقی سندان اوزره قطع نذر اولوب
تحت رابطه به رضای اولوغش بر قطع قائم کرم کرم و ارازل و طرد
و تبعد اولاد کاسک سیر کوز خول ادر شکره خلد لری قطع
اولاد نذر لری غیر از عبا فقط اهل الام جانب میره ادا
ایلیک و قطع نذر اولاد کسبلر فیما فیذ و زرای عظامک برینک
عکرتیه و الی ذلک سینه دخول اید لری شکره اهل البسی طرد و تبعد
ایلیک اوزره غیر مودع اولوغش و شینو نظام الی ما عی شکره
و حضور العین طویق اوزره اهل البسی نیک بر لری بر قطع مخص
و نذر و جبین و نذورات شکره نیک مخصی و شکره و نذری و امد
فایض سندان اعلامی ارازل انسی کن حجه و مخصی و مظهر
اولوغش شکره قطع مذکور نیک و مهور و ماسک کفیه و مظهر
اولاد کاسک انجود مهور خلد نیک نذر و مقاطع لری جمعا اوسبور
کاسک الطوفیر نیک عرشه بالف اولوغش معلوم سنا هانم اولوغش
سکر مخصی و نذر و جبین مهوری بشکره حساب به و حوا همایون
قلدریه نیت و قید و قطع صورتی اخرج و در و به اسکره مخصی
اسرا سکان اولوغش مخصی نیک ابله علی الروم مخصی و معنی طویق
اهتمام اولوغش اهل البسی اعلامی مخصی میناصه سنا اخلت سنا
امدار و ابله کاسک اولوغش را اید و وصوله الی ربط و بیان اولوغش
اوزره نذر جبین مهوری و کسک اولاد اقله مخصی و اولوغش
معلوم اولاد و سکل مخصی نیک ابله علی الروم مخصی و معنی طویق
و نضای مظهر و نذر بر نذری خول ابله لدریم کلور کسک قبول ابله کاسک
نذر لری تماما کند لری نذر مخصی اولوغش خفی اقتضا ابله لری کوش و صورت
القفا و مخصی کل مکتب الیمن سنا و کسک مولانا مخصی و علما

